

د افغانستان د کلتوري ودي ټولنه

د امان الله خان د واکمنۍ ۸۵ يمه کليزه

Ketabton.com

علمي او تاريخي ايسمينار

د امان الله خان د افغانستان د خپلواکۍ ستوري

د پولادي امير

تر سيوري

لاندي

ليکوال:

فرانک. اي. مارتين

ژباړن

محمد معصوم هوتک

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم	:: د پولادي امير تر سيوري لاندې
ليکوال	:: فرانک.اي.مارتين
ژباړن	:: محمد معصوم هوتک
خپرندوی	:: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه - جرمني
د خپرېدو لړ	:: ۵۷
چاپ شمېر	:: ۱۰۰۰ ټوکه
چاپ نېټه	:: ۲۰۰۴م/۱۳۸۳ل

چاپځای

دانش کتابتون، قصه خوانی بازار، پېښور

Tel/Fax:091-2564513/E-mail:danish2k2000@yahoo.com

د خپرندويې ټولنې يادښت

”د پولادي امير تر سيوري لاندې“ د فرانك مارتين هغه په زړه پورې اثر دی چې د افغانستان د معاصر تاريخ د يوې ډېرې مهمې دورې (د امير عبدالرحمن خان او امير حبيب الله خان د واکمنۍ د دورو) په هکله ليکل شوی دی او سره له دې چې په افغانستان کې په هغه وخت کې د يو بهرني مهم کارکوونکي او ماهر د خاطر اتو بڼه لري، خود دې په څنگ کې داسې نويو او په زړه پورې موضوعگانو ته اشارې لري، چې تر اوسه يې په بل ځای کې څرک نه دی لگېدلی او له همدې کبله د افغانستان د معاصر تاريخ څېړونکيو او مينه والو ته د لوستلو او استفادې وړ دی.

د دې تاريخي اثر پښتو ژباړن ښاغلی محمد معصوم هوتک، د پوره ستاينې او کورودانۍ وړ دی چې دغه کتاب يې په روانه او خوږه پښتو ژباړلی او د نورو ډېرو علمي کارونو او د پښتو ژبې د علمي کولو او شتمنېدو په لاره کې د خپلو نورو هلو ځلو په څنگ کې يې د داسې يو اثر پر ژباړه هم پوره ډېر وخت تېر کړی دی.

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، ځان نېکمرغه گڼي چې د غازي امان الله خان د واکمنۍ او د افغانستان د خپلواکۍ د پنځه اتيايمې کاليزې په مناسبت، د ”غازي امان الله خان - د افغانستان د خپلواکۍ ستوری“ په نوم د

علمي - تاريخي سيمينار په وياړ دا او داسې يو شمېر نور خورا مهم تاريخي آثار
خپروي او د گران افغانستان د تاريخ مينه والو هېواد والو ته يې وړاندې کوي.
مور د دې اثر د قدر من ژباړن د لار زياتو برياوو هيله کوو او خپل
هېواد وال د دې اثر لوستلو ته رابولو.

په درناوي

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه

جرمني - د کولن بنار

د ۲۰۰۴ع کال د مارچ د ولسمه

د ۱۳۸۳ل کال د کب ۲۲

د ژباړونکي يادابنت

د ۱۸۸۷ م کال په سرکي امير عبدالرحمان خان (۱۸۸۰ - ۱۹۰۱ م) له يوه انگرېزمهندس سرتوماس مارټين (۱۸۵۰ - ۱۹۰۶ م) Sir Thomas Martin سره په افغانستان کي دصنعتي کارونو پسر موافقه وکړه . نوموړي مهندس خپل استازی سر سالتير پايڼ Sir Salter Pyne کابل ته ولېږه . سالتير پايڼ ، چي وروسته په کابل کي په مستر پايڼ سره مشهور سو ، تر مسيو ژيروم فرانسوي وروسته لومړنی اروپايي دی ، چي د افغان و انگليس تر جگړې وروسته په کابل کي استوگن سو (۱) .

مسيو ژيروم د هغه سفرپه ترڅ کي له امير عبدالرحمان خان سره وپېژندله ، چي نوموړي امير په ۱۸۸۴ م کال له لارډ ډفرين سره دکتلو په نيت راولپنډۍ ته کړی و . امير ورته بلنه ورکړه ، چي په کابل کي دصنعتي کارخانو په جوړولو کي مرسته وکړي . نوموړی مهندس کابل ته راغی او له خان سره يې د کریم بخش په نامه يو هندي ، چي دبرېښنا ماهر و ، راووست . مسيو ژيروم څه موده په کابل کي پاته سو او وروسته دامير په حکم د ځينو سامانونو دپېرودلو له پاره هندوستان ته ولاړ . د يولک و څلوېښت زرو هندي روپيو په بيه يې سامانونه وپېرودل او کابل ته يې راولېږل . خودده دژوند و مرگ پته ورکه سوه او امير وايي ، چي له زيات تللې سره سره بياهم څرگنده نسوه ، نوموړی ژوندی دی که هر ؟ (۲)

---

(۱) مستر پايڼ لومړی وار د ۱۸۸۷ م کال داپريل په سر کي کابل ته ورسېد . څو مياشتي يې تېري کړي او بيرته انگلستان ته ولاړ . (دافغانستان پېښليک دصنعت پايڼ راتگ د ۱۸۸۹ م کال په پېښو کي راوړی دی) نزدې يو نيم کال وروسته دوهم وار بيرته کابل ته راغی . په دې وار راتگ کي ورسره دغه کسان ملگري وو : جان الفريد گري John Alfred Gray . مستر ستيوارت Mr. Stewart او مستر مېډلېټن Mr. Myddleton . دوی درې واړه انگرېزان وو . جان الفريد گري دامير جراح و . خپل دسترگو ليدلی حال په يوه پنډ کتاب کي بيان کړی دی . چي At the court of the Amir نومېږي او په ۱۹۰۱ م کال په لندن کي چاپ سوی دی .

(۲) تاج التواريخ - دوهم ټوک - ۱۷ مخ - لاهور

(الف)

سالتېر پايښ د مسيو ژيروم فرانسوي لخوا رالېږل سوي ماشينونه په کار واچول . په هغو کې د ترکاڼی ، برمه کاری ، ولېښک کاری ، اري اورنډې د ستگاوي شاملې وې . ددې پرڅنگ يې د توماس مارټين د شرکت په نمايندگي يې يوه جبهه خانه ، يوه ضرابخانه (دسکو وهلو دستگاوه) او څو نورې دستگاوي او ورکشاپونه جوړ کړل ، چي وروسته بيا دغو ورکشاپونو يو شمېر عصري صنايع منځ ته راوړل . ويل کېږي چي نوموړي مستر پايښ د سر مارټيمر ډيورنډ له هيات سره چي د افغانستان د جنوبي او ختيځي پولې د ټاکلو لپاره په ۱۸۹۳ م کال کابل ته راغلی و ، ډېره مرسته وکړه او دافغانستان په امير يې د انگرېزي هيات خبري ومنلې . (۱)

امير عبدالرحمان خان له سر توماس مارټين سره ټينگي اړيکي لرلې او امير ورته دهغه هيات دسربنستې کار په لاس ورکړ ، چي لندن ته دده د دوهم زوی شهزاده نصرالله خان دسفر ملگري و . شهزاده نصرالله خان د ۱۸۹۵ م کال په اپريل کې له کابل څخه روان سو او د مي له څلېرويشتمې څخه بيا د دسمبر تر دريمي پوري په لندن کې و . شهزاده له انگلستان سره دمستقيم ډيپلوماټيکو اړيکو د ټينگېدو په نيت دخپل پلار امير عبدالرحمان خان لخوا هغه هيواد ته استول سوی و . امير که څه هم پخپل دغه مقصد کې بريالی نسو ، خو له سر توماس مارټين سره يې مناسبات بيا هم دوستانه پاته سول او ډېوره باور ور يې و . له شهزاده نصرالله خان سره کابل ته دراستنېدو په وخت کې دنوموړي توماس مارټين کشر ورور فرانک مارټين Frank . A . Martin ملگري و (۲) . داشخص زموږ دهمدې کتاب ليکوال دی ، چي په کابل کې د سر سالتېر پايښ پر ځای د کارخانو او ورکشاپونو د سرانجينيير په توگه ټاکل سوی و . فرانک مارټين د پاتريک ويليام مارټين Patrick William Martin کشر زوی کېدی .

(۱) فراهي - عبدالغفار - افغانستان د ديموکراسي او جمهوريت په کلونو کې - ۲۴ مخ - اول چاپ

- امريکا - ۲۰۰۱ م

(۲) سردار نصرالله خان دخپلو دغو ليدنو کتنو رساله وليکله او په کابل کې چاپ سوه . خو

امير عبدالرحمان خان د ځينو مصلحتو له مخي نشر نکره .

پلار يې دانگلستان دبرمنگهم ښار دڅرمنو دصنایعو څښتن و . مشر ورور يې ،
سر توماس مارټين په ۱۸۷۴ م کي دهندوستان دکلکتې په ښار کي يو صنعتي
شرکت پرانيست . دغه شرکت ته په ۱۸۸۹ م کال دبنگال داوسپني او پولادو
دکمپني سرپرستي ور دغاړي سوه او تر هغه وروسته يې په هندوستان کي
داورگاډو دپتليو په غزولو کي درنه ونډه واخيستله . دغه راز يې دکلکتې
شاوخواکليو او داله آباد ، بنارس ، کانپور ، لکهنو ، اگري او سرينگر
(کشمير) ښارونو ته دچنلواوبو رسولو پروژې بشپړي کړې .

لکه وړاندي چي مو يادونه وکړه ، سرتوماس مارټين په هند کي دکابل
دامير، عبدالرحمان خان داستوگني په وخت کي دنوموړي امير پاملرنه خائنه
واړوله او ورسره اشنا سو . (۱) ددغو دوستانه اړيکو اغېزه وه ، چي زمور
دهمدې کتاب مولف فرانک مارټين يې دکابل دورکشاپونو سرانجنيري ته
ورساوه او په کابل کي بيا ددغه خيرک او متشبت انگرېز استوگني ددغه کتاب
، چي ستاسي په واک کي دي ، دليکلو زمينه برابره کړه .

فرانک مارټين هم کابل ته دوه واره راغلی دی . نوموړی وارسفر يې په
۱۸۸۹ م کال کي و او دکابل دورکشاپو په څنگ کي يې داستوگني له پاره
ځای ورکړی و . (۲) دوهم وار ، لکه وړاندي چي موزولوستل ، له شهزاده
نصرالله خان سره يوځای راغی . دوهم وار يې دخدمت ټوله موده څه دپاسه اته
کاله وه ، چي په دې موده کي دامير عبدالرحمان خان دپاچهي شپږ کاله او
دسراج الملت والدين اميرحبيب الله خان دواکمني دسرکلونه شامل دي . فرانک
مارټين دامير عبدالرحمان خان په دربارکي دپوره عزت څښتن و . له درباريانو
سره دومره زيات محشور و ، چي ان دهغوی د کورنيو مسايلو او خپل منځي
دښمنيو او رقابتو په باب يې ښه پوره معلومات درلودل . نوموړی گرځنده سړی
و او دکابل شاوخوا سيمي يې ټوله تر پښو کښلي وې . دعادي خلکو او د
کوڅو و بازار په حالاتو ښه سم بلد و . په پاړسي او اردو يې خبري کولای سوې

---

(۱) جورج سميت - د ډيکشنري آف نېشنل بيوگرافي - نوموړی ټوک - ۵۷۸ مخ - اکسفورډ .

(۲) وگورئ : دهمدي اثر لسم خپرکی .

. نوموړی دخپل مسلك انجنیرۍ پر څنگ هنرمند سړی هم و. د کتاب په منځ کي ځیني تصویرونه دده په هنرمندو گوتو انځور سوي دي. دده د کتاب تر لوستلو وروسته سړی ویلای سي ، چي فرانک دهغه وخت دکابل او دهغه ځای د دربار او درباریانو په معرفی کي په بشپړه توگه بریالی لیکوال گڼل کېدلای سي . دده د کتاب ځیني برخي داسي ترڅه حقایق دي ، چي لوستل به یې درانه تمام سي . خو ما یې په دې نیامت ژباړلو او خپرولو ته ونښگل ، چي زمور د هیواد اوسنی حالت هم تر دوه ویشت کلني جگړې او گډوډیو وروسته د امیر عبدالرحمان خان تر واکمنۍ وړاندي شرایطو ته ورته دي . زمور د هیواد اقتصادي و سیاسي و ټولنیزه شېرازه دهماغه وخت په شان وړانه سوې ده او د هیواد اوسېدونکي د مطلقي خپلسرۍ او بې قانونۍ په حالت کي ژوند تېروي . زمور راتلونکو مشرانو ته دغه شان وړان و بجاړ هیواد ور دغاړي سوی دی، لکه امیر ته چي په غاړه کي وړلوېدلی و. ددغه اثر لوستل به له درنو لوستونکو سره مرسته وکړي ، چي دخپل گران هیواد دتاریخ له یوې داسي مرحلې سره آشنا سي ، چي وگړي یې دنن په شان دخپلي بقا و فنا له ستونزو سره مخامخ وو .

دافغاني تاریخ په باب بهرنیانو په تېره بیا انگرېزانو ښه ډېر آثار کښلي دي . له دغو آثارو سره له هغو کسانو پرته ، چي په لویدیځ کي ورته داستوگني زمينه برابره سوې ده ، نور افغاني څېړونکي په پوره اندازه آشنا نه دي . زما په فکر ددغو آثارو ژباړل له هغو کارونو څخه دي ، چي په بهر کي داستوگنو افغانانو پر غاړه پراته دي . ما دهمدې اړتیا له مخي په داسي حال کي دغه کار ته ملا وتړله ، چي نه له انگرېزي څخه دترحمې اوردده سابقه لرم او نه پوره صلاحیت . خو بیا مي هم له خان سره پتېيلې ده. چي که پاک خدای توان او حوادثو فرصت راکړ ، له خپل وس سره سم به ددغو آثارو په ژباړلو کي برخه اخلم . دا کتاب چي ستاسي په واک کي دی ، دهمدې ژمني لومړی محصول دی . د کتاب ژباړه مقیده نه ده او مطالب په آزاده توگه ژباړل سوي دي . لمنلیکونه یې ما پر زیات کړي دي . دترجمې په ځینو برخو کي زما مشر زوی ذکي هوتک مرسته کړې ده او دتایپ ستونزه یې گران سعید لودین پر خان ومنله . دواړو ته د ښکمرغه ژوند دوعا کوم . زه دغه راز د پاک خدای (ج) له درباره څخه

غواړم ، چې افغانانو ته دخپل کور بیرته ودانولو ، د استقلال او خپلواکۍ
دساتلو په لار کې یې توفیق ورکړي . آمین .

محمد معصوم هوتک

ټورنټو - کاناډا

د مارچ دوولسمه - ۲۰۰۲ م کال

(ه)

لومړی څپرکی

د مارش حکم - سرتېري او ساتونکي - پرېوده وو (څارويو) باندي د مالونو چلولو چلند - دکمپونوييان - مارشونه (مزلونه) - په کليو اوبنارو کي د سردار نصرالله هرکلي - د دښتو بيان - کندهار - امير او هغه ملا چي دکندهار بست ته يې پناه وړې وه .

د ۱۸۹۵ ع کال په دوبي کي افغان شهزاده نصرالله (۱) د درو څلورو مياشتوله پاره دانگرېزي حکومت مېلمه و او مخکي له دې چي دسمندرله لاري کراچي اوبياپه اورگاډي کي چمن ته چي افغان پولې ته نزدي دبلوچستان کويټي پر لور د اورگاډي تم ځای دی ، ولاړسي ، د بيرته ستنېدو سفر يې په پاریس ، روم او ناپلس کي په لنډ تم کېدو سره نور هم خونډور سو .

شهزاده ته د اورگاډي په سټېشن کي دکويټي دسيمه ييز آمرجنرال سربرون General Sir Brown اونورو افسرانو او سرکاري مشرانوله خوا هرکلي وويل سو ، چي وروسته بيا د پولې په اورډو کي خپل کمپ ته ولاړ ، په کمپ کي هغه شمېر عسکر او د شهزاده ملگري ورسره يو ځای سول چي دامير له خوا دده د سفر د ملگرتيا له پاره رااستول سوي وو ، زه (فرانک مارټين - م . ه) له شهزاده سره (په انگلستان کي يې دی په دغه نامه باله) له هغه وخته ملگري سوي وم چي له لندنه راهي سو اودغه راز دکندهار له لاري تر کابله پوري داس په سپرلي ورسره وم او کله چي يې په دابله ورځ وختي له کمپه حرکت کاوه ماورته يوه د ملازمينو ټولي جوړه کړه . د اکتوبر پاي نزدي کېدونکي اوفصل پرتمامېدو چي مور سفر پيل کړ - خودغه ورځ ډېره توده وه او څومره چي وړاندي تلو ، هومره پسې تودېدل . له شهزاده سره د سپرو ملگرو آسانو د دورو وريخي جوړي کړي وې اودې کار نور هم تمونښ (sultry) جوړ کړ اوسفر يې ستوماونونکي کړ .

دښت ډېروچ ښکارېدی . شاوخوا يې د ريگوغت او بې وښوميدانونه اودلته وهله پکښې داغز يوبوتي وو - ځای ځای به غټي ډبري هم له مخکي راوتلي وې اولبرخه ليري يې لوخي شاگي او ډبرين غرونه پراته وو . د لمر سوځنده وړانگوله ريگواو ډبرو څخه پخپله دلمرتبي جوړه کړې وه . له چمن څخه تر کندهار پوري

سرک نسته خوله پخواخه دکاروانودتېرېدلوله امله پرمخکه باندي لاري جوړي
 سوي دي چي پرځنده يې ځای ځای داسانو او اوسپين هډوکي پراته وو .
 خوبيا هم شهزاده او ملازمينو يې په خوشالي سره لاري وهلي ځکه دوی د يوه
 بهرني سفر له ټولو خطر و نوڅخه روغ رمت راستانه سوي وو او کابل ته په رسېدو
 سره يې خپلو دوستانو ته دعجايبو سيمو او عجايبو دودونو او رواجونو ډېري
 کيسې لرلې . دغه راز يې له دغو سيمو څخه له خانوسره داسي توليدات راوړي وو
 چي هم سوغاتونه کېدلای سواي او هم د سوداګرۍ او ډېري گټي مالونه . د شهزاده
 په مخکي د اوزبکود سپرو سرتېرو (Lancers) دوه قطاره يوله بل څخه لېر شانه
 ليري روان وو اولر څه وروسته يې په دواړو خواوو کي په اوزبکوپسې د شاهي
 رسالې د ساتونکو دوه قطاره وو . دوی توري او کارابین توپک درلودل او تر نورويې
 جامې هم بڼې وې او په هغه پسې بيا سپاره عسکروو چي شکېدلي جامې يې
 اغوستي وې او وحشي څېرې يې لرلې ، البته دومره وحشي نه لکه اوزبک چي
 دپسود پوستکو خولۍ (busbies) يې پر سر ، ورېښتان يې پرمخونوراييله کړي
 اوڅېرې يې لا ورو وحشي کړي وې . د سپرو سرتېرو دوه قطاره بنايي له پوځي
 نظره سم نه وي خو سره له دې هم د اړتيا په وخت کي ډېر گټور ښکارېدل .
 تر ټولو وړاندي يوسړی روان وو . د آس پرځين (زين) بناندي محلي ډول ورته
 پروت او داسانو د پښوله برغ سره سم يې په پرله پسې توگه ډباوه . دادود (رواج) د
 شاهي کسانو د تېرېدلو او رسېدلو ښکارندويي کوي .
 د شهزاده اړخ ته يوسړي په منډه څغستل په لاس کي يې سترزرين
 سايوان (چتر) وچي دلمرد سوځنده وړانگو مخه په نيول کېدله او شاوخوا يې پلي
 ساتونکي وو تر هغولرڅخه وړاندي بيا نور پلي ساتونکي له (اضافي)
 اسانوسره روان وو . د سپرو خدمتگارانو شاته دخانانو او قومي مشرانو هغه ډله وه
 چي له شهزاده سره ملګري وو . زه هم ددوی په منځ کي وم او پوهېدل چي ددورو
 په اوريځو کي سپرلوڅه راز ښکاري . مخ له خولودک او دورې باندي خپشتي
 پرتې - دومره غليظي دورې چي اسانوپکي لار نه سواي ليدلای اودم وګرې به يې
 پرېدو باندي نوکان خوړل .
 دلاري په اوږدو کي تر مور وړاندي او وروسته په يوڅه ليري واټن کي

داوښانو او بابوگانولیکي رواني وې پر هسریوه باندي له دورو ډک بارونه باراو
جلوونه یې د پلیوخلکو په لاس کي وو. په بارونو کي ددغه کوچني لښکر خپمې
اوسامانونه وو. د بوده وو (څارویو) له هري لیکي سره یوسپور عسکر (سوار)
رهي و. دده وظیفه پر لاري باندي دپېڅایه څنډېدومخنیوی اوراتلونکي کمپ ته
د بارونو سلامت رسېدل وه. زیاتره بارکښ څاروي دمالونو دورولو راوړلو د
سوداگر (کریه کښانو) ملکیت و او دا هغه کسان دي چي موقع ورته برابره سي
تر کوچنی گټي لاهم نه تېرېږي.

زه دپرخوښ سوم کله چي مي واورېدل، شهزاده تر غرمې وروسته
دچایوچنبلوله پاره دتم کېدو امر وکړ، ځکه خوله مي دگرمی اودوروله امله سره
نښتې وه اوبدبوی یې تی. مورتهول دیوې کوچنی شاگی (غونډی) څنگ ته له
اسونورا کښته سو او دچایو تر دمېدل لوبوري خدمتگاران او عسکر هماغه شان سپاره
ولاړوو، ځکه دوی هغه کسان دي چي سترېانه پېژني. دچایو تر چنبلو وروسته،
شهزاده ماته سگریټ تعارف کړل اوزه باید ووايم چي نوموړي دسفر په ترڅ کي
پر ما دپره پاملرنه کوله اورا باندي مهربان و. ده خپلو گنډونکو ته امر وکړ چي
زماله پاره پوست لرونکي بالا پوښونه (پوستینان) جوړ کړي. ده ویل چي انگریزي
کوټونه دهغي سختي یخنی له پاره مناسب نه دي، چي مورته په راتلونکي کي
گوري او ما دده ددغي پرځای پاملرنې له امله مننه ترې وکړه. شهزاده پخپل
هیواد کي هغه راز کورټ نه ولکه په لندن کي چي افغان شهزاده و. دلته دی
یو بېل شخصیت و.

له یوې لنډې دمې وروسته مارش بیاپیل سو او د کمپ تر رسېدو پوري یې دوام
وکړ - ما پښینی سپرلو دپرخوندوره وه ځکه گرمی لېراولار پر کلکه مخکه باندي
وه، دوره بیخي نه لیدل کېدله.

دټولو هغو کلیو او سېدونکي چي زمورپه لار کي وو، ددېوالونو مخي ته
راغونډسوي وو چي شهزاده اوملگري یې وگوري. دکلي مشران تر نورو مخکي
ولاړوو او کله چي به شهزاده ورنزدې سو دوی به خپلي بگړی په دواړو لاسو کي
ونیولې اوده ته به یې دښه سفردو عاو کړه. دزیاترو کلیو په مخ کي به یې دلاري
پردواړو خواوو اوږدې لکړي په مخکه کي ښخي کړي وې او دلکړو څوکي به دلاري

په پيساره په يوه تناوسره تړل سوي وي، دتناوبه منځ كې به يې په ټوكرانو كې پېچل سوي قرآن مجيد خورند كړي و. شهزاده او ملگري يې چې به ترقرآن مجيد لاندې تېرېدل - هغه به يې په بني لاسو مسح كړ او بيا به يې هغه لاس خپلو سترگو، خولو او ځگرونو (ټټر) ته وړ او يوه لنډه دو عاببه يې كوله. تردې وروسته به شهزاده دكلمې له مشرانوسره تم سو، خبرې به يې ورسره وكړې او ترهغه وروسته به يې بيا خپله لاروهله. زمورسره دوي درې باجه خانې ملگري وي او هر كمپ ته به يې دشهزاده په رسېدوسره لويه سلامي (Royal Salute) په داسې حال كې رغول چې دې به يې منځ ته تېرېدې. كله چې به يې له كمپه حرکت كاوه، همدغه عمل به تکرارېدې. په هر كمپ كې به دغه راز يوه لويه ماښامني (شاميانه) برابرېدله او هلته به نوده دربار كاوه او دشاو خوا سيمي ټول مشران به په دې نيامت پكښې ناست وو چې يابه يې دشهزاده سلام كاوه او يابه يې هغو خلكوته دخوراكي موادو او وښو برابرولوله بابته پيسې ترلاسه كولې چې دشهزاده دورتگ له پاره به يې هرڅه مخكې له مخكې تهيه كول.

په زياترو تم خايونو كې به هغه كسان راغونډ سوي وو چې خپلوان او دوستان يې انگلستان ته تللي او دوي يې دكتلو غوښتونكي وو. افغانان واردواره په چمن كې په خپلو دوستانو خبرسول. دوي له خپل دوست سره په لومړۍ كتنه كې هغه درې واړه په غېږ كې نيسي، يو وار بښې خواته بيا كين ته او دوهم واريابښې ته، او وروسته نو دپوښتنو او خوابونو اوږده لړۍ پيل كېږي. ترروغېر وروسته چې څوك د دوي مينه ناکي پوښتني يا ژړاوي چې معمولا دخپلوانو دمرگ د خبر د اورېدلو يا د دوستانو او خپلوانو د ليدلو د خوښۍ له امله اوري، ډېره اغېزه پر كوي او پرې متاثر كېږي.

دچمن داورگادۍ په تم ځای كې مي دشهزاده يوما مور (كوټوال) په داسې حال كې په سترگه سوچي له اورگادۍ څخه يې دمالونو او بارونو دراكښته كولو او خلاصولو سرپرستي كوله. دې دانگلستان په سفر كې له شهزاده سره مل و. كوټوال پر صندوقانو ناست و او خورا خواشيني ښكارېدې. ده په اردو ژبه ښه سمې خبرې كولای سوي او ما يې دستونزي پوښتنه ځني وكړه. له خولې اسوېلی و بوست او وې ويل همداسې يې واورېدل چې ورور يې په كابل كې بندي

سوی دی . اوس دده دشمنان، پدرلعنتان دده دورورله زوال څخه گټه اخلي او غواړي داميرذهن دده په وړاندي مسموم کړي . ده ته داهم ويل سوي چي که کابل ته ستون سي اميربه يې غالباً ووژني . ده وويل چي ډېرچورت يې وهلی اودې نتيجه يې ته رسېدلې دي چي ښه به دا وي ، بيرته کراچي ته ولاړسي او هورې له ځينو دوستانوسره ترهغو پاته سي ترڅو کولای سي بيرته خوندي هيواد ته ستون سي . ده له ماڅخه وغوښتل چي په بل اورگاډي کي ور سره په بيرته تگ کي مرسته وکړم .

زماله خوابه دکابل ديوه لوی مامورپه تېښته کي مرسته کول اميرته يوه بده پيلامه وي خوداهم سخته ده چي له يوچاسره دي دمرگ په تېښته کي مرسته ونه سي . په داسي حال کي چي ويل مي زه به فکرپکښې ووهم اوداورگاډوپه باب به پوښتنې وکړم ، له ده څخه رهي سوم . حيران دي ته وم چي څرنگه داستونزه په سمه توگه اواره کړم . دامي معلومه کړه چي ترمانښام دمخه به بل اورگاډی نه وي . مور په دغه وخت کي افغان پولې ته نزدې خپل کمپ ته نزدې سوي وو ، څرنگه چي په دې برخه کي دسملاسي گام اخيستلواړتيا نه وه ، ځکه مي نو سمدلاسه څه ونکړل خو کار مي په پام کي ونيو .

دغرمې ددودی پروخت هغه انگرېزي ژبی راته راغی چي دسورسات اوپه چمن کي دشهزاده دهرکلي په ارتباط دنوروچارومسئول اواراته وې ويل چي کوټوال دخپلي تېښتي په باب ده ته هم مراجعه کړې ده او زياته يې کړه چي دی بايدڅه وکړي؟ ماته څرگنده وه چي زمورله وسه سمدلاسه څه پوره نه وه . ځکه مي نوپرده ټينگاروکړچي هيڅوک بايدپوه نه سي چي مورددغه سړي په تېښته کي شريك يو او ده ته مي هغه بدتاثيرونودچي پراميرباندي به وسي . حکومت به بې له شکه معلومات وکړي اوموربه ملامت سو . دی ولاړخوبيرته له کوټوال سره راغی ، له هغه سره يې په فارسي ژبه ، چي زه يولبرڅه په پوهېدم ، اوردي خبري وکړې . زمايقين دی چي دی يې هڅاوه په هماغه ورځ افغان کمپ ته ورسره ولاړسي اوپه شپه کي ياپه دابله ورځ بيرته راوگرزي اوخپل نفرپه ورپېردي چي په کراچي کي ورسره وگوري . په هرصورت ، کله چي زه په هغه مازيگر د افغان کمپ پرلور وخوځېدم ، کوټوال راسره و او مورکمپ ته يوځای

ورسېدواو په دابله ورځ چې مودکندهارپر لورتگ ته خانونه سمبالول، کوټوال
د شهزاده د ملازمینو په ډله کې و.

وروسته له هغه، که څه هم شهزاده ته له کندهاره حکم وسوچي کوټوال به
کابل ته لاس تړلی ورولي، خوده له امیر سره سوله وکړه او د څه وخت له پاره یې
له خپلې څوکۍ څخه بڼه پوره خوندي واخیست، خلک به یې په وحشیانه توګه
شکنجه کول او وژل او د بېدواو شوکمارۍ له لارې یې خپله پانګه زیاتوله. اته کاله
وروسته چې مرکېدلی، څو لکه روپی یې درلودې. د مرګ په ورځ یې ما او ورېدل
چې ځني عسکر له دې امله اندېښمن وو، چې دده روح به په هماغه شپه په دوزخ
کې مګوټ سوی وي. ماته د زرګونو دغه راز اندېښنې او تسلیت ناموچورت را
ولوېد او په دې هم پوه وم چې ماله ده سره څه وکړل؟ عسکرو چې دده دېر خلک
په باب اټکل کاوه، هغه ناشوني نه ښکارېدی.

د افغانانو له عقایدو سره سم د انسان له روح سره د ښځېدو په هماغه لومړۍ
ورځ حساب و کتاب کېږي له دې امله به نو عسکرو دده د لومړۍ شپې حساب
و کتاب په باب خپله خوښې څرګنده کړې وي.

د هر وار تم کېدلو کمپ ډېر پرتمین ښکارېدی او د یوې ستري غونډې په شان
ایسېدی، ځکه د شهزاده او د هغه د ملازمینو او پخوانو ته عسکرو، د بارونو او
څارویو مسئولینو، چې هغه پخپله یوه لویه ډله وه او یوازې داوښانو مسئولین یې
پنځه سوه کسه کېدل، دغه راز څېمو، اسانو او اوښانو یوه پراخه سیمه نیولې وه.
تر ماښام وروسته هر ځای او رونه بل وو او خلکو خپل خواړه پخول هر اوړه پاکلې
اندازه سړي لرل چې عموماً د لوبو په برابرولو او د پخلی په تنظیمولو بوخت وو.
ځیني نورو به شاوخوا څنګونه اچولي یابه ولاړ وو او دهغي شیبې په انتظار به وو،
چې کله به هر څه تیارسي او دوی به نور ځملي.

په کمپ کې ډېر شخول نه و او په زوره چېغې څو کورټ نه وې، ځکه افغاني
ډله دنړۍ تر ټولو منظمه او خاموشه ډله ده، خود افسرانو داو امر ورغونه دغه راز له
نابلده اسونو سره دنوراسونو د جنگ شیشنی (هره شپه به ورک آس لیدل کېدی)
، د اوښانو پیرهار، په پښتو ژبه د ګز مه عسکرو د خبرداري اوازونه او د وخت د

شہزادہ لہ کندهاره کابل ته دتللو په حال کي (دمولف رسامي)

اعلامولو له امله د نغارو دغونه اورېدل کېدل. زما په ياددي يوه شپه، اصلا يو سهار په خړه د نغارو ساتونکي خوب وړی و او ناڅاپه راويښ سو. ژر ژر يې پرله پسې شپاړس واړه نغاره وډبوله، په داسي حال کي چي هغه صرف د شپې يوه نيمه بجه وه! زه نه سم ويلای چي دابه دشوگيری نتيجه وه او که به هغه سړي فکر کاوه چي يوڅه زيات فعاليت به دده زياته بيداري وښيي.

مور کندهارته په څلورو ورځو ورسېدو، يوازي يوه ورځ موبنه اوږد منزل وکړ. نورې ورځې موددوی په اصطلاح "شاهي مارش" کاوه چي د "کاروان له مارش" سره بيخي ډېر توپير لري، شاهي مارشونه دخلکو او نوروشيانو د شمېر په لحاظ لنډ مزلونه وي. له يوه کمپ څخه تر بل پوري واټن معمولا د يوڅو ساعتو سفر دی. اسان په سفر کي په يوه متحده الشکله سرعت سره ځي، چي د چټک تگ اوډوبلي (Jog trot) ترمنځ وي. دوی همداسي روزل سوي دي. په ځيني حالاتو کي کولای سي په يوه ورځ کي پنځوس شپېته ميله لار ووهي. که څه هم رواجي تگ داسي نه وي او بې له ضرورته يې په دومره چټکي نه ځغلوې. که دلاري غرونه، د منظم سړک نشته والی او داسانواندازه (په منځني توگه ديارلس تر څورلسو پوري) په پام کي ونيول سي، نو دا يوه مناسب واټن دی چي مور ووايه.

په افغانسان کي دوی د واټن (فاصلې) يو واحد لري چي (کروه) يې بولي او ويل کيږي چي يونيم انگرېزي ميل سره برابری. خو څرنگه چي د «گزه» يعني (Yard) ټاکلي شمېرنسته څکه نوله فردي سليقې سره سم بېلابېل اوږدوالي ورته ټاکل کيږي. ماته يو وخت د شهزاده پرلاس دامير فرمان راغی چي په هغه کي يې په گزه او گروه سره د سړکو نو د فاصلې ښوولوله پاره ديوي گرځنده وسيلې د جوړولو غوښتنه کړې وه او ماشهزاده ته وليکل چي په گروه کي د گزونو د شمېر په باب معلومات را کړي چي زه بيا دهغه له مخي لازم څرخ ترتيب کړم. ده خواب را کړ، چي معلومات يې وکړل او بېلابېلو خلکو د ومره متفاوت شمېر ورکړی دی، چي دی مجبور سوا ميرته ديوي معياري اندازې د ټاکلو په باب ليک وليږي خو په دې ترڅ کي امير ناروغ سواو موضوع همداسي معلقه پاته سوه او هماغه ناانډولي تراوسه لاسته. اوسني امير فاصلې په يارډ او ميل سره اندازه کوي.

يووخت له كابله پېښورته تلم له اوو، اتوساعتوسپارلی وروسته مي له خپل ملكري (سوار) څخه دهغه كلي دفاصلې پوښتنه وكړه چې زمورخيال و، پكښي واوړو. څوك چې پرآس څوساعته مزل وكړي معمولا يې تلوسه وي چې پوه سي څومره به لاوړاندي شي - ده راته وويل يويادوه كروه وړاندي دي څومورله دري ساعته مزله وروسته كمپ ته ورسېدو. له دې وروسته به مي نودواپن پوښتنه دساعتوپه حساب كوله او هغه ډېره مايوسوونكې نه وه.

كندهارته چې لاڅوميله پاته وه، دشهزاده مخي ته دسيمي عمومي امر او مهم افسران چې يوڅه ليري لاله اسونوراكښته سوي وو، سرتورسرونه راغلل. كله چې ورته راوړسېدل، پښې يې ورمېچ كړې او وروسته يې دده لاس پخپلولا سوکي ونيو، پرسترگويې كښېښواو مېچ يې هم كړ. داخپل مشرتبه دهركلي وويلو او وفاداري څرگندولو افغاني دود دی. بنارته نژدې دقشلي عسکرله توپخانې سره يوځای ليکه ولاړوو. او وروسته يې په داسي حال كې چې شهزاده تېرېدی، ددزوشاهي سلامي وكړه. ورپسې شهزاده عسکر معاینه كړل او يوڅو خبري يې هم وكړې چې دټولو افسرانو او مامورينو له خوا ورسره تکرار سوې، شهزاده چې مسجدته دلمانځه له پاره روان سو، زه بنارته ولاړم چې دخان له پاره ټاكل سوې مېنه (کور) پيدا كړم.

دکندهار دلاري سړك داسي نه دی لكه څوك چې له هندوستانه كابل ته شي. له پېښور څخه دخيبردلاري سړك يوسیده خط السیردی چې په پوځي مارش باندي له لېرڅوري سره نژدې اته ورځي نيسي، په داسي حال كې چې دکندهاروغزني لاردري څلوراوونۍ وخت غواړي. نه دارابه لرونكو گاپوله پاره سړك سته او نه اورگاډي. څوك بايد دآس په سپارلي سفروكړي يادتخت روان په شان يول ډول چوكی (كجاوه) كې، چې ددوواسانوپه شاپوري تېرل سوې وي. افغاني واكمنان له اورگاډي سره سخت تعصب لري. كه يوڅوك دغه رازيوه پلان يا نقشې ته اشاره وكړي، سمدلاسه پرې بدگومانه كيږي. په داسي حال كې چې دا اورگاډي يوه خانگړې نقشه به هيواد شتمن اونېكمرغه كړي او اوسنی بېوزلي او بدمرغي به پای ته ورسوي.

شهزاده چې له كابله انگلستان ته تلې، امير مرحوم د پېښور له لاري ولېږي

اودراستنبدلوانتظام يې دکندهار له لاري تېرل سوی و دا ددې له پاره چې دی بایدخومره چې ممکنه وي، خپل هیواد وويني . هغه وخت چې دی له روسیې څخه راغی ، نهه کلن هلك و او تر کابل دباندې څوميله زیات نه و وتلی ، ځکه امیردخپلي کورنی غروته اجازه نه ورکوله چې بې له ضرورته دي سفروکړي . امیردغه رازغوبنتل چې شهزاده له سفرڅخه دراستنبدلوپروخت په کندهارکي تم سي اودهغوموضوعگانوپه باب معلومات راغونډکړي چې دحکومت داندېبښې وروو . داځکه چې له ډېروکلونوراھيسي خلکودواليانوله ظلمه اودعدالت له نشته والي څخه شکایت کاوه .

ماته په کندهارکي ويل سوي وچې امیرپه پخوانيو والیانوباندې دوظیفې دتسليمولوپه وخت کې ليکلې سند لاسليک کړئ وچې که دوی بډي واخلي ياپرېداي يابې وزلي باندې ظلم وکړي، په داربه سي اوداډېره مهمه خبره وه چې درې څلوروروستني واليان ټول په دارسوي وو . هغه شخص چې دشهزاده دورتگ په وخت کې والي و، ناڅاپه ناروغه اوڅوورځي وروسته مړسو . هيچا دانه غوبنتل چې له ناوړه پېښو څخه دتېبستي له امله دي خان بربادکړي .

کندهاردشنوګروندوپه منځ کې پروت دی اوکه يې داوبولګولواوکړني کارپراخ سي ، چې بايدوسي، نورهم شين کېدلای سي . څوکلنه چې زه هورې وم دکړني علايم لېږښکارېدل که څه هم په رودوکي پرېمانه اوبه بهېدلې . په افغانستان کې دبارانودلېروالي په پام کې نيولوسره دمخکودخړوبولوله پاره داوبولګولوانتظام ضروري دی . په ځينو حالاتوکي دهغومخکوله پاره چې غواړي خړوبه يې کړي . څاهان دنړيوکانالو (چود) له لاري سره وصل سوي وي . له وروستي ځای څخه اوبه دمخکي سطحې ته په ايراني څرخونوباندې راخېژي . دايوستونزمن جريان دی ، ځکه نري کانالونوته نه شيشکان وهل سوي اونه په بل رازسره محافظه سوي وي اواوبه زياتره وخت دمخکي دښويدلو يا ګروبيدلو له امله بنديري اوترڅوچي کانالونه ترميميري، حاصلات بياتباه سوي وي .

زماڅخه وغوبنتل سوه داوبولګولويوه داسي طرحه جوړه کړم چې دهغې په واسطه شاوخواټوله مخکه دکړني وړ سي اوخپله نظريه ورته وړاندې کړم . سره

له دې چې داکار کېدونکي و خودخزاني زياتي پيسې پرې لگېدلې، ځکه نو موضوع پسې پاته سوه .

بنار (مراد يې کندهار دی . ژباړونکي) دپرسترنه دى اويوجگ دېوال پرراتاسوى چې دزياترونورودانيوپه گډون له ختواو دبروياله ختواو اوموختوڅخه (sundried brick) څخه جوړسوى دى . ټول بناپه بېخي وران حالت کي دى اود وروستيوشلوکالو په جگړوکي خوقسماخرواره نرېدلى اوبياودان سوي نه دى چې سړي ته ددغه ځاي د اوسېدونکو دپري بې وزلي فکرورپيدا کوي . سره له دې چې ځيني بڼه کوړونه اومسجدونه په پخو خبتو او اهاکو جوړسوي دي ، خو په مجموع کي دوراني اثرات پکښې څرگنددي اوسړي فکرکوي چې خلک دخپل بناپه ودانولوکي زړه ماتي اوبې وسه دي . ځيني کوڅې اوبازارونه ترشاوخوامخکي لبرلوپراته دي اودمسو، حلبو، څرمنواونوروشيانود کاروباردغه نرېدلي دوکانونه څوک سم ليدلاى نه سي .

يوشى ته چې په بازارکي زماڅانگړې پاملرنه واوښتله ، هغه کوچني خره وو ، ترماستيف Mastiff سپولبرڅه غټ . دوى د بارونو چلولوته استخدام سوي وو اودپرمي د وښوله دومره لويوبارونوسره وليدل چې يوازي به يې دپښوسوي (hoofs) اودسړيوه برخه ښکارېدله ، نوربه پټ وه . چې دا له څارويوسره دخشونت د مخنيوي د ټولني دمداخلې له پاره تيارکېسونه دي .

ماپه يوه کوچني کورکي ژوندکاوه چې دصليب په شکل جوړسوى و . يوازي يوه خونه يې درلوده چې څلورو خواوو ته سره غزېدلې وه . زمايقين دى ، چې له روسانوڅخه به کاپي سوي و . داکورد هغه باغچې پرڅنگ پروت ولچي شهزاده پکښې اوسېدى اوڅرنگه چې هوامخ پرسرېدووه نوترڅمې راته غوره ايسېدى ، که څه هم له معمارڅخه هېرسوي وه ، چې داورځاي هم ورسره جوړکړي . دکورله بام څخه مادبنارزياتره برخي ليدلاى سوي اودغه رازمي دهغه مسجدمنارې هم کتلاى سوي چې پناه ځاي (بست) دى . کله چې چاهرڅومره جنايت کړى وي او يو وار ورننوزي ، بيانومحفوظ دى . داځاي دخينو زرو انگرېزي کليساووله پناه ځايونوسره ورته دى .

امير مرحوم ماته يووخت دکندهارديوه ملاکيسه وکړه چې پرده يې د «کافر»

حکم کړی و، او خلك يې دده پر ضد پاڅون ته پارول . که څه هم د ادمذهب پر خلاف کاردی، چې خلك د پاچا پر ضد ، چې په حقیقت کې د دوی روحاني مشر هم دی، وپارول سي . خودوی باید «کافر» له منځه وړی وای . کله چې نوموړی بغاوت خاموش کړه سو، امیر ته وویل سوه چې دغه سړي (بست) ته پناه وړې ده . امیر خلکو ته مخ واراوه او ورته وپوښل چې (بست) یوازي د مسلمانانو له پاره دی ، نه د دغسې کافرانو له پاره چې خلك دخپل پاچا پر ضد پاروي . ورته یې خپله توره واخیستله ، مسجد ته ورغی او سړی یې ځای پر ځای وواژه . (۲) داسې لږ پېښه سوې وه چې عبدالرحمن دي ترغچ اخیستلو تېرسوی وي .

دلومړي څپرکي لمنليکونه

(۱) سردار نصرالله خان (۱۸۷۵ - ۱۹۲۰ ع) دامير عبدالرحمان دوهم زوی و، چې د ۱۸۷۵ ع کال د اپريل پر اوومه په سمرقند کې زېږېدلی و . مور يې د بدخشان دميرجهاناد شاه لور کېده . د پلار په ژند کې يو وخت د کابل د لښکرو عمومي قوماندان او په کابل کې د دولتي شورا مشر و . دنايب السلطنه دولتي لقب يې درلود . په ۱۸۹۵ ع کال يې انگلستان ته سفر وکړ . په نظر او عمل کې دانگرېزانو ضد او ډېر زيات مذهبي سړی و . د آزادو قبایلو په مشرانو کې يې ډېر نفوذ درلود . سردار نصرالله خان د ۱۹۱۹ ع کال په فبروري کې د سراج الملت والدين امير حبيب الله خان تر وژل کېدو وروسته په جلال آباد کې پاچهي اعلان کړه خو څو ورځې وروسته د امان الله خان په کټه تر پاچهي تېر سو او امان الله خان ته يې بيعت ورکړ . امان الله خان کابل ته راوغوښت او په ارگ کې يې بندي کړ . يو کال وروسته په بنديخانه کې مړ او په قول ابچکان کې ښخ سو . د سردار نصرالله خان پنځه زامن پاته سول : نور احمد خان ، عزيز الله خان ، عبدالروف خان ، عبدالغفار خان او عطاوالله ناصر ضياء .

(۲) داشخص شهيد مولوي عبدالرحيم اخونزاده کاکړ و، چې د علامه حبيب الله کندهاري زوی او دميوڼد د زمري سردار محمدايوب خان له کلکو پلويانو څخه و. (دزيات تفصيل لپاره وگورئ : درنه کورنی - دمحمد معصوم هوتک ليکنه - ناچاپ)

دوهم څپرکی

په رودوکي دکب نیولوطریته - دکلات اومقرله لاري دغزني سړک اوله کندهاره یې فاصله - دسفریځني اوواوره - غزني - دامیر عبدالرحمن تروخت دمخه په لاروکي غلاوي اووژني - دسړک دغاړي کلي اوکرنه - کابل ته رسېدل اودامیرله خوا سردار نصرالله ته هرکلی

شهزاده دکندهار په بنارکي تریوڅوورڅو تېرېدو وروسته درودپرغاړه څومیله لوریوباغ ته ولاړچي څوورڅي په کب نیولوتېري کړي. زموردورتگ په ورځ مازيگر شهزاده خپلوملازمینوته وویل چي سباته به ټول په افغاني جاموکي راوړي اوکه چانگړېزي جامې اغوستې وې رودته به وغورځول سي. د رود اوبه پی وې اوورغورځول گویایوه کوچنی غوټه وه. له خلکوڅخه یوه تن پېشنهاد وکړ، چي زه (فرانک . ژباړونکی) هم بایدپه دغه لوبه کي شامل واوسم خو فیصله وسوه چي زه دي دخپل هیوادجامې واغوندم. یودووتنودشهزاده د خوشالی اوسرگرمی له پاره په دابله ورځ انگرېزي جامې اغوستي وې اوپه رودکي غوټې ورکول سوې چي ټولوپرېروخندل.

دغرمې په شاوخواکي هوامخ پر بنه کېدوسوه اوشهزاده اونوري عملې یې مخ پرلوره درودپرغاړه په داسي حال کي تگ پیل کړچي اسان درود دنالویاکله هم پخپله د رود داوبو دپی وهلوله پاره مخکي روان وو. دوه کب نیونکي د رود په منځ کي زهي وو اوخپل گردې توروته یې رود ته اچول. نورجمعیت درود پرځنډوبنه وروسته په پسې و، داڅکه چي کبان تررتوراچولودمخه ونه توریږي. درودپه تل کي رېگ وډبري اوبنوي کاني بنکارېدل او اوبه ترڅلوروفوتوزياتي نه وې. داوخت داوبودلبروالي موسم وڅکه نوډبري صافي وې. بنه په پېڅرکبان ونيول سول چي (trout) (۱) ته ډېرورته وو، ځینويې څلورپنځه پونډه وزن درلود خودخوند مزه یې نه وه.

دکب نیونکو توروته دهندوستانیانو توروته ورته وو، قطريې له لسوڅخه ترڅورلسوفوتوپوري و اوپرگړداورد یې په لنډو فاصلوکي دسړپوگولی څوړندي

سوي اوپه دروندسوي وي. دگوليوترمنځ كڅوري وي او كبان چي تورتورلاندي .
 گززي اوغواړي وتبستي ، سريتهول بدن يې ، كه دپرغمت نه وي ، په كڅوروكي
 بنديزي اوبياخني وتلاي نه سي ، دتورپه منځكي يوه اوږده رسي تړل سوي وي .
 ددغه تورداچولو ترتيب داسي دي : درسي پای په راسته خپريوري غوته سوي
 اونوره رسي سره حلقه سوي اوپه بني لاس كي نيول سوي وي . تورپه رسي پوري
 تړلي وي . دتورنيمه تا (نيمايي برخه) پر كين لاس اونيمه يې پربني لاس
 غورېدلې وي ، لاسونه داسي نيول سوي وي چي دتورتاوي سره جړنه سي . په
 لاسوباندي تاوي سره نژدې اوتريوه يادوومقدماتي څرخولووروسته يې وړاندي
 ارتاوگري . تورداو بودمخ پريوه لويه ساحه وغوريزي . پراوبوباندي له نبتلوسره
 سم ددرنووزنونودوره يودم په اوبوننوزي اوپه دغه برخه كي ټول كبان پكښي
 بندسي . پرمخكه باندي دنپول سووكبانوداچولو ترتيب داسي دي : فرض يې
 كړئ يوگردي ټوكرچي پرگرداورديې په لنهوفاصلوكي وزنونه خوړندوي ،
 پرمهزيباندي غورېدلي وي . كه دټوكرمنځ ورو ورو پورته كړه سي ، گرداورد
 ټوكريه دمېزمرکزته راکش سي اوورپسي به پرمهزيټول كوته سي . دتورپه موردكي
 هم دشاوخواوزنونه يوپربل فشارراولي اودكبانودلوپدلو مخه نيسي خوله
 اوبوڅخه خنډي ته په اساني سره راپورته كېدلاي سي .

دتوراستعمالول اسانه كارنه دي اوبنه دپرتمريغواړي . پرلاسوباندي
 دتاووسره راغونډول اوبياغورخول دپرتونزمن كاردې اوپه لومړي سركي سري
 ته داسي ايسي چي بايدلېرلېره درې لاسونه ورته په كاروي . افغاني ماهيگيران
 دتورپه اچولوكي دپرمهات لري . دوي كولا سي دروديداو بودجريان له
 اړتياووسره سم تورپه دايريوي شكل يادمستطيل په ډول ياهم په درې كونجه توگه
 واچوي . دكب نيولوپه وخت كي ضرورده چي تورله گارواونورموانعوڅخه بچ
 سي اودايرظريف كاردې ، چي څوكلنه تجربه غواړي .

دلويوكبانودنيولوپه تورپوري تركوچنيوهغي درانه وزنونه خپريوري خوپه يوه
 سپك تورباندي دوه ساعته كب نيول به هغه چاته چي ورسره عادت نه وي ، بڼه
 پوره اندازه ورزش ښكاره سي . هغه چاته به دغه رازتورونه ښايي گټوروي ، چي
 ماهيگيري دسپورټ په خاطر نه ، بلكي صرف دكب نيولوله پاره كوي .

شهزاده په باغ کي تردوو ورخوتېرولو وروسته بنارته راستون سوخوهغه کورېي خوښ نه و، چي پخواپکښې اوسېدی. په دابله ورځ منزلباغ ته ولاړ، هغي مانی ته، چي اميردبنارترکلادباندي يوکال ياڅه مخکي ودانه کړې وه. ماته يوه خېمه راگره سوه چي دباغچې ترڅنگ ولاړه وه ځکه دمانی خونې غټې اومحدودي وې اويوازي يې دشهزاده دپذيراييواوشخصي خدمتگار انوله پاره کفايت کاوه.

په دغه ځای کي زه ناروغ سوم، تبه اوپېچش راته پېښ سو. انگرېزي دارو درمل راسره نه و. بنيابي بدخواره مي خوړلي وه. شهزاده چي زماپه ناروغي خبرسو، خپل شخصي حکيم يادااکتريې زماکتوته راولېږه. دغه سړي خپل کوبښن وکړ او ډېره پاملرنه يې راته وکړه. په هغه وخت کي زه لکه څنگه چي بايدواي، ممنون نه وم ځکه دورځي يې درې واړه ديوي ترڅې دوا دوه تر څوکو پوري ډک گيلاسه راباندي چښل اودی به دچښلو ترپايه راته ناست و. دعلاج پرڅنگ يې دناروغي ترتېرېدوپوري وړی هم ساتلم. زماروغېدوته ډېرتلوارو. دناروغي ترپايه پوري به مي هرکله دی هڅاوه، چي پخپل لاس د دوا د راوړلوله امله خان په تکليف نه کړي. وروسته مي ترخپل کت لاندي په وچه مخکه کي يومناسب سوري پيدا کړ، چي مایع درمل يې ترمانښه جذبول. زماپه فکريه افغاني طريقه باندي درمل خوړل څه ناڅه عادت غواړي. کله چي زه د نقاهت په دوره کي وم، حکيم به ماته هررازخواره ښه په پرېمانه اندازه انتخابول. ډېرهبزتر ماتېدووروسته زه له نورولاروڅخه دناروغيه کېدوترخطر لاندي سوم. زه بايدپه رشتياسره دده ډېرممنون وای ځکه دی ډېروظيفه پېژندونکی، باوجدانه اوآزادخياله سړی هم و او زماپه ناروغي کي يې ډېره زياتنه خواړي وکښه.

کله چي زه بياروغ سوم پرشاوخواسيمه باندي پرآس باندي خوراډېروگرځېدم اودزرکواوکرکانو (مېزانو) ښه ښکارمي وکړ. ماواورېدل چي لېږڅه ليري هوسی هم موندل کېدای سي خوڅرنګه چي هغه ښکارديوي يادووشپوله پاره دکمپ لګولوخواړي غوښتله، نومي فکروکړ، چي بخت ازمويل په دې خواړيو نه ارزي. له بلي خوا مور له لېو ساتونکو سره تر ښار بهرکمپ لګولوڅخه سخت منع

سوي وو .

يوه ورخ زه دسرورويږيوه متروك كمان پېښ سوم . دخلكوله خولې مي اورېدلي وو ، چي دغه كان پخپل وخت كي ډېره اندازه سره زردرلودل . دغره په ډډه كي يې يوغته كنده چاودول سوي وه او debris كوتي شاوخوا پرتې اوپه خينوبرخوكي پېخواني كندي په بشپړه توگه ډكي سوي وې . د غرنيو بلورو (Quartz) رگونه په چارچاپېر كي ښكارېدل خوسره زړې ظاهرا «جيبونو» ته تللي و او نورنوهيڅ نه و پاته . زه زيات هيله من وم چي په دغه خاي كي مي پخپله دزيارايستلو وخت موندلی وای . خومادخپلوسپاروساتوونكوبه واسطه د كوارتز ډبري ماتي كړې ، چي وگورم څه شي به ومومم . سره زرزياتره خلك خان ته وركشوي .

له هغې ورخي څخه چي زه ترسرحد وروابستم اووه تنه سپاره ساتوونكي له خپل مشر (دافع دار) سره راته گومارل سوي وو ، چي هرځای زما مراقبت وكړي او كه چاپه مذهبي جذبه زمادميرني تلابن كړي وای ، سزايې ددوی خپل مرگ و . ساتونكي به زما سره ډېر نژدې روان وو . چاته يې دبريد موقع نه وركوله .

شهزاده په كندهار كي نژدې يوه مياشت تېره كړه او دژمي دپاته كېدلوفكر به ډېر زړه تنگي كړ . ځكه دنومبر مياشت پای ته رسېدونكې وه . يومازيگرزه احوال پوښتني يادده سلام ته ورغلم (دوی يې همداسي بولي) او د دربارخوني ته دراتلوپه حال كي مي ورسره وكتل ډېر خوشاله ښكارېدی . ماته يې وويل "How do you do?" (دغه نودده ټوله انگرېزي وه ، چي په پوهېدی) ، دلاس روغبريې ، چي په ندرت سره يې له چاسره كاوه راسره وكړ بيا يې نوراته وويل داميرفرمان ورته رسېدلی دی اوباید سمدلاسه كابل ته ولاړسي .

ماورته په هغه بيخني كي دسفر كولو به باب يادونه وكړه او ده په ټوكوسره اطمینان راكړ چي دمارش په وخت كي تركندهارشل چنده زياته بيخني وي . څرنګه چي زما په خېمه كي اوبه هره شپه كنگل كېدې - نوبه مي خپل زړه په څه شي ښه كاوه - په هر صورت د بياروانېدلو خبره راته خونډوره وه .

په هغه مابشام شهزاده خوسه د رغاړي راغوبښتي وو . دوی يورازنل يا (bamboo) (۲) ، رغاوه ، چي فلوت ته ډېر ورته و . كه څه هم پرغربي غورباندي

افغاني سازينه نه لگېږي ، خوبياهم ماته ددغوخلکو سازينه اوپه زړه پوري
بنکاره سو. دسازدغه وسيلې چي دوی رغولې ، خاص دکندهاروي.

ماته وويل سوه ، چي شهزاده ددغوخلکوله يوتن څخه وغوښتل چي کابل ته
ورسره ملگري سي، خودسري خوښه نه سوه اوتريلني تېرسو.

شهزاده په دابله اوونۍ له کندهاره وخوځېد. دسفرله پاره په تياريوباندي
دپروخت ونيول سوپه داسي حال کي چي دغه رازتياړۍ بنايي ترهغه په نيمايي
وخت کي بشپړي سوي وای، خوخلک په کارکي دتلوارعادت نه لري اودهغه
پرځای بيا داغوره بولي چي ټول کارونه سبباياورپسې ورځي ته وځنډوي .
دلومړۍ ورځي کمپ صرف دوولس ميله له کندهاره بهرو. دلومړۍ ورځي مارش
ځکه تل لنډوي چي اسان اوباري څاروي دراتلونکي سفرله پاره آماده کړي اوپه
عمومي توگه دادمارش دترتibatودازمويلوبوه وسيله وي.

دکابل تگ لوري دکلات ، غزني اومقريبه استقامت پروت دی . ترکلات
پوري لارڅلور ورځي نيسي او شمال ختيځ لوري ته غزېدلې ده چي زياتره يې
دهغه رودپرغاړه پرته ده چي دشاوخواغرونوڅخه دکندهارپرلوربهېږي (۳) .
لارورو ورو يوه اواردښت ته ورځيڅي خودلاري دواړوخواووته لېږڅه ليري
دغرونلري سته . ترهغوپه هاخوابياترمقريبوري، چي نوري څلورورځي نيسي ،
لاردځينوغرونودلريوپه لمن کي تېره سوي ده چي دسفرله پاره ښه لارده اوسخت
کوټلونه نلري.

له مقرڅخه ترغزني پوري لارديوي لوري جلگې دپاسه تېرېږي چي
دواړوخواووته يې دغرونولري چي دلاري له استقامت سره سمې غزېدلي دي ،
سته اولاري ته يې ديوه سړک ښه ورکړې ده . دالارغزني ته تررسېدوپوري
دڅلورورځومزل واوژموردسفردپره سره برخه همداوه . ځکه باددپرسوراودومره
توندوچي زماپنډي جامې يې لاخيري کړې . دورځي له خواښه لمرو . خوتودوخه
يې نه درلوده . شاوخواغرونه په واوروپت وو . غزني ته تررسېدويوه ورځ دمخه
يې په اورېدلوييل وکړ اوپه خېمه کي يې زمورخوب راناارامه کړ . واوره دشپې
پيل سوه اوزه چي سهارراپاخېدم ، په خېمه کي دننه بکسونه اوکت مي په واوره
پت وو . ځکه باد د خېمې پېڅول پورته کسړي او واوره يې دننه راوړې وه . تر

لمرختو پوري مي جامې لکه یخی داسي وي . خکه کالي مي چي پرچوکی
اچولي وو . تراوري لاندي سوي وو ترخومي نورله بکسه رايستل هماغه دشپي
نازکي جامې اوخپلی مي اغوستي وي .

غزني ته دهماغی ورخي مارش يوله سختو مارشونوڅخه و . ترهغه دمخه
ورخي لمړيني او هواوچه وه اودواوري لنډبل بادلازيات سورگر . مورکله کله
مجبورو له اسانوراکنسته سو ، لاسونه وپښې وغوروو ، پزي وغوريونه ومورواوپه
دې ډول ديخ وهلومخه ونيسو . زياتروافغانانو د Balaklava (۴) په شان خولی
پرسرگري وي چي يوازي به يې سترگي پکښې ښکارېدلې اوما فکرکاوه ددغه
رازسختي یخنی په مقابل کي ډېره ښه محافظه وه چي کاشکي ماهم درلودای .
واوري ، مخکه ډېره ښوی کړې وه اوډېر اسان پکښې غوزارسول . داوښانوحال
تراسانولابترو . خکه ددوی پلني پښې چي پرلنډه لارهري خواته ښوييري ، په
واوره کي له سفرسره ډېر لږ تطابق کولای سي . دوی درانه بارسوي هم و او
هرگري به چوخېدل . دخينو خوپښې لاهم ماتې سوي اوباید حلال سوي وای .
خرنگه چي داوښ غوښه دخورلوورده ، خکه نومړينه يې دڅښتنانوله پاره جدي
تاوان نه و .

شهزاده ترغزني دباندې دهغه خای له افسرانو اوماوردینوسره وکتل اوهغوی
ورته کالي ، اسونه اوپيسې دسوغات په توگه ورکړې اوکله چي ښارته را
ورسېدی ، دتوپونوپه ډزو باندې شاهي سلامي پرخای سوه اودآس دسپروڅورتولی
دده دهرکلی له پاره لیکه ولاړي وي . ترهغه وروسته دی ښارته ننوت اودمخه
تردې چي د ښارترکلا دباندې خپل کمپ ته بیرته راستون سي ، ددوساعتوله
پاره يې درباروگر .

غزني په داسي يوه کوچنی ناوه کي پروت دی چي ټيټي غونډي
پراخړخېدلې دي . دا يو ډېر کوچنی خای دی اودافغانستان د نورو کلیو او
ښار . گوټو په شان يوه جگه کلا لري چي يو وخت دامپراتورانو کورو . ښي ودانی
پکښې نسته اوکوڅې يې ډېرې تنگي اوچتلي دي ، دبازار يې هم مزه نسته .
يوبالاحصار يې د یادوني وړدی چي پرشاوخوا سيمه باندي حاکمیت لري خوهغه
پخپله دنن ورخي په توپکوباندې له ورځرمه غونډيوڅخه ترکنترول لاندي راتلای

سردار محمد عمر خان او عملہ یی

سي .

ترغزني لورنورمارش کونکي مجبورو، چي دخپل سفر دپرسخته برخه د
ديسمبر تر نيمايي مخکي ووهي. په دغه وخت کي معمولا زورمې واورې پيل
کيږي . غزني ته نارسيده اواردنبت هغه چاته ښه معلوم دئ ، چي پر هغه لارې
سفر کړي وي. زياتره يې په واورو کي گيرسوي اوهورې له منځه تللي دي؛ په
نتيجه کي مودهرې ورځي مارش ښه دپراوردواويوه ورځ خومونژدې څلوېښت
ميلوته ورساوه، چي ديوه شهزاده له پاره ښه دپره فاصله ده . زه خوڅومياشتي
مخکي له سپارلي سره بيخي عادت نه وم اوپه لومړيو ورځو کي مي ورنونه په
زين باندي سوليدل خودپرژرکلك سول.

په يوه دپراوردمارش کي ، شهزاده زياتره لارپراوښانووهله اوپه هغه وخت
کي به زه وړاندي روان وم اوپه دې ډول مي له دورواونوروناراحيتوڅخه ځان
ژغوره . ځکه داوښ سپور، چي هرڅومره کوبښښ وکړي دآس په سپورسې نه
سي رسيدلای. وړاندي والي ماته ددې موقع راکوله چي څه لارپه بېره ووهم ،
څه په ډوبله (منځني سرعت) اوڅه پلې. خودچتهکي تاوان بياداوچي دکمپ
وهلوځای ته به ژوررسېدم اومجبوربه وم چي دباري څارويو او څېمو و نوکرانو
تررسېدلوپوري درې څلورساعته انتظاروباسم اوترهغه وروسته بيايوساعت ياڅه
کم دخوروتبرابرولوپوري وگورم. مامعمولا ډوډي د مازيگر د څلورو بجو او د
ماخستن دنهوبجوترمنځ خورله . خوبې له څېمې اوډوډي په هغه تونډبادکي څو
ساعته انتظار دپرسخت کارو. په تېره بياچي داورده مزله ستړي به هم وم . د
سپارلي په وخت کي به مي پښې معمولا ديځني له لاسه داسي کرخت سوي وې
چي حس به يې کورت نه درلود اوپه کمپ کي خوبه دښې يځني دومره زياته
سوه چي اوبه به پرمخککه باندي تړپاشلووروسته سمداسه کنگل کېدې
اوزمانوکر (خانه سامان) چاره رابنکاره کړه چي په اوبوکي ترغوټه کولووروسته
ديځي ورغ پرښتې و. دښې به، چي بادتېزېدې اودتودوځي درجه به ورسره
سمه ټيټېدله اوتېټېدله. هرڅومره چي به څوک ژرپه بسترښووت اوځان به يې
تودکړ هغومره به بختورو.

يوه شپه مي دننه په څېمه کي غارو کينده او اور مي پکښې بل کړ، خو په

دوودقيقو کي يې بيادياندي راوتلی وم ، ټوخل مي ، له سترگومي اوبنکي بهېدلې اومجبوروم ترهغه وخته دباندې وساروته ودرېرم چي باددخېمې فضاله دوده پاکه کړي. له هغه وروسته مي يومنقل (داوسپني غاب چي پر څلورو پښو ولاړوي) پيدا کړ او اورمي ترخېمې دباندې پکښې بل کړچي سرې سکروټي سو، بيامي نودننه کړ اوځای يې خوراډېر راته مستريح کړ. دمخه تردې چي بیده سم منقل به مي ، چي له پوروندو پرته بل څه پکښې پاته وه، ترکټ لاندي کښېنو اوځای به مي په توداوه، نيالي مي نه درلوده او په يرستن کي به بهېدللم چي دهغه يخ باد په وړاندي يې سرترنوکه نه سواي پټولا ي چي دخېمې ددېوالوله بېخه به راتلی او ترکټ لاندي به چلېدی .

مورپه لارکي ترڅو کليورا تېرسولو، چي ځيني به يې لوردغره په نيمايي کي اوځيني به کښته په دره کي پراته وو. پرټولوباندي دساتني له پاره جگي کلاوي راتاوسوي وې . باغونه اودکړني مخکي يې ترکليو دباندې وې اوکله چي به مورټېرېدلوځيني غټ افغاني سپي به چي St. Bernard ته ډېر ورته وو، راپسې څغستل ، راته غپل به يې اوخورا غټ اوخوړي ښکارېدل. دومره غټ، چي څوک له دوی څخه اصولا درمودساتلو کاراخلي اوځيني وخت خو پر لېوانو لا برید کوي اووژني يې.

دييابان خلك زياتره لاري وهونکي دي اودامير عبدالرحمن ترزمانې دمخه يې ټول شاوخوا په لاس کي وو. مسافريه که ډېرش ياترهغه زيات په ډله نه تلل، سخت به ډارېدل . ځکه غريب خلك ، چي يوازي به يې سفرکاوه، داغوستر جامو په خاطر وژل سوي وو.

له مسافروسره ترکليو دباندې دکليوالودچلندپه باب ډېري کيسې کېدلې. يوه يې داوه ، چي يو غريب سړی پرلارټېرېدی او يوه غوټه يې پراوړواخيستې وه، ديوتن لاري وهونکي په سترگه سوي و اوفکرېې کاوه چي په غوټه کي به کوم ارزښتناکه شی وي . ځکه يې پرسړي ټک وکړاو ويې واژه . څوکله چي غله د نوموړي سړي غوټه وشنېله ، وچ خوشايي يې پکښې وموندله (خوشايي دغريبوخلکو له خوادسون دموادوپه توگه کارېدله)، مړی يې ځکه په لغته هيسته وواهه چي خپل کارتوس يې ارمان و! ماته يوه بله کيسه هم وسوه او هغه

دا، چي دژمي په موسم کي يوځای ديارلس تنه مسافر د غلوه خواو درول سول او هرڅه چي يې درلودل، ترې واخيستل سول. حتی دتن جامې يې هم ترې وايستلې اولوڅ لپړې خوشي کړل، چي په يځنی کي مړه سول.

ددغه راز غلاوواوژنو د شمېر د لږوالوله پاره دامير چلند ساده خوا غېزمن و. که به يوځای څوک لوت يا ووژل سو، دهماغه ځای د لسو ميلو په شعاع به ټول کلي له شلمو زرو څخه تر پنځوسو زرو روپيو پوري جریمه کېدل. او که په ځمکو د دغه شمېر روپو په ورکولو څنډو کړ، دوي يادري ټولی عسکر به ورو لپړل سول او تر هغوبه پرناست وو، چي د جریمې روپو به يې تر لاسه کولې. يو افغان عسکر چي پر يو چا و لږوي، دنوموړي دکور د پښه شيان ځني غواړي. ښې بستري، ښه کوټه، ښه خواړه. که په کور کي د چرگ يا پسه غوښه نه وي، څښتن يې بايد سمد لاسه ورته برابره کړي که څه هم دهغه د برابرولو له پاره دکور هرڅه خرڅولو ته مجبور سي، خرڅوي به يې. که داونه کړي نو د توبک کونداغ به پر نړۍ ملباندي وځوري او بياتر دې لاسخت وهل. کليوال چاته شکايت هم نه سي کولای ځکه داد حکومت عسکر دې او خپله وظيفه سرته رسوي. په دغه ډول د حکومت جرمانه څومره چي ممکنه وي، هغومره ژر تر لاسه کېږي ځکه د هري ورځي څنډه دکلي هر کورته د درانه تاوان په بيه تماميږي.

دامير د سياست اغېزه داوه، چي هر کليوال احتياط کاوه پخپله سيمه کي د مسافر مزاحم نه سي. ځکه ديوه سړي جنايت ټولو ته غم جوړاوه. په هغه وخت کي چي زه پردغه لار تېرېدم ان يک سړي لاکولای سواي، چي له کندهاره تر کابله پوري بې له دې، چي په ټوله لار کي دي يې څوک په ناحقه مزاحم سي، سفر وکړي. په دې شرط چي بهرنی نه وای. ايراني او هندوستانی هم په دغه کتېگوري کي راځي. ځکه دوی داسي کوم څوک نه لري چي حکومت ته دي ددوی عرض اوشکايت ورسوي اوله همدې امله نودوی ته د ښه ښکار په توگه کتل کېدل.

له کلات څخه د غزني تر شاوخوا پوري لار ښه هواره ده، وروسته تر غزني پوري مخ پر کېسته اود غزني شاته بيا د غزني کوتل تر دروازي (۵) پوري مخ پر لورده او تر هغه وروسته بيا تر کابله پوري بيا مخ پر خوځي.

دغزني او کابل ترمنځ دښت په ډېره ټيټه سطحه کي وروسته تقريبا لور سوي و. هوا ډېره نرمه وه خوشاوخوا پرغرونو اوږه پرته وه او د شپې له خواد تودوخي درجه ترصفر ټيټه وه. مور د لاري پردغه برخه باندي پنځه ورځي مزل وکړ او دغه سيمه چي مور پکښې تېرسولو، زياتره يې غونډۍ وې خو وادي په ښه ډول کرل سوي وه او شاوخوا يې زيات شمېر کوچني کلي پراته وو.

له چمن څخه ترکندهاره اوبيا ترکابل پوري لار کېدلای سي چي د عراده لرونکي ټرافيک له پاره جوړه سي او هاورگاډي د خط جوړولو له پاره هم ستونزي پيښي نه سي. دا حقيقت چي اميرته دهند د حکومت له خوادوه سوغاتي توپونه پر همدغه لار باندي د جرثقيلو (Traction Engines) په واسطه رسېدلي وو، په څرگند ډول ښيي، چي د يوه ښه سړک جوړېدل به اسانه کار وي.

کله چي مور دراني کلاته ورسېدو، له کابل څخه صرف لس دوولس ميله ليري. البته که څوک دکارگه په شان وروالوزي، يعنې دهواله لاري ورسې. خو مور مجبور وچي پر کوتل باندي راتاوسواونژدې شل ميله نور وړاندي ولاړسو. دغه کلي ته نژدې مور دهغه ډگر ترڅنگ تېرسو، چي له انگرېزي لښکر سره جگړه پکښې سوي وه او پر هغو کسانو باندي د ډبرو کوټني جوړي سوي وې چي په جگړه کي وژل سوي و. کله چي زه د دغو ډبرو پريوه کوټني ناست وم يوزوږ سړي مي په سترگه سوچي کله مخ ته او کله شاته ځي اوله خانه سره غرو مېږي کله چي زه يو څو گامه ولاړم، تر شامي د يو عسکر چيغه واورېده، مخ مي ورواړاوه. که مي کتل د زاړه سړي په لاس کي دوامره غټه ډبره ده چي په سختی سره يې وړلای سي او په ما پسې راروان دی. زما سپاره ملگري په خندا ورته وويل، چي که دي دده د مرگ تلابن وکړ، امير صاحب به دي بندي کړي. خو زاړه سړي وويل، چي انگرېزانو دده زوی وروژلی دی او دی بايد په بدل کي يو انگرېزو وژني. دا خبره د خدا وړنه بلکه د زيات تاثير ووه چي يوزوږ غريب سړي څو کاله مخکي دخپل زوی له لاسه ورکولو ترله ايستلای دی او دوامره غټه ډبره يې، چي دغورځولو توان يې نه لري، رااخيستېده او خپل غچ اخلي. په هر صورت دا د خلکو د جذباتو ښکارندويي کوي.

کلا قاضي ته چي له کابله اته ميله ليري ده، ورسېدو، هلته مود درو ورځو له

پاره کمپ وواکه شهزاده باید کابل ته په راتلونکې یکشنبې ننوزي. دا ورځ دنجومگروپه نظرچي په داسي حالاتوکي ورسره هر ورو مشوره کېږي ، یوه نېکمرغه ورځ وه.

مورچي په کومه ورځ کمپ ته ورسېدو ، سردار حبيب الله خان (اوسنی امير) هم دخپل ورور لیدوته راوړسېد . یوه شپه یې ورسره تېره کړه او په داسبابیرته کابل ته ستون سو . سردار محمد عمر هم دده لیدوته راغی او څرنگه چي نوموړي دملکې سلطاني زوی او په هغه وخت کي تقریبالس کلن و ، شهزاده په هماغه شپه دده دخوښې له پاره داوړلوبې (آتش بازی) حکم وکړ . سردار هغه لقب دی ، چي Princes معادل اویوازي دامير زمانوته ورکول کېږي ، که څه هم خلك دشاهي کورنی نورغږي هم ددرناوی له امله په دغه نامه یادوي .

دیکشنبې په ورځ شهزاده او عمله یې کابل ته رهي سول . ددغي ورځي له پاره یې ترټولوبنه کالي اغوستي وو او ټول څکه خوشاله ووچي بالاخره کورته رسېدل . تقریباً په نیمايي لارکي یوه ستره ماښامنی ورته جوړه سوې وه او هلته دشهزاده دوه کلن ماشوم زوی د سردار حبيب الله خان له زامنوسره یوځای دملاقات له پاره منتظروو . شهزاده دخپل زوی په لېدو بیخي ډېر متاثر ښکارېدی ، چي ماته دحیرانتیاوړو . څکه ماته فکر کاوه ، چي دی یوې عاطفې سړی دی . مور یو ساعت لاڅه زیات پر ماښامنی باندي تېر کړ . چای اونوردخورک وچښنگ شیان راکول سرل او وروسته نوسپاره سولو .

دکابل ترښار دباندي ورکشاپ ته نزدې په یوه پراخ ځای کي څو ټولې عسکراودوه درې ټوپونه درول سوي وو او د عسکروپه منځ کي دکابل له نورولښکري قوماندانانوسره یوځای سردار حبيب الله اونور مامورین دشهزاده دهرکلي اوترسلامخانې پوري دهغه ملگرتیاپه خاطر منتظروو . دشهزاده په رسېدوسره دټوپوپه ډزو شاهي سلامي پرځای سوه او وروسته بیلابیل افسران راوړاندي سول اوشهزاده ته یې سلامي وکړه . دوی ټول په گډه دښار پر لور وخوځېدل . پرسرکونوباندي په زرگونو خلك دتماشي له پاره ولاړوو . عسکر ددې له پاره ځای پرځای سوي ووچي دخلکو د وړاندي تگ مېچ وپېسي اوشهزاده داونور ملگروته یې لار خلاصه کړي .

امير خپل زوی ته دهر کلي اوله دپرليري سفر څخه دروغ رمت راستنېدوپه
خاطر عمومي دربار جوړ کړی و . شهزاده دسلامخاني دروازي ته له رسېدوسره سم
له آس څخه راگېسته اودسلامخاني پرلور رهي سو . امير ته هم خبر ورکړه سو .
شهزاده دربار ته وخت ، پرزن گنو کښېنوست په داسي حال کي چي دوعاوي
اوسلامونه يې کول ، دپلار لاس يې په خپل دواړو لاسوکي ونيو او پر دواړو
سترگو يې په وارسره کښېنواو مچ يې کړ . امير شهزاده راپورته کړ او پرچوکی
باندي د کښېنستلو امر يې ورته وکړ او بيانوتوله ورځ خوشالي وې او ټول مامورين
اوافسران دامير دسلام اودهغه دزوی دصحيح وسلامت رسېدلودشکراني له پاره
په وارسره دربار ته راتلل .

د دوهم څپرکي لمنلیکونه

- (۱) یورازماهی دی
- (۲) یوډول هندي نل دی .
- (۳) دا رود دترنک په نامه یادېږي او سرچینه یې په مفر کې ده .
- (۴) سیمه ییز خلک دې خولې ته « باران کلاه » وايي .
- (۵) دغه ځای (کوتل تخت) نومېږي .

دریم خپرکی

کابل

مهمانخانه - حمامو (ترکی غسل خانو) بیان - په کوخواو جادو کي له خلکوسره د لیدني کتني بیان -
امیر عبدالرحمن ، د قصر و انتظارخاني (Audience Chamber) اومانه دده د هرکلي بیان - دکابل
حالت اودشاوخوا سيمي بیان - کابل ښار ، بازارونه ، کوڅي او کثافت - داوبوتهييه اود بدرفت سیستمونه
- روغتيايي ترتیبات - ابله سپي او کارگان - د امبارو (دیرانو) ښار .

زه کابل ته له رسېدو وروسته په دابل سهار په باغ کي گرزېدم .
د دربار ترجمان راغی - راته وپویل : امیر صاحب امر کړی ، چي ماته به له
غرمې وروسته د لیدني کتني ویاړ اېڅنسي . کابل ته د ازمادو هم سفر و او امیر زه
پېژندلم . نوموړی د الاستعداد لري چي یو څوک یو وار وړني بیایې نه هېریري .
امیر امر کړی و ، چي زما سره باید په ډېره درناوي چلندوسی اوزماد استوگني
ځای یې نوی مېلمستون (مهمانخانه) چي امیر پخپله له څو روځورا هیسي
پکښې اوسېدی ، ټاکلی و . دایوه پراخه څلور کونجه ودانی ده . لویي خونې لري
اصلا دامیر د دوبي له مانیو څخه یوه گنله کيږي اوترنوی ښار د باندې پرته ده .
پر کورونو باندې یو پراخ باغ راتاوسوی اودهغه پر شاوخوا چگ دېوال دی . د دېوال
په یوه برخه کي یوه سرپټه دروازه ده چي دواړو خواوو ته یې دساتونکو خونې دي .
د دېوال په دننه برخه کي دنوکرانوله پاره پیاده خانې (outhouses) جوړي سوي
چي پای ته یې پخلنځی اودهغه څنگ ته حمام (تورکی غسلخانه) دی . دکابل
غټ کورونه یې له حمامه گویا بشپړنه دي . ماتېره ورځ په همدغه حمام کي ښه
خوندور غسل وکړ ، چي له کندهاره د راوتلو راهیسي مي دالومې و اړلمېدل و .
په حمام کي دوې خونې وي او ترمنځ یې لار خلاصه وي . چتونه یې گومبتي ،
منځونه یې په غټو ډبرو (تخته سنگو) فرش سوي ، چتونه اود دېوالونه یې په
سمنټو پلستر سوي وي . خونې په هغو تاو خانو توډیري ، چي دهمدې له پاره د باندې

جوري سوي دي . تاو خانه داورتودوخه دخونولاندنی برخي اودپوالوته رسوي . دتاو خانې اودخونوترمنخ دپوال پرپر (دبل) وي چي په منخ کي يې داوبودوه خايونه جورسوي وي ، يودتودواوبوله پاره بل دسرو . دتودواوبوخای تاو خانې ته خر مه اودسرواوبودالبرخه خني ليري وي . خونوته اوبه دشيردهن لرونکونلانوله لاري ورخي . دننه خونه يې توده وي اودغسل له پاره کارتري اخيستل کيږي اودباندي خونه سره اودکاليواغوستلوله پاره وي . په دغه رازحماموکي دپره موده پاته کېدل بڼه نه دي خکه هوايې زياته ناوړه وي . دفرش دغټوډبروترمنخ درزونه يې هم يومخيزيندنه وي اوخونوته داورگازتري راخي . دپروخت پکي پاته کېدل دسرشديدردونه پېښوي . بياهم ، داحمامونه په ساړه موسم کي چي دانگلستان ترژمي خوچنده سوړوي ، دپربڼه اومستريح دي . ددې له پاره چي دغه حمامونه بڼه تادوه سي ، دوې ورخي بايداورترلاندي بل وي اوکه منظمه استفاده تري کېدله نواورېي بايدهره ورځ بل پاته وي . يووارچي حمام تودسي ، بيايې نوپه لېزاورتودوخه لوړه ساتله کيږي .

له غرمې وروسته زه له ترجمانه سره يوخای دهغې کتني له پاره وخوځېدم چي داميرله خوايې امرسوي و ، خومانې ته تررسېدوورزاندي په نيمه لارکي يواستازي په مخه راغی ، چي زماله پاره ليک ورڅخه و . ليک داميرله خواواوپکښې ليکل سوي وو خرنګه چي دی ناوخته پاڅېدلی دی ، خکه نوپرهغه ټاکلي وخت له ماسره کتلاي نه سي اوماته يې ديو ساعت وروسته ورتګ سپارښتنه کړې وه . يوچاته دليدني کتني ديو ساعت څنډېدوله بابته دليک ورلېږل د فوق العاده درناوي نڅښه ده . معمولا چي چاته دکتني له پاره پريوه ټاکلي وخت امرکېږي اواميرپرهماغه وخت کتني ته تياری ونه لري ، نوموړی شخص بايدکښېني او انتظار وباسي . مادايوساعت وقفه دښارپه شاوخوا کوڅو او سرکانوکي په چکرتهږه کړه . په دغه خای کي داميراوشاهزاده گانومانې اودلوړومامورينو اودرباريانو کورونه اوباغچې پرته دي . دغه برخه چي دزاره ښارپه شمال لويديځ کي پرته ده ، ده افغانان نومېږي داپه دې خاطرچي دپښتنويو کوچنی کلی پردغه امتدادپروت دی . ددغه خای سرکان هم پراخ دي اوهم اوار ، خو په هغه وخت کي فرش سوي نه وو او تښتاران يا واورې وروسته

داسانويښې څوانچه په خټواوچکړکي ښخېدلې . پلي کسان خومجبوروپه احتياط تگ وکړي . اوس دکابل شاوخوا اساسي سرکونه په خښتوفرش سوي . دي اولکه پخواچي وو ، اوس داس سپارلي اوپلي تگ پکښې په خټوکي ختل نه دي .

خلک چي په مخه راتلل خيړن پيړن ښکارېدل . ان دلورو رتبوخلک ، چي پراسانويه سپاره وواوينځه شپرنوکران به يې پربغل ورسره روان وو ، هم داسي به ايسېدل لکه تازه ، چي يې مخ پرېولې اوخت وغاړه يې په پرېولوکي ځني هېرسوي وي . داسي تروتازه خلک بيخي نه ليدل کېدل چي په منظمه توگه دي غسل کوي . زه وروسته پوه سوم چي ان دلوري طبعې خلک لاپه اوونۍ کي يووړلمبېري اونورخوپه څومياشتوکي يووړ . ښايي همدادليل به و ، چي ددوی غاړه اوخت ناپرېولي ښکارېدل . د خلکو جامې هم يوڅه انگرېزي او يوڅه افغاني وې . اوپه اوونۍ کي يووړدپاک کميس اغوستلوعادت ددوی پر خيړنو څېرو يو سرباري دی . په داسي حال کي چي سرترنوکه خان کيسه کول (موبل) به دوی ښه وايښوي .

اميرپه بوستان سراي کي و (۱) . دا يوه کوچنۍ ماڼۍ وه چي تر باغچو دباندې جوړه سوې او پر شاوخوايې دارگ مستحکمه ماڼۍ راتاوسوې وه . څنگ ته يې دملکې سلطاني ماڼۍ وه چي گلستان سراي (۲) نومېدله . بوستان او گلستان دواړه دباغ معناورکوي اود پخواني ”ورم ځای“ او ”وروستنۍ“ ”گلځای“ ژباړه ده . کابل بايد پخپله په بل عبارت ”بوستان“ واي اوکه څوک يوځل دهغه په بازاروکي تېرسي دا خبره ورته څرگندېدلای سي .

دماڼۍ دروازي ته زما اوزمادترجمان له رسېدوسره سم ، د ساتونکو مشر (کپتان) مور دننه دربارته رهنمايي کړو . مور هورې تم سولو او اميرته دوظيفه لرونکي افسرپه لاس زموږ د رسېدلو خبر ورکړه سو . داميرتراجازي وروسته يې دده حضورته زمالارښوونه وکړه . انتظارخانې ته په رسېدلو سره ، ما اميرپه هغه اوږده څوکۍ کي ناست وليدچي ده دکت کار هم ترې اخيست . ده څرې انگرېزي جامې اغوستي وې او پرسرې وړېښمينه افغاني خولۍ (Fez) (۳) وه ، چي پر يوه څنډه يې دالماسوشاهي ستوري ټومبلي و . امير ، چي له اوږدې مودې راهيسي

د نقرس په ناروغی اخته و، دناستي له پاره يې دخپل بستريوارخ غوره کړی و
خکه چي په هغه کي ترچوکی زیات مستریح و اودنارامی په وخت کي يې
کولای سوی بې له دې چي له چوکی څخه دراو لاړېدو تکلیف وويني په کتې کي
خان وغزوي اودمه وکړي .

امیرینځه څلورېنست کلن ښکارېدی. که څه هم شپېتوته نزدې واوداڅکه چي
دسراوړيري ورېښتان يې تورپاته سوي وو اودی يې ترخپل عمرخوان ایساوه. په
جسمي لحاض مزې، پلن لږڅه جگ خوړوندي يې لنډي وې . سترگې تکي
توري وې اوترگنووړوڅولاندي يې چاته په تېزاودقیق نظرکتل. که څه هم په ښه
ژیربخون وڅوتریوه متوسط پرتگالي يې پوست تورنه ښکارېدی. دامیرغابښونه
ټول مصنوعي وو اودخبروپه بهیرکي به يې راوايستل اودلاس په دسمال به يې
پاک کړل چي په دغه وخت کي به يې په خبروکي توپیرراغی اوتعقیب به يې
مشکل سو. ده یوخل خپل غابښونه ماته دکتلوله پاره راکړل اوڅرگنده يې کړه
چي داده خپل سړی جوړکړي دي. هغه دافن له یوه انگرېزي غابښ جوړوونکي
څخه زده کړی و. (۴)

پرامیریباند غلام بچه گان راتاوسوي اودده هرامرته تیاروو. مخي ته يې
دخوني پرشاوخواباندي افسران اوماورین اوپه دروازه کي دشاهي گارډ دوه تنه
برچه پک سپاهیان اودگارډکپتان دهغوی په مخ کي توره له تېکي رايستلې
ولاړو.

دانتهظارخونه ښه لویه اوپه ښوايرانیو غالیووفرش وه خوله یو څو باز و
لرونکوچوکیو، چي شین پوښ يې درلود. له څو کوچنیوگردي مېزوپرته، چي
دېوال ته ایښول سوي وه نورفرنیچرپکښې نه وه. پردېوالوباندي روغني رسامی
سوي وې اویوازي يې طبیعي منظري درلودې، ځکه دسړیوتصویرونوته په
هغوخونوکي، چي لمونځونه کيږي، اجازه نسته اوپه دې حکم کي ټولي خوني
راځي. دمسلمانانوپه نظرلمونځ په هرځای کي چي برابرسو کېدلای سي اوپه
تصویرلرونکې خونه کي لمونځ کول، ددوی په نظردبت پرستی نڅښه ده .

زه ددربارپه خونه کي لوړورټېرسوم اودامیرمخي ته ودرېدم سرمي ورته ټیټ
کړ. ده د سترې مه سې له معمول سره سم پوښتنه وکړه، چي ښه يې ؟ خپلي

دست کشي يې دلاس دروغېرپه نيامت وايستلې (په بنې لاس کي دنقرس ناروغی، دی په ساره موسم کي دست کشواغوستلوته مجبورکړی و) اووېل چي په انگرېزانو کي دستکشي په لاس روغېر باب نه دی . وروسته يې په فارسي ژبه تراوردې سترې مه سي وروسته راته وويل چي کښېنه اوبيايې نوخوساعته خبري راسره وکړې . په روسيه کي يې دخپل ژوند اومسلك لنډي کيسې وکړې اوپه مجموع کي يې په لوړه درباري سويه زمادرنای وکړ . دا درناوی هغه چاته کېږي چي دی ترې خوښ وي .

ترکښېنستلو وروسته يې ماته يو کوچنی مېزکښېنود چي چای مېوه اوسگرېت پر پراته وو . ماته يې په روسی پيالنه کي چای راکړې او هغه يو گيلاس وچي دسروزرو لاستی يې درلود او دسروزرو په غاب کي پروت و . دافېشن امپرله روسانو څخه اخيستی و .

په دغه رازناستو کي داضرورنه وه چي څوک پخپله ورغېږي ټولي خبري اميرکولې اوڅه چي يې غوښتل هغه دده خبروته غور نيول اولنډ خواب ورکول و . البته که به يوې موضوع اوږده څرگندونه غوښتله نو به بيا دده په دېر دقت سره غور نيولی و . دڅنداوږ خبرو په وخت کي به يې دزړه له کومي خنډل اوکله خولا په کت کي ورسره رغوږېدی . دجدیت اوڅندا په دواړو حالاتو کي اميرتل ديوپاچا په شان واوهمدغه علت وچي دده په وړاندي هرچا دده د ټوکو ويلو په وخت کي له څندا څخه ځان ژغوره . کله چي به په څښم سو ، مخ به يې سره کش سو ، غاښونه به يې ښکاره سول . تردې اندازې چي لېوه وزمه به ښکارېدی . په دغه وخت کي به نوده دخبرو پرځای دکلماتو يو رازپوښهار کاوه اوداسي څوک لږ پيدا کېدی، چي دده په دغه حالت کي دي ونه لږزېږي . په دغه وخت کي يوه کوچنی خطا دېږي سختي سزاسبب کېدله . په دغسي حالاتو کي به اميرته دهغو کسانو پخواني جر مونه هم ورپه يادېدل چي ده به دجزا ورکولوړ کښلي وو . ده به له وظيفې څخه ديوي کوچنی سرغړوني په خاطر دېږه درنه سزا ورکوله . تاسي نو په دغه راز حالاتو کي دحاضر وکسانو داحساس تصور کولای سئ . ځکه هيڅوک نه پوهېدل ، چي ددوی دپخوانيو خطاگانو په حساب دامير په فکر کي څه دي؟

امير عبدالرحمان په ورختي دربار كي - سردار حبيب الله هم ورسره ناست دي .
(دمولف رسامي)

داميرپه حضورکي دخبري کولوجرات هيڅوک نه کوي. بې له کومي پوښتني ، که به يې درلوده ياداچي داميرپه سترگوکي يې دکوم شي دغوښتلونځښه وليدله يايې دسرهغه اشاره وليدله چي اميرپې دپوښتني په وخت کي کوي. غلام بچه گان دخپلودندودسرتي رسولوپه وخت کي پته خوله په آرامي سره شاوخواگرزي اوکه وغواړي وزي اوننوزي . تل يې په پام کي وي چي يوڅوتنه بايداميرته نژدې پاته وي.

کله چي زه له اميرسره وم، سردارنصرالله خان چي له لندن څخه زه ورسره ملگري وم ، دربارته راغي. وروسته له هغه چي پلارته يې سلام وکړ، په چوکي کي دناستي اجازه ورکړه سوه . دده مشرانوزامنوته تل دچوکي تعارف کيږي که څه هم دلندي شېبې له پاره دربارته حاضرسي . بې له هغو حالاتو، چي دوی پخپله له حياڅخه نه کښني، ياميرپه غوسه کي وي. په دغسي حالاتوکي دوی ته په چوکي کي دکښېنستلوست نه کيږي اولاروي. کوچني شهزاده گان چي دده ليدلوته راسي، بايددده دچوکي ياکم ترشاودريږي اودعادي غلام بچه گانوپه شان عمل وکړي . ده ته هرهغه شي چي غواړي ، بايدوريږي کړي اوتل ورته منتظرواوسي .

شهزاده چي دتگ خيال ولري ، پلارته يوځل بياسلام وکړي اورهي سي . که څوک له اجازې پرته ووزي، پوښتنه ترې کيږي.

داميرپه حضورکي دکښېنستلوا اجازه ورکول ددېري مهرباني اوعزت ځښه ده چي يوڅوتنوته ورکول کيږي. مشرانواولوررتبه مامورينوته چي دکښېنستلوبلنه ورکړه سي، بايدپرمخکه باندي داسي کښېني چي شا يې دېوال ته وي اوکه زيات شمېر حاضر وي نوداميردواړوخواوته ددېوال له اوږدوسره سم پريوه ليکه بايد کښېني . دلوري رتبې ياعزت څښتنان اميرته ورڅرمه ناست وي.

له اميرسره ترخوساعتوتېرولووروسته مي دتگ اجازه ځني وغوښتله اوکله چي دتگ په نيت ولاړسوم ، راته يې وويل چي سباته به وگورواوترهغه وروسته به هم زياتره سره وگورو. ده غوښتل، چي ماډېر وويني. دزياتوليدنوکتوله پاره دده غوښتنه زمادزياتي درناوي يوه بله ځښه وه اوويې ښودل چي زه دده ددېري مهرباني ورگرځېدلی يم . په دغه هيوادکي د يوه جاه طلبه سړي له پاره تردې

لوره ارزوبله نسته چي اميردي ورته ديبايباليدني کتني اجازه ورکړي . داليدني چاته ددې پوره وس ورکوي چي خپلي نخشې ترسره کړي . له يوې خوا داديوي زياتي مهرباني اوداډ نخښه ده خوله بلې خوابياهرڅوک دغه شخص ته ديوه غوره مال اوپيشو بازرگي په سترگه گوري اوبنايي دحاسدانوله نفرت سره دي مخامخ سي . ددې بېره لاهم سته چي دغه سړي بدعواقب په مخ کي ولري .

راتلونکي دوي مياشتي ، لاشه زياته موده ماپه مېلمستون (مهمانخانه) کي تېره کړه اوخان مي دهيواددزېرمودپر مختياله پاره ديوپلان په برابرولوبوخت کړي و . اميرددغه رازيلان دليکلوغوښتنه راڅخه کړې وه . ده زمادغه کارپه پوره اندازه وستايه خو په پلان کي له راغلووړانديزوڅخه ډېرلږيې واخيستل سول . زه په شاوخواسيمه او دښارپه بازاروکي ښه پوره اندازه وگرزېدم ځکه چي ددمي سمېدو بله وسيله نه وه .

کابل ديوي لويي ناوې په منځ کي پروت دي چي شاوخوايې دپنځملسو ، شلوميلوپه واټن غرونه راتاوسوي دي . دغونډيووړولريوچي دلته اوهمته له مخکي څخه راوتلي دي ، سيمي ته داسي ماته وگوده ښه ورکړې ده چي له کومي لوري څخه پرته دتشخيصوصولووړنه ده . له دغولريوڅخه يوه يې (شېردروازه) دښارجنوب ته څرمه پرته ده اوداسمائي غونډۍ (۵) يې لويديځ ته واقع دي . ددوي دوو په منځ کي دکابل سيندبهيږي چي له جنوب لويديځ څخه راځي . دغونډيوپرسرونويزوردهوال سته چي زياتره وران دي . په معموله توگه له ختواوډبروڅخه جورسوي دي او له سيندڅخه بيرته پورته ختلي اودمقابل لوري څوکي يې پسې اخيستي دي . پخوا ، دېوال له سيندڅخه دخښتوپريوه پله باندي تېرسوي و خواوس دهغه پله له تاداوپورته بله نښانه پاته نه ده . دادېوال ډېرکلونه پخوادغغووحي قبيلوديرغل دمخنيوي له پاره جورسوي وچي دکابل په جنوب لويديځه سيمه کي اوسېدلې اوکله ناکله به يې يوزيات شمېرکابل رااوښتلې ، پرخلکوبه يې توري کښلي وې اودښخووخارويوپه گډون به يې چي په افغانستان کي ورته په يوه سترگه کتل کيږي ، دورلوهرڅه لوټول .

دکابل شاوخواسيمه دکرنې له پاره په ښه توگه سمباله سوې ده اوله لږياران څخه د غلودانو د اوبلولوله پاره کاراخيستل کېدلای سي . په وروستيوکلونوکي

وني دهغولارو پر دواړو خواوو ايسنول سوي دي، چي بنارته راخي. دلته وهلته خال خال وني په باغوكي چي دېوالونه پر راتاوسوي دي، هم ليدل كيږي. خو شاوخوا غونډۍ دونواو كرنې دنشتوالي له امله بېخي لوڅي او په مقاييسوي توگه ويجاړي ښكاري.

ښار د يولك وپنځوس يا يولك شپېتوزروپه شاوخواكي اوسېدونكي لري او د هيواد دنورو ښاروپه شان كلا پر راتاوسوي ده. په لويديځه برخه كي ښار سره پرسېدلي او په دغه برخه كي داميراوشهزاده گانومانې اود رسمي بامورينو او شتمنو خلكو كورونه جوړسوي دي. ده افغانان چي د ښار د يوې نوي برخي نوم دى، هم په دغه برخه كي پروت دى او كال په كال پسې پراخيږي ځكه ټول هغه كسان چي د ښار له زړې برخي څخه وكوچيږي يا غواړي د ښار په ښكلې برخه كي كورونه جوړ كړي، همدغه ځاى ته ځي.

د ښار كوڅې تنگي دي اود وړي پكښې باد يږي اوزياتره په غټو و كوچنيو گرديو كاڼوچي سم ايسنول سوي هم نه دي، فرش سوي دي. د كاڼوپه درزو كي كله كله د آس سوه بنده سي او خان گود كړي. سر كونه د كوروله دواړو بغلونو څخه داوبودوتلوپه خاطر مركز ته شيوه كيږي. كشافات له كورو څخه سر ك ته غورځول كيږي او پر همدغه ځاى تر هغو پراته وي، چي وراسته سي او لېر شمال چي ولگيږي ډيري بدي خورسكي يې ولاړيږي.

كورونه اودوكانونه له اوموڅښتواوختو څخه جوړسوي دي. چتونه يې اواراوله يوه دېواله تړيل پوري په چارتراشو پوښل سوي، پر هغو باندې يې بورياوي اووانښه اچولي اود پاسه يې پنډه اخېر (كاگل) پراچولى وي. دخوني تل له همدغو موادو څخه دى. كورونه كوچني او يو بل ته څرمه دي. په پراخو بازارونو كي د كورونو دوهم پوړونه له كوڅوسره سم نښتي دي او د لرگيو پرستنوباندې ولاړ دي. په تنگو كوڅو كي خويې د دوهم پوړ له پاره ټوله كوڅه بېخي پوښلې وي او بوياره او كور ورو بويڼا كه سوپ (راهرو) ترې جوړسوي وي چي د تېرېدلوپه وخت كي كه څوك څراغ ولري، ښه به وي. دېر پراخ بازار يې نژدې پنځلس فوټه ارت وي او تنگ يې څلور فوټه. څرنگه چي په ټول ښار كي له باروړونكو اسانو او اوبنانوسره هروخت څوك مخامخ كيږي، د آس سپورته ناشوني

ده ، چي له زين څخه دي د بنويدلومخنيوی وکړي . په دې برخه کي ترباري اسانو داوښانو واښونه ستر مصيبت وي ، ځکه اوبن په نوروکي ري نه وهي . د جادې منځ ته يې اخيستی وي اوبارونه يې تردواړو بڼو نور او تلي اود آس سپاره ته لازمه ده ، چي له دغو اړښانو څخه د تېرېدلوپه وخت کي خان پرزين نېغ ټينگ کړي . په تنگوبازاروکي داوبو ويالې له پاسه منځ پرکښته د اوسېدونکو د استفادې له پاره بهيري . اوبه چي ښارته داخليري ، ډېري ښې وي ، خو چي هرڅومره په ښارکي تېريږي او هر راز چټلې په گډيري هغومره يې مزه ځي . د کور وکشافات ورته لار مومي ، خلک پکښې خانونه مينځي او مېر ه جسدونه هم په دغو ويالوکي پرېولل کيږي بې له دې چي دهغو ناروغيو په فکر کي دي واوسي چي دمړينې سبب کېږي . هغه وخت چي دغه اوبه د ښار د بالاحصار څنډي ته رسيږي ، نو دهغو کيفيت څوک تصور کولای سي . خوبيا هم د ښار اوسېدونکي مجبور دي له همدغو اوبو څخه د چښنگ او پخلنگ له پاره کار واخلي .

کولرا او نوري ساري ناروغي د ښار په هغو برخوکي زياتي وي چي داوبو د مسير په پای کي پرته وي . شک نسته چي داله هغومړيو څخه راپيدا سوي ناروغي دي چي په همدې اوبوکي پرېولل کيږي او نور خلک يې د چښلوله پاره کاروي . همدغه علت دی چي دغه ساري ناروغي هروخت په کابل کي پيښيري ، ډېره موده دوام کوي او په زرگونو اوسېدونکي پکښي تلف کيږي .

امير عبدالرحمن ترمرگ لېږواندي ، په ښارکي د فضلې موادوله پاره يوسيسټم جوړ کړ او هغه داچي پر څرونو باندې يې د ښار فضلې مواد ايستل او پرکرونه گرويږي څرخول (۶) دې کار د ښار د صفايې له پاره ډېره مرسته وکړه خو ټول شخصي کورونه په دې پروژه کي نه راتلل ځکه يوازي غټو کورونو سپاره مکانونه درلودل چي تر دې پورې د ښار د ايستلو امکان و . کورونو ته دننه چي ښځي پکښې وي ، پردی سړی دننو تر اجازه نلري . ځکه نوزياته اندازه امبار په کورونوکي دننه پاته کېدی . اوسنی امير (امير حبيب الله خان . م . ه) د کولرا ناروغي د شيعوع په کال (۱۹۰۳) د ښار ټولي کوڅې هره ورځ د جارو کښانو په يوه لښکر جارو کولې . خوختيڅوال د ښار د چټليو د ليري کولوله اړتيا سره سره ، ډېر ژر بيرته خپل دې پرواييو عادتونه پيل کړي .

له دېرشو زرو کورونو څخه هره ورځ د غورځول سوپو فضله موادو اندازه که په پام کې ونیول سي، نو د کابل ښار به دېر ژر له استوگني ووزي. د سپيو او کارگانو له خوا د چټکې د غونډولو کار چي د ناروغيو رازغیر شعوري درمل دی، د ښار د نااستوگن کېدلو مخه نیسي . ماته ویل سوي و چي دیو پخواني امیر په امر د ښار ټول سپي ووژل سول او د اېښه دخلکو په یاده چي سمدلاسه ورسره د کولرایوه سخته ناروغي په ښار کېده سوه . اوسني امیر هم د ښار د سپيو د وژلو امرونه ورکړي و او لاشونه یې له ښاره وايستل سول، خو یوه میاشت وروسته د ۱۹۰۳ کال کولراخپه سوه ، چي د سرایت له مخي د یادوني وړ وه .

د دریم څپرکي لمنلیکونه

(۱) (۲) بوستان سراي او گلستان سراي لکه بل ځای چي مي هم اشاره ورته کړېده . دکابل ښار داوسني زرنګار پارک سيمه وه . دامير عبدالرحمانخان قبر هم په بوستان سراي کي راځي . خودا ټوله سيمه اوس د زرنګار پارک په نامه يادېږي .

(۳) Fez يو ډول خولۍ ده ، چي د ترکيې خلک يې اوس هم پر سر کوي . معمولا تور يا سور رنگ لري اويوڅه جګه وي . دخولۍ د ارتفاع په ټول امتداد يو اوږد زومبک (خوندي) پر څږېږي . وايي پخوا دغه راز خولۍ د کوتي په پښتنو کي بلاونانو پر سر کولې . د بلاون کلمه د انګرېزي ژبي د کميشن ايجنټ لپاره کارېدله . زما (هوتک) دکندهار ښار د جارجي پر سر دغه راز خولۍ په ياد ده . (۴) دغه ډاکټر دانگلستان تبعه و او ډاکټر لومبرا نومېدی په ۱۸۸۶ ع کال دامير عبدالرحمان خان په امر کابل ته ددې لپاره راوغوښتل سو ، چي امير ته يوه جوړه غاښونه جوړ کړي . ډاکټر اومبرا په کابل کي د صوفي عبدالحق په نامه يو شاګرد وروژه ، چي وايي پخپل فن کي ماهر و . ډاکټر اومبرا په ۱۸۸۷ ع کال هند ته ستون سو او هورې يې د امير دشخصيت ، استعداد او ادارې په باب ليکني وکړې . (دتفصيل لپاره وګورئ : شين سترګي مستخدمين په افغانستان کي - دمحمد معصوم هوتک ليکنه - ناچاپ)

(۵) داغر داسمايي غردنۍ ، چي فرانک مارټين يې په نامه کي تېروتلې او Asman يې بللی دی . (۶) پخوا به له کورونو څخه کثافات د يو شمېر کسانولخوا د خاورې په بدل کي ايستل کېدل او دکرنې په مخکو کي به يې د پارو (سري) په توګه کار ځني اخيست . دا زماد ياد خبره ده ، چي په کندهار کي به خاينت مهال امبارکښ دکور په دروازه کي ناره وکړه « امبارلرئ په خاوره » که به چا درلود ، د « هو » جواب به يې ورکړ او خاوره به يې ځني تسليم کړه . دغه خاوره د سبا ورځي له کثافاتو سره ګډېدله . (ژباړونکي)

خلرم خپرکی

کابل

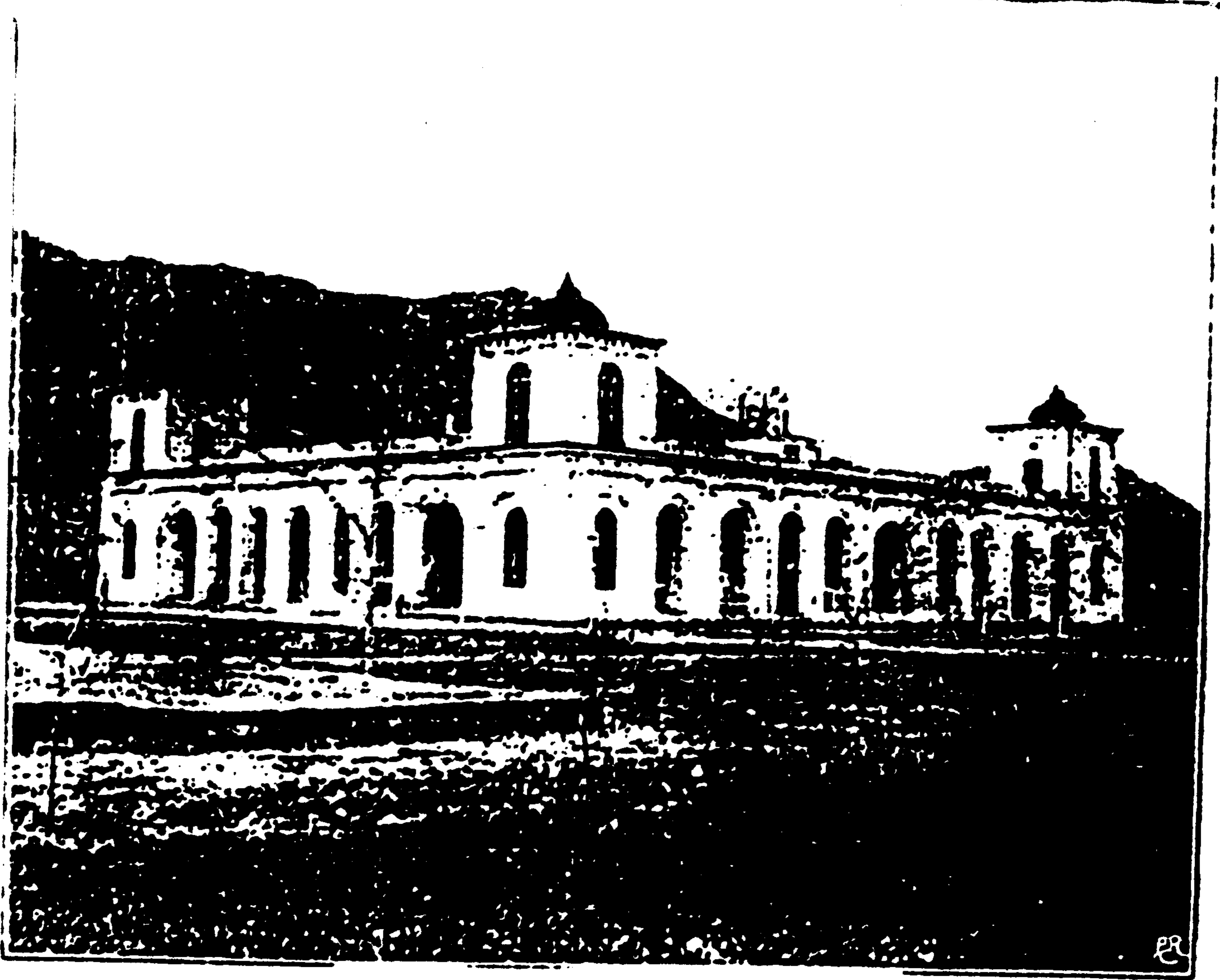
(په دوام يې)

دکوڅې څه راز اداره کېږي -- دښار اجرايي پوځي قوه -- لومړني اداران او قاتلین -- د بازار د دوکانونه --
د ماڼيو او ښو کورونو سبک - د کابل هوا.

په کابل کې هره کوڅه يا بازار (جامدې ، که دوکانونه پکښې وي که نه ، بازار بلبل کېږي) يو کلان تريا مشر لري ، چې دنده يې کوټوال (دښار مشر) ته دکوڅې دټولو زېږېدنو او مړينو خبر ورکول ، دکوڅه والوپه منځ کې نظم ټينګول ، دکوڅو دپاکۍ څارل او په مجموع کې دکوڅې اداره کول دي . دی دهر ډول بې قانونيو ، که چيرې پېښې سي ، مسئول دی.

د مرحوم امير تر مړينې وروسته سمدلاسه دښار په بېلابېلو برخو کې ډېرې غلاوي پيل سوې او د غلو د نيولوله پاره ټولې هڅې ناکامې سوې . په ځينو پېښو کې به يوسړي ، چې دوکان يا کورونه او دی به د شپې د تېرله پاره له خپل يوه دوست کره ولاړ . په سهار کې ، چې به کور ته راتلې ، کتل به يې چې د دوکان ټوله شتمني يې لوټ سوې ده . ډېر وروسته پېښوښودله چې غله د کور د څښتنانو د حالاتو په هره شېبه باندي ښه پوره خبر دي . په نورو پېښو کې د کور وڅښتنان د غلو په کرپ وکړو پ راوېښ سوې او د خپلو مالونو د ساتنې په هڅه کې د غلو له خوا ټپيان سوې يا وژل سوې وو . په پای کې خلک دومره ډېرې اوډار په حالت کې سول چې په بازارو کې له غلاووژني پرته نورې خبرې نه کېدلې . امير ته عرضونه وسول او ده هر هغه چاته چې د غلو په باب معلومات ورکړي ، د ډېر غټ انعام ورکولو حکم ورکړ ، خودې کار هم نتيجه ونه ښودله .

په پای کې ، يو دوکاندار چې له خپل يو دوست سره د دوکان پرېام بیده دی ، چې د اکام معمولاً په ښه هوا کې کېږي . دوی دواړو له ډاره توري له خانوسره ايښي دي . ناڅاپه د دوو غلو په ږغ ، چې له دباندي څخه بام ته ورختلي وو ،

مهمانخانه - کابل

د مولف استورکنځي ته څرمه باغچه - د باغچې په کونج کې زیارت

راوینسیري . دی راغورخي ، چيغی وهي اودوست یې هم راوینسیري . دوی په غلپسي توري رااخلي خو غله ورباندي دتمانچوډزي کوي اوتبستي . دوکاندار چي ټپي هم دی ، ورپسي خغلي اودیوه غله پریازودتوري واری کوي اوتینگوي یې . په دې اخ وډب کي ، چي دمرستي له پاره چيغی هم ورسره ملگري دي ، خيني گاونډيان رارسیري اوغل نیسي .

د دوکاندار دوست ، چي پرزړه باندي ویشتل سوی و ، خای پر خای مري . په سهار یې غل کوټوال ته بوت او هغه ته یې دامیر له حکم سره سم دخپلو ملگرو دنومونوبودلو له امله ډول ډول شکنجې ورکړې . په پای کي نزدې دېرش نومونه تر لاسه سول چي په هغوکي دکلانتر (دکوڅې دمشر) اودکوټوالی د یودوو سپایانو (پولیسو) نومونه هم وو . دغوسپایانوهره شپه غلوته دشپې دنامه په ورکولوسره ، هغوی ته په کوڅوکي له گزمې څخه دبې پوښتني تېرېدلو ، زمینه برابروله . اودې کار غلوته دهرکور ، چي زړه به یې غوښت دورتگ اوبیرته دورخي تررونا مخکي خپلوخایونوته دستنېدلواسانتیاوي پېښولې . هغه کورونه هم معلوم سول چي لوټ سوی مالونه پکښې پټ سوی وو اویوه زیاته اندازه گڼې ، غالی ، شالونه ، مسینه لوبښي اونورشیان تر لاسه سول اوهرهغه چاچي کور یې لوټ سوی و ، اجازه وموندله ، چي دملکیت له ثبوت وروسته خپل مالونه تر لاسه کړي . له غلوڅخه یې پنځه تنه په توپ کي والوزول . دخینویې سترگي وایستلې اونورپاته د عمر بندیان سول .

په کابل کي دشپې له اتونهبوجو ترمنځ دپولیسوله هري تانې څخه د «وردی» (۱) تروم برغیري اوسهار دلمرختوپروخت بیاتکراریري .

ددغوساعتونوترمنځ هیچاته اجازه نسته چي په کوڅوکي دشپې دنامه له ورکولوپرته وگرخي اودهرچاچي دشپې نوم زده نه وي ، دساتونکوپه خونه کي ساتل کیږي اوکله چي کوټوال ته وروستل سي ، هغه یې یاله وړاندي سوی عذرسره سم خوشي کوي ، یایې جریمه کوي .

دبازاردوکانونه ډېر کوچني دي - یوزیات شمېر یې په لویواله کي دگرځنده پلورونکو دغرفې (Huckster's stall) په اندازه وي . ددوکان مخ خلاص وي اودشپې ترلی اوکلپ وي . . . دروازي . . . کړکی نلري ، ځکه ښیښې نه موندل

کيبري اوگراني هم دي. داميرماهی له دې امره مستثنی ده. ددوکان مخ د بازار خواته وي او ددېوال په بېخ کي ددوکاندار د کښېنستلوځای وي. مالونه يې شاوخوا پرفرش ورته اوډلي يايې په خونه کي پررواقوباندي ايښي وي. دخرڅلاوشيان عموماً غلې دانې، مېوه، ترکاری، بوره اونوردارتياورشيان، ټوکران اونځي مالونه، شالونه، موزې اونورداغوستلو شيان، دڅرمني مالونه مسي اوروهي لوبني اوداوسپني سامانونه اونوروي. دچايدوکانونه (سماوارونه - م. ه) هم سته چي يوه کوچنی پياله چای ترنيم پنس (۲) ارزانه ورکوي. که څوک بوره ورسره وغواړي نو بايد يوڅه نوري پيسې هم ورکړي.

په بازارکي مکتوب ليکونکي (عريضه نويس - م. ه) دهغو کسانوپه خدمت کي وي چي ليک لوست يې زده نه وي. پرهر مکتوب باندي نيم پنس ياپوره پنس غواړي. دټکتونوله پاره البته نوري پيسې بايد ورکړه سي. اساسي بازارونه دخرڅلاودشيانوپه نامه نومول سوي دي. لکه گندم فروشي (دغنموبازار) اونور، دتوپکواوتمانچود کارتوسودوکانونه هم سته خودپرگران دي. دوه درې کارتوسه په يوه شلینگ (۳) وي. البته په سايزاوتقاضاږه لري.

دمعتبرو کورونه عموماً له اموخښتواوختوڅخه جوړوي چي ښه پوره اندازه د لرگيو کارپکښې سوي وي. کله خولادکورټول مخکيني برخه له لرگيوڅخه جوړه وي. کورونه دوې برخي لري. دننه کورحمرای وي چي ښځي پکښې اوسي. په دغه برخه کي خوږي دسرای پرغولې شاوخوا جوړي سوي وي. دباندې يو کوچنوتی سراي، چي دحرم ددروازې اوکوڅې ترمنځ پروت وي. په دې سراي کي يوسړی اوسي، چي دنارينه مېلمنو خدمت کوي. غټوکورونوته څرمه باغچې هم وي چي جگ دېوالونه پرراتاوسوي وي اوداددې له پاره چي که کله ښځمني پکښې گرځېدې، سترېه يې خوندي وي. ښځوته اجازه نسته چي له نژدې خپلوانوپرته بل نارينه ته مخ ښکاره کړي. دټولو کورونو د ښځمنو د سرايونو دروازې هرورويوقابچي (ددروازې ساتونکی) لري. هيچاته دا حق نسته، چي دکوردڅښتن له اجازې پرته کورته ننوزي او هيڅ ښځي ته دا حق نسته چي له کوره ووزي مگر هغه وخت چي قاپچي ته يې دڅښتن له خوا دوتلوا اجازه ورکړه سوي وي.

دامير او شهزادگانو ماڼی دکابل يوازي کورونه دي چي ښه جوړسوي دي. دامير اصلي ماڼی ارگ دی. ارگ په ترکي ژبه "کلا" ته اوپه فارسي کي "ماڼی" ته وايي. دايوغت مستحکم خای دی، چي نژدې پنځه سوه مربع گزه کيږي او يوژور او پراخ خندق پر راتاوسوی دی (۴) دباندې دېوالونه يې دتوپونوله پاره تيرکښان لري په داسي حال کي چي دوه دېوالونه يې په خاورينور هرونو سره، چي پر شيشکانونو (طاقونو) ولاړ دي وصل سوي دي اومخ پر شيوه ددښي دېوال تيرکښانوته رسيږي. ددېوال سريې دتوپک والوله پاره ژورسوی دی تردغور هرونولاندي دتوپونوله پاره خايونه جوړسوي دي. په کلاکي دننه وروستني دېوال ته مخامخ دفترونه اودزېرمو خوني اوڅنگ ته يې دگارنېزون دسړيوله پاره کوټې جوړي سوي دي. داخلک دامير يادېگار دان دي، چي په خانگري توگه ټاکل کيږي او ټنځواور کول کيږي. دارگ په کلاکي دغه راز شخصي او عامه خزاني اوتول عصري توپک او کارتوس چي شمېرې زرگونوته رسيږي، په تحويلخانوکي ساتل سوي دي. دننه په ارک کي دامير پر ماڼی اودده دښخوېر حر مسرای دواړو باندي جگ دېوالونه را تاو سوي دي، چي دارتياپه وخت کي يوه داخلي دفاع جوړوي. ددې پرڅنگ دامير داستفادي له پاره دشمال برج په اوږدو او دکلاپه نورو خايوکي په دې راوزوسته وختوکي نوري خوني جوړي سوي دي. ترارک دباندې دبوستان او گلستان ماڼی (۵) پرته دي. ددوبي ماڼی، شهرآرا (دښارسينگار) نژدې يوميل ليري دشمال لورته اوددوه ميله وړاندي باغ بالا (برين) پروت دی، چي دمرحوم امير ددوبي په زړه پوري ماڼی وه. نوموړی هورې مرسو. لويديځ ته تر ښاروتلې تقريبا اتلس ميله ليري په پغمان کي چي دهندوکش غرونوپه بېخ کي يوه زرغونه سيمه ده، ددوبي ماڼی سته. دکابل په جنوب کي له ښارڅخه تقريبا يونيم ميل ليري بابردی. دبابرشاه دقبرڅنگ ته ددوبي يو بل استوگنځی جوړسوی دی. بابر لومړنی مغول امپراتور، چي په ۱۵۲۰ کي هلته ښخ سوی دی. (۶) پرهمدې لوري شپږ ميله لري هندکي hindeki پرته ده چي داوسني امير ددوبي ماڼی پکښې ده اوتخت ته تر رسېدومخکي به پکښې اوسېدی. تر هندکي لږڅه جنوب لويديځ خواته دهاشم خان کلا پرته ده، چي دمرحوم امير دملکې سلطاني ددوبي ماڼی

دارک تر باغچو د باندې دوي لويی سلام خانې (audience chambers) سته ، چې د مرحوم امير له خوا د غټو عامه درباروله پاره جوړې سوي وې . د دغو سلام خانو او دغه راز د مخصوصې سلامخانې سره جوخت کوچنۍ خونې پرته دي او امير مرحوم عادت درلود په نوي سلامخانه کې چې يوه ښکلې ودانۍ ده ، ډېرې ورځې تېرې کړي .

د کابل هوا ډېره ښه او څوک پکښې تندرسته وي . څرنگه چې د سمندر له سطحې څخه نژدې اووه زره فوټه لوړ پروت دی ، ځکه يې هوانرمه او تر نورو هغو سيمو چې په عين عرض البلد کې پرته دي ، ډېره سره ده . په لومړي سر کې ، چې څوک ورسره بلدنه وي ، د تنفس لږ څه ستونزې په تېره بيا په منځ پر لور تگ کې پېښوي او سړی دخپلو سږو پراغېزمنتوب باندې شکمن کوي . خو وروسته بيا له منځه ځي . زه يو وخت په دوبي کې هندوکش ته دواوړو ترڅايه وروختم ، هورې مې هوا ډېره په زړه پورې اوتازه وموندله . خوزه مجبوروم ، چې ځای ځای د نفس شړلوله پاره دمه وکړم او کومه هوا چې به مې تنفس کوله په مجموع کې راته ترکښتنی سيمي غير اډمنه اوناکافي ښکارېدله .

له دې سره سره په دوبي کې باران معمولا لږ وي . په دواوړيو کې چې ما په کابل کې تېر کړل د تالاندي توپانونه اوتونډبارانونه بېخي لږ وو . په ځينو د غوتوپانو کې بربېښناوي بېخي قطع کېدلې نه اود تالاندي پرله پسې غږومبي خوځوک کونواوه . مگر بربېښناوي ښارته تر څرمو غونډيو پورې رسېدلې او پر کورونو باندې د ټکي لوېدلوري کار د خوبېخي محدود دی .

په ژمي کې عموماً درنې واورې اوبارانونه کيږي او کله چې باد راوالوزي ، کوچني کورونه کله کله بېخي پټ سي . کله چې واوره وسي . هزاره گان اونور کارگر له خپلو لرگينو راشېلو نوسره دبامونو د پاکولونارې وهي که پر واوره لمړۍ راوخيژي ، ويلیږي . دبام خټه ننوي او کښته خونې له استوگنې وزي . دواوړي وزن اکثره د چتونو د لوېدو سبب کيږي . واوره له بامو څخه کوڅوته غورځول کيږي ، چې غونډۍ ترې جوړې سي اوتروپلي کېدو پورې مياشتي پر تېرې سي . کوڅوته نژدې سرکونه تل چکروي ، خو افغانان په خټو او چکر کې ري

نه وهي اوهيڅوك ددغو او روډپا کېدلو تكليف خان ته نه ورکوي او وايي ، يو وخت به پخپله ويلي سي . داپه رشتيا سره دكار ضياع گڼي .

کله چې دوبي وچ وي ، ددورو توپانونه تقريبا هره ورځ پېښېږي اوچي څوک دباندې گززي يا سپرلوکوي ، ډېر بدلگيږي . ان ، چې په کورکي لابلگيږي . ځکه ټولي دروازي او کړکي بايد وتړل سي ، چې له دې سره بيا خونې ډېرې گرميږي او هرشي ته چې لاس وروږه سي يو ډول لغورن احساس سړي ته پېښيږي . دتودوخي په موسم کي دماپښين تردريو بچو پوري معمولا هوا ټپه بنده وي . وروسته له شمال لوري څخه يوڅه باد پيدا سي . په لږ وخت کي ددورو څرخنده ستونونه پورته سي او دومره توند سي چې ليدل پکښې مشکل سي . دغه باد دوه ساعته بڼه په زورکي وي . خو تر لمر لوېدو وروسته له زوره ولوږي او ورپسې چوپه چوپتيا سي ، چې دهغې له امله د شپې رغونه ډېر اوچت کېږي .

د ۱۹۰۱ - ۰۲ کال ژمي استثنايي و . په ټول ژمي کي واوړه ونه سوه . ويل کېدل چې دغه راز ژمي تقريبا دوولس کاله وړاندي هم پېښ سوي وچي دکولر اناروغي ورپسې وه . په دغه کال تاريخ تکرار سوځکه په پسرلي کي رودونه او ويالې وچي سوي حاصلات داوبوله نېستي وړان سول او وچکالي راغله . ورپسې په دوبي کي خواړه هم لږ وو ، کولر اېښه سوه او ډرې مياشتې يې دوام وکړ . دخلکوېې سېکه بدنونه يې تروښول او مړينه په استثنايي توگه ډېره زياته وه .

په ژمي کي ورځي زياتره روښانه وي اولمر پروا اوږه باندي ځليږي اويلي کوي يې ، خو په مازيگرکي بيايځي سي اوسرکونه دښيښې په شان ښوي کېږي . سړي ، اسونه او اوبسان پرغوځارېږي او دڅارو ډواکشره پښې ورماتي کېږي اوڅوک مجبور سي چې حلال يې کېږي . پروا اوږو باندي دلمر ځلېدل دغه راز ډرند بدلوسبب کېږي ، په ژمي ډېر خورونکي وخت هغه وي چې اسمان اورېځ وي ، سخت بادراو الوزي اوهيڅوک له کوره نسي راوتلای . دلمر لوېدو پړوخت دتودوخي درجه تر صرفرکښته کېږي اوڅومره چې شپه پخپري ، هغومره پسې ټيټيږي . تردې اندازې چې که په خونه کي ډېر اوږهم واچول سي ، يوازي يې هغه اړخ تودوي چې اورته ورڅرمه وي نور اړخونه يې دهغو بادول ه امله ، چې دخوني تردرزو راځي ،

ديځي په شان ساړه وي . هغه کسان چي په دغه شان بادکي دباندي وي ،
دپرسخت زيان وررسيږي . اکثره يې پښې ، لاسونه اوپزه يخ خني سوخي . دگرمې
عسکرکله کله ديځني له امله مري . خکه هغوی په دغه راز هواکي ددرېدوله پاره
په بشپړه توگه خوندي جامې نه لري . په دغه وخت کي شرمښان هم دشپې له
خواله غرونوڅخه راکښته کيږي ، لوري پسې رااخيستي وي اوښارته نژدې
دخورلوشيان لټوي . که ديځني دسترياله امله پريې مرستو کسانوپېښ سي ،
بريدپرکوي اوژني يې . ماشومان ، پسونه اووزې چي په گيرورسي ، وري يې .

دغه راز هوايوه بله ځانگړتياهم لري اوهغه په هرشي کي ديوې اندازې
برېښناشته والی دی . که څوک په تياره خونه کي گرزي اوپښې پرغالی وموري ،
له پښوڅخه يې بخري راپورته کيږي ، دغه راز که څوک دپيشو پرشاوړولاس
تېرکړي عين حادثه پېښيږي ، که دکميس کښلوپروخت پرسرلاس تېرکړي
دبرېښنابخرکي توليدیږي . که بنځمني خپلي اوردې کوڅی رهمونځوي ،
ورېښتان يې برېښناپيداکوي اودرهمونځولوپروخت يوله بله لري دريږي .

شين اسمان بيا ، چي نادريپښيږي ، دفاصلې په معلومولوکي سترگي
تېرياسي . دپرليږي غرونه چاته پېځي نژدې ښکاري . يووخت زه دصحراپه
يوډېراورده ورځني سفرکي وم . ماته په سهارکي ويل سوي و چي کمپ بايدديوه
مخروطي شکله غره په بېخ کي ووهو چي يوڅه واټن ليري د غرونو د دوو سلسلو
ترمنځ ليدل کېدی . مادغه واټن شل يانځه وشت ميله اټکل کړی و . په دغه
ورځ غرمه مي درسېدلوخيال کاوه ، خوچي موردکمپ ځای ته رسېدلو ، ښه تياره
مانښام و اومورتهوله ورځ په غټوگاموسفروکړ .

په شنه اسمان کي ، سپورمی هم ډېره ځلانده وي . په دغه وخت کي دشپې له
خوادکورله بام څخه دويده ښارچي دسپورمی په سپينوړانگوکي غوټه وي ،
دکورونواوغرونوپرته مين کړه وړه چي سيوري يې اچولي وي او د ماښام او
زيارتونو منارې چي ترودانيوجگي راوتلي وي ، ډېره ښکلې تماشه جوړوي . ورځ
چاته عجيبه تصورپېښوي ځکه صاف اتموسفير اودبخارنشته والی دمخکي
دمنظورنگونه ډېرپيکه کړي . دخورو ورو ونوله تک شنه رنگ څخه خو بېځي
سترگي نه خپږي .

دڅلرم څپرکي لمنليکونه

- (۱) وردی ته يې په ظفراللغات کي « فوجی لباس » معنا کښلې .خوما د پېرې يا وظيفې په معنا اورېدلې ده . (ژباړونکي)
- (۲) یوانگرېزي پونډ شل شيلنگه او يو شيلنگ دوولس پښه دي . (ژباړونکي)
- (۳) شيلنگ پولي واحد او دانگرېزي پونډ شلمه برخه ده . (ژباړونکي)
- (۴) اړک اوس خندق نه لري اوډک کړی يې دی . (ژباړونکي)
- (۵) دبوستان او گلستان ماڼۍ دکابل په اوسني زرنگاربارک کي واقع وې . اصلي نوم يې بوستان سراي او گلستان سراي و . (ژباړونکي)
- (۶) داسنه له مولف څخه لږڅه مغشوشه سوې ده . مغولی بابر (ظهيرالدين محمد) په ۱۵۳۰ م کال (۶ جمادى الاول ۹۳۷ ق) دهند په اکره کي مړ او دجمننا پر غاړه په چهارباغ کي ښخ سو . تابوت يې لس کاله وروسته په ۱۵۴۰ م کي دده دماندينې بي بي مبارکي يوسفزی په لارښورنه له اکرې څخه کابل ته را انتقال او په بابر باغ کي ښخ سو . (دافغانستان پېښليک - ۱۲۱ - ۱۲۳ مخونه)

پنجم خپرکی

دودونه اورواجونه

پرماورای طبیعي شيانو عقیده، دنارینه وجامې، دخلکوگره وړه او اخلاق، دبېلابېلو قبیلوييان، ژبي اوښوونځي، دکورنیو په منځ کې تربګنې، خلک رخصتی څرنگه تېروي، سندري اودسندرو آلات، لويې اوساتېری

که عمومي خبري وسي، نودافغانانو دورځني ژوند زیاتره دودونه، ددوی خرافاتي عقیدې، په دلاکانو (دمانو) جتبانو او ژورو (۱) باندي ددوی دنارو غانو جراحی تداوي، پرمادورزمیو، شیشکو، شیطانانو او شاپېریانو، پرهغو خلکوچي دشيطان سترګي لري (خلک نظرکوي. م ه) پرفالبینانوچي ددوی فالونه گوري او په مجموع کې پرماورای طبیعت باندي ددوی کلکي عقیدې سړي ته دروسو کالو پخوا انګرېزي رواجونه چي په کتابو او تاریخونو کې درج دي، وریه یادوي. په خینونو روځانو ګرټیاوو کې هم دوی زرو انګرېزانو ته ورته دي خوددوی کرکتېریاله هغوی سره بشپړ توپیرلري.

دهیواد دخلکو وجامې البته افغاني دي چي له څو گزونځي ټوکرانو څخه جوړسوي او پریښو باندي ول ول راتاوسوي پرتوگونه چي په پرتوګانښ باندي تېر کيږي، پریرتوگونو دپاسه یوساده کمیس او پرهغه برسېره یوې لستونو کوټ (واسکت ته دپورته) چي معمولا یې تنی تېرلي نه وي او پرهغه باندي تاوسوي دشال په شان یوغت نخي ټوکرچي بل سړي پراوړه باندي بې نظمه خوړندوي. پرسرونو باندي بګری تېري، چي مخروطي خولیباندي له پینګي تاوسوي لونګي څخه عبارت ده. بوټونه یې په شکل کې سلیمپرته ورته دي خود پردرانه او پرتلیو باندي یې میخونه وهلي وي. دبوټونو څوکي (نوک) یې دپنښې دپاسه راتاوسوي وي (۲). جوراپي یوازي شتمن (ماره) خلک اغوندي.

دمامورینو، دربارته دنزدې کسانو او پوځي افسرانو جامې انګرېزي ډوله وي. درباري کسان اوږد تورکي ډوله بالا پوښه اغوندي. توره جګه خولی پسرکوي

خودتورکي خوليوپه شان پيتي نه وي. پوځي افسران انگرېزي ډوله يونيفورم له جرمن ډوله پيک داره خوليو سره اغوندي.

د عسکرو جامې ډول ډول وي. ځينو يې افغاني پرتوگونه او ځينو نورويې انگرېزي پتلونونه اغوستي وي. يايې سپين نخي پتلونونه اغوستي وي چې په عين ډول روغ سوي وي. خوټولو يې انگرېزي ډوله کورتي يا کوټونه اغوستي او د څرمني په کمربند يې ملاوي تړلي وي. د ځينو بگري او د ځينو پيک داره خولي پرسروي. عسکر د تمرين له ورځو پرته، چې يونيفورم بايد ولري، هر راز چې يې زړه غواړي، هغسي جامې اغوستلای سي. داميرساتونکي عسکر د هري ورځي له پاره خپل بېل يونيفورم لري او د ټولو جامې او وسلې يوشان وي.

زياتره هغه خلک چې پر اسانوس پريږي، د جگړو پوند او بردي روسی موزې اغوندي چې پښې يې پکښې جگي ښکاري. د خپلکو جامې چې هر راز وي، خو ملايې د څرمني په کمربند هر ورو تړلې وي او په هغه کې چاره او تمانچه له خان سره گرزوي. هغه څوک د پربختو رووي چې له تمانچې سره گرزوي. د کابل او هندوستان تر منځ تلونکي راتلونکي سوداگر د زړو جامو زېرمي رانيسي. دغه جامې په بې وزلو کابلانو کې ښه بازار لري. ځکه هم ارزانه دي او هم په اغوستلو کې ښې وي. همدغه علت دی، چې اوږده انگرېزي کوټونه او دغه راز د پوليسو او د اورگاډي دکارکوونکو جامې د پري په سترگه کيږي او د اډېره عجيبه ښکاري چې څوک په بازار کې يوسړی وويني چې د "S, E, Ry" توري ياد او رگاډي د بلي کمپني نخښي تر خپل اصلي ځای د پري ليري د بازار د يوه سړي پر کالر کښلي وويني.

کابلان عموماً انگرېزي ډوله جامې اغوندي او څوک چې دخپلو جامو له پاره دښه ټوک درانيولو وس نه لري، زيار باسي له افغاني پرتوگ او بوټونو سره انگرېزي يا انگرېزي ډوله روغه سوي کورتي واغوندي. له افغاني بوټونو سره جرابي نه په پښوکوي. کله چې زه دانگرېزي کوټ يا پتلون خبره کوم، مرادمي هغه جامې نه دي چې په انگلستان کې جوړي سوي وي. د بازار گندونکي د پرخيرک (ماهر) دي او انگرېزي ډوله جامې د پري ښې گنډي. دغه راز گندونکي د پرمراجعين لري او د پري مشهور سړي سي.

د خلكو څېرې ډېر توپير لري، د ځينو پوستكي ډېر سپين (توروشمه) .
 خونور بيا اروپايي ډوله وي . سپين پوستكي والا خلك معمولا كابلان وي ، چي
 د دود له مخي د جنوبي قومونو له بنخوسره په واده كولو كې كوم اعتراض نه لري ،
 خود غرونو واقعي افغانان ډېر بنكلي دي . زياتره يې روښانه وروښتانه لري .
 دنورو قومونو له بنخو څخه خان پېچي او په ندرت سره له خپلو خلكو پرته له
 نورو سره واده كوي . په زياترو افغانانو كې سره بارخوگان د نياست ستره نڅښه
 ده . د دوی وروښتانه معمولا تور صاف اونري دي . هغه نارينه چي د سراوړيري
 وروښتانه يې د زرتابه يانور وعلتونوله امله سپين وي او په خانو كې
 دنورو ماندينو بيچ ويني (دوی هر څومره ودونه چي ساتلای سي ، كوي يې) (۳)
 خپلوسرونو او وروڼو ته تك تور رنگ وركوي . څرنگه چي رنگ يې دايمي نه وي كه
 يې وخت په وخت نوي نه كړي ، پيکه (تت) كيري او سروريره يې خيړن سره
 سي او ډېر ډرنگه ښكاري . دغه حالت زياتره په هغونارينه وو كې ليدل كيري ،
 چي تل ليرو خايوته په سفرياداسي وظيفه كې وي ، چي دخپلو وروښتانو رنگولو
 ته وخت نلري . د وروښتانو رنگول معمولا د كورنۍ د بنخو پر غاړه وي . په كابل
 كې يوازي ډېر زاړه خلك سپين وروښتانه اوړيري لري ځكه پر ځان نه گرز بدل
 دا فغانانو عامومي خانگرتياده اوداكار د دوی پر جامو اغوستلو او ښكلي
 ښكارېدولو باندي ، د دوی اود دوی د كورنيو د خواړو د شمېر كموالی باندي ، چي
 كله دلوري تړپولي رسيري ، بده اغېزه كوي . ما د ښو جامو اغوستونكي معتبره
 خلك پېژندل چي په وچه ډوډۍ يې ژوند كاوه اودا ځكه چي دنويو جاموله پاره
 يوڅه پيسې وسپموي .

ويل كيري چي افغانان دوركوسو يو اسراييلي قبيلو اولاده ده . اودواقعي
 افغانانو څېرې ، عادتونه اونومونه ددغي تيوري ملاتړ كوي . د دوی جگي پزي ،
 ژوري تېزبينه سترگي او عمومي بڼې (څېرې) په څرگندول يهودوته ورته دي .
 دابه هغه څوك تاييد كړي ، چي له افغانانو سره اړيكي ولري . د دوی كركتر او دغه
 راز نومونه (سليمان ، يعقوب ، يوسف ، داود (سله مان ، جېك ، جوزف ، ډيويد)
 اونور عام نومونه دي . د هيواد د ځينو غرونو نومونه هم يهودي دي لكه كوه سليمان
 . دانومونه چاته د افكرو راچوي ، چي كه هغوی د اسراييلووركي سوي قبيلې هم نه

وي ، له يهودي منشا څخه خوبايد هرومرووي (۴).

کابلان دورگه (Hybrid) اوله ډېرونژادوڅخه گډسوي خلک دي . په عمومي توگه يې ډېرونژاد بدترين خاصيت اخيستی دی (۵). په خپروکي يې دغه توپير له ورايه بنسکاري خوږه مجموع کي ترهندوستانو بنسکلي دي . ځيني يې خپري اوشني سترگي اوروښانه ورېښتان لري. په دوی کي ځيني بدرنگه جولي لري اونور يې په رنگ وقواره دواړه بنسکلي دي. ددوی قدونه که په عمومي توگه له افغانانو (مراد يې پښتانه دي. م.ه) سره چي په ونه دنگ اوبنسکلي دي، پرتله سي . ټيټ دي. خودغرونودخلکوپه منځ کي دژوندشرايط داسي دي چي ددوی کمزوری مرگي حاله ځوان لا له نورو نژادوسره په سيالي کي ميدان وړي . داله ژوندي پاته کېدوسره دچمتووالي يوه مساله ده چي پرنژادباندي يې فزيکي اغېزه ښندلې ده .

کندهاريان هم خوش قواره افغانان اوزياتره پياوړي اوبنسکلي خلک دي . په دوی کي دکابليوپه شان خپري اوشني سترگي عامي دي . خوداخړکنده نه ده، چي دسترگودغه رنگونه به دختي موضوع وي اوکه دزياتوکلونوله پاره په دوو پړاوونوکي دانگرېزانوله خوادهيوادداشغال نتيجه .

دترکستان خلک اوازيبکمان زياتره مغولي قواري لري. هزاره چي امير عبدالرحمن تابع کړل، په رنگوکي ډېرزيات مغولي دي . دوی زياتره لنډي ، يرغلگراوغښتلي خلک دي.

بل نژادچي مرحوم اميرتتابع کړل، کافران دي. (۶) دوی په بشپړه توگه دسيمي دنورونژادوڅرگندويي کوي. عموماً ډېر بنسکلي اوروني سترگي لري. قدونه يې جگ نه ، خونري اومتناسب دي . قواري يې په زياتروبوڅوکي يونانيزانو ته ورته دي. داخپره ډېره عامه ده چي دوی دسترسکندردهغه لښکرواولاده ده چي هندوستان ته دده دتاريخي مارش په ترڅ کي دلته پاته سوي دي. دوی بت پرسته وو، اميرلاندي کړل اوپه جگړه وتوره يې راواړول. دوی له خپلونويوبادارانوسره ډېره لږمينه لري. چالاکه ، خيرک اوبنه کاريگر خلک دي.

دهيوادژبه پښتوده چي په عمومي توگه له پېښوره ترکندهاره خلک په گيرزي .

ترکستانیان تورکي ژبه وايي او کافران خپله ژبه لري چي وروسته به د هغو کسانو د خبرني له پاره په زړه پوري موضوع وي چي سروکاريې له زړې يوناني ژبي سره وي . ټول خلک په هره درجه کي چي وي، په فارسي خبري کوي چي د دربار ژبه او پخپله دکابل ژبه ده . ډېر لږ کابليان سته ، چي په پښتو خبري کولای سي . د فارسي په زده کړه سره څوک دهيواد په هر ځای کي خپل کار چلولای سي . خو په سرحدي قبایلو او نور ځايو کي لږ عمومييت لري .

فارسي په ښوونځيو کي د تدریس ژبه ده . په دغو ښوونځيو کي ماشومان د سهار له شپې څخه تر نزدې لسو بجو پوري او وروسته بيا په ماپښين کي ديودو وساعتوله پاره درس لولي (۷) . په دغو ښوونځيو کي ښوونکي ، چي معمولاً ملاوي ، دخوني په منځ کي پرغاليچه ناست او شاوخوا ماشومان پر راگرزېدلي اوپلتي (چارزانو) يې وهلي وي . کتابونه يې پرزنگونو پراته وي او په داسي حال کي چي بدنونه مخ وشاته ښووي ، په لور او ازيې د سندرو په لحن لولي . دلوستلويه وخت کي بدن دغه راز ښورول داسي يو عادت گرځېدلی دی ، چي په وروسته ژوند کي ډېر لږ کسان به له دغه عمل څخه کوم څه لوستلای سي . اودلوستلويه وخت کي يې اوازونه هرورود ښوونځي غزل وشمه آهنگونه لري . ښوونکي ماشومانوته دشوخي او حماقت په خاطر د جزا ورکولو له پاره له خان سره لښته لري . د ماشومانو په وهلو کي لښته نه درېغول کيږي . هر وخت چي ښوونکي وغواړي يوه ماشوم ته جزا ورکړي ، د وړو کي مجرم پښې پورته کيږي او پر شا ځملول کيږي او د پښو پر تلو باندې زيات شمېرواري خوري . کله چي جزا پای ته ورسېږي ، ماشوم چغاري وهي اود زړه سوي وړ وي . کله چي به زه د يوه ښوونځي څنگ ته تېرېدلم وبه درېدم او په يقين سره به مي فکر کاوه چي هلته يو ماشوم وژل کيږي ، څو وروسته به د ماشوم د چيغارو په سبب پوه سوم . زما درېدل او تماشا به عموماً د ماشوم د چيغود بنديدو سبب وگرزېده ځکه ” پرنګي ” يوله هغونو مونو څخه دي چي ماشومان په بهرول کيږي . د ښوونځي دخوني يوسرديوال نه لري اومخ يې کوڅې ته خلاص وي ، له دې امله د ښوونځي د ماشومانو د کار په تماشا کولو کي هيڅ خنډ نسته .

په ښوونځي کي ماشومانوته د پخواني عربي ژبي تدریس هم کيږي او داددي له

پاره چې قرآن په ولوستلای سي. خولکه څرنگه چې خلك عربي لوستلای سي،
ډېر لږ يې په معنا پوهيږي او هغه كسان خوبخې دگوتوبه شمار دي چې په عربي
دي خبرې وكولای سي. ډېر كسان دتوتي په شان دقرآن تلاوت كوي او هغوی چې
حافظان بلل كيږي، بيا دقرآن تلاوت له پيل څخه ترپايه پوري په ياد كولاى سي

خلك دكركتېر له مخې ټنبل، عياش اوله شهوته ډك دي. دا خاصيتونه هغه
وخت هېشني سي چې يو څوك قدرت او پيسې دواړه ومومي (قدرت او پيسې په
افغانستان كې مترادف مفاهيم دي) دوى فكر او بښتونكې (Capricious)
اوناشكره دي، په اسانى سره خپل خوبښ وناخوښ ته او بښتلای سي او د هغو
كسانو په وړاندي درېدلوته تيار دي چې دمنني پوروي يې وي. معمولا چې دوى
يوڅه غواړي، نوسمه دلاسه يې غواړي او كه يې په غوښتنه كې خنډ راسي،
بيا يې نه غواړي. دوى دروغجن، ټكمار او غچ اخيستونكې دي او څوك چې له
يوچاسره دښمني يا لانجه ولري، څرگندوي يې نه، بلكې خپل احساسات پټوي
او ځان دوست ورته بښي. په داسې حال كې چې دغچ اخيستلو موقع ته
انتظار باسي. په غچ اخيستنه كې بې رحمۍ ته تيار دي او وچاته غوږنه ږدي.
دوى چمتو دي، چې ډار پروا كمن سي. خو تر يو وخته د كوچنيو خواشينيو د زغملو
استعداد لري او كله چې ډاډه سول چې دېې رحمۍ سلوك ورسره سوى دى بيا يې
نوا احساسات دومره هيڅاني سي چې دځان كنټرول له لاسه وركړي او په خشونت
سره غچ اخلي. زياتره خو خپل حريف تر مړينې وروسته لاهم وهي او ډېري يې.
ددوى دنوروبه خوږېدلواو درد كې خشن دي او كه يې له خپلوانو څخه نه وي زياتره
پرځاندي. خود خپلوى په صورت كې يې بيا د درد په تسكينېدلو كې عقل له
سره وزي. دوى خپل ماشومان ډېر نازوي او په كوچنيوالي يې له بښې وياسي.
څه چې غواړي تر ممكني اندازې نته نه ورته كوي، جليل كالي په اغوندي په
داسې حال كې چې پخپله په گودړيو كې راوړي. دبدو كارونوبه اصلاح كولو كې
يې هيڅ راز هڅه نكوي. دلويانو په څېر ورسره ځاندي او په كابلينانو كې داعام
كار دي، چې يو ماشوم په روانۍ سره بښكښل و كړي او بښكښل يې زياتره
خپلوالدينوته متوجه وي. د ماشومانوبه روزنه كې دغه راز يې پروايي په خاصه

توگه دخلکوپه کرکترکي ددپراعتراض وړکارگنل کيږي . دماشوم اصلاح کول باید داسي نه وي چي تراووه ، اته کلني وروسته يې څوک پيل کږي . ځکه په دغه سن کي دده دکرکتر بڼه دپره برخه تقريبا جوړه سوې وي .

افغانان تل يود بل په وړاندي دسيسې کوي ، کورني دکورني په مقابل کي ، مامورد مامورپه مقابل کي ، بزگردبزرگپه مقابل کي ، کارگردکارگرپه مقابل کي ، ماندينه دماندينې په مقابل کي ، چي داوروستي يې يودهغوناوړه کارو څخه دي ، چي دماندينودتعدد له رواجه رازپړېدلی دی . ددغوټولودسيسونتيچي اکثره دخولې جنگ وي ، چي وروسته په جگړه پای ته ورسيدږي اوبه يابلله خواپکښې بنيايي ووزل سي . ددغه مقصدله پاره دوی تل چرې يباگولې نه استعمالوي . دوی له دښمن څخه دخان بچولوله پاره نوري لاري هم لري .

په ښاروکي چي څوک قتل وکړي ، دمقاماتوله خوا محاکمه اوسزارورکول کيږي ، خو په اطرافوکي اکثره ددووکورنيوترمنځ په داسي دښمني بدليږي چي نسلونوته پاته سي . قاتل دهغه چا خپلوانوته څارو وي چي ده وژلي وي اوورپسې وژل سوی وي . کله کله قاتل پخپله دمقابل لوري دغړوله خواووژل سي اودښمني ددپروکلونوله پاره پسې اوږده سي .

دخلکودغچ اخیستونکي کرکتر دتشریح له پاره به زه د: يو چا کيسه وکړم چي بل څوک يې وژلی اوخپل کور ياکلاته ، چي دوی يې په همدې نامه يادوي ، تښتېدلی و . اصلا هرکوريوکلک مورچل وي . نوموړی په دغه ځای کي دپرش کاله بې له دې ، چي پښه دي يې ترکوردباندي ايستلې وي ، واوسېدی ، په پای کي يوه ورځ په دې فکر ، چي اوس به يې نوددښمن څارنه نوره ختمه سوې وي ، له کوره ووت . څوکورته يې بيرته مړی راوړ . دهغه سړي دخپلوانوچي ده وژلی و ، دغچ اخیستنې ورحيمه اوڅارنه ویده سوې نه وه . ويل کيږي ، چي کسات خوردی ، خودې خلکوته يې شيريني بېخي زیاته ده .

دخلکوپه منځ کي يوقانون سته چي که يوڅوک دمقاماتوله خوا دقتل له امله نيول سوی وي ، دمقتول له خپلوانوڅخه يې که دوی وغواړي ، د بڅښنی غوښتنه کېدلای سي . خپلوان يې بنيايي دخون بها يوڅه پيسې دتاوان په توگه ومني يا بنيايي په يودول چي ددوی خوښه وي ، ويې وژني . کله کله دخپلوانو په

منځ کي دهغويسو پرسرچنې وهل، چي قاتل يادهغه دوستان يې بايدورکړي ان د دار ترتمبې پوري دوام کوي . خيني دپيسواختلوپلوي وي اوخيني نور د وژلو پرخواوي. محکوم په داسي حال کي چي رسي يې په غاړه کي وي اونبايي له يوساعت مناقشې وروسته فيصله پردې وسي چي بايدمرسي ، په دغه وخت کي رسي ټينگيږي اوسړي کشيږي. ددغسي حالاتودشخړي په دوران کي بايددمحکوم سړي احساس دزړه سوي وړ وي .

بله کيسه چي دخلکودکسات اخيستنې روحيه نوره هم روښانه کوي داوه ، چي سړي يوهلک وژلی اودمقتول خپلوانوته يې دبخښلوله پاره ورتسليم کړی و. دهلک مورددهغوکسانومخه ونيوله چي دخونبهاپيسوپلويان وو اوټينگار يې وکړچي دسړي غاړه دي ددې دزوی په شان پرې سي . دې داکاروکر اودخپل انتقام په هيچان کي يې هغه ويندي په ريشيتاوجنبلې چي دسړي له غاړي بهېدلې .

دخلکوساتېري گاني ډېري بسيطي دي اوکه خوک دوی ونه پېژني، د خورا ساده گانوخيال به پروکړي. دمثال په توگه وختي ماښام چي کاربشپړ سي، خلک په دوبي کي په عمومي باغوکي راغونډيږي . دلته دگلانوگلداني اينسول سوي وي ، هره گلداني يوازې يورازگلان لري. خلک له خانوسره په قفسوکي درېزمرغان راوړي اودگلدانيوپرشاوخوادتياري خپرېدلوتروخته کښېني دگلانوورمونه اودساره ماښام له سوړوالي څخه خونداخلي . دوی هلته آرام ناست وي اوزياتره پټه خوله وي ان تردې چي په باغ کي دتلونکوراتلونکو دپښوکړيالاهم نه اورېدل کيږي . دباغ په يوه يادوو کونجوکي چای پلورونکي (سماوارچيان - م . ه) وي چي څوتنه شاوخواورته پردوو گوتو ناست وي . په بې لاستوپيالوکي چای چښي اويوان بل آن چلم څکوي.

دجمعې (دمسلمانانويکښنې) اودرخصتيوپه ورځوکي خلک پرخرو يا اسانو باندي شاوخوا باغوته په چکروزي چي زياتره دوه تنه اوکله لادري تنه پريوه څاروي سپاره وي . خواړه اودپگونه ورسره اخلي اوهلته ترغرمې پوري خوبس خوشاله دباغودگلانوپه منځ کي چکرونه وهي . بيابانوخواړه پخوي اوترخورک وروسته څنگونه اچوي اوگپ شپ کوي ، يا تـرـماپښينه يوه سترگه

خوب کوي . مازيگرخپلي توري (کالي مالي) راغونډوي اومخ .
پرکورو نوروانيري اوددوي په ويناوايي چي ډېره بڼه ورځ موتهره کړه . په دې ډول
دوي په لږڅه راضي کيږي . دوي ته چي تازه هوا، پيستاوي، گلان ، وابڼه
يادرختي ورسيري اودکارووظيفي اندېښنه ورسره نه وي ، يوڅه خوراک وچښاک
هم برابر وي، دانودمزي اوتماشاشا هغه ورځ وي چي کيسې يې يواوبل ته کيږي
اودبلي دغه رازموقع هيله په زړه کي لري.

چي دساتيري نوري وسيلې ونه مومي، دکوردبام پرسرياپه يوه بل گوښه
اوارام ځای کي زياتره دوني ترسيوري لاندي سره

راغونډيږي اويوپکې رباب (۸) وهي اودميني ومحبت فارسي سنډري وايي.
رباب دمندولين (Madoline) په شان دسازيوه آله ده . په پنخوشپرووتنوکي
معمولا يوتن سنډري ويلای سي . ددوي دسنډورځ له يوڅه ليري څخه بڼه
لگيږي خو پرنزدي ناسته وځلکودپزي لحن په زړه پوري اغېزه نه کوي .
دلرزوونکو او جگړواو اوزونودرايستولو په وخت کي دخولې اومخ سره کږول او سره
پېچل ډېرجالب ښکاري اوددوي دتماشاووقفې ته دانتظارپه خاطر سندرې بېخي
هېره سي . البته دا حالت ژرتېرېدونکي وي . دوي دسازنورتاري آلات هم لري،
چي په شکل بنجو (Banjo) ته ورته دي خوتولوته "رباب" وايي . ددوي موزيک
زمورله هغې سره لږڅه توپير لري البته توپيري ډيبلابيلو طرزوپه کمپوزکي نه دي
بلکي دخلورو، پنخوياشپرو تالونوپه شته والي کي دي، چي بيابياتکراريږي .
داږغونه ډېريکنواخته ښکاري اويوڅه وخت غواړي چي څوک ورسره عادي سي .
وروسته بيا ددوبي په مازيگرکي درباب ږغ ډېرخوندوراوزه راکنوونکي وي .
په تېره بياکه څوک دمانبام تردوي وروسته په يوه آرامه چوکي کي استراحت
وي اوسگرېټ هم دودوي . څوکه څوک بياپه ليکنه، حساب وکتاب اوياله دغه
قسم څخه په نورو مصروفيتونو بوخت وي، نودغه يکنواخت ږغ ډېر
ستومانوونکي لگيږي اوسري ته يې په هره بيه دبنډولواراده ورپيدا کيږي آن
تردي، چي وايي دتوپک ډزمي پرکړي واي.

خلک دنوروختيځ والوپه شان سپورټ اوتمرين ته دساتيري په سترگه نه گوري
اوهمدغه علت دي ، چي د خوښي او تفريح د يوې وسيلې په توگه درقص

اونځا عادت نلري اوددغه كار له پاره ځانگړي روزل سوي نځاگري نجونې لري. دنځاگرونو خدمات يوازي په جشنونو، ودونو او د شتمنو ځلكوله خواد د شهزاده گانو او نورو لوړ رتبه كسانو په مهلمستياوو كې مطرح وي.

له نځاگرونو جنوسره سازيان ملگري اوبه ار كستر ايې جوړه كړې وي. د سازه سامانو كې يوران دول هر ورووي چې په لاس او گوتو و هل كېږي، نه د دول په لرگيو (۹). دنځاگرونو نوژوند له كراهه ډك وي ځكه نځا سترومانه تمرين دي. نځاگره بڼه پوره اندازه خولې تويوي اود نجلۍ جامې ډېرې نازكې خوشې ان په دوبي كې لاسرې وي. دروازي او كركۍ ټولې خلاصې وي، په نتيجه كې نځاگره زكام سي، تبه يې ونيسي اونا روغي پسې اوږده سي. خو هروخت چې نځاته وروغوښتل سي، بايد خپله مسلكي دنده سرته ورسوي. نودا د حيرانتيا خبره نه ده، چې دغه نجونې زياتره په نري رنځ (Consumption) مري. د كابل نځاگري نجونې هندوستانې او د پېښور او دهلي د سيمو دي. ځينې يې بيا د پخوانيو نځاگرو او د سيمه ييزو نښانو و زوزات دي. كه څه هم د شرقي نځاگرونو د شاعرانه حركاتو په باب ډېر څه ويل سوي دي اوماد هندوستان په بېلابېلو سيمو كې ډېرې زياتې ليدلې هم دي، دنځاپه وخت كې د دوي حركتونه اونزاکت د ډېرې څېړنې او پاملرنې وړ دي اوان تر ټولو بڼه لاهم. تركومه خايه، چې ماليدلې دي، زموږ د خپلو باليټ نځاگرو (ballet-dancers) سره د حركاتو په نزاكت كې پرتله كېدلای نه سي.

د غرنيو افغاني قبيلو (۱۰) په منځ كې، لكه خدران او نور. د تورو نځا دود ده. نژدې پنځوس تنه پريوه دايره سره راغونډېږي چې څلور پنځه تنه يې په مركزي ډولونه، تمبورونه اونورتاري وسايل يرغوي. دنځاپه پيل كې ځلك د ډاډې د مركز ډېر لور مخ ته تپو راوهي اوبيرته شاته ځي. خپلې توري اوچرې پرسرونو باندې ځلموي اوله موزيك سره سم په ټيټ آواز سندرې وايي خو ورو. ورو موزيك، سندرې اونځالوږي اوچت كېږي، بگري او كم بندونه د دې له پاره غورځول كېږي چې په حركاتو كې زياته آزادي ولري. توري په ډېر چټكۍ سره ځلوي ان تردې چې په پای كې ځلك بېخي هيچانې ښكاري اونځاپه يولو وحشي تپونو بدله سي. توري هراته غورځوي اوبيرته يې نيسي اوسندرې دوحشي

چيفوپه يوه كورس بدلي سي. كله چي نڅا خپلي هيجاني ټكي ته ورسيري ،
ناڅاپه بنديري او وروسته نودنڅاگروډ لاسودپير كولوپه لور او اوسره پای ته رسيري .
دوی يوه بله وحشي نڅاهم لري چي ديوه طلسم پر شاو خواباندي د عبادت
كرونيكومذهبي دودته ورته ده . دوه يادري تنه له ډولونو سره يوځای كښيني او
نڅاگر په يوه پراخه دايره كي پر راغونډيري . دخلكومخونه يوبل ته مخامخ وي .
كله چي ډول شروع سي دوی وړاندي راټوپ وهي او دلبروخت دپاره دريري او
وروسته بيا پردابله پښه مخي ته ټوپ وهي او په دې ډول دوام كوي ، خودهرټوپ
په جريان كي دپښې له هرواړواندي كولو سره مخ ښي خواياكيڼ لوزته په شدت
سره اړوي او خپلو بدنونوته په دغه ناڅاپي څرخ سره خپلي بگري او خولې په
هماغه لومړيو قدموكي هواته غورځوي . لږڅه وروسته چي نڅاتوده سي ، دوی
دهرټوپ سره يوبشپړ څرخ خوري او څومره چي نڅادوام كوي ، هغومره
نڅاگرزيات انرژي اخلي ، تردې اندازې چي له اوږوسره برابر اوږده غچي سوي
ورپښتان يې دمپ (Map) (۱۱) په شان شخ دريري . خلك په عين وخت كي
دلاس موټي هم ارتوي او كله چي دوی په ډبري چټكي او شدت سره تاويري ، ډول
ورسره سم چټكيري او بې اندازې ښه تماشه جوړوي .

په ځينو خلكوپه تېره بيا عسكروكي دلرگيوپه توروباندي شمشېريزي رواج
لري . دلرگيو توري انگرېزي توروته ورته دي او ژور شاني موټي لري . شمشېريزان
دڅرمني كوچني گردې سپرونه هم لري چي په كين لاس نيول كيږي اولكه په
لويو سپرونوكي چي معمول دي ، د بازويوه برخه نه پټوي . ځيني كسان په دغه
تمرين كي ډېر مهارت لري خو په توروباندي لږ مدافعه كوي او زياتره واري په
سپرواگرزوي اوله دې امله ډېر چټك تاودېدلوته اړتياسته . دوی دغه
رازپېښوباندي واري په شاته غورځېدو سره مدافعه كوي او پرسريباندي له
واروڅخه بيا خان په پټولو سره ژغوري .

هر كال دپسرلي په پای كي «جوبه» جوړيږي . په «جوبه» كي رازرازلوبي
كيږي اوځای يې داسمايي غونډيوپه لمنوكي په يوه هوار ميدان كي وي . (۱۲)
دغه ميدان دنارپه جنوب لويديځ كي پروت دي . دلته دوی داس مسابقې لري
خودا مسابقې ددوو تنو ترمنځ وي اونه غواړي ، چي خود پرښه اسونه ديوي بشپړي

دورې له پاره پکې برخه واخلي. دغونډيوپه لمنوکي دخورواوناوکيو (نانخکو) غرفې درول سوي وي. دغي درې ورځنۍ مېلې ته ټول کابل (کابلستان) اوماشومان راوړي. په دغوورځوکي خلک ډېري ښې جامې اغوندي اوپه تېره بيا ماشومان په خپلورنگه واسکتونواوخوليودپرخوشاله وي. د ماشومانو ناوکي (نانخکي) ډېري عجيبې ښکاري. له زړوتوکرانوڅخه يې جوړي کړي اوافغاني جامې يې په اغوستي وي. دنراوښخي دواړوڅرگندونه کوي خودماشومانودا، نه کوي. اوځيني يې دشيطان څېره څرگندوي. دمېلې په يوه څنډه کي وړوکي څرخونه (چخپلک) لارگيوشپېلمۍ اونوردول ډول شيان موندل کيږي، چي دماشومانودخوښۍ وړرنگونه يې ورکړي وي.

دغه رازپررسی باندي دتگ ترکستانۍ لوبي هم کيږي. لوبغاړي يې په زړه پوري رنگه جامې اغوستي وي. ددې لوبي له پاره يې دوې اوږدې پایې درولي وي اويوسروبل سريې په رسي سره وصل سوي وي. رسي اوپايې دواړي ډېري کلکي اومظبو ي وي چي لوبغاړي ورباندي دپاسه تگ وکولای سي.

په جوبه کي دغه رازدښاردغټوپهلوانانوترمنځ غېږ (کشتي) هم ايستل کيږي. دغېر ايستلولوبه معمولا داميراوشاهزاده گانوپه وړاندي کيږي. دهغوی له پاره يې دغونډيوپه لمن کي خپمې درولي وي. اميردلوبي گټونکوته دپيسوجايزې ورکوي. له غېږايستلوسره ټول خلک دزړه له کومي مينه لري اودمسابقې بايلونکي ته خپله ماته کله کله دومره درنه تمامه سي چي په ټول عمرله غېږايستلوڅخه لاس واخلي (توبه وکاري). ځيني خوېې لادومره زړه ماتي سي چي په انتحار (خان وژلو) لاس پوري کړي.

داسونوپه مسابقه کي د برخه والوسپرليوله پاره لارځالي نه وي اوسپرلي مجبوردي چي دخلکواونورواسونواوخروپه منځ کي څومره چي کولای سي خپله خان يوې خوااوبلي خواته کړي اولاريکنسې وکړي. زياتره خوسري اواس ته دزړه دوک ورواچوي په تېره بياکله چي غواړي دخروپه منځ کي لارومومي ځکه خړه چي پوري نه وهي ترهغوله لاري نه گوښه کيږي. يووخت دووتنودميدان له دور مخالفوڅنډوڅخه دآس دسپرلي مسابقه درلوده اودميدان په منځ کي چي سره مخامخ سول يوبل ته يې نه غوښتل لارورکړي، آخرسره ټکرسول اوپه نتيجه کي

يوسرى اوآس يې خاى پرخاى مړه سول اوبل يې په داسېامرسو .
 نكلچيان دخلكو د پرخوښيري او ښه نكلچي ډاډه وي ، چي د اورېدونكو او
 نندارچيانو پاملرنه خان ته اړولای سي . د بازارنكلچيانو دعام سړك په گنه گونه
 كي خان ته خاى جوړكړى او كيسې وايي . په لږوخت كي زيات شمېر خلك پراتول
 سي دى د كيسې په منځ كي په مزه مزه چاى چښي ، په داسي حال كي چي پلي
 اوسواره ، چي غواړي له لاري څخه تېرسي ، په تكليف سره لارمومي او خلك
 بايد تېله كړي . خولارويان نكلچي ته هيڅ هم نه وايي او نه غواړي د پخوانيو
 وختونو د پېريانيانو ، شاپيريانو او شيطانانو په منځ كي دشهزاده ياشهزادگي
 د ماجراوو د بيان خنډوگري . نكلچيان داميراود هغه دشهزادگانو اونورو معتبرينو
 په ډله كي هم وي . په حقيقت كي خوداميرتول ملكري اوسركاري كسان په
 يو ډول نه بل ډول نكلچيان دي ، خودغه نكلچيان چي پورته مي اشاره ورته وكړه
 ، مخصوص خلك دي اودهغوى وظيفه داوي چي خپلوا مړينو اوبادارانوته كله چي
 هغوى په شپه كي بيديري ، نكلونه ووايي . هغوى په بستر كي پراته وي
 اونكلچي ترهغه وخته نكلونه ورته وايي ، چي په خوب كښي پوزي .

په كابل كي چي څوك دشپې ډوډى ته دعوت سي ، معنایې ډاډه چي شپه به
 هم د كوربه په كور كي تېروي . په دغه راز مېلمستياوو كي ، كلمه چي ډوډى
 وخورله سي ، مېلمان په كوربه راغونډ سي ، پرغاليو اونيا ليو باندي يې په داسي
 حال څنگونه اچولي ياغزېډلي وي چي چلمونه څكوي او هريوبه خپل وار سره يوه
 كيسه وايي . د كېسوله اورېدوسره دومره زياته مينه سته چي هغوى زياتره
 ترنيمي شپې پوري وين ناست وي او كيسوته يې غورښولى وي او په داسې كار
 ته آماده نه وي .

هلکان او ماشومان دانگرېزي ماشومانو په شان ساتېرى كوي . په هلکانو كي
 عامه لوبه " توپ بازي " ده چي په لرگي اوتوپ سره تر سره كيږي دا لوبه
 تر ډېري اندازې (Rouders) ته ورته ده . دوى غېږي هم باسي اود لرگيو غشي هم
 ولي چي زياتره پكښې ماهروي . ځيني غټ هلکان دختوبه گوليو باندي چي د
 يوه اورده نل له منځه واړكيږي (۱۳) چوغي او كوچني مرغان ولي . ددې له پاره
 چي مرغان خانونوته را نژدې كړي ، تردرختولاندي درېږي اود چوغيو يورازرغونه

ترخولې راباسي . په دې ډول چوغکي ورته رانزدې کيږي اوله لاندي څخه واري پرکيږي .

وړکي ماشومان په پنډوسکي (گيند) ، بجلو ، مردکواوجوز (غوزانو) لوبي کوي . په جوزباندي د مردکوپه شان لوبي کوي اوبه ټاکلې اندازه جوزپه منځ کي ږدي . هرچاچي لوبه وگټله ، جوز دهغه مال سي

ډېري وړوکي نجوني په کوڅوکي ليدل کيږي خوچي اته کلني سوې ، نور نو دوی په "پرده" کي سي اوله خپلوانوپرته يې بايدبل نارينه ونه ويني . دوی دکورپه بنځمنوکي شامليري اوله "برقع" يانخي چادري پرته بهروتلاي نه سي په چادري باندي له سرڅخه ترنوکه پوري پته وي اودسترگوله پاره يې يوسوري سوري ټوټه ورکړې وي ، چي لارپه وليدلای سي . وړوکي نجوني کله کله دکورپرېامونوليدل کيږي چي Ring of roses ته ورته لوبي کوي ياپه ناوکيو (نانڅکو) سات تېروي ، يايې خاتنه دلوبوکور يا دوکان يا بل هغه شی جوړکړي وي ، چي ددوي له جنس سره مناسب وي . ددوی ډېره لويه ارزوداده چي انگرېزي ناوکي (نانڅکه) چي انگرېزي جامې يې په تن وي ، ولري . څکه ددوی ناوکياني له زړوگودرانوڅخه جوړي سوي وي اوددوی په شان يې زړې گودرې په اغوستي وي .

د پنځم څپرکي لمنلیکونه

(۱) دلته مولف Leech Wives اصطلاح راوړې ده . مطلب یې هغه ښځې دي ، چې " ژوري " ورسره وي . ژوره (Leech) چې په پارسي یې « زالو » بولي ، یو راز چنډی دی . دناروغ تپ نه یې دنواوزوب دزیښلوله پاره وراچوي . (۵.۴)

(۲) مولف دلته « موجني » د بوټونو په نامه بللي دي . موجنه یا پنه ، چې په پارسي یې « پیزار » بولي ، له څرمني څخه جوړیږي . په جوړولو کې یې مېخ نه کاروي ، بلکې په غښتلي سپڼسي یې ګندي . « چاراشه » او « دوپېلی » یې دانواعو نومونه دي . په کندهار کې دموجندوزی صنعت پخوانی سابقه لري . دملتان موجني ډېرې ظریفې او قیمتي دي (۵.۴)

(۳) افغانان په ودونو کې شرعي حد (خلورښځي) مراعاتوي. ښاري نارینه زیاتره په یوه واده اکتفاه کوي - خو خانان اوسرداران له دې امره مستثنی دي او ترخلوروزیاتي ښځې هم کوي او شرعي حیلې ورته

برابروي (۵.۴)

- (۴) داتیوری اوس دعلمی خیرنوبرینیادیوه مردوده تیوری ده . افغانان په مجموع کی اریایان دی . (۲۰۲)
- (۵) دادفرانک مارتین خیل برداشت دی . واقیعت داسی نه دی (۲۰۲)
- (۶) له کافرانو څخه دمولف مراد نورستانیان دی . نورستان چي پخوانی نوم یې کافرستان و . په ۱۸۹۵ م کال (۱۳۱۳ ق) دامیر عبدالرحمان خان په فرمان دسپه سالار غلام حیدر خان لخوا فتحه او اوسېدونکی یې داسلام په مقدس دین مشرف سول (۲۰۲)
- (۷) دلته له بنوونخیوڅخه مرادجوماتونه اومدرسي دي .
- (۸) په متن کی (Rubarb) راغلی دی چي دمولف ناسمه اورېدنه څرگندوي .
- (۹) له دغوآلاتوڅخه دمولف مرادطبېه بازېرېغلي ده .
- (۱۰) مولف په دغسي مواردوکی د (Wild Afghan Tribes) ترکیب راوړي چي ماد "غرنيو افغاني قبیلو" ژباړه ورته مناسبه ویلله .
- (۱۱) یورازجاروته ورته آله ده چي له سپنسیوڅخه جوړه سوي اودخونوغولی په پاکیري .
- (۱۲) ما (هوتك) اورېدلي دي . چي جوړه دسیاسنگ په شاوخوا کی هم جوړېده .
- (۱۳) دغی آلی ته دکندهار پښتانه پوک یا پوپکه وايي (۲۰۲)

شپږم خپرکی

دودونه او رواجونه

(ادامه)

خرافات، شاپېری او پیرانیان، یوه نادره افسانه، فالبینان، د اقلیم بدلولو له پاره دکوریریا مونو باندې د ماشومانو سندریزه دوعا، بېلابېل خواړه لود تمباکو استعمال، دامیرلوی طبیب، نضار، په ژمي کې د تودولو طریقه، وخت څه راز تېرېږي؟، د بېلابېلو طبقو دودونه، جنازې.

دا خلك دېر خرافاتي دي او پر رويو، ارواوو، شاپېریو او پیرانیانو باندې کلکه عقیده لري. زیاتره نکلونه یې (د دوی خبره) د همدغو بنو او بدو ارواوو په باب دي. پردغو کیسو باندې زیات باور لري ان تردې چې نارینه لادشپې لخوا یوازي کوم ځای ته ځي، احتیاط کوي. که یوسړی د شپې له خوا په یکمسر (یوازي) روان وي، عموماً به یې لومړی یرغ واورې بیا به یې ویني. ځکه د تگ په وخت ښه په لور او از سندري وایي یا په خوله شپېلکی کوي.

زه چې کله په مهمانخانه کې اوسېدل، یوه شپه ناوخته ځای ته راغلم ځکه له امیر سره مې څو ساعته تېر کړي وو. کله چې له دروازې څخه کورته راتلم ومې لیدل چې یو مهتر (د آسونو روزونکی) له سرای څخه زما خواته را روان دی او غیر عادي یرغونه او شپېلکی له خولې باسي. زه چې یې ولیدلم، شپېلکی یې بند کړ. زه په تعجب کې وم، چې ولې یې دعادت پر خلاف شپېلکی کاوه خو چې خونې (کوټې) ته راغلم په علمت یې پوه سوم، چې داکار یې دیوه عصبي شاک (بېرې) له امله کاوه اوراته څرگنده سوه، چې زما یوه همدوستاني نوکر په ټوکو کې مخ تور کړی یا یې خپل طبیعي رنگ یې زیات تور کړی و، شونډوته یې سپین رنگ ورکړی، پرسترگو یې هم د سپین رنگ کړی کښلې وې. دوی پوستینچې (۱) یې پرچپه مخ اړولې وې داسې چې د پوستکي بېره خوا یې برسېره سوي وي، لاسونه یې دیوې او پښې یې د بېلې پوستینچې په لستونو منډلي وو او د پوستینچې تنی یې کلکی پر ملا باندې غسوته کړي وې. د پسه د

پوست بیره خولی یې پرسرکړې وه . ده وروسته ماته هماغه شان جامه واغوسته
 چې په زړه پوري نه ښکارېدله . زما دکوټو ددهلېز په دروازه کې داووتنو محافظ
 گاردخای پرخای و ، هندوستانی نوکر په داسې حال کې چې پر لاسو اوزنگنو یې
 تگ کاوه ، ددغه گارد خواته ډېرنزدې ورغلی و او په ډېر لوراوازي یې ورباندې
 رمباري وهلي وې . سړي په دې فکر ، چې واقعي پېری ورته راغلی دی ، خپل
 توپک وغورځاوه او پوستینچه وال دگارد دخونو اوبهرنی دروازي پر لور په منډه
 ولاړ . له ساتونکو څخه یوتن په دغه حال کې چې نور په تېښته کې وو ، بیده و
 او کله چې دنورو په غالمغال راوینس سو ، راپاڅېد ، سترگي یې بلا (پېریان) ته
 موبلې اوچې سډیې په ورسېد ، دی هم په منډه سو . پېری وروسته ډېرنډې په
 څنگ کې یوې بلي کوچنۍ کوټې ته ولاړ . داکوټه دچایدارانو وه (هغه کسان
 چې چای برابروي) . چایدار یوازي پخپلو چورتونو کې ډوب پریوه وړوکی
 بغرناست او کړکی ته یې څنگ لگولی و (ډډه یې وهلي وه) . کله چې دغه بلا
 ددروازې له لاري ورته راننوته ، بې له دې چې په خوړېدو یا تېپي کېدو کې دي
 رهي ووهي ، خان یې له کړکی څخه لاندې وغورځاوه اوله خونې څخه سملاسي
 ووت . نور خلک چې له دغې بلا سره مخامخ سول ، دامیرنوکران وو ، چې دخدمت
 له پاره ټاکل سوي وو او تل به زما دناستي په کوټه کې تیار حاضر وو . کله چې
 یې دغه بلا په یوه دروازه کې په سترگه سوه ، دوی په منډه تریلي دروازي په
 تېښته سوه او په تېښته کې یې مېزونه اوچوکی ټولي سره گډوډي کړي وې .
 بلا په بله کوټه کې له نورو نوکرانو سره مخامخ سوي او بیا نوټری تم سوي وه .
 وروسته ټول نوکران سره راغونډ سول او خپل تاثرات اولیدلی حال یې سره بیا
 ناوه . په دغه حال کې زه هم ورورسېدم او ټوله کیسه یې راته بیان کړه .
 ډارېدلي کسان ډېرخجالت او شرمېدلي و او هر یوه غوښتل ثابته کړي ، چې دی په
 تېښته کې لومړی تن نه و . دی ځکه وتښتېد چې نور په تېښته کې سول . په
 هر صورت ډېري اودار اغېزه ان پخپله پر بلا (هندوستانی نوکر) لاهم دومره وه ،
 چې خوشې پرله پسې په تنهایی سره بهرته نه ووت او ان په یکر سردباغ په هابل
 سرکي خپلي کوټې ته نه تلې .

په عمومي توګه داسې تصور موجود و ، چې شاپېری په شاوخوا غرونو کې

د مولف په کورکي دافغاني ساتونکو او نوکرانودله - پخلنځی یې شاته دی

اوسي. سره له دې چې ددوی په عقیده شاپېری په مجموع کې بې ازاره وي، خو خلکو د شاپېریوله استوگنځایو څخه خان لیرې ساته. شاپېری داسې بنسټول کېدې چې له دوولس څخه تراتلسو انچوپوري یې قدونه دي، ډېرې بنسټولې جامې اغوندي اوشانه وړانه پخپلې مشرې پسې وي. دتگ په وخت کې نڅاوي کوي. خلکو باوردړلود، چې شاپېری له انسانانو څخه ډارېږي اوځانونه ځني پټوي. یوازي یې هغه کسان لیدلای سي، چې له لارې څخه په گوښه ځایونو کې بیده یا پټ وي. ویل کېده چې شاپېری په ماشومانو کارنه لري خو دا عاقلانه نه ده چې ماشوم دي د شاپېریو استوگنځایوته پرېښوول سي ځکه هغوی به یې ترخپل افسون (جادو) لاندې راولي اوبنایي دغلاسي ماشوم مخ اوبڼه دخپلو ماشومانو په شکل ور واړوي، چې داکارېیا دماشوم مورویلار ته دبدې طالع (نحسیت) سبب کېږي.

په ماورالطبیعه موجوداتو کې چې خلك ډېرخني بېرېږي اودټولونه توضیح کېدونکو پېښو پرې پرهغه باندي اچوي، یوهم شیطان دی. شیطانان هغه ارواوي دي، چې دهغوکسانو ډډاروونکو یامبالغه آمېزه بیانونو له مخې چې فکرکوي شیطان یې لیدلای دی. په بېلابېلو څېروڅرگندېږي. ددوی په فکر شیطانان ترلمرلوېدووروسته دهریوټي یاگاري ترشاپټ وي. دوی په دې باورهم دي، چې شیطانان په شپه کې دانسانانو ډډارولو اودخپلو بدشکله څېرو دبنسټولو له امله دهغوی دخوب خونو ته هم ورځي. همدغه علت دی چې خلك دخوب پروخت سراوتول بدن په تلتک یا روجایي کې پیچي. دوی په خونه کې یوازي نه بیدېږي. هروروبه څوټنه یوخای وي اوکله چې به مي ورته وویل زموږ په هیواد کې هرڅوک دخوب جلاکوټه لري اوکه ممکنه سي، ماشومان لاهم دشپې په جلاکوټه کې یوازي بیدوي، زیاتره به هک پک راته پاته سول. دوی وایي چې په جلاکوټه کې یوازي دشیطان له بېرې څخه نه ځملي، ځکه دای څوک ساتي، بلکه وایي چې په مورکي دتنه بیدېدلر رواج نسته اودا عاقلانه هم نه ده، ځکه که په شپه کې څوک یوازي بیده وي بنایي روې دي ورته راسي. زمايوه نوکر یوسهارپه ډېریقین سره راته وویل چې برایي شپه یې چارپایي (کت) له مخکې پورته اوله ده سره یوخای په هواخرخېدله. تردې اندازې، چې

په پای کې ورسره سریداله سو اوپه همدې وخت کې یې ډېر عجیب و غریب
 رغونه اورېدل . کله چې ماورڅخه نوري پوښتني وکړې ، راته یې وویل ، چې ده
 سترګې پټې نیولي وې اونورڅه یې ونه لیدل . شک نه وچي ده خپل سرپه تلتک
 کې پېچلی و . په هر صورت ، ده دبلي کوټې غوښتنه وکړه اوپه هماغه کوټه کې
 یې له بیاستوګني څخه ننه وکړه . داراته څرګنده نسوه چې ده ته نورو نوکرانو
 د ساتبري په مقصد داخل جوړکړی و اوکه دهاضمې دخرابوالي حمله پراغلې
 وه اودغه تکلیف یې ورته پېښ کړی و . له هغه کوټې څخه چې دی پکښې بیده
 و ، وروسته دنورو نوکرانو له خوادګدام کاراخیستل کېدی . هغه نوم چې دې
 کوټې گټلی و ، ددې سبب سوچي نورنوکران پکښې له بېدېدلو څخه ډډه وکړي .
 بل وخت دشپې له خوازما ددفتردکوټې دچت ټوکراشيوه سوی و . دایوه
 عادي پېښه وه ځکه هغه خاوره چې دخټو له بام څخه دچت پرمسطح ټوکر
 راتویږي ، څه موده وروسته دومره وزن پیداکړي ، چې دټوکره یوسریابل سر ،
 ژریاپه خنډ راخطاسي اوټوکر مخکي ته راولویږي . اوکله چې زه دخرابی دکتلو
 له پاره ورغلم ، خلکو راته وویل چې دایبله شکه دشيطان کاردی ځکه په تړلو
 کړکیو اوقلمف دروازه کې داکار بېله شیطانه بل څوک کولای سي ؟ ددغه
 رازمنطق په مقابل کې دلایل ویل یې فايدې وه .

دشيطان په باب یو افغان یوه بله کیسه هم راته وکړه اوهغه داسي چې
 یومانام له ملګرو سره تریاندارووروسته کورته راروان و . کورته دتګ لاری په
 هدیره کې تېره سوې وه (دلته هدیرې دانګلستان په شان دپوالونه نه لري)
 دشپې ناوخته و چې دی قبرونو ته ورسېد . په هدیره کې دیوازي تګ تصوری
 غږي وتښتول خوبیایې هم تګ ته دوام ورکړ . کله چې قبرونو ته ورنژدې سو ،
 ویی لیدل ، چې مخي ته یې له مخکي څخه کوچنی لمبې راپورته سي اوبیرته
 ورکي سي . دې پېښي سخت وپېراوه اوګامونه یې چټک کړل چې ژرتقبرونو
 ووزي . خوچي گوري ، مخي ته یې لو اشا (۲) ودرېده . دبل انسان په لیدوسره
 دده ژبه بنده سوه اوکله چې ورنژدې سو ، گوري چې دسړي سرپه شال کې پېچلی
 دي (دپخني په موسم کې دشپې له خواعموما شال پرسراچول کیږي) اوسترګي
 یې دستورویه شان خلیري . هرڅومره چې و اشاته ورنژدې کېږي په هماغه اندازه

هغه جگېرې ترخوچي ډډه ترسراوړي او تری تم کيږي . دی مخ ځني رالږوي .
 اوشاته په منډه ځغلي خوهغه کورچي دی ځني راوتلی و دپېښي له ځای څخه
 ډډه ترکوردېرلي و ، ځکه نوده له ځانه سره وپتېيله چي بيرته پرهديره ورغبرگ
 سي . کله چي هديرې ته رسيږي بيا هماغه اشا پرپېښيږي خوداخل ډېره
 عصباني وه . ده وغوښتل ځني راوگرزي چي په دغه وخت کي بيهوښه کيږي
 اوترسهاره پوري بياپرهوښ نه راځي . سهارگوري چي هديرې ته بيځي ورڅرمه
 پرلارپوت دی . په دې ډول دی وژغورل سو .

يو بل افغان راته وويل چي يوه شپه دی په گندمک (۲) کي په يوه سراي کي
 بیده و اوپېله دې چي دوښېدلوپه علت دي پوه سي ، له خوبه راويښ سو
 اوپرځای کښېنوست . په دغه وخت کي دهغی کوټې يودېوال چي دی پکښې و ،
 له مخه ليري سواددېوال ترشاده وليدل چي دگوره والاو (انگريزي عسکرو)
 يوه ټولې راروانه ده . دعسکروهيڅ څه وروغ وکړپ وکړوپ نه و اومخونه يې
 دسپورمي په شات تک سپين او هيبتناکه ښکارېدل . داسې هم ډډه په قول
 ترسهاره پوره بيهوښه و .

خلك دسفنچ په باب عجيبه وغريبه افسانه لري . دوی وايي چي انگريزانو
 لويي خاوريني مرتباني واخيستلې اودغرو په لوړو څوکو کي يې کښېنولې .
 شاوخوا يې ډبري پرراوگرزولي اومرتباني يې داسي پتي کړې ، چي يوازي خولې
 يې ښکارېدلې . وروسته نودوی (انگريزانو) دغټوگاروترشاخانونه پټ کړل
 اوترهغو ورته پټ ناست وو ، چي اورځي دغروسرونو ته راورسېدلې او ورو ورو
 مرتبانوته ورشيوه سوې . کله چي داوريځي يوه کوچنی ټوټه مرتباني ته دننه
 سو له خلکو څخه يوتن ورو ورو وخوځېد اوژر يې دمرتباني سر په سرپوښ
 پټ کړ . مرتباني يې د درو ورځو له پاره هماغسي سرپتي پرېښوولې اوپه دغه
 ن کي اورځ مړه سو . کله چي يې مرتباني ماتې کړې ، وريځي يې ټوټې
 ټوټې ځني راواخيستلې اوبازارته يې داسفنچ په توگه خرڅلاوته وړاندي کړې .
 «سفنچ» او «اورځي» فارسي نوم يوراز دی اوشايد هماغه دافسانې دمنځ ته
 راتگ عامل وي (۴)

دخلکوپه منځ کي د فال کتونکو (Astrologers) بازارښه تود دی . ديوه

سفر ياکوم بل نوي کار د پيلامي له پاره دبختوري ورخي د بنوولو په باب د دوی پريشگوي باندي کلکه عقیده سته . امير او د شاهي کورني غري هريو خانته فال کتونکي لري چي د هري مهمي چاري د پيل کولو له پاره دبختوري ورخي په باب مشوره ورکوي او پر خنک يې دراتلونکو پېښو اټکل هم ورته کوي . خود د دوی پيشگوي تر کومه خايه چي ما اورېدلي دي ، مبهمي اوناخر گندي غوندي دي . البته دوی دامير دراتلونکو پتو حالاتو دلوستلو لازم مهارت لري . فال کتونکي دخوبونو تعبیر هم کوي خکه خوبونو ته دخبرداري ورکولو د علايمو اود خلکو دلاربنونو په سترگه کتل کيږي . داچي امير تر څلورو بنخوزياتي چي قرآن اجازه ورکړې ده ، نوري ټولي بنسخي طلاقي کړې ، د همدغه شان يوه خوب نتیجه وه . حتمي نه ده چي دراتلونکو حالاتو د پيشگوي کولو له امله دي هر څوک هرومرو عزت او ثروت ته ورسيري . ماد هيواد د يوې ليري سيمي درې تنه وليدل ، چي پريوه ټاکلي نېټه باندي يې په هيواد کي د يوې ستري فاجعې پيشگوي کوله اود همدې له پاره څو مياشتي وړاندي دامير حضور ته راوستل سوي وو . دامير حالت چي تل پريوه قرار نه وي . د دغو خلکو دوراندي کېدو پروخت د بدشگون لورته مايل نه و او حکم يې وکړ چي پيشگوي کونکي دي تر هغه وخته په زندان کي وساتل سي چي دوی د فاجعې د پېښېدو له پاره ټاکلي دي . که يې اټکل سم وخوت ، مکافات دي ورکړه سي او که نه ، مړه دي سي . پيشگوي سمه ونه ختله اود امير حکم پر خای سو .

فال کتونکي دخلکو تالې گوري او په ورقوباندي دراتلونکي په باب خبري کوي . دوی دغه راز دراتلونکو پېښو د پيشگوي له پاره د جادو (Black art) له نورو وسايلو څخه هم کار اخلي . دوی په ډېري تېزۍ سره نومونه اوبختونه بيانوي او که يووخت د دوی له پيشگويو څخه يوه رښتيا وختله ، نو بيا د دوی هري ویناته په هروخت کي د حقيقت په سترگه کتل کيږي او که يې پيشگوي دراتلونکو واقعي پېښو پر خلاف ثابتي سوي ، بيا هم خلک پيشگوي کونکو نه ملامتوي . او پر خای يې پوره پر خپلو خانو او چوي خکه پيشگويي گمانې تل لري او ډېري مبهمي اوناخر گندي غوندي وي او خلک فکر کوي چي دوی د فال کتونکو الفاظ سم تعبیر کړي نه دي اودا کار د حادثې د سم پوهېدلو خنډ گرځېدلی

دی . دخوش باوری دغه راز سفسطه یوازي دافغانانو په منځ کي نسته نور هم په اخته دي .

خرافات اومذهبي عقاید دنورو هیوادو په شان سره گډ سوي دي او که دیوه ماشوم ذهن اوجسم په هر نسبت وستایل سي ، سمدلاسه باید (نام خدا) وویل سي اوله شیطان وژغورل سي اونظر نه سي . شیطان نظر (بدنظر) ددوی په فکر په ځینوکسانو کي هم سته اوددی له پاره چي له ناوړه اغېزې څخه نجات ومومي ، دخدای نوم باید وویل سي . دحیرانتیاوړ داده چي دغه دشیطاني نظرڅښتنان پیاملامتیري هم نه ، خویدبخته (نحس) گڼل کیږي خو دهغوکسانو په باب چي دناروغانو اوشل وشوټو دعلاج مهارت لري ، ویل کیږي چي لاس یې بختور دی .

دوی یودود (رواج) لري چي ترنوروزیات باید وستایل سي ، اوهغه داچي ماشومان دکولرا ، زلزله اونور فاجعودمخنیوی له پاره دبېلابېلو کوروپریاموباندي سره راغونډوي او په گډه دوعاوي په کوي داځکه چي ماشومان ترلویانوېې گناه دي اوددوی دوعاوي سملاسي قبلېږي . دکوروبامونه سره نښتي دي اوداچي ماشومان پریبلاپېلو باموپریوه لیکه ولاړ وي اوبخپلو نازکو اوتنکیو اوازونو سره دوعاوي کوي ، پرهرجانبه اغېزه کوي . په تېره بیاچي فاجعه دي کولرا وي هرڅوک ددوی ددوعاوو قبلېدوته دپرهيله من وي . په کابل کي چي دکولرا ناروغي راسي . څومیاشتي دوام کوي اوداوخت تریل هروخت زیات داند پښنې وړدی .

دکابل داکثریت خلکوخواړه دپریسیط اوساده دي . اوهغه له وچي دودی څخه عبارت دي . وچه دودی بیضوي ډوله اوتقریبا دوولس انچه اوږده اونیم انچ پنډه وي . هغوی چي وس یې رسیږي له وچي دودی سره مستې اوبنیرهم خوري اوکله کله غوښي ، ترکاری هم پخوي . چینایي شین چای هرکله له خورو سره یوځای چښل کیږي . دابه دپرغریب اوبې وزله سړی وي چي دیوې چاینکي چای له پاره دي درې پیسې (نیم پنس) تادیه نه کړای سي اوکه پښیر څني وباسي خونوبیخي یې باید وس ولري . په دوبي کي مېوه پریوانه اوارزانه وي . ترکاری هم دغه راز . کاهو په پراخه پیماننه کرل کیږي . دوی پیسې یوه سړي ته

دپوره اندازې ميوې اوترکاري درانيولو له پاره سم کفايت کوي اودمېوې په موسم کي اکثره خلک په کوڅوکي ليدل کيږي چي مېوې، کاهو او رواش خوري . رواش په غړوکي خودرويه شنه کيږي.

دېرغريب خلک زياتره په توتو پايي (ژوند کوي) اودژمي دمصرف له پاره يې وچوي . هزارگان چي دپرسپماکونکي خلک دي، ددوبي په مياشتو کي له ونو څخه له رالويدلو توتوپرته بل څه نه لري، چي ژوند په وکړي . توت ټولول عام دي . دتوت خورک چاته تبه پېښوي په تېره بيا هغو کسانو ته چي ورسره عادت نه وي ، تبه يې دېره سخته وي چي زياتره ځني مري .

کوچيان چي له جپسي (چت) توکم څخه دي (۵) کورونه نه لري په هيوادکي له خپلورمو او اوبنانو سره تل سفرکوي . په تجارت بوخت وي ، له يوه خايه بل خاي ته مالونه اوسامانونه لېږدوي . دوی دپرسرسخته توکم دی . دجواريپه دودی (سورسک) دمېرواوبزو په شيدو ، پنيرواوبنو چي اومه يې خوري ، ژوند کوي . دوی دهيواد دنورو خلکوپه نسبت سابه چي خودرويه شنه کيږي، په زياته اندازه خوري.

دکليوالو افغانانو خواړه اصلا بنوروا و دودی ، مستې ، شلومبې ، دپېروي شيدې اومېوه ده . دپېروي شيدې ددوی دخوښي خواړه دي اويوافغان کولای سي په يوه ناسته کي ښه کافي اندازه وچښي .

که يواوښ ، غوايانورڅاروي ناروغ سي اومرينه يې حتمي وي ، غاړه يې ورپېرې کوي (حلالوي يې) اومروجه دوعا ورباندي واي چي حلال (خورلوته قانوني) سي . غوښه يې ياپلورل کيږي يادڅښتنانو له خواخورل کيږي . مایووختم يومرگي حاله اوښ وليد چي بېخي هډوپوست و ، د رود پرغاړه يې دښارخواته راپه مخه کړی و اوغوښتل يې مارکېټ ته نزدې يې ووژني چي غوښه يې ښه ترابسه باله سي . داسي ښکارېده چي غريب حيوان بايدپه هره لحظه کي چي يې څښتن وغواړي ، راچپه اومړسي .

دلوري طبقې خلک اومعتبره کسان دپرخوندورخواړه خوري چي سرې پلواوکباب دي . داوروستی يې غوښه په مرچ اومالگه کي ښه اخته کوي اوپه سيخانوکي يې پراورباندي کروي . (د پسه ورون چي پراور وکړول سي، هم يوراز

دغریبانو د واده مراسم - زوم او ناوې - ترشایې نجلۍ دناوې جامې پسي وړي
(دمولف رسامي)

کباب دی) پلمو ډول ډول قسمونه لري اوله وریجو ، مسالو او غوښو څخه جوړیږي . وریجي او غوښي جلا جلا ایشول کیږي او وروسته بیاپه غاږ کي سره گډیږي . ترشي باب ، اچار ، شیرینی باب ، مېوه او دودۍ هم خوړل کیږي . دغه راز ترغذا وروسته چای هروخت تیماري اوله چایوسره چلم هم په دوره کي وي . ټول باید دغه تمباکو وځکوي . کابلیان هره ورځ زیاته اندازه چای مصرفوي او هروخت چي وروسیږي ، چښي یې .

ښځي دنارینه وو په شان چلم ځکوي . چلم (Hookah) ته ورته دی خونل یې دغبر ټپو وړنه بلکي سیده وي . تمباکو ددوی دخپلي مخکي وي او ډېر توندبوی لري ترزیاتي اندازې د سوځېدونکي گودرېوی ته ورته وي .

افغانان هرغت ، چاغ سړی غښتلی او قوي سړی بولي . او چاغښت دروغتیا اونېکمرغی دواړونځښه دي . ټول خلک چي وس یې وریږي ، ترپزي پوري خورک کوي او په نتیجه کي یې زیاتره نارینه او ښځي تراندازې زیات چاغ (پنډ) دي . دارواښاد امیرلوی طبیب (۶) دومره خپتورو ، چي پرلاري تللای نسوای او پراوړو به یې وړی . یوبل سړی دومره پنډ و چي دخپل خان کاریې لاهم نسوکولای . مینخیانو به دکوچني ماشوم په شان لمباوه . ددغه سړي به باب ماته وویل سوه چي یووخت یې دخپل بدن ډېر کرغېرن بوی احساس کړ او هرڅه چي یې وکړل ، بوی وړک نسو . په پای کي بوی دومره ناوړه سو ، چي مینخیانو ته یې حمام ته دېږولو او غسل کولو سپارښت وکړ . کله چي یې له حکم سره سم لمباوه . مینخیانو ته څرگنده چي دتعفن (بدبويي) سبب هغه مړه چونگښه وه چي دده دخپتي په یوه درزکي بنده سوې وه . هیڅ شک نه و چي دادي دسړي وروستی غسل وای او مرگ ته دي یې رسولی وای .

نصوارکول په شتمنو خلکو کي عام دي . غریب خلک محلي تمباکو کاروي ، په ناسمه توگه یې میدوي او په خولو کي یې اچوي . نورکسان بیاداسي هم سته چي له هندوستانه دراوړل سوو نصوارو دکولو وس لري . دوی ډېزي نصوار غوره کښي .

یوازي په لویو کوروکي بخاری سته هغه هم دهغو محدودو شتمنو کسانو په کوروکي ، چي دژمي په میاشت کي دخونو دتودولوله پاره دزیاتي اندازې لرگیو

د رانیولو وس ولري . دټولو کورودرواږي او کړکي سمي اینښوول سوي نه وي . اودبادچلېدل هغه خوني لاپه نه زغمېدونکي توگه سروې چې غټ اورپکښې بل وي . یوازي هغه کسان مستريح وي چې په پوستینونو کې ناست وي .

دسونگ موادو دلگښت لږولو او شپې وورخي له خوا د خانونو تودولو له پاره خلک مجبور دي «صندلی» ولري . دایوډول مربع شکله لرگین مېزدی چې دخوني په منځ کې اینښوول کېږي . ترمېز لاندي یو کوچنی سوري لرونکی اوسپنیز بکس (منقل) پروت یا پرېښوولایږي اوسکاره پکښې سوخي پرمېزدپاسه یو غټ تلتک غوړېدلی وي چې میز او داوړ منقل دواړه یې پټ کړي وي اوټولو اړخونو ته دومره غزېدلې وي چې دخوني دفرش زیاته برخه یې نیولې وي . په اوسپنیز منقل کې سکاره تازه کېږي او کله چې ښې سکروټي سي ترمېز لاندي یې ږدي . داوړتودوخه دتلتک ټولو برخو ته خپریږي او د پریزات یې گرموي . تردغه رازېوښ لاندي ، سکاره ورو ورو بلیږي او اورخو ساعتته دوام کوي . دتلتک پر شاوخوانی نیالی اوبالښتونه اینښوول سوي وي . دخوب پروخت یا د ورخي له خوا دناستي په وخت کې کارترې اخیستل کېږي . تردغه تلتک لاندي ټوله کورنی ، پلار ، مور ، زامن اوماندينې گاني یې ، لوني ، ماشومان . عمه گاني وخاله گاني او نور خپلوان دشپې له خوا بیدېږي اودخو پیسو سنکروپه بیه ډېري سرې شپې تودوي . دصندلی یوتاوان دادی چې داوړه لومړی سرکي دسکرو دودزیات وي اود Nausea ، سردرد او کله کله دخپه کیدلو سبب کېږي . کوم کسان چې دورخي له خوا هم له صندلی څخه کار اخلي اودباندي سرې هوا ته وزی اوراوزي ، زیاتره دروماتېزم په ناروغی اخته کېږي . صندلي بل اخلاقي تاوان هم لري اوهغه داچې ټوله کورنی ، تراوښخي په یوه کوچني چاپېریال کې تریوه تلتک لاندي بیدېږي . همدغه علت دی چې ځیني کسان صندلي «دشیطان بازی ډگر» بولي . عسکرهم په خپلوکوټو کې له صندلی څخه کار اخلي . دوی په تلتک کې داسي ناست وي چې پښې یې قات ، سراونوړ بدن یې په بیروکوټونو باندي پټ کړی وي . په دې ډول ددېر سخت ساړه باد په مقابل کې دخان مدافعه کوي . کله کله هغه ساتونکي عسکر ، چې پیره کوي ، دپښې له لاسه ترمزگه ورسیري .

په کابل اونورو لویو ښارونو کې وخت د «لمریزگري» Sundial (۷) په واسطه

ټاکل کيږي خوبيا هم دوخت دورخني توپيردمعلومولو له پاره په فارس کي چاپ سوي جدولونه موندل کيږي . ددغو گڼو په واسطه دوخت معلومول په تخميني ډول دي ځکه گڼي دنورو عرض البلدو له پاره جوړي سوي اوهغه دواقعي وخت پرځای دمقناطيسي شمال پرلور عيار سوي وي . يوه ورځ مادواقعي وخت تر معلومولو وروسته اميزته وويل چي دغرمې توپ (۸) ترخپل وخت شل دقيقې وړاندي وويشتل سو ، خواميرو ويل چي دانبه کاروسو ځکه پرخلکو به دماپښين لمونځ نه قضا کيږي . هره ورځ خلکو ته دغرمې وخت دتوپ ويشتلو په واسطه اعلاميږي اوهغوی چي ساعتونه اوگڼي لري ، ورباندي عياروي يې . په نسبي توگه ډېر لږ خلک دساعت وخت ويلای سي . زياتره يې ديو ساعت يانيم ساعت وخت په توپير چندانې پروانه کوي . دغه بې پروايي دعدودنو په برخه کي هم سته . خلک په عمومي ډول ترشلو پوري حساب کولای سي اوترهغه لور عدد په «تومن» سره ښوول کيږي . له تومن سره نور اضافي شمېر عددونه هم بيان کيږي . ځيني خلک حتی داوونۍ ورځي نه پېژني اوبایدورته وويل سي چي پلانی ورځ تر نن دومره ورځي وروسته ده .

په افغانستان کي مينه اوواده کول داروپايي هيوادو له جالبو پېښوسره دزياتواړخونو له مخي توپير لري . يوغت توپير يې دادی چي نارينه دواده ترورځي وړاندي خپله نجلی ليدلای نه سي په داسي حال کي چي هغه به يې ماندينه وي . په افغانستان کي نارينه دخپلو مېرمنواودکورنيو دښخوپه باب خبري نه کوي اوله سړي څخه دهغه دماندينې په باب پوښتنه يورازسپکاوي ته ورته عمل دی اوله هغې سره ديوراز اشنايي څرگندونه ده . په دغه راز شرايطو کي په دې باب ديوه نارينه احساس دمستقيم پوښتلو له لاري څرگند بدلای نه سي چي دی له څه رازنجلی سره غواړي واده وکړي . په دې برخه کي چي راتلونکې مېرمن به يې څه ډول ښځه وي ، دنارينه دتشویش ، هيجان اواندېښني تصور څوک کولای سي . ځکه ښځي دنارينه وو په څېر درنگ اوبڼې له مخي توپير لري . يوه ډېره بد عملة ښځه به دجوړي په شان ښکلې وي خو يوه ډېره بدرنگه به بيا په افکارو کي ډېره ناولې نه وي .

دمعتبرو خلکو په منځ کي دهلك ونجلی دکوزدو پېښي مستثنی دي ځکه

هغه دکورنیو د مشرانو له خواتنظمیږي . کله کله خوانان هم له هغې ښځې سره داریکو ټینګولو چاري پخپله تنظیموي چي باید واده ورسره وکړي . معمولا نارینه دبلي ښځې د غوښتلو ارزوله خپلوملګرو سره مطرح کوي چي دغه اراده یې د پېرزود خلمکو په منځ کي تپته سي . بیانوده ته دخلمکوله خوادنجنونو پېشنیهادونه کيږي اودیوي بابلي په باب مباحثه څه اسانه کارنه دی ځکه راتلونکی خسردخپلي لوردښکلا اوبا کفایتی په بې ساري اندازه لوروي اودهغې په بدل کي دپیسو یانوري مبادلي غوښتنه کوي . دنارینه په باب مهمه نه ده چي ازادخیاله وي که تندخویه .

په هر صورت ، کله چي جریان دې حدته ورسېد ، چي نارینه دنجلی دکورنی ددریخ اودهغې دراتلونکو غوښتنو په باب ډاډه سو اوزره ته یې ولوېدل چي دنجلی پلارخپلي غوښتنې وروستی اندازې ته راکمې کړي دي ، بیانونښځینه خپلمواني ورلېږي چي نوري ستونزي وڅېږي . ددوی پرېکړه دنورو مسایلو د ډاډمن حل سبب کيږي اومعامله سرته رسيږي . کله چي تړون بشپړسو ، بیانو دکوزدې محفل اوژریا وروسته د واده مراسم جوړيږي .

د واده مراسم او په هغه کي دلگښت اومېلمستیا موضوع د تړون کورنوکورنیو په بډايي اودریخ اړه لري . دشاهي کورنی دغرو اونورو لوړرتبه خلکو په نظر واده د درو ورځو تماشه ده چي یوزیات شمېر خپلموانو اودوستانو ته باید پکښې مېلمستیا ورکړه سي . دغه راز په نخاګرونجنو ، موزیک اونوروشیانوباندي زیاتي پیسې ولګېږي . که څه هم لگښتونه داشخاصو ثروت اوبډايي له لحاظه توپیر سره لري خو په ټولو حالاتو کي هدف داوی ، چي داړوندو خواوو د پېرزیات عزت اودرناوي وسي . حتی که په پوروي که په دار ، باید دېره ښه تماشه جوړه سي . په دې برخه کي دوی دلندن دشاوخوا خلکو سره دومره زیات توپیرنه لري . کله چي د واده مراسم پای ته ورسېږي ، ناوې په یوران دولی (جویان) کي دزوم کورته بېول کيږي . پخپله زوم له خپلمو زیاتو خپلموانو اودوستانو سره چي پراسونو سپاره وي ، له ناوي سره بدرګه روان وي اودلاري په اوږدو کي دتوپکو ډزي کوي . ددوی په منځ کي دډول اوسورناده رهي وي اودهغوی په منځ کي نخاګرنخاوي کوي . دتوپک ډزي دپخوانیو وختیادګاردی . پخوا چي به یوسړي

د خپلو ملگرو په مرسته غوښتل خپله ناوې دوسلې په زوریا په کوم بل چل ترلاسه کړي نوبه یې د آس پر خین خپل مخ ته کښېنوله اووبه یې تښتوله . خپلوان به یې په تعقیب ورسې روان وو .

د غریبو خلکو ودونه دغه راز نندارې نه لري اوناوې وزوم دواډه مراسم ته په پښوخي اوراخي ، خکه دوی دملا راوستلو وس نه لري اودوی پخپل نکاح خای ته ورځي (۹) . دوی په کوڅه کې کله لیدل کیږي ، زوم دمخه اوناوې په پسې وي (بنځه تر نارینه وړاندي اوحتی څنگ پر څنگ تلای نسي) اوپه هغې پسې یې یوې نجلی ملگري یاله دوستانو څخه یوې نجلی کالی چي په یوه بوڅچه کې تړلي اوپرسرې ایښي وي ، ورسره اخیستي وي . دوی په مخ کې یوسرې له ډولک (محلي ډول) سره اویوبل له نرۍ تولکي سره روان وي . دواړه خپلي هڅي کوي چي له خپلو وسایلو څخه په ممکنه اندازه اوازونه وباسي اوپه دې ډول دواډه جریان ژوندی اومست وساتي . په دې ډول هغوی دزوم دغریبانه کورپرلورلاروهي .

ماته په کابل کې وویل سول چي په خینو افغاني قبیلو کې دواډه یوپخوانی رواج سته چي ددوی له رواجونوسره توپیر لري . په هغوی کې که کوم نارینه وغواړي له یوې نجلی سره واده وکړي ، ده ته اجازه ورکول کیږي چي دنجلی له پلارکړه دڅه مودې له پاره ژوند وکړي اوله نجلی څخه دماندینې کارواخلي . که په نجلی کې دمورکېدلونښانې څرگندي سوې ، نوپې ودوی اوکه څرگندي نه سوې ، سرې آزاد دی چي واده ورسره کوي اوکه ترې جلا کیږي اوبل خای دکومي بلي داسي ماندینې تلابن کوي چي دکورنۍ جوړولو وړتیا ولري (۱۰) په افغانانو کې دزوی پیدا کېدو هیله ډېره قوي ده . په داسي حال کې چي دزوی زېږېدل له ستري خوشالی سره یوځای وي ، خودنجلۍ داپه خاموشۍ سره تېرېږي ، دنجلی پلار ډېره ناخوښي څرگندوي اوپه دغه وخت کې نه غواړي خپله بنځه وړيني اوکله چي یې دوخت په تېرېدو سره قهر سوړسو ، بیا ورسره کوري .

دمري تر بنځولو وړاندي مراسم داروپایانو مراسمو ته ورته دي ، یوازي دومره توپیر لري چي مري باید په هماغه ورځ چي مرسو دی ، بنځ سي اوکه یوڅوک په شپه کې مرسو ، باید په سبا سهار خاورو ته وسپارل سي . کله چي څوک مرسو ،

د بډايانرد واده مراسم - ناوې په ډولۍ کې (دمولف رسامي)

ملايان ورته راوستل کيږي. هغوی مړي ته غسل ورکوي (داکار معمولاً دورخرمه ويالې پرغاړه سرته رسيږي) ، دښخېدلو په ټوکړکي يې پېچي اوښخېدلو ته يې تياروي . دغه ټوکړته «کفن» وايي چې زمور «Coffin» (۱۱) ته ورته لغت دی . له تابوت څخه کارنه اخيستل کيږي . کله چې مړی ښخېدلوته تيارسي ، ملايان مړي ته دوعاوي کوي چې په هغه کي دمړي ټول خپلوان اونور حاضر کسان ورسره يوځای برخه اخلي. خپلوان يې مړی ددې له پاره گوري چې شخص رشتياهم مړدی کنه ؟ وروسته دمړي جسد پرچارپايي ږدي اودهډېرې پرلارنزدې مسجدته يې وړي . هورې مړي ته لمونځ ورکوي اونور يې نودښخېدلوځای (هډېرې) ته وړي . په هډېره کي يې قبرمخکي له مخکي تيارکړی وي . مخکه يې ددريو فوټوپه اندازه کينلې ، په منځ کي يې دمړي دجسد له پاره لحدجوړکړی وي . ددې له پاره چې دقبر د کولو په وخت کي خاوره پر مړي ونه ولوېږي ، پرلحد باندي ددبروغټي ټوټې ږدي . مړی په لحدکي پريوه بغل پرپياسي ، داسي چې مخ يې دمکې پرلوروي چې په دې ډول دقيامت ورځ په اسانۍ سره وويني . وروسته قبر دکوي . دمسلمانانو په عقبيده دقيامت ورځ له مکې څخه پيل کيږي . د قبر پر سرباندي ددرو فوټوپه اندازه هواره ډبره جگه دروي . دغه ډبره زياتره زبره اوناتورلې وي مقصد هره ډبره چې شکل يې ددغه ځای له پاره مناسب وي ، ورباندي دروي . دمهمو کسانو پر قبرونوباندي منظمي تورل سوي ډبري چې دمړي نوم پکښې کينل سوی وي، دروي . داکار ددې له پاره کيږي چې دخلکو قبرونه په نخښه سي. ځيني دغه ډبري دامير مرحوم له خواخپل تعميرته نقل سوي ځکه يوځويې کيفيت ډبرښه اوبل يې رنگ ښکلی سپين و . په دې ډول دادود په عمل کي له منځه ولاړ (۱۲)

ترښخېدو وروسته دمړي خپلوان اودوستان دمتوفي شخص په کورکي سره راغونډيږي اوهورې يې دکورنی له خواعزت کيږي. ټولو هغوکسانو ته چې دتسليت له پاره راغلي اوفاتحه (مړي ته دوعا کول) يې ورکړې وي ، چای اوخواړه تهيې کوي. فاتحه کورته دراتگ په وخت کي دودده . دمړي دمراسمو اودغه رازد واده دمراسمولگښتونه خورازيات وي اودهرکسان يې نېستمن کړي دي . که يې په وس پوره وي که نه ، هڅه کوي چې تر نورو کسانو يا خپلو

گاونڊيو زيات او بنه لڳڻستونه وکړي ، څکه نو اوسني امير د ټولو دغه راز لڳڻستونو د بندېدو قانون راويوست او حکم يې وکړ، چې د دغو عمومي مراسمو پرځای دي، خصوصي مراسم جوړسي او يوازي دي دمري خپلوان پکښې مېلمانه سي.

کله کله داسي هم پېښيږي چې مري شخص دومره غريب وي چې د کفن رانيولو له پاره يې کافي اندازه پيسې چې صرف يوشلینگ يازيات وکم کيږي . موجود نه وي . خپلوان يې مجبورسي بازار ته ولاړسي او درانيولو پيسې يې له بل چاڅخه وغواړي . دا حالت اوس زيات پېښيږي څکه ځمک کال په کال نېستن کيږي .

د شپږم څپرکي لمنلیکونه

- (۱) پوستینچه یوراز ژمنی واسکت دی ، چي داستر پرځای یې د پسه یا اوزگري پوست گندلی وي . دغزني پوستینچې مشهورې دي . (پښتو ژباړونکی)
- (۲) د « اشا » کلمه په کندهار کې د (بلا . گڼ حیوان) لپاره کارېږي . جمع یې « اشاوي » دي . شاعر وايي :

پورته که هرڅونه پرسېدلې ماجراوي یو

پټ ترلباسولاندي موردهغسې اشاوي یو

- (۳) گندمک کابل ته نزدې دیو کلي نوم دی . امیر محمد یعقوب خان په همدغه ځای کې له انگرېزانو سره ملي ضد تړون وکړ (۱۸۷۹ ع - ۴ جمادی الثانیه ۱۲۹۶ ق) . دغه تړون د گندمکترون په نامه یادېږي . (پښتو ژباړونکی)

(۴) دغه خبره ماته معلومه نه سوه - اورېځي ته خو په پارسي « ابر » وايي ؟ (تحقیق غواړي)

(۵) افغاني کوچیان له جېسي توکم سره نژادي اړیکې نلري . (م . هوتک)

- (۶) دغه طبیب حکیم عبدالرشید نومېدی (م . هوتک) وگورئ : (At the court of the Amir دوهم چاپ ۲۶۴ لندن ۱۹۰۱ م کال) (م . م)

(۷) دغه انگرېزي لغت ته یې په انگلیسي - پښتو قاموس کې کښلي دي « لمريزه گمري (چي دسيوري له مخه د درجو په اساس وخت ښيي) ، دلر ساعت . »

(۸) دغرمې توپ دافغانستان په زیاتره ولایتو کې ویشتل کېدی . په کابل کې دتوپ ویشتلو ځای اوسني باغ وحش ته مخامخ دکذرگاه سړک وڅنگ ته د غره پر سر جوړ سوی و . (ژباړونکی)

(۹) دا رواج مادچاله خولې نه دی اورېدلی . (م . هوتک)

(۱۰) دادودهم مادبل چاله خولې نه دی اورېدلی . ښایي مقصديې « گردني » وي اوگردني ترواده دمخه له ناوي سره یوځای کېدلو ته وايي . البته دگردنو په وخت کې دهلك ونجلی نکاح تړل سوي اوپه اصطلاح مېړه وماندینه سوي وي (م . هوتک)

(۱۱) Coffin دمري تابوت ته وايي (ژباړونکی)

(۱۲) دا دود له منځه نه دی تللی او اوس هم دقبرو دسرشنختي خورا ښکلي جوړوي او په خوشخطه لیک باندې دمري لنډه پېژندگلوي پکښې کښل سوي وي (ژباړونکی)

اووم خپرکی

امیر عبدالرحمان

د حکومت جوړول - له قدرت څخه ناوړه استفاده - دامیر خواړه - د چنبلو اوبه او Taster - د جگرې له پاره تیاره عسکر او اسونه - دامیر عادتونه - دامیر مشغولا - ملګري اونور - دانګرېزانو په نسبت د امیر احساسات - د اېرېدو پیاخون او Boer د جگرې په باب دامیر نظریات - دامیر جګړه بیزه چلبازی

په افغانستان کې د حکومت سیستم مطلقه شاهي دی . له ښه مرغه دنړۍ یوازې په یو څو برخو کې دغه راز حکومتونه سته ، ځکه دغه راز حکومت د پېرښه شیان د پېر وړکوي .

په افغانستان کې له امیر پرته بل څوک دا اعدام حکم نسي ورکولای . له ده پرته بل څوک د هیواد د کورنیو چارو اوله نورو هیوادو سره د سیاسي اړیکو په ارتباط هیڅ راز مهمه مسله نه حل کولای اونه پکښې ګوتې وهلای سي . له بېلابېلو وزارتو او دفترو څخه ټولې مهمې راولاړې سوي مسالې د وروستي قضاوت له پاره باید ده ته ورورل سي . د هیواد په بېلابېلو سیمو کې د دولتي خدمت له پاره ټول افسران اوسرکاري مامورین دده له خوا ټاکل کيږي او مقرريږي . ټول بنديان په هر تورچي تورن سوي وي باید دده له خوا محاکمه او بند ورته وټاکل سي . د دغو وظایفو پر څنګ یوزیات شمېرنوري مسالې هم سته ، چې دی باید پاملرنه ورته وکړي . په هغو کې یوازې د جاسوسانو درېوټونولو و ستل څو ساعتو وخت نيسي . له دې څخه څرګندېږي یو څوک چې دغه ټول وظایف مخ ته وړي ، هري مسالې ته پاملرنه کوي او د هیواد د ګټو په ارتباط هیڅ یوه مهمه موضوع له نظره نه اچوي ، باید د هري مسالې د اساسي ټکو په درکولو کې د زیات سرعت او د بېسارو کاروله پاره د پوره مهارت څښتن وي .

امیر عبدالرحمان یواستثنایي لایق سړی او داسې شخص و ، چې خپل ټول

وخت اوپاملرنه يې هغه کارته چي سرته يې بايد رسولی وای ، په خوښی سره
 وقف کړې وه ، هغه کارچي له بسترڅخه دراپاڅېدو بياتر بيرته ځملاستلو تر وخته
 پوري يې دوام کاوه . له دې سره سره يې بيا هم ټولو کارو ته پخپله رسېدگي
 نسوای کولای . دبامسولیته مامورينو نسته والی داميرد پروخت ضایع کاوه .
 هغه وخت چي دهيواد په خيراوښېگنه پوري تړلومسالو ته بايد وقف سوی وای .
 هغوی دموضوعاتو دتحقیق اوفیصلې په باب نه صلاحیت درلود اونه کفایت . په
 هرصورت دادحیرانتیا خبره نه ده چي اميرخپلوما مورينو ته ددېرصلاحیت
 ورکولو په برخه کي محتاط و . ځکه هغوکسانو چي دکوچنیو مسالو په باب
 دقضاوت واک درلود ، له خپل واک څخه يې په سپين سترگی سره ناوړه استفاده
 کوله اوزيانمن سويوخلکو دمامورينو له بېرې څخه اميرته عرض نسوای کولای
 . په عمومي توگه دوی حق په جانب هم وو . يوه موضوع چي غواړم اشاره ورته
 وکړم داوه چي داوښ يوڅښتن دښار قاضي ته دسرکاري محصول دنه ورکولو په
 ارتباط وړاندي سوی و . پرسري حکم وسوچي محصول بايد ورکړي خو په څنگ
 کي يې داوښ دڅښتن دوه نوراوښان هم ضبط سول ځکه قاضي پخپله داوښانو
 تجارت کاوه . طبيعي وه چي داوښ څښتن دغه ټول جریان او بې عدالتی
 لمسولی و او يوه مامورته يې رشوت ورکړ ، چي اميرته دده عرض ليکلی ورسوي
 . په داسي پېښوکي چي يوسرکاري مامورمنځگړيتوب کوي درشوت ورکولو
 هڅه بايد هرومرو په منع کي وي . قاضي ته داټول جريان پر خپل وخت ټکي په
 ټکي رسېدلی و . دی سم دلاسه دربارته ولاړ اوموضوع يې داميرمخې ته
 کښېښول اوورته څرگنده يې کړه چي دا يو پخوانی مجرم دی اوددې له پاره چي
 داعليحضرت ترفیصلې اوجزا دمخه ونه تښتي ، ځکه يې دوه اوښان دضمانت
 په توگه ځني واخيستل سول . اميرته دعارض ليک تردې لېروروسته ورسېد
 خوداميردهن اړول سوی اواميرپه قهرسوی و . ده ته دسري په رپوټ کي داسي
 وېرېښېدل ، چي غواړي دمحصول تحویلولو په انتقام کي دقاضي حثیت
 اوشخصیت زيانمن کړي ځکه يوافغان تل دموضوع په باب مبالغه کوي . سړی
 بنديخانې ته واستول سو اوټوله شتمني يې ضبط سول . ددو اوښانو دبیرته
 ترلاسه کولو پرځای يې خپل هرڅه بايلول .

اميرته که هرچا لومړی بيان اوشکایت وکړهغه يې گټي . دافغان مغزاوذهن لومړی وار انطباع اخيستلو اوبې خايه پلويتوب ته بيخي چمتو دی ، په دې کې بيا ږی نه وهي چې ددغه سړي په وينا کې څومره حقيقت پروت دی . په دغه رازمواردوکي چې دلور قدرت دځاوندانو پرخلاف عرض وسي ، وعرض کوونکي ته زياتره ستري فاجعې پېښيږي . دغه سبب دی ، چې خلک دمامورينو پرخلاف عمل کولو کې زيات احتياط کوي . که په رشوت ورکولو اوکه په کومه دسيسه اوچل وي هر راز فيصله چې تر لاسه کولای سي ، تر لاسه کوي يې اونور خان غلی نيسي . په داسي حال کې چې مامورين سره پرسيري اوبدايان کيږي اوپه پرله پسې دسيسه بازيو سره دومره په خان غره سي ، چې په لوبه کې تراندازې زيات ټوپ ووهي . آخرله مخکي وويشتل سي اوهرڅه له لاسه ورکړي اودژوند وروستی شپې په زندان يادجلاد په پنجو کې تېري کړي .

امير مرحوم يوه ورځ ماته وويل چې دی پرهيچاباورنه لري اودومره بدگومانه دی چې خپل بنی لاس دکين لاس په کړو نه خبروي . دادحيرانتيا خبره هم نه ده ځکه داسي کسان چې پرچاشاوخوا راغونډوي ، هرومرو بايدهمداسي احساس ولري .

بل شی چې هيواد ته ډېرزيان رسوونکی دی ، دادی ، چې دخلکو دښېگټي په ټولو چاروکي له همدغومامورينو سره سلا مشوره کيږي . اميرپخپله دخلکو دنظرياتو اوغوښتنو دمعلومولوبله هيڅ راز وسيله په لاس کې نلري اومجبور دی هغه څه ومنې ، چې مامورين يې ورته وايي . داکار مامورينوته ددې موقع برابر وي ، چې هرڅه دخپلو گټو اودلچسپيو له مخي وکړي اودهمدغه خاني گټو اوشخصي منافعو په پام کې نيولو اغېزه ده ، چې زيات شمېرخلک دمامورينو ددغه شان سلوک له امله کال په کال دخپلي مخکي له کړني اوزراعت څخه خواتوري کيږي اوکوم بل ځای دکومي بلي دندې په تلابن گزي . خلک وايي چې دافغانستان امير اوخلک سره بېل دي . هلته عامه اوشخصي خزاني سته چې دواړه داميرپه واک کې دي خو پخپله يې خصوصي لگښتونه اوهغه لگښتونه چې حکومت يې بايد تاديه کړي ، سره بېل کړي دي . مگردغه سره بېلوالی بس پرهمدې ځای پای ته رسېږي اوسخته ده چې څوک دي يې

توپيرو ليدلاى سي . ماته ويل سوي وه ، چي اميرد حکومت سر دى . خوزه چي اوس گورم نوويلاي سم چي دى هم سرهم بدن واوهم نور هرڅه و . يوازي دولائتونو مامورينو اوواليانو دهغو مساييلو دتعقيب تکليف نه ورکاوه چي دهغوى خپلي شخصي گټي پکښې وې . د حکومت په گودامو کي په عمده توگه وسلې او مهمات دي ، چي پخپله په هيواد کي جوړسوي ياله کوم بل ځاى څخه پېرودل سوي دي . پردې سر بېره دورځنى اړتياوړ مالونه هم پکښې خوندي دي . دغه راز هغه ارزښتناک سوغاتونه پکښې زېرمه دي ، چي دهيواد دبېلا بېلو برخو مشرانو له امير سره دکتنې په وخت کي راوړي ياد نورو حکومتو له خوا ور رسېدلي دي . له دې ټولو څخه ستره زېرمه جوړه سوي ده . په شخصي گودامو کي ټول هغه نادر سامانونه غونډ دي ، چي له هندوستانه رالېږل سوي اويوڅه يې داسي سامانونه دي چي هورې هم نه پيدا کيږي . داړتياوړو رځنيو سامانوپرته نور دېر لېږمواد گوداموته ځي اوبيرته ترې راوړي . زياتره شيان چي اينسول سوي دي ، ورپسې هېرسوي دي . د گودامونو موادنه اميرته معلوم دي اونه يې گودامدارانو ته . ځکه دموادو ليکلی ثبت په منځ کي نسته . يوازي هغه مواد کاغذ ته رسېږي چي واقعا ارزښتناک وي .

امير مرحوم له ماښو سره خاصه مينه درلوده . دده داستوگني ماښي چي دخان له پاره يې جوړي کړي وې ، دهيواد لومړۍ درجه ودانۍ دي چي په دېرلوکس اروپايي ډول سمبال سوي وې . دېرښه مېزونه وچوکۍ اونور ټول فرش ولوازم يې په هند کي ورته موندلي اويانې پخپل هيواد کي ورته جوړ کړي دي . ده دېر ټينگار کاوه ، چي ټول شيان پاک وستړه ومنظم وساتل سي . «وا» دهغه بدبخته غلام بچه په خان ، چي په دې برخه کي به يې لټي کړې وه .

دده خواړه په حکومتې پخلنځيو کي پخېدل . دغه پخلنځي دومره زيات څارل کېدل ، چي بې له مسوله کسانو څخه نور هيڅوک ورننوتلای نه سواى . کله چي به يې دډوډۍ غابونه له پخلنځي څخه قصرته وړل اومشراشپز اوڅوتنه نورو عسکريه بدرگه ورسره مل وو (ټول غابونه په يوه پلا وړل کېدل ، نه په څوپلا) اوکله چي به غابونه دامير مخي ته کښېښوول سول . داداشپز وظيفه وه چي له هرغاب څخه څکه وکړي او وښيي چي خواړه له زهر و څخه خالي دي . له

امير سره تل څو لوړ رتبه مامورين په دودۍ خوړلو کي ملگري اوديوکوچني
 مېزشاته چي سپين ټوک پر هواروي ، ناست وي . ددغه مېزمخ ته پرمخکه باندي
 يواږد ټوک رغور پېدلی اود پاسه ورباندي بل سپين ټوکر هواروي . دټوکره
 (دسترخوان) پردواړو خواو باندي مامورين چارزانو ياپردوو گوتو ناست وي
 (پلمتی يې وهلي وي) داميرپه گډون ټول کسان په بنی لاس دودۍ خوري ،
 لاسونه تر دودۍ دمخه اوروسته پرېولل کيږي . دپلوونو او کبابونو په شان ډېرښه
 او گټور خواړه پاڅه وي ، چي پرټولو باندي يې مساله باب دورولي وي . وچه
 دودۍ معمولا افغاني (نان) وي (هوارکېک) . امير سپينه دودۍ خوښوي .
 دادودۍ دکوچني ټيکلي په اندازه پخه سوې اوانگرېزي هغې ته ورته وي .

که يوانگرېز له امير سره مړۍ خوري ، بېل مېز ورته رډي اويوهندوستانی
 اشپز او مرستيالان يې په انگرېزي طريقه خدمت ته تياروي . دچنبلمو له پاره
 نوموړی اختيارلري شراب انتخابوي او که نور مشروبات ، چي امير يې دهمدغه
 وخت له پاره په گدامونو کي زېرمه ساتي . که څه هم دی پخپله هر وخت له خپلي
 مذهبي عقيدې سره سم اوبه چښي .

دامير دچښنگ اوبه دده دنورو خوړو په شان په ډېره جدي توگه مراقبت کيږي
 . يوتن خاص ددغه کار له پاره گومارل سوی وي اودهغې خونې کلي يې په واک
 کي وي چي دغه شيان پکښې خوندي وي . دچايو مراقبت هم دغه رازوي اويوبل
 تن مسول لري . يوبل حکيم (ډاکټر) دټولو درملو دگډولو او امير ته پخپله
 دراوړلو مسوليت پرغاړه لري . ددغه خلکو مقامونه دپيسو موندلو اومعتبري
 مقامونه نه دي ، بلکي ډېر گراونه ورسره مل دي . که امير په بدن کي کوم نوی
 درد احساس کړي ، بيانودغه کسان ډېراندېښمن وي اوترڅو چي دامير درد
 ارامېږي اوداخبره ثابتيږي چي دا يو طبيعي درد دی اوبه خوراک وچښاک کي
 دغفلت کولو نتيجه نه ده ، ترهغو پوري ددغو کسانو رنگونه الوتي وي اونه
 پوهيږي ، چي امير به ددوی دله منځه وړولوله پاره کوم کوم چورتونه وهي .

اوسنی امير هماغه جريان تعقيبوي چي پلاريې تعقيب او خوپه يوه يادوو
 برخوکي دهغه پر خلاف دی اوهغه هم له نيکه مرغه پر نه څه شمار دي .
 دمحافظت ټول تدابير په زيات شدت سره ترسره کيږي اودامير دخوراک اوچښاک

امیر عبدالرحمان او مامورین یی د ماښامنی ډوډی پرمهال (دمولف رسامی)

مسول کسان ډېره سخته څارنه کوي .

امير مرحوم له احتياطي تدبيرونو څخه يوداو چي دخپلي پاچهی دقلمرو په هره څنډه کي ياکه لازمه وي ترهغه بهر دجگړې ياسفر له پاره په هره شېبه کي تيارو . ددغه مقصد له پاره څواسونه (چي په هروڅوساعتوکي بدلېدل) شپه وورخ د قصر دروازي ته په څرمه طبيله کي زين کړي ولاړ وو اود سپرېدلو له پاره يې يوازي دتانگ تړلو ته اړتيا وه . په نورو طبيلو کي يوشه پر چټکي غاتري (کچري) دسفر په وخت کي دخزانې دچلولو له پاره تيار ي ساتل کېدلې . دامير دبستر (کت) سرته يوه الماری، چي دنښنې دروازي يې وې، ولاړه وه . په هغې کي دده ډېرښه توبک دکارتوسوله قطبو سره خوړندوو اوتر بالښت لاندې يې دوي درې ډکي تمانچې پرته وې . په دې ډول امير هروخت داضطراري حالاتو له پاره امداد کي درلوده . پردې برسېره دسواره وو څوکيداره ټولې چي د «حاضر باش» گارد نومېده، دتل له پاره شپه وورخ تر قصر دباندې له امير سره دملگرتيا په مقصد تياره حاضره وه . دغه گارد امير دخوورڅو له پاره موقتي ساته ، دوي بايد دسفر له پاره هره لحظه آماده وای ځکه يې نوپه وظيفه کي ولاړو کسانوته په روڼ سره هوسايي زمينه ورکوله . دامير ژوند له ماجراوو څخه ډک ژوند تېرسوی و . دې ژوند ورته ښوولي وه اوپر ځلکو باندي دده دواکمني تجربې هم تاييد کړې وه، چي په هروخت کي دهر راز پېښي له پاره تيار اوسېدل دهندياري کاردی.

دادامير عادت و چي دشپې زياتره برخه يې په کارتېروله اودسهار ترڅلور ورو بچوړاندي يې استراحت نه کاوه . وروسته به نودورڅي ددولسو اودووبجو ترمنځ وپېښېدی . ترکاليمو اغوستلو اومړي خوړولو وروسته يې دربار کاوه . دشپې له خوازياته بيداري يې ښايي دپاخون يادکوم خيانت له پيري عادت سوی وي . ځکه په دغه راز حرکتونو باندي ترورڅي ، چي ټول خلک وښي وي، په شپه کي زيات لاس پوري کيږي . کله کله يې عام دربار په سلام خانه کي کاوه چي ترارگ دباندې په باغچه کي دحاضرينو له پاره ديولوی مخصوص دالان په شکل جوړه سوی ده . په دغه وخت کي هرچاچي غوښتلای ، دوراندې کېدو اجازه لرله اوهرڅه چي يې ويلای ، اورېدل کېدله . کوم کسان، چي

غوبنډل يې اميرته شخصا عريضه وړاندي کړي ، دشاغاسي (۱) په واسطه چې
 وظيفه يې اميرته دخلکو حاضرول و ، رهنمايي کېدله . خودمخه تردې چې اجازه
 ورکړه سي لومړی بايد دوی په دروازه کې دگارډ دکپتتان اودغه راز دنورو
 اړوندو کسانو موافقه ترلاسه کړې وای . امير ډېرپرکاره سړی و . ټول ليکونه به
 ، چې ورسېدل ، کتل به يې اوترخوچي بېدېدئ خواب به يې ورکاوه . په دې
 کې به يې ري نه واهه ، چې نورخه کارونه يې ترلاس لاندي دي . هره ورځ چې
 به يې جامې اغوستې ، خلک به ورته راسرسول . يابه يې خپل شکايتونه ورته
 اورول ، ياپه دمحاكمې له پاره ورته راوستل کېدل . دغه راز به يې دهيواد له
 بېلابېلو برخو څخه دقومونو اوقبايلو استازي منل اوخبرو ته يې غور نيوه .
 ترخوچي به يې يوکارسرتنه ونه رساوه ، بل يې نه پيل کاوه . کوبښن يې کاوه
 دهري ورځي کارپه هماغه ورځ پای ته ورسوي .

اميرپه حرامسرای کې له خپلو ښخوسره ډېرلږوخت تېراوه اودايي عادت
 گرځېدلی و . کله کله به يې يومانښام هغوی ته

ورويوست . په مجموع کې يې دښخو په باب نظرډېراوچت نه و . کله کله خوبه په
 څرگنده توگه دښخي دژبي ، درواغووويلوته دهغې دميلان ، په هر ارزښتمن
 کار کې دهغې دنه قابليت اوددروغجنې مينې په باب پښېده . (دلته دوي
 کړښي له ترجمې پاته دي . م . ه)

داميرمشغوليتونه اوساتېری محدود اوساده وو . دی به په
 پسرلي اوددوبي په سر کې خواوونې په خپلودوبنيو (تابستاني)
 ماڼيو کې اوسېدئ اود ازادي هوا اودگلانو له وړمه به يې چې دی
 يې زيات لېوال و ، خوند اخيست . باغ بالا ته به چې دپغمان پرلورله
 ښارڅخه څلورمپله واټن لري ، زياتره تلمی . دامانې په دوبي کې دده دزړه
 دخوښي ماڼی وه اودژمي ترراتگ پوري به پکښې اوسېدی کله چې به ژمی سو ،
 بيرته به دښارگرمومانپه ته کډه سو . اميرپه په هره خونه کې چې و ، زيات گلان
 به يې درلودل . په ژمي اوپسرلي کې چې په کابل کې گلان نه وي ، ده ته به يې
 لــــه جلال آباد اونــــور وــــغو سيمو څخه گلان راوړل ، چې

ترکابل به ټیټې پرتې وې اوتوده آب وهوابه یې وه . یوه ورځ زه له امیر سره ناست وم اودی دخپلو گلانو په باب رغېدی . یوکل یې دبویدو له پاره وشکاوه خو هغه ښه بوی نه درلود . سفلاسي یې باغوان راوغوښت . هغه په داسي حال کي راغی چي رنگ یې الوتی اوزنگونه یې رپرېدل خکه دخپلو ورغوښتلو په سبب نه پوهېدی . بې له شکه چي هغه ډېر پېرېدی او غالباً به یې دنورو په شان زیات احتیاط کاوه ، چي امیر یې په بېره باندي پوه نسي . کله چي امیر سرراپورته کړ اوباغوان یې ولید . دگلانو دنه بوی کولو پوښتنه یې ترې وکړه . باغوان خواب نه درلود یوازي یې پر وچوشونډو ژبه تېره کړه اوبخښنه یې وغوښته . وروسته امیر دټاکلو لاروچارو په باب چي باید کار ترې واخلي ، ورته ورغېدی او خبرداری یې ورکړ ، چي که راتلونکي کال گلان ښه ورم ونلري بیانو «زه پوه سه اوته» . وروسته یې رخصت ورکړ ، چي خپل کارته ولاړسي .

کله کله امیر هغه چمن ته پرأس تلی یابېول کېدی ، چي دهیلو ښکارځای دی . خودده دپاچهۍ په وروستیو څوکلونو کي به یې دغه تفریح ډېره لږکونه خکه په دوامداره توگه دنقرس په ناروغۍ اونورو مریضو اخته و . دده کورنی تفریح شطرنج و اوپه هغه کي یې دومره مهارت درلود چي په دربارکي ډېرولبروکسانو ورسره سیالي کولای سولای . بل ساتېری یې دکیسو اوزېدل اوکول و . دغه راز یې په ځینو فارغوموختوکي دشپې تردودی وروسته ، دمخه تردې چي بیرته دي ددولت دمشروظایف پیل کړي ، له یوه یابل سرکاري مامور سره ټوکي ټکالي کولې . په دغه وخت کي به دوی پرامیر راتاوسوي اوده به پخپله په ټوکو اوحاضرو جوابی کي برخه اخیستله .

ددربار ټوکمار دامیر په نوکرانو کي یو په رسمیت پېژندل سوی غړی و اودنورو په شان به ملبس گرزېد . کله چي به دامیر طبیعت خټه و دده وظیفه امیرته ټوکي کول اودهغه خوشاله کول و . دهغوکسانو له پاره چي طبعه یې سمه نه وي ، ټوکي اوکیسې اودنکل دبیان په ترڅ کي دلاس حرکتوته ډېراغېزمن وي . دابه ښایي دهغو هڅورتیجه وه چي په ژوند کي دښخوداغېزمنتوب دراتپتولو په مقصد کېدلې ، خکه ښځي هیڅکله په دغه راز ناستوکي حاضرې نه وي . نارینه له نارینه وو سره یو ځای ناست وي اوله خپل کورپرته بل ځای ښځي نه

ويني . ټوکماران دشهزاده گانو په ټولې کې هم وي دغو کسانو ته دامير له
 خاطره چاڅه نه ويله ، کله دهغوی ټوکي دعسکرو په يوه بارک کې لاهم
 مناسبې نه وې . داميرملگري مجلسيان يا غلام بچه گان زياتره دخانانو مشرانو
 زامن دي . دغه هلکان اميرته بخښل سوي اودده خدمت له پاره روزل کيږي .
 کله چې لوی سي ، بيانو ملکي ونظامي منصبونه ورکول کيږي . دغه کسان
 اميرته تل حاضر وي ، نوري بېلابېلي دندې هم لري . ځيني دڅراغونو و مشالونو
 دځای پرځای کولو مسول وي . ځيني دغالي ، ځيني بيا دکتابو و کاغذونو او ځيني
 نورييا دوسلو اونورو شيانو چاري پرمخ بيايي . هريو يې په خپله ځانگړې برخه
 کې دموادو دساتني اوصفايي مسول وي . په وظيفه کې غفلت اونورجرمونه
 سملاسي مجازات کيږي او اکثره دپرسخت . په يوه پېښه کې له يوشمېر هلکانو
 څخه جامې وايستل سوې ، دونو پرتنو وتړل سول اودژمي دشپې زياته برخه يې
 هورې تېره کړه . په بله پېښه کې ديوگدامدار پزه دخينو شيانو دغلا په تورپري
 سوه . ټولو هلکانو بايد پاكي جامې اغوستي وي اوداميرپه حضورکې بايد پته
 خوله وي يابې له برغ وروغه تېرسي . دهغوی جامې ځل وبل اوزياتره يې رنگه
 بخملي وي ، چې دسرورزو بنايسته پټي اودپردوپه شان اشې درلودې . خولی
 اوبگړی يې ډېرې قيمت بهاوې . اوسنی اميرچې ساده جامې اوپيکه رنگونه يې
 خوښيږي ، پخپلو نوکرانو توري جامې اغوندي ، چې دپادريانو چوخې ته ورته
 دي . دغه چوخې يې دترکي افسرانو دچوخې په ډول اوترهغولبرڅه اوردې گنډلي
 وي . رسمي مامورين زياتره دغه رازجامې اغوندي البته پرته له هغو کسانو چې
 ديونيفورم اغوستلو مقام ولري . هغوی پر جامو باندي په طلايي پټو ډېرخوشاله
 کيږي . داميرعبدالرحمن په دربارکې ډېرو زياتو سرکاري مامورينو اودغه
 رازغلام بچه گانو بخملي جامې اغوستلې ، چې ددربارپه ورځ به يې دوی ته
 مردانه بڼه ورکړې وه .

له ۹۷ وروسته (مطلب ۱۸۹۷ دی . م . هوتک) انگلستان اوانگرېزانو ته
 داميراحساسات بدل سول اوچاچي په دربارکې دغه حالت کوت ، ځانونه يې له
 دغې وضعې سره سمبالول . په دغه وخت کې سردارمحمد عمرخپل ميرپزی
 ورورسردارامين الله ته وويل ، چې دپلار حضور ته دي له انگرېزي پاپېچو سره نه

ځي او احتياط دي کوي، چي په دغه راز واقعو کي هيڅ راز انگرېزي جامې وانه
 غوندي . اميرانگلستان ته سردار نصرالله خان دهيت د ۹۵ کال د سفر له ناکامۍ
 څخه د پريزيات مايوسه و . دغه سفر اصلا په لندن کي د يو افغاني استازي د ټاکلو
 په نيامت سوی و . څرنگه چي داکار دهند د حکومت د مشر پر سر د معامله کولو
 معنا درلوده ، ځکه نو د انگرېزي مقاماتوله خوا رد سو . امير دغه راز دهند
 د حکومت هغوليسکونو هم در دولی و ، چي په سرحد کي د اپرېديو د ۹۷ کال
 د اگست په بغاوت کي دده د لاس لرلو په ارتباط ورته لېږل سوی وو . ده له
 دغوليسکونو څخه يولیک په عام دربار کي چي له همدې امله د ټولو مخور وکسانو
 په گډون جوړ سوی و ، ولووست . په هغه کي په څرگنده اشاره سوې وه ، چي
 ددغي راز پېښوبيا تکرار به دده د تاج و تخت د بایللو په بيه تمام سي . ددغه لیک
 تر لوستلو وروسته يې خپل خلک په دې وغندل ، چي دی يې و خپل متحد ته
 شرمولی دی . په دغه وخت کي يې زه ورغوښتم او د اپرېديو بغاوت او دغه
 راز د هغوستونزو په باب څو ساعته راته ورغېد ، چي سرحدي قبایل دده ته پېښ
 کړي دي . په خاص ډول د همدې ملا ، مولوي نجم الدين اخندزاده (۲) ته د پریه
 قهر و ځکه چي د بغاوت اصلي لمسونکی و . ده وویل تخت ته دده له رسېدلو
 راهیسي بغاوتونه لږ سوي دي او هر پاڅون دموت په زور کېښول سوی دی (هغه
 کسان چي امير پېژني ، په دې ښه پوهیږي چي د «موت زور» څه معنا؟) اود دې
 معنا دانه وه ، چي نورنو د بغاوتونو مخه ونیول سوه . دا خلک نه يوازي دا چي
 د پسرکښ دي ، بلکه ټول د پرمتعصیب هم دي . امير په دې باب چي نوموړي
 د پاڅونونو په لمسولو کي برخه لري ، زیاته کړه ، کله چي خلک يو وار وپاڅېدل
 اولرڅه برياليتوب ته هم ورسېدل ، بيانو د هر چا تر کنترول وزي .
 د افغانانو او سرحدي قبایلو تر منځ پخوانی شخړي اوبدی هم سته چي بايد حل
 سي . نو په دې ډول هر پاڅون ده ته پخپله يوه خطر ده . پردې سربېره ، د هیواد
 په يوه برخه کي چي يو پاڅون منځ ته راسي ، هغه به بې له شکه په نورو برخو کي
 ورته پاڅونونه او بغاوتونه زېږوي . ددده د پېښگي ادارې او د هغو خلکو په
 وړاندي ، چي دخلکو د لمسون په تلابښ کي دي ، د سختو روشونه نتیجه ده ، چي
 هیواد يې آرام ساتلی دی .

امير وويل ددهې ملاهيڅوك نه پېژني، چي دكوم هيواد دى خكه دده اړيكي ناڅرگندي دي. دشېرعلي په پاچهي كې ملا ته اجازه وركول سوې وه چي له خلكو سره دخپل زړه دخوښي كارونه وكړي اوپخپله خوښه بغاوتونه اوپاخونونه ولمسوي. په هرصورت ده (امير) پخپله څېړني وكړې دملا دفعاليتو لاري چاري يې كشف كړې اودهغه دنپولو ترتيبات يې برابر كړل. خوملا ته پرخپل وخت ټول طلاعات ورسېدل اوسرحد ته وتښتېدى. هورې يې سمدلاسه شينواري اوتورقبایل دده پرضد وپاخول اوڅومياشتي يې ښه تكليف وركړ. هغه و، چي دخلورو زروتنوپه وژني سره قبایل آرام سول. ددغو ټولو عملياتو مسول همدغه شخص و.

امير وويل ددهې ملا په قبایلو كې سترنفوذ لري. ده دجلال آباد اولغمان سيموته خپل استازي لېږلي، هورې يې ددريو زروتنو په شاوخوا كې خلك لمسولي اوله خان سره يوځای كړى وو. خودجلال آباد والي په څېرسو اودخلكو مخه يې ونيوله. كله چي له خلكو څخه پوښتنه وسوه، تاسي دچاپه اجازه دغه جهاد (مذهبي جگړې) ته روان ياست؟ هغوى په ځواب كې وويل دوى ته دملاستازو ويلي وو چي اميردغه اجازه وركړې ده. امير وويل چي دهغوى په مشرانو كې څلورتنه شيخان اودوه تنه ملايان، چي دجهادزرغون بيرغ يې له خان سره گرزاوله. دکابل په زندان كې دي اودى پوهيږي چي څه بايد وسره وسي؟ نور مشران يې تښتېدلي دي.

په همدغه وخت كې و، چي امير ته له هندوستانه دوه تنه مهاجرراوستل سول اودوى داميردغوى دهغه فرمان له امله بيرته هيواد ته راستانه سوي وه، چي څوكاله مخكې دټولو هغوكسانو له پاره صادرسوى و چي له هيواده وتلي وو. خوامير وويل هغو دوو تنو درواغ وويل او ده ته په ډاگه سوې وه، چي هغوى دايوب خان مخبران وو اوغوښتل يې دده ددربار ټول رپوټ هغه ته ورسوي. ده وويل ايوب خان اويعقوب خان دواړه هرکال خورا ډېري پيسي دده دکارو په باب داطلاعاتو دترلاسه كولو په لار كې لگوي. خوامير وويل «كه دوى دغه پيسي ماته راكړي زه به هره اوونى اوهره مياشت خپل رپوټ چي رشتيا به هم وي، وركړم. خكه له ما پرته بل هيڅوك خبرنه دي، چي زه څه كوم. ان زما ډېرياوري

مامورين لاپه مهمو اسرارو خبرنه دي »

داميرغته هيله چي زياتره يې په دربارکي زماپه مخ کي خرگندوله ، داوه چي خپل هيواد دټولو منابعو دپرمختيا له لاري شتمن کړي اودنورو هيوادو سطحې ته يې ورسوي . بېله شکه که دده روغتيايي حالت سم وای ، په دې لارکي به يې ډېرڅه کړي وای . دی زياتره پخپله خونه کي ايشارو اومجبورو دخپلو مامورينو پراطلاعاتو تکيه وکړي خو هغوی ثابتنه کړي وه ، چي دتکيې ورځک نه دي .

ده ماته وويل دهند له حکومت څخه په يوه رارسېدلي ليک کي ورته ليکل سوي دي ، چي زه دشلوکالو راهيسي ورته وفاداريم خو په هماغه ليک کي بيازياته سوې چي زه زياتي وسلې اوجنگي مهمات رانيسم (پېرم) اودانگلستان پارلمان به بنيايي پردې کارېدگومانه سي . ده وويل زه دغه دوي خبري تعبېرولای نه سم اوترمنځ يې فيصله نسوم کولای . زه دې هيواد ته دپاچا په توگه بې له وسلو راغلم اودانگلستان له خواداميرپه حيث ومنل سوم اوديوه واکمن په توگه مي لومړی کارداو ، چي جنرال رابرتس (General Roberts) سره له کابله وکندهارته دده په مارش کي مرسته وکړم ، وسلې ورته برابرې کړم ، دلاري په اوږدو کي ټولو ملکانو اونورمخورو ته امرونه ورکړم ، چي انگرېزي لښکرته دکمپ لگولو اجازه ورکړي اوپه هيڅ ډول ددوی مزاحم نسي . که دانه وای ، انگرېزان بې له کومي ستونزي په دومره چټکي سره کندهارته رسېدلای نه سواي . له انگرېزانو سره دده دټرون پراساس ، داضروري وه ، چي هغوی ده ته عصري وسلې برابرې کړي وای اوديوه متحد په توگه يې دهغوی اوروسيې ترمنځ ددرېدلو توان موندلی وای . خودهغوی له خوادوسلو ورکولو پرځای ده پخپله جنگي مهمات پېرودلي دي او اوس ورته ويل کيږي ، چي دا کار بايد ونکړي . کله چي روسانو کشک ته خپله دا ورگاډي پټلې راوغزوله اوله ده څخه يې وغوښتل چي له دې لاري څخه تجارتي گټه ترلاسه کړي . ده دهماغه ليک کاپي دهند حکومت ته ولېږله اوپوښتنه يې ترې وکړله چي څه راجواب ورکړي . هغوی ورته وويل «هيڅ جواب دي نه ورکوي» خودی په جواب ورکولو کي مجبور و ، کله ده ته ستونزي يا جگړه پېښېدلې . ځکه يې نوروسانو ته جواب

ورکړ چې دوی داورگاډي پټلی دده له مشورې پرته غزولې ده که دوی دامشوره پر خپل وخت کړې وای ، ده به هم له خپلوسوداگرو اوخلکو څخه دهغوی نظریې اوغوښتنې پوښتلي وای. اوس چې دوی اورگاډې پخپل سراودخپلي هوساینې له پاره غزولې ده . دده هیواد یې نه غواړي ځکه ددوی اوبنان اویابوگان ددوی د خپلو اړتیاوو له پاره کافي دي . ده وویل ددغه جواب کاپي یې د هندحکومت ته ولېږل چې په جواب کې ورته ولیکل سول، چې ښه کار دي کړی دی . ده وویل دی انگرېزي مقامات ددغولیکنو له امله نه ملامتوي ځکه دوی دپارلمان تراثرلاندي دي اودده په نظرپارلمان لکه دکابل عمومي حمام داسي ځای دی چې پکښې ډېر خلک په یوارگډي خبري کوي اوپه یوه غټه خونه کې د اوازونو انعامکاسات دیوه سړي خبره دبل سړي له هغې سره گډوي اود اوازونو په تخریشېدو سره دویناور مطلب له منځه ورکړي .

د (Boer) (۳) لویه جگړه په دغه وخت کې پیل سوې وه . امیروویل ده خوشې په دغه باب فکرونه وهل اواندېښمن دی چې روسان ښایي له دغې جگړې څخه گټه واخلي اودهندپرلور راوړاندي سي . خوکله چې به ده خپل خان دهغوی پرځای تصورکړ ، (ځکه ده په روسیه کې دتبعیدډېر کلمونه تېرکړي وواوددوي په چلند اوبالیسی پوهیده) ، له افغانستانه به ډېره

واهمه ورته پیدا سوه . ځکه له دوی (افغانانو) سره جگړې دعالم اسلام دعمومي پاڅون معنا درلوده ، چې هر ورو به اسیایي روسیې ته ورغځیږي . دوی ددې کار له پاره کافي لښکر نه درلود . هغه مسلمان هیوادونه چې دوی نیولي وو ، په بې امنی کې وو ، خلکو یې له فتح کوونکو څخه کرکه درلوده اولکه افغانان داسي وو ، چې خان مرگ ته ورکوي خودبل غلامي نه مني ، نه غواړي چې ددوی ښځي اوماشومان دي ځني واخیستل سي . دابه ډېر سخته وي ، چې په یوه وخت کې دي هم دغه شان پاڅونونه مات سي هم دي له افغانستان و هند سره وجنگیږي .

Boers جگړې په باب ده وویل کله چې یې دلښکرو دتلفاتو شمېرواورېد ، ډېر غمجن سو . ده په جگړه کې ډېرې تجربې درلودې اودهغو بېلابېلو تصویرو او نڅښوله مخي ، چې ده لیدلي وې ، فکر کاوه ، چې دجگړې

ترتيبات بنه نه ووځکه بايران په شيوه کي وو اوپت وو خوانگرېزان پرهواره
 مخکه ورباندي ورتلل . څرنگه چي دانسانانو بدنونه له پولادوڅخه جوړسوي نه
 دي ، نو داممکنه نه ده چي دعصري وسلو دگوليو دباران په وړاندي دي چي په
 هره دقيقه کي ورباندي اوري، ودريري. ده وويل دی دانگرېزانو مرستي ته
 پنځوس زره لښکري استولای سي خوده خلک له بهريو سره نابلد دي، که يې په
 هغوکي وليري مورال يې کميري (وارخطاکيري) . انگلستان بايد تل په دې پوه
 سي چي دی (امير) تياردی ، چي له دوی ياهندسره اوږه پراوږه وجنگيري . ده
 يووخت ماته کيسه وکړه چي دی په روسيه کي و اودروس وترکانو جگړه
 دتودېدو په حال کي وه . له ده څخه وغوښتل سوه چي له خپلو پلويانو سره
 يوځای دروس په لښکرکي جگړې ته داخل سي . راته يې وويل چي اورېدلي
 مودي ته يولوی جنرال وي او مور غواړو چي ستا قوتونه وازمويو . خودی دروسانو
 له پاره جنگېدو ته مايل نه و په تېره بيا چي دده دهم دينه اوهم مذهب سره جگړه
 وي . نو يې جواب ورکړ چي ستاسي پرخوا دجنگېدوپه وخت کي به زما دزړه
 ورتوب او استعداد معلومولو موقع برابره نه سي ځکه ټول روسان زړه ور اوښه
 جنگيالي دي اودی به ددېرو زړه ورو په منځ کي يو وي . دابه بنه وي چي تاسي
 ماته ددښمن په ځواکي دجنگېدو اجازه راکړئ او هغه وخت به ما پخپل وړاندي
 دجنگېدلو په حالت کي ووينئ ، زماليقت به درته څرگندسي اوښه تراقتاوت به
 وکړئ . ده وويل چي هغوی بيا هيڅکله ترې دغه شان غوښتنه ونه کړه .

امير دتيرو حالاتو په باب دخپروپه ترڅ کي وويل چي يوچاته ددغه راز
 تشويشونو زغمل سخته ده . ددې له پاره چي دی له روسانو سره هم دخپل
 هيواد په گټه اوهم له انگلسيانو سره دتړون په اساس جنگيري ، بايد کافي اندازه
 پياوړي وي ، خوله دې سره سره ورته ويل کيږي چي تازيات مهمات پېرودلي
 دي . ده هڅه کړې ده له خپل متحدسره دپربنه چلندوکړي خو ورته ويل کيږي چي
 تا قبایل دهغوی پر ضد وجگړې ته لمسولي دي . بيا هم ده دخپل هيواد په گټه په
 زړه کي دپراصلحات اوريفورمونه درلودل خوما مورين يې صادق خلک نه وو
 اوده نه سواي کولای دخلکو واقعي غوښتني اونظريې خان ته څرگندي کړي .
 ددې له پاره بايد ده قوانين بدل کړي وای ، پرهغوی يې فشار راوړي وای

اومرسته يې ورسره كړې وای چې خانونه اصلاح كړي او پرڅنگ يې بايد بياهم زيارايستلی وای چې خلك يې په سوله ، امن اونېكمرغی كې ژوند وكړي .
 سره له دې، امير عبدالرحمن يواستثنایي لایق سړی و. ده دېرلږ حتی هېڅ تعليم نه وكړی يوازي دخپلو سرگردانيو په سخته مدرسه اودخپلو ماجراوو په تاريخ كې روزل سړی و. چې بياوروسته اميرسړی اوهيچان آورده داستان يې جوړكړی و. دی بې له شكه دافغانستان دپريياوړی واكمن و . ځكه كله چې دی پرتخت كښېنوست په هيوادكې تربل هروخت زياتي خپل سړی او بې قانونی وې . دچاسرپه امان كې نه و . هېچاخان خوندي كولاى نه سواى .خوچې دی مرسو، يوه مسافرپه يېكړسركولاى سودههيواد له يوه سره تربل پوري په امن كې سفروكړي . دغه راز دی په شخصي لحاظ هم دپرزړه وراوباجرا ته سړی و اوهغه څوك چې دده پرخلاف جنگېدلي وو، پوهېدل چې كه له ده سره چاېد كړي وای په دېرې بې رحمى سره يې غچ اخيست .

ماته يې كيسه كوله چې يووخت دی دخپلي كورنى له نورو غرو سره په جگړه كې و اوپرتله له څوملگرو نورڅه ورياته نه وو . په يوه كلي كې يې يوې كلاته پناه وړې وه اودده يوه ملكري په نامردى سره خيانت وكړ اودده دپناه ځاى خبرې دښمن ته وركړ . دښمن دشپې له يوزيات شمېرلښكرسره راغی اوكلایې محاصره كړه. په دروازه كې يې دده دتسلمېدو له پاره چيغې پورته كړې . ده دخپل سړيو اواسانو له پاره زېرمه نه درلوده اودسړيو شمېرهم بيخي زيات وو، ځكه نوجگړه كول بې فايدې وه . ده پتېبلې وه چې له دغې ستونزې څخه په هره وسيله چې وي، بايد ووزي ځكه دده نيولو دمرگ معنا درلوده . نوې يولوى پوستين واغوست چې سرترنوكه پكښې پټ و . دغه رازپوستينونه معمولا دشپې لخوااغوستل كيږي اوسروبدن ټول په پټوي . دی دكلاپه بغل كې تريوې كوچنې دروازې ورووت ، تمانچه يې په لاس كې تريوستين لاندي نيولې وه اودباندي په لښكرو وركړ سو هغوى فكركاوه ، چې داد دوى له خپلو خلكو څخه يو تن دى .په پاى كې ده هغه ځاى ته ځان ورساوه چې دښمن يې ولاړو اودده دنيولو انتظارې كېښ . څوك نژدې ورسره نه وو. دی دشا لخواورغی اوتينگ يې كړ، تمانچه يې پرخت ورونيوله اومرې ورته وكړ، چې ښورونه خوري، كه نه ځاى

پرځای یې وژني . یرغمل سوی دشمن یې دهماغي کوچنی دروازي له لاري کلاته بوت، چي دی ترراوتلی و . دلته یې دده دژوندي پرېښودلو شرط داکښېښود ، چي دکلاله دېواله خپل لښکرته امروکړي چي له کلاڅخه کافي اندازه ليري سي . په دې ډول ده ته دتېښتي زمينه برابره سوه روغ رمت له خپلو ملگرو سره راووت (۴) اميردکرکترپېژندنې مهارت هم درلود اودداسي چاله فوټو (تصوير) څخه دهغه کرکترپيانولای سواي ، چي ده به هيڅکله ليدلی نه و . اوکوم قضاوتونه چي یې زماپه مخ کي دخلکو دتصويرونو له مخي کړي دي ، زياتره یې صحيح هم وو.ده Gladstone (۵) ، Bismark (۶) اومک موهن (۷) Mc Mahon ډېره ستاينه کوله اوويل یې چي دوی دخپل وخت سترخلک وو . يوڅوتمه جنرال دده دستاينې وړ وو ، نورې زياتره غنډل . خودجنرال وايت General White له خوايې دليدې سميت Lady Smith دفاع د بويرجگړې يوه ډېره څلانده کارنامه گڼله

داووم خپرکي لمنلیکونه

(۱) په متن کې یې Shagrasi لیکلی دی چې سبب نه دی . شاغاسي یا ایشک اقا سي یو دولتي لقب و ، چې د دربار دوزیر معادل یې بللای سو . شاغاسیان دبارکزو له قومه ټاکل سوي وو .

(۲) مشهور مجاهد . عالم او مرشد ملانجم الدین اخوند دجلال آباد د هډې اوسېدونکی و ځکه نو (دهډې ملا) باله کېده . علامه حبیبی مرحوم یې «کاکر» بولي (پېښلیک - ۲۱۹ مخ) په کابل کې د هغه وخت دبرتانوي استازي دخولې خبره ده . چې ملانجم الدین اخوند له ډېرو سترو متنفذو انگریزي ضد روحانیونو څخه و اوتریولک زیات پیروان یې درلودل . په ۱۸۸۷ع کال چې د مشهور مجاهد ملامشک عالم د زوی ملاعبدالکریم اندر په مشري دغلبیو پاخون دتکوین په حال کې و . نوموړي ملانجم الدین ته هم بلنه ورکړه سوه . چې له دغه پاخون سره یوځای سي . په ۱۸۹۷ع کال کې د انگریزانو پر ضد د خپلواکي غوښتنې یو لوی پاخون د ډیورنډ دکرښې په شاوخوا کې د میشتو قبایلو لخوا پیل سو . ددغه پاخون مشري د داخوندملانجم الدین (دهډې ملا) . د سوات داخوند او د ملا پونده (دده نوم محی الدین و) په لاس کې وه . ملانجم الدین اخوند شینوارو د «پاچا» په توګه اعلان کړ خو ده نته وکړه . امیرعبدالرحمان خان دده له نفوذه بېرېدی . ده ته یې دهډې او نورو ګاونډیو کلیو دپخښلو پېشنهادوکړ خو ده د «رد» جواب ورکړ . ملانجم الدین اخوند دژوندپه وروستیو کلونو کې سوات ته کډه سو خو دوفات پروخت په هډه کې و او هورې ښځ سو (۱۳۱۸ ق دروژې یوښتمه) . (۵۰۴)

(۳) بویر (Boer) دهغو هالینډي بزګرانو نوم و ، چې په اوولسمه پېړۍ کې یې دجنوبي افریقاد Good hope راس ونیوه . هغوی افریقایي مرییان پخپلو کروندو کې وګومارل . انگلیسانو دغه ځای دناپلیونی جګړو په دوران کې اشغال اوتریشپېر کنترول لاندې یې راووست . په ۱۸۳۳م کې دانګلیسانوپه امپراتوري کې مرییتوب منعه سو اوزیاتروبویرانو (Boers) دبرتانوي واکمنی څخه سروغراوه . دوی شمال ته ولېږدېدل اوهورې یې دوه خپلواک دولتونه جوړ کړل . بویرانو په ۱۸۹۹م کې دانګرېزانوپردوومستعمرو (Natal) او (Cape) باندي بریدوکړ . انګرېزي لښکرو ته له کانادا ، استرالیا اونیوزلینډ څخه ملاتړي قواوي ورسېدې . دوی دبیرملکي تاسیسات اوفارمونه وسوخل اوډېره مرګ ژوبله یې وکړه . دا جګړه د ۱۹۰۲ کال په می کې پای ته ورسېده . (پښتوژباړونکی)

(۴) داپېښه په تاج التواریخ کې راغلې ده . (ژباړونکی)

(۵) گلېډ سټون (۱۸۹۸ - ۱۸۰۹) دانګلستان مشهورسیاستمدار و ، چې څلورواړه دهغه هیواد دمشر په توګه ټاکل سوی و . (م. هوتک)

(۶) بسمارک (۱۸۹۸ ، ۱۹۱۵م) دجرمن امپراتوري لومړی صدراعظم و (م. هوتک)

(۷) دادجنوبي افریقا په Natal کې یوښارګوټی و ، چې دسرهانري سمیت دمېرمني په نامه نومول سوی و . انګرېزانو ته دبویر په جګړه کې ددغه ښاردفاع د درو زرو تنوپه قربانی تمامه سوه . جنرال وایت ددغه محاذ مشري پرغاړه درلوده . (م. هوتک)

اتم خپرکی

امیر عبدالرحمن (ادامه)

دامیر زامن اوله هغوسره دلاه سلوک - شهزاده کان ، وظایف یې اودربارونه یې - دشاهی کورنی غرونه دحکومت لخوا ددودی تهیه کول - مامورینونه تنخواوي خه ډول ورکول کېدی؟ - دملکي اونظامي القاب - ددربارژوند اومامورین ، دقانون محکمې - دامیردوامداره ناروغې - مرینه اوبنخول یې -- دپاخونونو اوازی -- دوگړو واهمې -- دکورنیو خزانو بنخول ؟ دامیرحبیب الله تاجپوښي - دنوي امیرلخوا دریفورمونو ژمنې - ساتېری

دامیرپنځه زامن ژوندي دي، حبیب الله (اوسنی امیر)، نصرالله (لندن ته چي استول سوی و) دوی دواړه دیوی موردي ، امین الله ، دچترالی بنخي زوی ، محمدعلي دترکستانی ماندينې زوی چي زیاتره په ترکستان کي اوسي اودده په باب لبرځه اورېدل کيږي اومحمد عمر دملکي سلطاني زوی . امیرکه خه هم له زامنو سره دمهربانی سلوک کاوه خوله هغوی سره هیڅکله نزدې نه و . له هغو سره یې چلند دپاچاپه شان و ، نه دپلار وزوی . که به دوی کومه گناه یاپه وظایفوکي غفلت وکړ ، په سزا کي به امرورته وسو، چي دربارته دي نه راخي اوله دوی څخه به دلبریا ډېروخت له پاره خپه و . وروسته به یې څوک پسې ولېږه اودبیرته راتگ امر به یې ورته وکړ . بیابه نودغه مجرم راغی ، دپلار په پښوکي به ورولوېد اودبخښني له امله به هغه ته دده دلاس مچولو اجازه ورکړه سوه . امیرخپلوزامنو ته لوړدولتي منصبونه له مناسبو تنخواوو سره ورکړي ووخوېه هیڅصورت ورته اجازه نه وه، چي دنفوذ خاوند یادنامحدودو اختیاراتوڅښتن سي . ډېرو سرکاري مامورینو دامیرترزامنو زیات قدرت درلود اوله شهزاکانو سره یې سلوک ډېرمودبانه نه و، په تېره بیا دامیردپاچهي په وروستيو شپوکي . سردارحبیب الله تش په نامه دلښکر مشراودتېولوورکشاپونو عمومي امر و، سردارنصرالله دتېولو دفتر او میرزایانو مشرو اونوروهم کوچني مقامونه اشغال کړي وو .

شهزاده گانو خپل خاتنه دربارونه جوړول، چي زياترو مامورينو او افسرانو به ياد خپلو وظيفو په ارتباط يا شهزاده گانو ته د «سلام» له امله برخه پکښې اخيسته. دوی ټولو جلا جلا کورونه درلودل چي د ښار په نوي برخه کي يې موقعيت درلود. دوو مشرانو شهزادگانو يې تر ښار د باندې هم کورونه درلودل چي د دوبي يوه برخه به يې پکښې تېروله. سردار نصرالله چي له لندن څخه تر استنبېدلو وروسته يې تنخواه ډېره سوه، د څان له پاره دهغه کور په شان نوی کور جوړ کړ، چي په لندن کي دده داستوگني په وخت کي پکښې اوسېدی (په پارک لين کي ډورچسټر هاوس) (۱) داکور دنظم و ترتيب اوسامان ولوازمو له مخي دکابل تر ټولو ښه کورو. کله چي بشپړسو، امير څو ورځي د شهزاده دمېلمه په توگه پکښې تېري کړې او ډېر په خوشاله وڅکه امير ښه معماري خورا ډېره خښوي او دده خپلي ماني هم دخټو او خښتو په ودانيو کي چي په هيواد کي مروجي دي، يوازي ابتکاري ماني وې

د شاهي کورنۍ ټولو غړو ته چي په مجموع کي دمحمدزو کورنۍ ده، د حکومت له خوا معاش مقرر و. څلور سوه روپۍ (تقريباً ۱۲ پونډه ولس شلنگ) د هر هک پرسراو درې سوه هري نجلې ته دکاله ورکول کېدې. زيات شمېر ته يې له شاهي پخلنځي څخه خواړه هم رسېدل خودغه کار داوسني امير په رژيم کي بندسوی او پرځای يې پيسې ورته منظوري سوي دي. ددغه کار اساسي علت دخورا کي موادو قلت او په نتيجه کي دهغوگراني وه.

د حکومت مامورين اوله امير سره نور مربوط کسان دکاله له دوو سوو څخه تر شپږو زرو روپيو پوري تنخواوي لري. که څه هم زياتر ته يې له خپلو شخصي، مخکو څخه عايد هم رسېږي. دوی ټول تر خپل څرگند عايد د زياتو پيسو ژوند کوي او بالابود يې له هغولارو څخه برابر وي، چي دوی پخپله ښه په پوهېږي. معمولاً هر څومره چي څوک پست (Rascal) کيږي هغومره يې عايد ډېرېږي. پخوا دمامورينو معاشونه په هيواد کي له بېلابېلو مخکو څخه، ماليو د براتونو په واسطه ورکول کېدل او مقامات مجبور و چي دغه ماليې پخپله راغونډي کړي. په دې ډول به حکومت ته دماليې د افسرانو لگښتونه سپمېدل. مگر په نتيجه کي به تر ټولو لوی مقام دغه ټول براتونه رانيول په خورا لسويه فيصدي به يې

تخفيف پکښې راووست ، چي ټول به دده پخپله گټه اودهيواد دمنفعت پر خلاف وو . دده اجنتانو به کروندگروته دژوند له پاره هيڅ هم نه پرېښوول . دا کار به ددې سبب سوچي هغوی خپله يوه ټوټه مخکه خوشي کړي اودبلي دندې په تلابن کي سي . ماليې دراغونډونکو له خوادعمده پلورني دغه لوټ اوتالان دخزانې داوسني ټيټ حالت يوسترعامل دي .

مامورينو نه دهغوی له کارياخانگي سره سم لقبونه ورکول سوي دي خو برسېره پردې زياتره يې به له دې چي له يوې پوځي قطعې سره دي ارتباط ولري دکلونل يابريگېډيرلقب هم لري . دغه کسان ملکي افسران نومېږي . دلښکرتولوافسرانواورسمي مامورينو ته په کال کي يووارد جشن پروخت يا اميرته د «سراج الملت والدين» دلقب ورکولودکاليزي پرموقع يوه مېلمستيا ورکوله کيږي . پردغه موقع ټول نارينه دربارته حاضرېږي اووروسته دمانښام دودې ورکوله کيږي . څرنگه چي په ماڼۍ کي هغوی ټول نسي خايېدلای ، يوه ډله يې په څرمه باغچوکي کښېني اوهورې دمانښام دودې ورته ايښووله کيږي .

په کابل کي له اوسېدونکو انگلسيانو سره دمامورينو چلند داميرطبيعت اودانگريزي حکومت په نسبت دهغه برخورد منعکسوي . که داسي پېښه سي چي اميردهند دحکومت په مقابل کي متعصب ښکاره سي ، معنا يې داده چي دهغوی لخوا دده دتوقع پر خلاف زيات ټينگارورسره کيږي . په کابل کي که له اوسېدونکو انگريزانو سره هم دده خوابدي محسوسه سي ، اوورسره ټول مامورين بيادخپل مشرپه تعقيب دکستاخي تر حده به نزاکنه سي . بل وخت چي بيادانگريزانو قدرت زيات سي ، مامورين هم دخدمت په وړاندي کولوکي له افراطه کاراخلي . ددوی په خپلو منځوکي هم ، که يوتن داميرپه نزد په لوړ مقام وعزت کي و ، دوی ټول يې پخپل نوبت په درناوي کي برخه اخلي ځکه هيڅ يوله دوی څخه دزياتي مودې له پاره دعزت څښتن نه وي . هريو يې دغزت له څښتن سره غوره مالي کوي خو په زړه کي بياکرکه ورسره لري . دعين غوره مالي په وخت کي دهغه دنسکورېدو له پاره دسيسې کوي .

دهيواددقانون محکمې ، که دانوم ورته مناسب وي ، پردوو ډلووېشل سوي دي . ددوی د مذهب په ارتباط دعوي او سرغړوني په لومړي سرکي دخان ملا (۲) په

محکمه کي فیصله کيږي ، که دهغه ترواک تېره وه بیاومشرسردارته محول
 کيږي اوترهغه وروسته اميرته وړاندي کيږي . له قانون څخه سرغړوني دکوتوال
 په محکمه کي فیصله کيږي اودده تر قدرت تېرموضوعات بياهم مشرسردار ته
 حواله کيږي او که دده تر صلاحیت هم لوړه وه ، بيا دده په واسطه اميرته وړاندي
 کيږي . داشخاصو ټولنيزي دعوي ددوی دسیالانو په واسطه حل وفصل کيږي .
 دعوامو داپه عوامو اودخانانو اومشرانو داپه خانانو . اوسني اميردغه
 رازمحاكمو ته مخصوص حکم هیات (جوري) ټاکلی دی. دغه هیات پرهغو
 دعور غورکوي، چي پخوا به ده ته (اميرته) وړاندي کېدلې. هیات ته څانگړی
 صلاحیت ورکړه سوی دی او خپل برداشتونه اونظریات باید دتایید له پاره اميرته
 وړاندي کړي . اوسني اميردغه راز یوه شورا (پارلمان) هم جوړه کړې ده، چي
 تقریباً ددپرشو دپارتمنتونو مشران پکښې غړیتوب لري . هغوی دریفورم
 اړوند قوانین څېړي، له څېړني او خبرواترو وروسته، چي داکثریت په رایه هرېدلون
 پکښې راغی ، هغه لیکل کيږي او اميرته دمنظورۍ له پاره وړاندي کيږي .
 امیر بیا هغه تصدیقوي . شورا پرهغو دعور هم غورکوي چي داثبات له پاره یې
 دپرغوراو پلټنه په کاروي . دشورا اجراءات دنورو دعور په شان اميرته دمنظورۍ
 په مقصد وړاندي کيږي . یوبل حکم هیات (جوري) دهغو بنديانو ددعور له پاره
 ټاکل سوی دی، چي بې له محاکمې بنديان سوي وي . په کابل کي دغه راز
 بنديان زښته دپردي اودهر راز بنديانو مجموعي شمېر دشلو دپرشو زرو په
 شاوخوا کي دی . هیات ته امر سوی، چي دهرکېس بشپړ رپوټ اميرته ورکړي .
 داميردنقرس ناروغي دده دژوند په وروستيو لسو کلونو کي ورو ورو زیاتېدله
 اودپرلورتگ یې کولای سواي . هرځای چي به تلمی باید وړل سوی وای . په
 وروستيو دوو درو کلونو کي خوبېخي پرېښودرېدلای نه سواي او ان په خونه کي
 لا په شاورل کېدی . ورو ورو ورسره کمزوری کېدی هم، اودناروغي حملې به
 دپرز ژر ورباندي راتلې . ناروغي یې ورو ورو مغزهم ونیو اوداسي حالت ته
 ورسېد چي کله کله به یې مغزسم کارکاوه . په دغسې شرایطو کي دی
 مجبور وچي پر خپلو مامورينو نورهم زیاته تکیه وکړي ، چي په نتیجه کي
 دحکومت اختیار په تېره بیا دهغو دوو تنو په لاس کي ولوېد، چي داميردناروغي

په وخت کي يې دده زيات باور تر لاسه کړی و . دوی کولای سوای دامير ذهن هر هغه لورته واړوي، چي ددوی خوښه وي . دې خلکو دومره قدرت وموند ، يايې غصب کړ ، چي هرڅه گويادوی وو . تردې اندازې چي په پای کي دومره په خان غره سول ، چي بېخي له خلکو بېل سول . له دوی څخه يوتن خودومره زړه ورسو چي د سردار حبيب الله دنوي کور ترکانان يې له خپلو گاديو سره په زور له کارڅخه بوتلل اوداکار يې دامير په نامه وکړ . په داسي حال کي چي امير هم په داسي حالت کي نه و ، چي دخپل زوی شکايت دي واوري . هغه هم که په زوی کي يې دومره جرات وای ، چي دخپل پلار په وړاندي دغه شان مسايل طرحه کړي . دغه سړی وروسته له هغه چي سردار حبيب الله امير سو ، دپرزله کاره وايستل سو . (۲)

په نتيجه کي د ۱۹۰۱ کال په پسرلي کي پرامير عبدالرحمن باندي ناڅاپي دزړه حمله راغله اوداسي فکر کېده چي نور يې نوآن تمام سو . خو دی شپږمياشتي لانور هم ژوندی و اوداکتوبر پر لومړۍ نېټه مړ سو . داسي ويل کېده چي پښې يې څوورڅي وړاندي لامړې سوي وې اوداسي بدبوی يې کاوه چي په خونه کي يې چاڅان نسوورته ټينگولای . دامير تر مړينې يوه ورځ دمخه چي نورنو دده دجوړېدو هيله پاته نه سوه ، سردار حبيب الله اوسردار نصرالله له يوشمېر نورو لوړرتبه مامورينو سره جرگه سول ، چي دامير له مرگ سره سملاسي ديوگام اخيستلو په باب فيصله وکړي . ځکه کله چي په خلکو کي دامير دمرگ خبر ديوه واقعيت په توگه خپورسوی وای ، د بغاوت اوستونزو پېښېدل حتمي وه اوداسي اټکل کېدی ، چي ملکه سلطانه به اردودخان ملگري کړي اوخپل زوی محمد عمربه دامير پرځای پرتخت کېښوي . دې زيات نفوذ درلود اوپه خلکو کي دمحبوبيت څښتنه وه . په دغه جرگه کي فيصله وسوه ، چي سردار حبيب الله به دخپل پلارچان شين وي اوکله چي امير مړ سي ، دی به سملاسي دارگ مستحکمه ماني ، چي خزانه اودعصري وسلو گودامونه پکښې دي ، اشغالوي . ځکه دهغې نيول به عملا دی پر حالاتو کابوکړي اوکه احيانا عسکر بغاوت هم وکړي ، لکه څرنگه چي يې خطر احساس کېده ، دهغه دمخنيوي امکانات به ترهغه وخته وي ، چي حالات سميري اونظم ټينگيږي .

داميردمرگ پروخت چي دشپې پېښ سو، ټول شهزاده گان اومخور مامورين دباغ بالا ماڼۍ په انتظارخانه کي حاضر وو. دوی هورې دخپلي شورا په بلنه له ماپښين څخه لاحاضر سوي وو، ځکه شورا ته څرگنده سوې وه، چي امير نورزوندي پاتېدلای نسي. کله چي رابلل سوي کسان حاضر سول اوداميرمرگ ورته اعلان سو، له حاضر ومامورينو څخه يوه تن دفييداميرخولي سردرار حبيب الله پرسرکښېښوله اوداميرپه توگه يې وټاکه. ټولو حاضر وکسانو په روڼ سره لاس ورکړ، خپل بيعت يې ورسره اعلان کړ اواميريې وباله. يوبل مامور څرمه خوني ته چي سردار محمد عمر پکښې ناست و، ولاړ اونوموړی يې ورسره راووست، ورته يې وويل چي نوی امير ته بيعت ورکړي اوده همداسي وکړه. خپل بيعت يې دنورو په شان ورته اعلام کړ. دغه مامور پخپل دغه کار سره دملکې سلطاني سخته دشمني اونفرت وگاټه.

نوی امير وروسته له خپلواکثرو مامورينو اوپلويانو سره بنارته ولاړ، ارگ يې اشغال کړ اودهغه ځای دلښکرو له برگېټ (ډگرمن) سره يې کارونه سمبال کړل. دغه برگېټ ډېر ژر دډگروالی (کلونل) رتبې ته لوړ سو. سردار نصرالله خان هماغه شپه په باغ بالا کي تېره کړه، چي ارگ ته دټول فريښچر، غاليو او گډېڼو اونورو سامانو دلېر دولو څارنه وکړي. ده په هماغه شپه ټول شيان په گاډيو کي رانقل کړل اوپه سهاريې دامير جسد هم ارگ ته راوړ اوددې له پاره چي داميردمريني دخبرپه خپرېدو اودهغه دجسد په ليدو سره دکوم احتمالي پاڅون مخه نيوله سوې وي، له مړي سره يې دسپرو يوه پياوړې قوه بدرگه کړې وه. په دابله ورځ دملکې سلطاني مېزوچوکي اونور سامانونه دارگ له حرامسرای څخه ددې خپلي ماڼۍ، گلستان سراي ته چي دارگ دپوالوته څرمه وه، نقل سول اوپرځای يې دنوی اميرمېرمني په ارگ کي ځای پرځای سوې. وروسته نوداميردمريني په ورځ له هراړوپايي سره چي کوم اووه کسيزگار و، هغه دممكنواضطرابي حالاتو په پام کي نيولو سره دوه چنده سواو داردل ټولی يوبل گارډ هم وټاکل سو. اردل گارډ دشاهي ماڼيو او حرم سرايونو بهرني ساتونکي دي اود مهمو کسانو څارنه هم کوي.

په کابل کي دټولو طبقو خلکو دا انتظار درلود، چي داميرمړينه به دعومي

امير عبد الرحمان

اړودور له پاره چې اردو به يې په مخ کي وي ، يوه اشاره وي او په دې کي شک نه و ، چې د ټولو خلکو دا انتظار ، هسي يو گومان هم نه و . خلکو د دغسي اړودور په مقابل کي دخان دساتني په غرض خپل جواهرات او گڼې دکورو په چتونوکي بسخي کړي وې اوڅومره چې يې وس درلود ، د اوږو ، خوراكي موادو او تېلمو کافي اندازه يې زېرمه کړي وه . چاچي په کورونوکي وسلې درلودې ، داړودور په وخت کي يې دکوردمحافظې په غرض آماده کړي وې . له شاوخوا غرونو څخه يوزيات شمېر خلک دکابل شاوخوا سرکونو ته راشيوه سول . وحشي څېرې يې وې ، عجيب وغريبي جامې يې اغوستي ، تېرونه اوزرې پلته يې وسلې ورسره وې . ځکه داميردمرمني خبرپردوي هغه شان اغېزه کړې وه لکه پر تېوسانو باندي چې دميره سوي حيوان دلانښ ليدلو له امله کيږي . دوی له ډېروليرو فاصلو څخه په لږوخت کي خانونه دچوراوتالان له پاره رارسولي وو . داهغه خلک دي ، چې دکابل اوسېدونکي هرکله داله گولي دپېښېدو په وخت کي ، له هغوڅخه په واهمه کي وي . ځکه هغوی په زرگونوته لځ لغرخلک دي ، بې له ژونده بل هيڅ شی له لاسه نه ورکوي اوژوندهم هغوی ته ډېر لږ ارزښت لري . بډای اونېستمن ته يې دکابل غريب اوسېدونکي په ثروت او شتمني کي شهزاده گان ښکاري . دوی آن کورونه په دې خاطرچپه کوي چې له لرگيو څخه يې پخپلو ودانيو کي کارواخلي . دغه کورچي زه پکښې اوسېدلېم ، يوځل ددغوخلکو له خواله خاورو سره برابرسوی اوحکومت له سره بيا ودان کړی و .

ماته وويل سوه ، چې داميردمري دتښتولو له پاره هم يوه دسيسه جوړه سوي وه او هغه داسي ، چې داميرمري قبرته دوړلو په لارکي چې ترکابل دباندې په هاشم خان کلا کي جوړسوی و ، وتښتول سي ، ټوټه ټوټه سي اوسپوته وغورځول سي . (داديوه مسلمان له مري سره ډېره ستره شيطاني معامله گڼل کيږي) . له کابل څخه دکلاي هاشم خان پرلورسړک اودلاري شاوخوا غونډۍ په دغه ورځ ددوبجو په شاوخواکي دزياتوسړيو دراغونډېدوله امله توري ښکارېدې ، دوی دجنازې تېرېدلو ته منتظرو اوکله چې دجنازې وخت رانژدې کېدی پرټولوخلکو باندي ديوه پټ هيجان عمومي فضاخپره سوه ، چې په يوه خغلند نظر ددوی له چابکو چابکو حرکاتو اوڅېروڅخه چې ددوی دسرې سينې له عمومي روش څخه

يې توپيردرلود ، معلوميدلاي سواي . په هرصورت ، مقاماتو ددغوټولو خبرونو له رسېدو وروسته دفقيداميرمېري دهاشم خان كلا پرځاي دبوستان سراي ماڼۍ په ختيځه څنډه كې فقط ترارگ دباندې دملكې سلطاني دماڼۍ په څنگ كې بنځ كړاوورځ بې له دې، چي كومه ناوړه واقعه دي پېښه سي، تېره سوه .

داميردمرگ پروخت په کابل کي شپرتنه اروپايان اوسېدل مېرمن ډالای (Mrs. Daly)، بنځينه ډاکټره، يو جرمني مسټر فليشر Mr. Fleischer) په ۱۹۰۴ کي هلته ووژل سو) دده مېرمن، ماشوم اونرس يې اوزه پخپله. مور پخپلو منځوکي پردې مساله خبري وکړې، چي دکوم اړودور په صورت کي بايدڅه وسي؟ که څه هم دمسلې په باب په بشپړه توگه ورغږېدو خوله بنار او هیواد څخه مو دتېبستي هيڅ راز وسيله نه درلوده اوداسي بنکارېده چي دخپلو خانو دساتني له پاره مو، بې له دې چي داړودور ډپيل په صورت کي ټول يوځای په يوه کورکي راغونډ سو، بل هيڅ نسو کولای. که مو ددغه کار له پاره کافي وخت درلود نو ترڅوچي ممکنه وي بايد هغه کورخپل مورچل وگرزوو اودفاع وکړو. ځکه پراوپايي اوسېدونکو باندي به په دغسي حالاتوکي ترټولو لومړی برید کيږي اوکله چي نظم له منځه ولاړسي بيانو محافظين هم دپړديو دساتني له پاره له خپلو خلکو سره جنگېدلو ته نه چمتو کيږي. مور پوهېدو چي که لښکراميرته وفادارپاته سي، بغاوت په اسانۍ سره ارامېدلای سي. خوکه لښکرداميرپرضدراوپاڅېد، نوداروپايانو محافظين به بې له شکه دکافرانو په ويشتلو پيل وکړي اوچي رشتيا سي يومحافظ دمېرمن ډالای يوه نوکرته گواښ هم کړی و، چي دجگړې له شروع کېدوسره سم به واردواره داروپايانو نوکران ووژل سي، بيااروپايان پخپله. ما دمارتيني هينري تويک يوه اندازه کارتوس له ورکشاپ څخه دگارډ له پاره اخيستي وو اوله خان سره مي لرل، چي که خلکو پردوی برید وکړ، کاربه ترې واخلم اودجنازې پروخت دوی (محافظين) دپرتلولي وو، چي زه بايد سملاسي هغه کارتوس ورته ورکړم. خوماداغوره وگڼل دمخه تردې چي دوی ته هغه وسايل ورکړم اودخان اوخپلونوروملگرو له پاره يې په لوی لاس خطرناک وگرزوم، بايد دحوادثو مسيرته وگورم اودوی ته ووايم چي بېغمه اوسئ، هروخت چي وغواړئ، کارتوس به پرخپل وخت درته ويشل سي. بې له شکه چي عسکرپاخون ته تياروو اودې کارته يې په هغه صورت کي زړه ښه کاوه، چي يوچايي لارښوونه پرغاړه اخيستي اومخکښ سوی وای. هري ټولی انتظاردرلودچي پاڅون به نوري ټولی پيل کړي اودوی ورسره يوځای کېدوته تياروو. خو ددوی ترمنځ يووالي نه و او په هېچا کي دا جرات هم نه و،

چي مخکښ دي سي. د جنازې په ورځ زما پر کور د گار د افسران د دې له پاره راتاو سول، چي وگوري آيا ټول حفاظتي تدبيرونه نيول سوي دي؟ او يو څو ساتونکي يې پريام باندي د گاونډيو کورونو د څارلو په غرض ځای پر ځای کړل. دوی راته وويل چي هر راز ناڅاپي پېښو ته بايد تيار واوسم. ځکه له ټولو هغو اوازو څخه چي د دوی غوږو ته رسېدلې وې، څرگندېده چي زه او د دوی يوزيات شمېر به تر شپې دمخه ووژل سو. دغه راز پر اروپايانو باندي د حملې په صورت کي د ناڅاپي ستونزو د مخنيوي له امله ما او نورو اروپايانو ته وويل سوه، چي په کور کي پاته سو او په هيڅ صورت بازار ته ونه وزو.

د امير د بنسټېدو د ورځي په داسې چي د ۱۹۰۱ کال د اکتوبر دريمه وه، د امير عبدالرحمن مشر زوی سردار حبيب الله، چي په دغه وخت کي ۳۲ کلن و، په رسمي توگه امير سو. مراسم دارگ ماڼۍ تر دېوالو بهر په سلامخانه کي د ټولو شهزاده، گانو مامورينو، داردو لورو افسرانو، مخورو او خانانو په گډون سرته ورسېدل. رنگه جامې نه په سترگه کېدې. شهزاده گانو، مامورينو او نور ټولو توري جامې اغوستي وې. يوازي د يو څو تنو سپيني او يو څو تنو بوري جامې په تن وې. افغانان د پاچا د مرگ په وخت کي د تورو جامو اغوستلو دود لري او درې ورځي يې اغوستي وي. مراسم د دې ورځي درلودې، مذهبي او ملکي.

مذهبي مراسم د مسجد جامع د مشر ملا له خوا ترتيب سوي وو. ټولو حاضر و کسانو په دوعاوو کي برخه واخيستله او په دې ډول مراسم پيل سول. وروسته نوملاد سپين ملعل (ډاگې) لونگي د سردار پر سر وتړله، په داسي حال کي چي قرآن او د پيغمبر (ص) متبرکات (چوڅه او ورپښته) او د کوم زيارت جنده يې ورته ورکړه، دی يې د افغانستان د مستحق او منتخب امير په توگه اعلام کړ. دغه جنده فقيد امير (امير عبدالرحمن - م. ه) د ترکستان له يوه متبرک قبر څخه راوړې وه. د ټولو دغه شان قبرونو سرته ځادې بنځي او بيرغونه اوربنکي باندي خوړندي وي. فقيد امير چي له روسيې څخه کابل ته را روان و پرلاري يې د غسي يو ځای ته نژدې کمپ وهلی و. د شپې يې خوب ليدلی و چي د افغانستان د تخت گټلو په هڅه کي به بريالی سي، ځکه يې د زيارت جنده د يادگار او تعويد په توگه ورسره رااخيستې وه.

ملکي (غير پوخي) مراسم د سردار نصرالله له خوا (دنوی امیرسکه ورور) جوړسوي وو اونوي امیرته یې د فقید امیرخولی وریسرکړه . دغه خولی له تورقره قل پوست څخه جوړسوي او پریوه خوا یې د الماسو ستوزي نښتي و . کله چې فقید امیرته د «ضیا الملت والدین» لقب ورکول کېدی . دغه خولی د شاهي کورنۍ د غړوله خوا ورته د تحفې په توګه وړاندي سوي وه . بیاد فقید امیرکمربند تر ملا ورو تاره اودهغه توره یې ورته تقدیم کړه . دنوی امیر پخوانی خولی ، توره او کمربند سردار نصرالله ته اود سردار نصرالله پخوانی خولی ، توره او کمربند سردار محمد عمرته چې د فقید امیر کشرزوی و ورکړه سول . وروسته نو امیر وینا وکړه او په هغې کې یې وویل ، چې غواړي هیواد یوموټی وساتي ، د بهرني تېري مخه ونيسي اوداسي ریفورمونه پیل کړي چې دهیواد خلک یې نېکمرغه سي . دی به دغه راز هغه منفور استخباراتي سیستم له منځه یوسي چې تردغي ورځي پوري جاري و او هیڅوک په امان نه وو . ورپسې ټولو حاضر و کسانو له امیر سره د بیعت لوره پر قرآن باندي وکړه اومراسم له معمول دود سره سم په دوی خورولو سره پای ته ورسېدل . دخواووړینو له پاره ښار د هیواد دیلابیلو سیمو په خلکوډک و . د قومونو خانان ، د ښارو والیان ، دکلیو ملکات اونور ټول امیرته د بیعت ورکولوله پاره راغلي وو اوهغو کسانوته ، چې بیعت ورکاوه له معمول رواج سره سم «خلات» یا ددرناوي چپنه ورکول کېده . دایورازچوڅي دي چې له نصواري ، شنو یازرغونو ټوکرانو څخه روغي سوي اودپاسه ورباندي دطلابي تارخامک سوي وي . په راغلو کسانو کې ځيني خلک دومره بې وزلي او غربیان وو چې کالي یې ترګودر یولږڅه ښه اوددغه غونډي له پاره یې پرېولي اودبوټونو پرځای یې دابتدایي څرمني چاروغي په پښوې . دوی چې به په بازارو کې له خپلو خلاتونه سرګرزېدل ، ټول به شرمندو کې اویوڅه مغرور ښکارېدل . په کابل کې زیاتره ګنډونکي په پرله پسې توګه دهغو خلاتونو په ګنډولو بوخت وو چې دامیر په غوښتنه خلکوته دعزت لپاره ورکول کېدل . ځيني خلاتونه ډېرازرنښتناک دي اوله سنگینو کشميري ټوکرانو څخه چې په لاس ګنډل سوي وي ، خوراګن خامکونه او ګلابتونې اوورپښمینی پټې باندي ګار سوي وي . دغه راز خلاتونه په سلګونو روپۍ بیه لري .

دهيواد ټول غټ ملايان په کابل کې راغونډ سوي اوټولو ته خلاټونه ورکول سوي وو. نوي اميردوی ته ډېره پاملرنه کوله. ملايان دټولني يوه ډېره اغېزمنه برخه ده اوکولای سي دخلکو ذهنونه هرغه لوري ته کش کړي چي ددوی خوښ وي. درې څلورتنه ډېرسپين بيري اوبزرگوار ملايان وگومارل سول، چي دفقيد امير قبرته ددوعا اوختم له پاره پاته سي. وروسته دخينو خلکو له خولې واورېدل سول چي له قبرخه شنې لمبې راوتلې اودادده دروح دعذاب څرگند ثبوت و. په هرصورت، قبرته دناملوموکسانو له خوا درې څلورخه دبې حرمتی په خاطر اورورته سو اوپه خلکو کې اوازه سوه، چي داميردرواح تودوخه د اورونو سبب سوې ده. دفقيد اميرپه شان ديوه لايق واکمن له پاره داممکنه نه ده، چي خپلسري خلک دي په زور سره سمې لاري ته راواړوي اودخان په مقابل کې دي دهغوی کرکه اونفرت ونه پاروي. هغه کسان چي له ده څخه په ژوند ډارېدلي وو، دده دنامه په سپکاوي کې يې هيڅ نه سپمول. ځکه دی مړ و اودغچ اخيستلو واک يې نه درلود.

عسکريبهاهم مطمئن اوارام نه وو. په هماغه ورځ چي سردار حبيب الله دټول لښکرپه مخ کې داميرپه توگه اعلام سو، دمومندز يوټولی جگه سوه اودجنگ چينغي يې وکړې خونوروټوليو يې ملاتړ ونه کړ اوڅه ترې جوړه نسوه. داردل ټولی خلکو ته چي دهرراز ناآراميو اوباڅون پرخلاف وو، خوڅوواره دنورو ټوليو له خوا بلنه ورکړه سوه چي له پاڅون سره يوځای سي اوورته ويل کېده چي که دوی ډاکارونکي، نورڅوک هيڅ هم نسي کولای. ځکه دوی غواړي چي پاڅون بايد سمومي وي اونه غواړي چي يودبل پرضد وجنگيږي بلکي هدف يې داوسنی واکمني کورنی ليري کېده اودبل حکومت جوړېده دي. مگراردل ټولی خپل پاچاته وفاداره پاته سوه اوپه پاڅون کې يې له گډون څخه انکاروکړ. خوله دې سره سره زياتره يې ناراض اودنورولښکرو خواته يې ميلان درلود. زياترو يې په ډاگه ويل چي که انگرېزهيواد ته راسي، دوی به داوسني واکمن له پاره ونه جنگيږي بلکي وسلې به کښيږدي.

نوي اميردلښکردارامولو له پاره خپله توجه ددوی ټولو دمعاش زياتولو ته واړوله او زه پسه ورکشاپوکي غورېدل، چي ځيني عسکر په دې باب مشوري

کوي، چي که اميرخپله ژمنه پرځای نه کړه او که دمعاش زیاتوب کافي نه و دوی باید څه وکړي؟ په دې کې هیڅ شک نه وچي داغوبننه دټول لښکر وه . ددوی معاش دمیاشتي اته کابلی روپۍ و (پنځه شلنگه و اته پنسه) اویوه سړي راته وویل، چي دی دمیاشتي تردوولس روپیو په کمه قانع نه دی . او که دغه اندازه معاش ورنه کړه سي، دی به له نورو کسانو سره یوځای سي . دعسکرو معاش دپرژردمیاشتي لسوکابلیو روپیو ته جگ سو خودمعاش دازیاتونه کافي ونه بلل سوه اوناراضیودوام وموند . په راتلونکي اخترکي، چي سردارنصرالله دامیرد ناروغۍ له امله دهغه پرځای لښکر معاینه کاوه اوخلکو ته یې له معمول سره سم دامیرسلامونه وویل ، هیچایې عليك ونه وایه . دخوشیو له پاره حالات نازک سول خوسردارنصرالله خپلي معاینې ته ادامه ورکړه، نکه هیڅ چي گویانه وي پېښ سوي . مراسم بې له دې چي کومه بله ناوړتیا دي پېښه سي ، پای ته ورسېدل .

نوي امیر دريفورم دپري ژمني وکړې خوپرځای یې نه کړې . تخت ته دده درسېدو په دابل کال وچکالی راغله ، واوره ونه اورېده . داکار د هغو اوبو دکمښت سبب سو، چي په غروکي دواورو له ویلېدو څخه راځي اوپه پسرلي کي دکرنې له پاره ضروري دي . په نتیجه کي حاصلات لږسول . وچکالی دوام وکړ اویوزیات شمېر خلك له لوري مړه سول . وروسته بیادخوراکي موادو دکمښت پرڅنگ دکولر اناروغي هم راغله اوپه یوخواوونیو کي یې په زرگونو تنه ووژل . په خلکو کي عمومي ناراضیتي زیاتي سولې . ځکه داټول آفتونه یې دامیرله بدشامته گڼل . دامیردوژلو له پاره دسیسې کشف سوې اوامیرخان په ارگ کي خوندي وساته . کله کله به یې خان ښکاره کاوه . زیات وخت یې په حرم سرای کي تېراوه اودمخبرانو رپوټونه یې پخپله لوستل . حکومت یې خوشي کړی و چي خپل کارونه پخپله وکړي . دې کارناراضیتي نوري هم پسې زیاتي کړې . دغه راز له دې بهري چي څوک خیانت ورسره ونه کړي ، له مخصوصو کسانو پرته یې بل چاته اجازه نه ورکوله چي ده ته حاضرسي . دهغوخلکو له پاره یې چي کوم شکایت یې درلود ، یوسیستم جوړکړ چي شکایت کوونکي بایدله کوټوالی څخه یوتاپه سوی کاغذ یا د عرض پاڼه رانیسي ، خپل عرض پرولیکي

اوژمنه سوې وه چې دغه راز عريضو ته به پاملرنه كېږي . دغه راز عريضې به په هغه بڼه كې اچول كېدې چې د كوتوالې مخ ته به د همدې مقصد له پاره ايښوول سوې و . كوتوال به هره ورځ هغه را غونډولې او امير ته به يې وړاندي كولې . خو خلكو شكايت كاوه چې دغه راز عريضو ته د سملاسي جواب وركولو له ژمنې سره سره ، بيا هم دوى پر تاپه سوې كاغذ پيسې وركړې . خو جواب تر لاسه نه كړي ، كه جواب تر لاسه هم كړي هغه داسې گونگ وي ، چې نه د منظورۍ معنا وركوي نه د نامنظورۍ . په نتيجه كې داسيستم هم بې اعتباره سو . خلكو استدلال كاوه ، چې ولې پر داسي يوه ټكټ پيسې وركړي چې په غالب گومان سره يې ستونزه نه په حل كېږي .

د فقيد امير د وخت د اكار د پر گټور وچي هغو خلكو ته په اجازه وركول كېده له امير سره وگوري چې پرسرك يا د جمعې په ورځ (د مسلمانانو ريكشنې) له مسجد څخه دراتگ پروخت به له امير سره مخامخ كېدل . دې كار به خلكو ته جرات وركاوه . فقيد امير دخپلې پاچهۍ په لومړي سر كې دومره وړاندي ولاړ چې ټولو خلكو ان جارو كښانو ته يې د «ورور» خطاب كاوه . نوى امير دا اجازه نه وركوله او بيا اعلان يې وكړ چې كه هر چا پرسرك باندي ده ته عريضه وړاندي كړه ، بندي كېږي به . اوله ځينو هغو كسانو سره چې له دغه امر څخه يې سرغړونه كړې وه ، همداسي و هم سول . په نتيجه كې خلكو ځانونه له خپل پاچا څخه بېل احساس كړل ځكه له هغه سره يې خبرې نسواي كولای ، ليكلي عريضې يې مسترديدلې اودوى بايد بې له دې چې د غور كولو اميد دي ولري ، هر هغه څه زغملې واى چې ورپېښېدل ، زړونه يې وختل . ځكه امير صاحب دوى هېر كړي وو اوددوى په غم كې نه و . افغانان په ډېرو شيانو كې ډېر زيار كښ خلك دي او بې له شكه ددوى ديني عقايدو له دوى سره مرسته كړې چې له حالاتو سره ځان سم كړي . ددوى په عقیده امير روحاني مشردى اودوى دهغه احترام په هر ډول چې وي ، بايد وكړي . نور خلك به دغسي شرايطو كې مسايل پخپلو لاسو كې نيسي خو افغانان ډېر قبيلوي خلك هم دي . دوى دخپلو خانانو له لاسه ځكه خورېږي ، چې يودبل پر ضد يې پاروي .

اوسنى امير له سپورت سره هم مينه لري اودخپل غټوالي په تناسب چې قديې

ترينځه نيم فوټو يوڅه زيات پنډ (پريپر) چارشانه سړي اوپنې يې لږڅه لنډي دي، خوبياهم بنه تمرين كولاى سي. دده اصلي مشغولتيا اشپزي ده اودامشغوليت دهيواد په زياترو خلكو كې عام دى. ويل كيږي چې دى ترخپلو اشپزانو لاهم بنه اشپزي كوي. دجمعې ورځ په خانگري توگه دغه مشغوليت ته وقف سوې ده. دده ټول ملكري دخورو په تهيه كولو كې مرسته كوي اوكله، چې خواړه پاخه سول، ټول يو ځاى سره كښېني اوپه گډه يې خوري. اميردغه راز كله كله خپله دسپوگاډي چلوي اوكله لاچكراوښكارته هم ځي. پخوا چې ميلې زياتي وې، دى به هر كله دخو ورځو له پاره بهرته ووت. خوله كومه وخته چې پاچاسوى دى، ډېرلږ ښكار كوي او يوازي كوم مازيگر ووزي.

يووخت چې دكولراناروغي پاى ته رسېدونكې وه، دى په پل بگرامي كې خپل ښكارځاى ته ووت چې كابل دشمال ختيځ په شپږميلي كې پروت دى. هورې به يې خواوونى تېري كړې. ملگرو افسرانو او محافظينو يې شپې په شپږو كې تېرولي ځكه هواسره وه اوژمى راتلونكى و. په دغه وخت كې يوسر كاري پيل مست (لېونى) سو اوخپل خاوند (Mahout) يې وواژه، مخ يې پر كمپ ونيو ټول خلك چې په مخه ورتلل ځني تښتېدل. داميرشاغاسي، چې دده له خپلوانو څخه و، اوپخپله هم يوڅه بدمغزه شانتته سړى و، اميرته وويل چې دى به پيل ووژني. توره يې كښ كړه اوآس ته يې ورټوپ كړه. پرنورشلوتنوسپرو يې رغ وكړ چې په ده پسې سي اوپه گډه پرييل باندي بريد وكړي. پيل هم ددوى پرخوا حمله پيل كړ. افغاني اسونه دپيلانو په مقابل كې درېدلای نه سي اوكله چې يې وليدل، پيل ورباندي دبريد په حال كې دى، هري خواته سره تيت سول اوپه يوڅو دقيقو كې ميدان خالي پاته سو. پيل به كله په يوه اوكله په بل پسې منډي وهلې. په داسي حال كې چې دتېښتي دلاري موندلو په غرض دسپرو اواسونو قهرجن او عصباني تلابونو، له ويالوڅخه ټوپونو وهلو، له كوچنيو بوټو او نياالگيو سره ټكړېدلو دتماشا كوونكو له پاره له خطر سره سره، يوڅنډوونكې صحنه جوړه كړې وه. په پاى كې پيل يوې ژوري كښدي ته وروښوېدى او هورې پكښې بند سو. دپاس له خواپه ښاخونو اووښو كې پټ سو اوپه دې ډول په دام كې ولوېد. له څه مشورو وروسته فيصله وسوه، چې پيل ته

بايد څلورپونډه کافور، څلورپونډه ترياک او څلور پونډه چرس ورکول سي چي مستي يې وراړامه کړي او همداسي وسوه. په دابل سهار پيل مړو. دداسي نتيجې انتظار چانه درلود. که څه هم له دغي اندازې درمل سره دانتيجه طبيعي وه. افغانان دواقعي علاج له پاره پرزيات مقدار درمل باورلري.

امير حبيب الله خان له پينس او کرکيت سره هم مينه لري په تېره بيا له کرکيت سره ځکه ددوی ملي لوبي (توپ بازی) ته ورته ده. توپ بازی هم په توپ اولرگي سره کيږي. داشپزی پرڅنگ دامير بل ساتېری Magic Lantern (۴) دی. دهغه په زرگونو سلايدونه لري، چي ځني يې دنړۍ ددېرو جالبو ځايونو عکسونه دي. ما امير ته دسينما يوماشين ورکړ چي دوې شپې پرله پسې يې دارگ ددربار په يوه خونه کي ايښی و. دسينما ماشين په انتظارخانه کي ايښول سوی و او تماشاچيان ددربار په يوه بله لويه خونه کي ناست وو. ددې دوو خونو ترمنځ دهلبز باندي يې لنډه پرده څرولې وه چي تصويرونه ورباندي لوېدل. په اول ماښام چي هرڅه آماده سول، امير هغې خونې ته راوبلل سو چي مامځکي سامانونه پکښې سمبال کړي وو. امير له ماڅخه وغوښتل، چي خپل کار ور وښيم. ما همداسي وکړه. وروسته دی بلي غټې خونې ته ولاړ، چي نمايش وگوري اودمخه تردې چي تماشي ته دشروع کولو اجازه ورکړه سي، پرداخلېدو باندي يې فیس کښېښود. پرچوکي باندي ناستو کسانو بايد لس روپي اوپريښوولايږ بايد پنځه روپي ورکړي وای. کله چي مادغه خبره واورېده. فکر مې کاوه چي ماته به هم ددغه ساتېري جوړولو په عوض کي خپله ونډه راورسيږي، خوامير هغه ټولي پيسې خپله واخيستي اودادده دهغو خاصيتونو يوه بېلگه وه چي خلکو يې په باب خبري کولې.

د اتم څپرکي لمنليکونه

(۱) د ډورچسټر په نامه يوه سيمه د لندن په لويديځ کي پرته ده ، چي د Lord Dorchester نامه ته منسوبه ده . لارډ ډورچسټر (۱۷۲۴ - ۱۸۰۸ م) د انګلستان يو زړه در جنرال و چي د کاناډا د کيويک ايالت په نيولو کي يې ميرانه ښوولې وه او د همدغې سويې له امله د جنرالۍ رتبې ته رسېدلی و . نوموړي پر نورو دندو سربېره ، دوه واره د کاناډا د گورنر جنرال په توګه کار کړی و (۲۰۹)

(۲) « خان ملا » د قاضي عبدالرحمن بارکزي کندهاري لقب و ، چي د امير عبدالرحمان خان په اداره کي يې د قاضي القضاة مقام درلود . خان ملا قاضي عبدالرحمن د قاضي محمد سعيد « خان علوم » زوی د قاضي محمد اسمعيل (زړي نيکه) لمسی او د قاضي نصرالله خان کورس کېدی . قاضي نصرالله خان د لوی احمدشاه بابا د عصر فاضل او علمي شخصيت و . د کابل په زاړه ښار کي د « خان ملا يا خان علوم » په نامه يوه کوڅه سته ، چي د قاضي محمد سعيد نامه ته منسوبه ده .

(د دغې درنې او علمي کورنۍ په باب وګورئ : کانديد اکادميسن محمد اعظم سيستاني - دونايفه سياسي و نظامي افغانستان در نيمه اول قرن نزده ميلادي - صفحات ۶۸ - ۷۸ - چاپ ۱۳۷۱ ش)

(۳) دغه حالت د دې کتاب تر ليکلو نژدې يوه نيمه پېړۍ وروسته بيا تکرار سو . د کابل ښکلی ، ودان او تر زياتي اندازې عصري ښار چور او له خاورو سره برابر سو . داسي ښکاري چي ددې خلکو عادت په دې يو نيم سل کاله کي دومره زيات بدل سوی نه دی (۲۰۹)

(۴) مېچک لانټرن د لومړني پروجکټور نوم دی ، چي د ۱۶۵۰ م کال په شاوخوا کي اختراع سوی و . داوولسمې پېړۍ په پای کي دغه راز پروجکټورونه په هورتلونو او ماڼيو کي د کوچنيو سينماګانو په شکل ايښوول سوی و او د الکين څراغ او يوه کمزوري شمع په واسطه چلېدل . زياتره يې د پيريانانو ، د بيانو او شيطانانو نندارې ښوولې (۲۰۹)

نهم خپرکی

زندانونه اوبندیان

کوټوال اوکوټوالي - پولیس دشلوبه توگه - دزندانونو بیان - له بندیانو سره دچال چلند اودهغوی دزولنویان - دبالاحصارزورڅاه - استخباراتي سیستم - دسربوغازي پربکول - دروغ ریوتونه - فانه اوشکنجې.

په ختیځ کي دکوټوال مقام له لرغونو وختونو څخه یولړ مقام دی. په ځینو هیوادوکي ، کوټوال داعدام امرهم ورکولای سي خو په افغانستان کي یوازي امیردسترو سزاگانوواک لري . دکوټوال یوه وظیفه دټولوعمومي اوخصوصي اعدامونو دسرته رسولوڅارنه ده . دغه راز دهغوشکنجوا اداره کول دي، چي خلکو ته دهغوی پرجرمونو باندي داقرارکولو اودهغوی دملگرو دنومونو بنسولولپاره ورکول کيږي . همداشان دټولوسزاگانو اوجرمودسم عملي کېدو څارنه ده . پردې سربیره دده وظیفه دټول بناردانتظاماتو تعقیبول ، دپولیسو اداره کول ، خان ته دټول ملکي اوجنایي قضیو (دعوو) ورغوبنتل ، دکوڅو دکلانترانو (ملکانو) درپوتونواخیستل اوڅپرل اودزپربدنو اومرگونو دریکارې ثبتول دي.

دکوټوالی دفتردارگ بازار دگومبتي په څنگ کي جوړسوی دی . دغه بازار دبنارتړټولو نوی بازار اودارگ ماڼی ته نزدې بازاردی . په کابل کي که څوک دپربنده مالونه غواړي رانیسي ، همدلته موندل کيږي . دکوټوالی دلوی دفترپرڅنگ دکابل په بېلابیلو کوڅوکي دکوټوالی (پولیسو) یوشمېر مرکزونه هم سته چي په اصل کي دتښتوونو دمخنیوی په مقصد اوهیواد ته دټولو واردسوو مالونو دگمرکي محصول دټولولپاره دگاوندیو ولایتونو دپولو پرتولو اصلي لارو باندي جوړسوي دي. په دې ډول پولیس کولای سي هیواد ته دهرراتلونکي اووتونکي شخص څارنه وکړي . په کابل کي گمرکي محصول دسړي مخصوصي ادارې له خوا، چي د همدغه مقصد له پاره جوړه سوي ده،

راغونډيږي. دپوليسو په هرمرکز کې پرحوالدار (Sergeant) سربېره دکوټوالی دسپاهيانو اووه کسيزگارۍ سته. حوالداران بايد ليک لوست وکولای سي. خودېر لږيې باسواده وي اوخپل دوست ياملگری يې ورسره وي اوټول رپورټونه ليکي. ترحوالدارپه رتبه کې يوشمېر نورلور افسران هم سته خو دوی ټول، افسران اوسپاهيان له چوکۍ څخه دگټې اخيستلو اودفترته له حاضرسيو کسانوڅخه دپيسو اومالونو تروښولو (اخيستلو) اودخان حق په جانب ښودلو معمول دودپالي. ديوجاله پاره چې په يوه پېښه کې گيرسوی ياله قانون څخه په سرکښۍ متهم سوی وي، دکوټوالی سپاهيانوته دخان خلاصولو په مقصد بډي ورکول عام کار دی اوهر سپاهي يې په هغه صورت کې کوي، چې لوړو مقامونو ته دخبرورکولوکوم شاهد نه وي اوده ته ستونزي پېښي نسي.

په کابل کې پوليس پخپله ترټولو غټ غله دي اوهرڅه لوی وي که ووړ، چې په گوتو ورسې، اخلي يې. خو که بل څوک پرغلا وويني، يايې شک پرراسي، دپرزيات خښمېږي. ښايي پرخپلو امتيازونو باندي به يې تېري گڼي. پوليس به په بازارکې دتېرېدلو په وخت کې له دوکان څخه دک موت مېوه ياکوم بل څه اخلي اوخوري به يې خودوکاندار بايد هيڅ هم ونه وايي. که کوم دوکانداردپوليسو ددغه شان عمل په وړاندي غالمغال وکړي، دپرزربه يې پرضد کومه دوسيه جوړه سي اودی به پکښې راگيرسي. که يې داتهام له پاره بل څه نه وي، په دې تور يې متهموي چې کاني (وزنونه) يې کم وو. څرنگه چې په کابل کې دقيق فلزي وزنونه (کاني)، چې دحکومت په ورکشاپونو کې دي جوړسوي وي، دپرمحدوددي اودوکانداران په سوداګي دوزن کولو له پاره بېلابېل کاني دسړک دغاړي له کاهو سره اليش کړي وي، نودوکاندار په همدغه دوسيه باندي کوټوال ته دمحاکمې له پاره بوزي. کله چې دغسي باوري اسناد وړاندي سي، څرگنده ده، چې دوکاندار ته درنه جریمه ورکول کېږي او دکوټوالی سپاهي ته په راتلونکي کې نورهم درناوی کېږي. په کابل کې، چې زياتره غلاوي سوي دي، دکوټوالی دسپاهيانو لاس پکښې وي. دپوليس په توګه ددوی موقف، دوی ته دالمکانات برابرې چې دپړدک دوکان ياکورپه نخښه کړي او دخښتنانو دتګ اوراتګ دپردقيق معلومات ترلاسه کړي.

دکوټوالی گارډ باید په هرودو اوونیو کې د بېلابیلو سټېشنونو ترمنځ سره ایش سې. خوکه څوک وغواړي په هغه سټېشن کې پاته سې چې کارې لېواو عوایدې زیات وي ، پاتېدلای سې. دا کارونه هغه کسان سره تنظیموي چې دکوټوال دباور وړ وي . دغه سپاهیان دکوټوال له خوا دسزاگانو اومجازاتو د عملي کولو اودگزموکولو له پاره مقرر سوي او ټاکل سوي کسان دي. ځینې ځوان سپاهیان په وحشتناکوسزاوړکولو کې له گډون وروسته د پرناروغ سې مگرورو ورو ورسره عادي او زړه یې سخت سې او څه موده وروستریې دنورو پرکړاو، ان دکوم بدمرغه پرمرگ او شکنجو وړکولولا هم زړه نه خوړیږي .

تر ښار دباندي هم د بېلابیلو قطعو د عسکرو گاردونه وي . دغه شان گاردونه زیاتره دارگ پر شاوخوا اود ښار په نوې برخه کې ځای پر ځای وي . داوسني امیر په وخت کې دغه گاردونه اودکوټوالی دا، دواړه په شمېر کې زیات سوي دي او په ځینو ځایو کې خودشپې له خوا پر هروسلمو مترو باندي یوولاړوي . دکوټوالی سټېشنونه هم په دې وروستیو وختو کې پر ټولو سړکونو باندي اوتر ښار بهر تر تقریبا څلورومیلو پورې ددې لپاره جوړ سوي دي چې دبې اجازې وتونکو مخه ونیسي . گویا اوس څوک تر ښار بهران پنځه یا شپږ میله لاهم له اجازې پرته سفر نسې کولای. په لیري سټېشنونو کې کله کله دکوټوالی پرسپاهیانو باندي د شپې له خوا د پیرې پروخت دتړیک اخیستلو په مقصد برید کیږي . دیوتن وژل سوي سپاهي مړی خو په بابر کې (له ښار څخه صرف دوه میله جنوب لورته) ټوټه ټوټه سوی هم و او غالباً به له دې امله و، چې د ژوندي پاته کېدلو له پاره یې ښه جگړه کړې وه او ځیني یرغلگریې ټپیان کړي وو.

د کابل زندانونه د همدې مقصد له پاره جوړي سوي ودانۍ نه دي بلکې له هر حکومتی کور څخه چې مناسب موقعیت ولري، د زندان کار اخیستل کیږي اوجیلخانه ځني جوړیږي . کړکیوته یې کلکي میلې وړکړي وي چې د بندیانو د تېښتي مخه په ونیول سې اود بهر دروازه یې د پرتینګه او قلف وي . دکوټوالی یو سپاهي دننه پیره ولاړ وي . په دغه راز کورونو کې د بندیانو دشمېر په نسبت ځای بېخي نامناسب وي خو مقامات هغه ته نه پاملرنه کوي اونه یې د پاک او سوتره ساتلو له پاره سرسته کوي . ان ددغو بندیانو څارویو د سم استوګن کولو

پر مفکوره دلاسه لاکاندي هم . دناروغيو دمخنيوی فکرخوپه مطلق ډول وجودنه لري اوبنديان په يوه داسي کورکي د رمې په شان سره راغونډ سوي وي، چي بنایي دشلو يادپرشو کالوراهيسي ترې زندان کاراخيستل سوی دی خو هيڅکله هم پاک سوی نه دی . په نتيجه کي بنديان هرکله په لويه تبه اونورو ناروغيو اخته کيږي . يوازي همداتبه دبنديانو په سلوکي اوبيا - اتيا له منځه وړي اوعجيبه داده، چي ولي ټول نه مري .

يوچاچي څوکاله يې په بنديخانه کي تېرکړي وو، ماته بيان کاوه، چي دی ، پلاراويوشمېر نورخپلوان يې په ځنځيرونوسره تړلي اوله يوې ليري فاصلې څخه يې کابل ته په کوم سياسي تور راوستلي اودلته يې زندان ته اچولي وو . داډېره نادره خبره ده، چي ددغه راز اتهام بنديانو غورډي سملاسي وسي . دوی څوکاله همداسي پراته وواودخوشي کېدو اميدخوېې کورټ نه درلود . خپلوانو اودوستانو يې اميرته له دې بيړي عرض نه کاوه، چي دوی پخپله په بلا کښنوزي . هغه خونه چي دوی پکښې اچول سوي وو ، بيخي وړه وه اوله نورو بنديانوسره ددوی شمېر تقريبا دېرش تنه و . دشپې چي به بيدېدل ، په هغه صورت کي خايدلای سواي چي څنگ څنگ يوه ليکه غزېدلي وای . دبیت الخلا انتظام بيخي و ، نه . په دغه وخت کي لويه تبه هم په گډه سوه چي يوپه بل پسې يې له پښو اچول . دده پلار اويوشمېر وروڼه و دتره زامن يې له نورو سره يوځای بنخولوته يووړل . دی پخپله له تبي څخه څو اوونۍ ناروغ و ، خو روغ سو اوکله چي ناروغي پای ته ورسېده ، ددوی له راغليو کسانو څخه يوازي پنځه تنه پاته وو . ډېر ژر يې نور بنديان ورته راوستل اوخونه بياډکه سوه چي له دغو بنديانو څخه ځني په تبه اخته کېدل اومره کېدل .

په هغه وخت کي يو شمېر بنديان په پټه توگه ايستل کېدل اوتقريباً هره شپه به يو سړی غوښتل کېدی اوله خپلو بنديانو سره به تلی اوبيايې هيڅ درک نه معلومېدی . دې کارنور بنديان په وحشت کي واچول ځکه هيڅوک نه پوهېدی چي څه پيښيږي اوبنایي دده نوبت به هم دابله شپه راسي . په پای کي فشار دومره زيات سو چي هغوی بغاوت اوتېښتي ته چمتو سول . ځکه دتېښتي په تلابن کي مسر کېدل هيڅکله تردې بدتر نه و ، چي څوک دي دمرگ ورسېدو ته

منتظر ناست وي . خڪه نويوه شپه ددرو بچو په شاوخواکي کله چي پيره دار کها له ورته معلوم سو اونور عسکر زياتره بيده وو ، دوی ترکوتې راوتل اومخ پردروازه رهي سول . په دغه وخت کي يوبل پيره دار وليدل اودزيې پروکړ ، يوتن يې وويشت خومخکي له دې چي توپک دي بيا دک کړي ، يوغت پښتون چي دبنديانو لارښوونه يې کوله ، پرزېنگي پورته کړ ، دمخکي يې راويشت اوملايې ورماته کړه . بيا يې توپک خني واخيست اوبه برچه يې وواهه . په غالمغال باندي نور پيره داران راويښ سول اويوه کوچنی جگړه ونښته . خوتنه پيره داران ووژل سول اونوروتښتېدل . خوخيښي بنديان هم په دغه اخ وډب کي ژوبل سول . دزدان دروازه اوس بې پيرې وه اوبنديانو فرار وکړ . خوتښتېدلوي پيره دارانو نورکسان خبرکړل اوبنديان لاپه کوڅوکي زيات ليري تللي نه وو ، چي پيره داران ورورسېدل ، مخ وشايې ورته ونيوله اوله لنډ اخ وډب وروسته له زوره ولوېدل اوبيرته زندان ته راوستل سول . له دې امله خوتنه چي هغه غت پښتون هم پکښي و ، په دارسول . پرنورو يې دومره درانه خنځيرونه واچول ، چي ترلاندي تلای نسواي . سړي راته ويل چي څوکلونه همداسي تېرسول . په پای کي دده دوستانو اميرته عرض ورساوه . څرنگه چي دده پر خلاف کوم ثبوت نه واوهغه والي چي دی يې بندي کړی و ، پخپله په دارسوی و ، ځکه نو دی خوشي سو . مگرصحت يې بېخي خراب سوې و اويوڅوکاله وروسته مړ سو .

بنديانوته دحکومت له خوا دورخي دوي وچي دودي ورکولي کيږي (هره يوه يې نيم پونډ وزن لري) ، يوه سهاربله په شپه کي . دادي هېڅکله کفايت نه کوي اوکوم بندي ته چي ددوستانو ياخپلوانو له خوا خواږه اوبيسي ونه رسيږي ، حال يې بېخي خراب وي . په هرصورت بنديان پخپلو منځوکي په تېره بيا غريب خلک ټول ډېرښه وي اويو څوک چي دخورک له پاره خواږه ولري ، که څه هم لږ وي له هغه چاسره يې شريکوي چي هيڅ ونه لري . بنديانوته يې په پښوکي زولني اچولي ، چي پرنسگرو (بجلکو) يې تړلي سوي وي ، ددوی دحرکت مخه نيسي اودتېښتي له پاره هرراز تلابښ يې شنډوي . لاسونه يې يوازي هغه وخت ولچک وي ، چي يو سړی اعدام ته بيایي ، يا کومه مخصوصه سزا ورکول سوې وي . نور وخت لاسونه ازادوي . په ټولو حالاتوکي له بنديانو سره دهغوی د پيره

دارانو سلوك ډېر خشن وي . كه كوم بندي ډپيره دارا مرسلاسي پرځای نه كړي .
دتوپك په تېره څوكه يې پرنازكه ملاباندي دخبرداري په مقصد وهي . تركومه
ځايه چي ماليدلي دي ، فكر كوم چي دكوڅې دسپي ژوند دبنديانو په مقايسه
ډېر خوشاله ژوند دی .

په ټولو زندانوكي ترټولو وحشتناك يې په بالاحصاركي يوزورځاه
دی . دا يوپخوانی څاه دی ، چي په ډبره كي كيندل سوی دی . دبېخ خواته يوڅه
پراخ دی اوپسور يې پنځلس ، شل فوټه كيږي . دڅاه پرخوله باندي يوه كوډله
ده چي دسپاهيانو يوه پيره پكښې ساتله كيږي . په دغه ترمخكي لاندي غاركي
هغه انسانان د تل له پاره اچول كيږي ، چي ډېر غټ جرمونه يې كړي وي (البته
دمقاماتو په نظر غټ جرمونه) اوهورې پسې مري . دمرو جسدونه چي له
ژونديو سره يوځای پراته وي ، ترې رايستل كيږي . البته په څاه كي د روغتيا
ساتني انتظام نسته ، بنديان ورشپوه كيږي او هغوی چي ورولوبدل هورې پسې
پاتېږي . دورځي يوځل خواږه (وچه ډوډی او اوبه) په رسي ورځړول كيږي .
ډېر لږ كسان داسي پكښې وي چي په لنډه موده كي دي يې مغزوصحت له لاسه
نه وي وركړي . زياتره بندي سوي كسان ډېر ژر خپل ژوندته له دې لاري خاتمه
ورکړي ، چي خپل خانونه له ډبرو سره ترهغه وخته وهي ، چي بې هوبنه اوپسې
مړسي . ځكه يوازيتوب او بيړي دوی ټول ليونيان كړي وي . دڅاه بېخ تياره دی
اوبوازي روڼادڅاله خولې څخه ورځي . هلته هيڅ بندي دبهرنی دنياږغ نه اوري .
تعفن اودهوا چټلتيا تراندازې زياته وي اودا پخپله كفايت كوي چي دمرگ
سبب دي سي . دلته يو سړی سته چي ويل كيږي چي په دغه څاه كي يې پنځلس
كاله ياتردې زيات تېر كړي دي . خو هغه بېخي چورلېونی دی او په خپل ماحول
خبرنه دی . كله چي امير مرسو (مراد يې امير عبدالرحمن دی - م.م.) ، اوسني
اميرامروكړ هغه كسان ، چي په دغه څاه كي دي ، راودي ايستل سي اوده ته دي
حاضر كړه سي . درې تنه پكښې ژوندي پاته وو . دهغوی څېرې دكتلونه وې ځكه
مخونه يې دمروپه شان تك سپين او بنستي وو ، سترگي يې په روڼاكي ديدنه كاوه
، دسرونو ږيرو وربښتان يې اورده او جرسوي او پر مخونو يې راخوړند سوي وو .
دوحشيانو اوځناور په شان بنكار بدل ، دگوتو نوكان يې دومره اورده سوي وه چي

دباني هغې ته ورته ايسېدل . امير يې دخوشي کېدو امرورکړ خودوي درې اونۍ وروسته يې بېرته امرورکړچي ودي نيول سي اوڅاه ته دي واچول سي . امير دنوروکسانو شهادتونوپه دې خبره قانع کړی و ، چي ددغو بنديانو په دغه شان بندي کولوکي يې دپلار عمل عادلانه و .

کله چي فقيد اميرله روسيې څخه هيوادته راستون سو ، له خان سره يې دروسيې له استخباراتي سيستم سره علاقمندي راوړې وه اودخپل حکومت له سيستم سره يې ملگري کړه . په نتيجه کي له هروځلورو تنوڅخه يو تن يې رپوتچي (مخبر) و ، او امير ته يې مخصوص رپوتونه لېرل . دا مخبران په ټولو طبقاتواورتېبوکي موجود وو . دهرغت کور په نوکرانوکي يويادوه مخبران وو اوهرڅه چي يې ليدل يا اورېدل ، رپوت به يې کاوه . څرنگه چي دهيواد رسم ورواج داسي دی چي نوکران له بادار سره په يوه خونډه کي ناست وي . دوی دروازي ته نزدي ددې له پاره کښني چي دخپل مقام ټيټوالي په وښيي ، نورو دوی ته اجازه سته چي دخپل بادار اودهغه دملگرو په خبروکي خپله نظريه څرگنده کړي . څرگنده ده ، چي دوی هرڅه په هروخت کي اوري اوکه يې بادار له کوم مهلمه سره خصوصي خبري کوي ، دی بايد ترخوني دباندې روزي ، چي داخپله غيرمعمول ودېدگومانی کاردی او بايد اميرته يې رپوت ورکړه سي . امير دخپلو زامنو په کوروکي مخبران لري ، دغه راز دهغوی دحرم په ښځوکي يې لري اوان دخپل حرم په ښځواودخپلو ماندينوپه منځ کي مخبران لري . دده زامن اوماندينې يې بياپخپل روڼ سره دده په نوکرانوکي مخبران لري اودټولو هغوکارونو خبرورکوي ، چي ددوی په ارتباط کيږي . دا يو ډېر مصرف سيستم و داسي سيستم چي مخبرانوتري په ټگۍ سره ناوړه استفاده کوله اودهغو کسانوپرخلاف به يې دروغجن رپوتونه جوړول ، چي ددوی به ورسره جوړه نه وه يابه تري ډارېدل اوپه يوډول به يې له لاري ايستل . دغه راز به دوی دقضاوت په وخت کي دبل چاله دښمن سره ورته چلندکاوه .

دفقيد اميرپه نظر ترټولو سخت اونه بڅښونکی جرم داوچي يوڅوک دده يادده دهيواد په باب دهندحکومت ته ليکلی رپوت ورکړي . دانودده هغو مخبرانوته تياره ميله وه ، چي غوښتل به يې خپل کوم دښمن له لاري ليري کړي . دوی به

کندي ته دخپل حریف دورغورخولو له پاره ددسیسې جوړولو په مقصد یې له دې، چې دامیر له غچ اخیستي څخه دې بچ سي، ښه پوره اندازه چالاکی ښودله او پردې کار یې ښه پوره غوراووخت لگاوه . ددغه راز دسیسوپلان به معمولاً داسې جوړېدی، چې امیر ته به یې سرپر سر رپوټونه لېږل . داچې څه راز دوی انگرېزي حکومت ته دپلاني سړی رپوټونه درک کړل او په ثبوت کې به یې جعلی لیکونه او رپوټونه چې گویا دوی موندلي وو، وړاندې کول اوداسې به یې ښوول چې تورنو کسانو دالیکونه په هندوستان یا کوم بل ځای کې خپلو دوستانو ته لېږل. ددغو لیکونو مسودې به یې له لازمو لارښوونو سره کاپي کولې او امیر ته به یې خواوونۍ وروسته استولې . په دې وسیلو به دوی امیر ته له بېلابیلو ځایونو څخه دلیکونو لېږل تنظیمول اوتاکی شخص به یې دانگرېزي جاسوس په توګه متهم کاوه . کله چې به یولیک په بل پسې امیر ته رسېدی اویوه به دهابل تایید اوتصدیق کاوه، طبیعي وه، چې امیر به هم وڅښمېدی اوډېره موده به تېره سوې نه وه، چې متهم به زندان ته ولاړ اوهورې به پسې ورک سو اوپه به یې بیا په ندرت سره لگېده . معمول داسې و، چې دغه راز خلک به دښپې له خوا یاپه زهرو یاپه برچو یا هم دغاړي په پرې کېدو له منځه وړل کېدل.

دسړی دحلالولو (دغاړي پرې کولو) طریقې ډېره ښاده خو تاثرآوره وه . دووتنو به دسړي لاسونه پینګ کړل او سربه یې دشاخواته کش کړ . بل تن یې پښې نیولې ، که به دقربانی سړی غښتلی و دووتنو یې پښې نیولې . ټاکلي افسر به خپله توره دسړي پرغاړه مخ وشاته تېره کړه اوترهغوبه یې تېروله چې پرهاربه ښه ژورسو . وروسته به سړی پرمخکه وغورخول سو اوهغه شان تریکي به یې پیل کړې له چرګ، چې یې په عین شرایطو کې کوي . وروسته به مړسو . په ځینو حالاتو کې به یې که امیرحکم کړی وای سرله تن څخه ورپرې کړ .

په نورو کېسونو کې چې پرسړي باندي دغاړي پرې کېدو حکم سوی وي قبريې مخکي له مخکي لاتیاروي . کله چې دچرې کارخلاص سي، سملاسي یې قبرته ور غورخوي او په یوم سره خاوري پرواړوي . گویا ترهیرني دمخه یې ښخ کړي.

دامیرپه نظر جعلی رپوټ سترجنایت دی اودکشفېدو په صورت کې یې

عاملين سملاسي اعداميري . په ځينو حالاتو کي چي يو څوک په غلطۍ سره ووزل سي ، مجرمين يې زاړه څاه ته په اچولو سره په خپله جزا سپري . زه يو وخت داميره دربار کي ناست وم چي پنځلس شپاړس تنه بنديان اونور کسان راوستل سول . بنديان په جعلی رپوت ورکولو تورن وو . نور کسان يې هغه خلک وو ، چي رپوت يې په باب تهيه سوی و . شپږ اووه تنه بنديان د «فاني» ورکولو په شکنجه محکوم سول . «فانه» داسي ورکول کيږي: دلرگي يوه پاڼه (ستن) چي تقريباً شپږانچه پسرولري ، په اوږدو باندي پردوو برخو باندي چول کيږي . دواړي برخي يې بيرته سره يو ځای ايسول کيږي او په اوږدو باندي يې نيمايي برخه په رسي تړل کيږي چي وروسته داسي ايسي لکه دټوکرانو غټ موري . دپايې تړل سوی سره مخکه کي ښه مضبوط ټينگيږي . سره جلا سوې برخه يې دسطحي و خواته وي . د هغه چاپښه چي غواړي شکنجه يې کړي ، دپايې په لور سپوري په نړيو رسيو داسي تړي چي پرېښه اوپاڼه دواړو راوپېچل سي او د V په شان يولرگي دسرله خوا په درز کي ايردي . کله چي دغه لرگي دکښتې خواته په سوټک ووهل سي . دپايې دواړه پلمې سره پراخيږي اونړی رسي په قوت سره کشيږي اودشخص پښه له پاڼې سره کلکه نښلوي . کله چي غواړي دشکنجې دغه آله استعمال کړي ، V شکله لرگي ترهغه وخته کښته ټک وهل کيږي ، چي نړی رسي پرېښه باندي يوڅه فشار راوړي . په دغه وخت کي هغه څه پوښتل کيږي چي دقضيې په ارتباط يې دتورن شخص له خولې څخه ويل مراد وي . که تورن له خبرو کولو څخه ډډه وکړي ، V شکله لرگي يوڅه نورهم ټک وهي او پرېښه باندي دنړی رسي فشار لاسي زياتيږي . لرگي ترهغو پوري په سوټک ټک وهي چي تورن ټول هغه څه رسواکړي چي پرې خبروي (زياتره خوله زياتي شکنجې څخه دخلاصون په مقصد هغه څه وايي ، چي دی په خبر نه وي) او که دپښې پنجه عملاً له پښې څخه پرې سي ، بيا يې دابلي پښې ته شکنجه ورکوي . دهر داسي کسان سته چي خپلي پنجې يې له لاسه ورکړي او په راتلونکي ژوند يې په کړاو وي ، خو پر هغه څه يې اقرار نه وي کړی چي په خبروي . له دې څخه ديوافغان دزغم اندازه لگېدلای سي . ديوه رښتيني افغان غوره توب دادی چي دمرگ تړپولي درد وزغمي ، او لسسه خولې سپون ونه باسي . اوځيني همداسي

دوي. دشکنجې بل ډول داسې دى چې دسړي سر په لنډو اوړوکي وپوښي اود اوړو څنډي داسې سره راغونډي کړي چې پيالو غونډي شي ځني جوړسي . په دغه پيالو کې ايشېدلي غوړي تويوي. کله چې ماغزه په ايشېدو پيل وکړي ، ددرد او کړاو تصور يې کېدلای سي ! دشکنجو نورډولونه هم سته خو تشریح کېدلای نسي.

کوم کسان چې يې اميرته راوستلي وو ، د «فانې» له شکنجې ورکولو وروسته په سختی سره پرېښو دريدلای سول . پښې يې په گودرانو ورپېچلي وې. يو يې دازمويني په وخت بېهوښه سو ، خواميروويل چې خجالت دى او پرپيره دارانو يې امر وکړ ، بيرته يې پرېښو ودروي. هغوی دتوپکانو په تېره څوکه په سختی سره وواهه ، لغتي يې ورکړې او هغه بيرته پرهوښ راغی خو مرگي حاله ناروغ ښکارېدى اوددرېدلو په وخت به زنگېدى . په پای کې ديو شمېر زياتومتناقضو شهادتونو تر اورېدلو وروسته حکم وسو ، چې يوڅو تنه دي په دار خورند اونورياتو دي بنديان سي . دانو دمجازاتو له پاره يو مبهم تصميم و . له محکومينو څخه يوتن دتېرېدلو په وخت کې اميرته ښکنځل وکړل اوورته وې ويل ، په داسې غضب اخته سې چې فکر يې نسي کولای. پيره دارانو پرخوله بادي خوراره په سوک وواهه اوکش يې کړ . اميروزه په وحشتناکه توگه غاښونه چېچل چې داکارتل دقهرپه وخت کې کوي . خوله څو شېبو وروسته يې زمسل ، ماته يې مخ راواړاوه اودنورو موضوعگانو په باب ورغېد . گویا غوښتل يې هر هغه څه له دماغه وباسي چې پېښ سوي وو . خوڅو تنه په مرگ محکومول اوددکشولو په وخت کې دهغوی خبروته غورښول ، اميرته کومه نوې خبره نه وه . زياترو خلکو به دا عدامېدو په وخت کې ښکنځل ورته کول ځکه انتقام اوغچ اخیسته دهغوی ذکرکتر يوه ملي خانگرتيا ده.

لسم خپرکی

شکنجې اوداعدام ډولونه

دامیراوسپنیزه واکمني - په ورېښتانو خړول او په ژوندپوستول - په لرگیو باندې ترمرگه وهل -
سړي توتې توتې کول - له غره څخه لاندې راغورخول او په قفس کې له لورې وژل - له ښځو څخه ښوروا
پخول او په نارینه وویاندې تراعدام دمخه چنل - دلخ لیر کولو اولورې سزاور کول - Saffold Scenes -
په ژوندونې ښخول - دصابون دېگ نه اچول - لاسونه پرې کول - ږندول - ددرختو پر کېو سوو ښاخونو
تړل اوسره شلول - په توپ کې الوزول - په دارخړول اونور.

امیریو وخت دخپلو خلکو دسرکښه کرکتر اوله دې بابته دستونزو پېښولو په
باب خبرې کولې . ویل یې هغه کسان چې سزاور کول سوې ده ، ارام سوي
اوقانون ته یې غاړه ایښې ده . نوموړي زیاته کړه چې دخپلي واکمنۍ په دوره
کې یې تریولک تنوزیات اعدام کړي دي . خوبیا هم یوڅو نور کسان لاسته ، چې
فکر کوي دده قوانین ماتولای سي . امیر څکه پر خپلو خلکو باندې ددوی له
کرکتر سره سم لکه څنگه چې لازمه وه اوسپنیزه واکمني کړې ده ، چې نظم
ټینګ سي . یوه ورځ په باغ بالامانی کې دربار جوړو . پریو عسکر باندې ، چې
کوم جرم یې کړی و ، امر وسو ، دامیر حضور ته راوستل سي . امیر د حالاتو تحقیق
وکړ او یوه افسر ته یې لارښوونه وکړه چې نوموړی شخص ماڼۍ ته ورځر مه
غونډۍ ته بوزي اوسرې وریږي کړي . داکاروسو او کوم دوه تنه کوچني غلام
بچه گان چې ددغې تماشا له پاره ورسره تللي وو ، په داسې حال کې بیرته
راستانه سول ، چې دمخ ښې یې سپیني الوتي او غږي یې رپردېدل . دالومړی
وار و ، چې دغه راز یوه پېښه یې کتله . کومو کسانو چې دامیر په خدمت کې
زیاته موده تېره کړې نه وي ، له دغه رار پېښو سره عادي نه وي .

په هر صورت امیر ډېرو کوچنیو جرمونو ته دمرگ سزا ورکوي . که به یو چاکوم
بل څوک وواژه ، امیر به پردې خبره هروخت نه خښمېدی ، چې یو چاکوم بل
څوک وژلی دی . غضب به یې هغه وخت تر کنترول ووت ، چې وژل سوی شخص
به ده پېژاندی او پرگسران به و . په داسې حالاتو کې به عموماً حکم وسو ، چې

قاتل دي په کومه خاصه وحشتناکه توگه ووژل سي . له غلام بچه گانو څخه يوتن پرامير ډېرگران اودقدرت واختيار له مخي يې ترفيع ورکړې وه او په دې توگه دنورو په وړاندي مفرور اوکبرجن سوی و اوخان ته يې دبنمنان بڼه ډېرکړي وو ، يومازيگر ديوعسکرله خواپه داسي حال کي وویشتل سو چي د شيرپور چوڼی په شاوخوا کي يې پرآس چکرواوه . کله چي يې عسکراميرته راووست ، اميرفکروکړ ، چي دی به له غلام بچه سره دبنمني نلري اوضرور به کوم بل چا لمسولي وي . ځکه يې نو تحقيق ځني شروع کړ ، چي چادغه عمل ته لمسولی يې؟ عسکرله جواب ورکولوڅخه انکاروکړ . دې کاراميرلاپه غضب کړامريې وکړچي سړی دي دماڼی په باغچه کي دسړپه ورپښتانو وڅړول سي اوهره ورځ دي څومربع انچه پوستکی ځني شکول کيږي ترڅو اقرار کوي .

سړی په دريمه ورځ بې له دې ، چي دبل چالخوا دي يې پرلمسونه اقرار کړی وي ، هر سو . خو دخلکوپه منځ کي ديوه جنرال نوم اخیستل کېدلی ، چي په دغه وژنه کي يې دللمسوونکي رول ځکه لوبولی و ، چي نوموړی غلام بچه داميرپه منځ کي ورته په سپکه کتلي و اوده يې په انتقام کي داکارکړی و . يوه بله پېښه دهغوکسانو له خپلوانو سره داميردسخت چلند نمايندگي کوي چي داميرله غچ اخیستې څخه تښتېدلی وو . يوبودا سړی يې اميرته راووست . زوی يې له ملکه تښتېدلی و . دبودازوی اودوه درې تنه نورپه دې تورن وو ، چي خزانه يې وهلې ده اودهندوستان ته يې دتېښتي عزم کړی و . کوټوال ددوی په نيت غورېدلی و اودتېښتي په ټاکلې شپه له نورو شلوتنو سره دهغه کورپه دروازه کي ورته ناست و ، چي اوسېدونکوته يې زين کړي اسونه دتېښتي له پاره تيارولاروړ . دبودا زوی اونورملگرو ته څرگنده سوه ، چي کوټوال له خپلو سربوسره ورته لارنيولې ده ، نوې دناخاپي راوتلو فيصله وکړه . نابېرهيې دروازه پرخلاصه اوله تورو اوتوپانچو سره يې بريد پروکړ . کوټوال زړه ورسړی نه واودکوټوالی سپايان هم عموما بې زړه کسان وي . بنايي علت يې دا وي ، چي دبېلابيلو توکمونو خلک سره راغونډ سوي دي . په هرصورت سپايانو له هغه وروسته چي يودوه تنه يې چپه سول ، بريدکوونکو ته لارورکړه اوخوانانو خپلو اسونو ته وروغورخېدل ، چاچي يې مخه نيولې وه ، هغه يې رانسکورکړل .

اسانوته يې پونده ورکړل او بيا يې درک معلوم نسر. دهلك پلار چي په کورکي پاته و ، دکوتوال لخوا نيول سوی او اميرته وړاندي سوی و. خو هغه په دې هډو خبرنه و، چي زوی يې تبتهدلی دی . امير ته يې د بڅښني لپاره زاری کولې او ويل يې، چي بې گناه دی او نورو په تور متهم کړی دی . امير هغو خوانانوته د پريه غضب و، چي تبتهدلي وو خپله لکړه يې پورته کړه او بودايې په وواهه او پر نور کسانو يې هم حکم وکړ چي وهي يې . دامير په مخ کي بودا تر هغو پوري ووهل سو چي ساه يې ورکړه . مری يې دوي ورخي پرکت (چارپايي) باندي په بازارکي دنورو دعبرت اخيستلو له پاره پروت وو. اميرتل دهغو کسانو نزدې خپلوانو ته سزا ورکوي چي له مجازاتو تبتهدلي وي. زياتره کسان خانونه په دې خاطر تسليم کړي ، چي خپلوان يې خوشي سي.

په لرگيو (لبنتر) وهل عامه سزا ده . سړي پر مخکه باندي پرمخي غزولي وي او پر شا (ملا) يې په لرگيو وهي . دوه عسکري يوي خوا او دوه بلي خواته ولاړ وي او په داسي حال کي چي نورو کسانو ورته سړی ټينگ کړی وي ، دوی دلرگي واري پرکوي . کله کله امير حکم کړي چي مجرم ته دي دمرگ تر وخته وهل ورکړه سي . يو ترکان چي دامير دماهي په نوې برخه کي دکار امر پرسوی او پروخت حاضر سوی نه و ، يوسل وپنخوس لرگيه ووهل سو او يوه ورخ وروسته مرسو . کله کله خود لرگيو گوزارونه دومره درانه وي چي دملا هډوکي يې ورمات کړي او انسان داسي له اخ وټوخه واچوي، چي لږ شمېر گوزارونه يې دمړيني سبب سي.

اوسني امير دکوتوالی پنخلس تنه سپايان په دې خاطر په لرگيو ووهل ، چي په وظيفه کي يې غفلت کړی و او دخپلو لوړو افسرانو د بې قانوني اجراتو رپوت يې ورکړی نه و. اته تنه يې خای پر خای تر لرگيو لاندي مړل سول او نوريې خواوونی دنور خورلونه وو. هغوی يې په زندان کي ساتلي او دټپونو د علاج غم يې هم نه خورل کېدلی . په يوه وروستی پېښه کي دامير يو نوکر کوم بد کار کړي او ملامتيا يې پريوه بل نوکراچولې وه . دا خبره کشف سوه . دغه سړی يې اميرته په داسي وخت کي راووست چي دارگ په باغچه کي دنوي ماهی دموقتي چت په جوړولو بوخت و. سړی يې په لرگيو دومره وواهه، چي تقريبا بېهونه

سو. بياپي نو دماهي چت ته په كښولو پورته كړ اوله هغه خايه يې لاندي راوغورخاوه. تردې وروسته يې پښې په رسي وروتلې او تر كوتوالي پوري يې په كښولو بوت خود ژوند څه پكښې پاته نه و. له چت څخه چې يې راوغورخاوه، لاژوندي و.

اوسنی امير د پروسواسي دئ او غواړي، چې دده شاوخوا دي هر څه پاك اوسو تره وي. نه يوازي كوراو باغچه بلکي ماني ته دورتلو سر كونه هم بايد پاك اوجارو سوي وي. يوه ورځ دی دارگ باغچې ته د كوچني دروازي له لاري تلي او ويې كتل، چې د دروازي شاوخوا مخكه جاروسوي نه وه. هورې معطله سو او د خايونو د جارو كولو مسول تن يې راوغوښت. د هغه شخص پر خاي يې مېرمن حاضره سوه او ويې ويل چې دمېره يې سخته تبه وه اودراتلو نه و او داپه ناروغ دومره مصروفه سوه چې پخپله يې دخاي جارو كولو ته وخت ونه موند اودغه راز لكه څرنگه چې تاسي مي هم وينئ، كوچني مي هم په نس دئ. امير ورته په خواب كې وويل، چې دی به يې له عذابه خلاص كړي او امريې وكړ، چې بنځه دي پر گېډه باندي پنځوس لرگيه ووهل سي. دده له امر سره سم يې بنځه پر مخكه باندي پر شاو څملوله او ويې وهله. بنځه سمدلاسه مړه سوه.

امير مرحوم هغو كسانو ته په سزاوړ كولو كې د پړسخت زړي و چې دده دمړيني خبره يې په درواغو وركړې و. كله چې ۱۹۰۰ كال د كولا ناروغي خپره سوه. امير پغمان ته چې دهندوكش په لمن كې پروت دئ، داستوگني له پاره كډه سو. امير او دده كورني له كولا څخه سخته داربدله او كله چې كولا جاري وه، سمدستي له سيمي څخه ووت. دناروغي د ختمېدو پروخت دوه تنه له پغمانه كابل ته راغلل او په بازار كې يې اوازه خپره كړه، چې امير په دغه ناروغي مړسوي دئ. كله چې امير څو ورځي وروسته بنارته راستون سو، دادوه تنه يې ونيول او حضور ته يې وروغوښتل او ورته يې وويل كاشكي ستاسي اوازه رښتيا سوې واي خود پلار ترخوله به هم تېره واي. وروسته يې امر وكړ، چې خلك بند پريندېرې كړئ او توتې يې په بازار كې دنورود عبرت له پاره وڅړئ. يوبل وخت بيا يو چا دده دمړيني خبره درواغو سره خپور كړ. ده امر وكړ چې سړي دي د اسمايي غره ته وڅيژول سي او هورې دي په هغه سرڅه كې، چې سيند پكښې

ليدل کيڙي اوخورا لوږ پاڻ دي ، په يوه بهرل کي واچول سي اولاندي دي لمني ته راوړغږول سي . يوه بله ورته پېښه چي په ډېرو حشت سره اجرا سوله ، د يوه زاړه ملا وه . هه ويدي يې وو ، چي امير رښتيني مسلمان نه دي . پرده هم امرسوي و چي له هماغه غره څخه دي راشيوه سي . کله چي دي دکوتوالي سپايانو له پانه را ارتاوکړ ، جامې يې په يوه تېره ډبره کي بندي سوي اودده دراشيوه کېدومخه يې ونيوله . سپايانو يې بيرته وخېژاوه اودوهم واريې په برياليتوب سره را ارتاوکړ .

امير دمېکاډو Mikado (۱) په شان له ډراماتيک شهرت گټلو وروسته تل هڅه کوله ، چي سزاوي له جرم سره متناسبي وي . سره له دې چي کله به چا فکر کاوه ، په جرم کي زياته مبالغه سوي ده . د مثال په توگه يو سړي چي له خوبې وزلو ماشومانو څخه يې مړي غلاکړې او هغوی ته يې هيڅ ورپرې ايښې نه وو ، په بازار کي په يوه قفس کي شوم وساتل سو . خوددې له پاره چي سزا يې جرم ته ورته وي ، دورخي به يې دوه درې خله ورته ډوډي او اوبه دومره نژدې ايښوولي چي لاس به يې نه ورسېدل . دې کارته يې ترهغو ادامه ورکړه چي سړي له لوري مرسو .

په يوه بله پېښه کي يوسړي اوسوي بنخي يوله بل سره زياته مينه درلوده دواړه واده سوي وو او غوښتل يې يوځای سره وتښتي او په راتلونکي کي يې دخوښيو ارزوگاني ترسره سي . هندوستان ته درسېدو په وخت کي چي غوښتل يې هورې گډ ژوند وکړي ، ونيول سول او بيرته راستانه سول . امير ددوی د سزا په باب امر وکړ څرنگه چي سړي پر بنخه باندي ډېرمين و او غوښتل يې څومره چي ممکنه وي هغومره يې په بشپړه توگه تر لاسه کړي ، ځکه يې بنخه دايشېدلو اوبو په يوه سترديگ کي ژوندي واچوله اوبنوروايې ځني پخه کړه . دغه بنوروا يې په سړي په زور وچښل او وروسته يې دارته وخېژاوه . په دغه راز جزا ورکولو کي دامير مراد داو چي مجرم ته نه يوازې په دې دنيا بلکي په هغه دنيا (آخرت) کي هم جزا ورکړي . ځکه دقرآن له څرگندوونو سره سم ، سړي خور دجنت له نعمتونو څخه بهې برخي وي .

يوبل سړي او بنخه په نامشروع عمل کي سره نيول سوي وه ، دامير له حکم

سره سم چي په ظاهره يې دوی ته دژوند ترپايه ديوځای اوسېدلو اجازه ورکړې وه ، داسممايي غره سرته وڅپړول سول او هورې يې شاپه شا په رسی وټرل او ترهغه وخته يې هورې وساتل چي له شرم اولورې څخه مړه سول . سپايان يې ورباندي پيره درولي وو ، چي څوک يې له جزاخڅه دژغورلو په برخه کي مداخله ونه کړي . لومړی بنځه مړه سوه اوسړي ته يوه بله ورځ هم دژوندي پاته کېدلو اجازه ورکړه سوه اوپه دې ډول يې په سفرکي مرسته ورسره وسوه .

په عادي قضيو کي چي نراوښځه سره ونيول سي ، لکه په دا تېره پېښه کي ، پردواړو حکم کېږي چي ددار ځای ته بوتلل سي دارته داماده کېدو له پاره دسړي په غاړه کي رسی اچول کېږي . دی تر هغوولاړ وي چي بنځه په بوری کي واچوي . دبوری خوله وټري اوسپايان دبرچووارونه ورباندي پيل کړي . کله چي دبنځي چيغاري ودریږي معنايې داده چي مړه سوې ده . وروسته سړی چي دخپلي معشوقې مرگ يې په سترگو کتلې وي ، دارته څپړول کېږي . که دواکمني کورنی خپلوان په دغه شان قضيو کي ونيول سي ، نارينه يې بندي کېږي او هيڅوک نه پوهیږي چي څه ورباندي وسول . دومره پوهیږي چي بيا به يې څوک برغ وانه وري . له بنځي څخه ياسترگي ايستل کېږي يايې پزه پرې کېږي اويادې ته ورته نوري جزاگانې ورکول کېږي . ترجزاوروسته ددې خوښه چي مري اوکه بې له علاجه په طبعي توگه روغیږي . زياتره مري اوويل کېږي چي که دچا زړه پروسوخي نویې په زهروباندي دوژلو په لاره کي مرسته ورسره وکړي اوبنايي دابه يې ډېره مهرباني وي چي ورسره کړې يې وي .

دنارينه له پاره داعامه مساله ده ، چي که يې پرماندينې باندي دبې وفاتوب گومان راسي ، پزه يې ورپرې کوي . کله يې لاپه غاښو خني شکوي چي وټولوته ددې دبې وفاتوب نخښه سي اوخپله بنکلا پکښې بايلي . البته داپه هغه صورت کي چي اشناي (نامشروع يار) يې معلوم نه سي اوناوړه عمل له پاره يې ثبوتونه هم په منځ کي نه وي .

په هغه رازقضيوکي چي نارينه پرنجونو يابنځوباندي په تېري کولوتورن وو ، اميرپه جزاگانوورکولوکي ډېرسخت چلندکاوه . په يوه پېښه کي درې تورن نارينه ترزني پوري بنځ سول اوترڅوچي مړه کېدل ، همداسي پاته وو . وروسته يې سپي

ورخوشي كړل چې ويې خوري ياخومره چې ترې وړلاى سي ، يو يې سي . په سپيوباندي دخورلو سزا دمرگ ترنورو سزاگانو بدتره ده ځكه په دې صورت كي جنت ته دتللو ټولي هيلي له منځه ورسره خي . امير په ځينو قضيو كي هغه چاته چې دپربنځنو كي اوله خپلو بنځوسره زيات وخت تېرولوته مايل وي ، اوپه دې توگه يې سر كاري وظيفه پرخوشي كړې وي ، د «گناه دمخنيوي په مقصد» كافور وركول . ځكه داسي فكر كېدى ، چې كافوردنارينه وو جنسي ځواك كمزورى كوي . په بېلابيلو كارخانو كي ددولتي پيسو دلوتولو دمخنيوي له پاره ، فقيد امير هغه شخص چې دصابون ددوكانومسول اوپه غلا باندي تورن سوي و ، دصابون ايشېدلي دېگ ته ژوندى وروغورځاوه چې دغلاشو موادو كمى په پوري كړي . كله كله خواميردايشېدلو غوريو دېگ ته هم خلك اچول . دا داسي جزاوه ، چې دگناه په نوعيت يې اړه نه درلوده .

دغلاپه جزا كي يوه معموله سزا چې داميرله خواجه د «دارولو» پرڅنگ وركول كېده ، دلاس پرې كول و . كابل ته زمادلو مېرې ځل ورتگ په وخت كي (۱۸۸۹) يې ماته داستوگني له پاره دوركشاپونو څنگ ته په يوه باغچه كي خيمې راكړي وئ . ددوبي وخت و او يوه ورځ له يو تن كارگر سره له لويي دروازي څخه دوتلو دوخت په تلابنې كي دانسان دلاس په اندازه دخرمني يوه ټوټه گيرسوه ، چې تركوت لاندي يې پته كړې وه . امير حكم وكړ ، چې د نورو د عبرت لپاره دي په كارخانه كي دننه په دار وځړول سي . خو دهغو انگرېزانو په منځگرتوب چې په كارخانه كي يې كار كاوه ، اميرپه سزا كي كمښت راووست اودسري دلاس پرې كولو امريې وكړ . لاسونه دقصابانو په واسطه پرې كيږي او كله چې لاس پرې سي معمولا يې دوينو دبندولو په خاطر په ايشېدلو تېلو كي ورغوټه كوي . دغه كارگريودوي ورځي وروسته مرسو .

يوه بله معموله سزا دخلكو ړندول دي . داسزا عموما هغو كسانوته وركوله كيږي ، چې له بنديخانې ياله هيواده يې دتښتېدلو هڅه كړې وي . له بنديخانې او هيواده تښتېدل تقريبا ورته جرمونه دي .

ددغي سزاد عملي كولو طريقه داسي ده ، چې دسترگو نينك په نشتر وهل كيږي او وروسته د نايټريك تهزابو څاڅكي پكښې اچول كيږي . ددې له پاره چې

ږند بدل حتمي سي، وروسته کلسيم اوکسايډ (quicklime) هم پرزياتيري . دغه راز تپ درد بايد د زغملو نه وي . په يوه پېښه کې يې پنځلس تنه يوځای د شېرپور په چوڼۍ کې چې معمولا دغه راز سزاوي پکښې عملي کيږي ، رانده کړل . په دريمه ورځ دغه خلک په داسې حال کې وليدل سول چې يوله بله يې په ځنځير تړلي او پر مخکه باندي يوه ليکه ناست وو . دوی بل ځای ته د تللو قدرت نه درلود ، چې طبيعي ضرورت پکښې رفع کړي او په نتيجه کې دومره په مرداريو لږل سوي وو ، چې بيان يې نسي کېدلای . درې تنه يې مړه سوي وو خوله نورو ژونديو کسانو سره لا تړلي پاته وو . ځيني ژوندي هم بېهوشه پراته وه . په داسې حال کې چې نورو کسانو زگېروي کاوه اوځانونه يې له مخ و شاخه پرېږو باندي وهل .

د تېبتي سزاهروخت ږند بدل نه و . د پنځوتنو کافري هلکانو يو مثال به بيان کړم . دغه هلکان دهغي ټولۍ غږي وو ، چې له کافرستانه دراوسټل سويو بنديانو څخه هغه وخت جوړه سوي وه چې دغه سيمه داميرله خواتح سوه . دوی هڅه کوله هندوستان ته وتبتي ځکه کابل او په زور سره يې محمدي (ص) شريعت خوښ نه و . خو دوی باالفعل نيول سوي او بيرته راوستل سوي وو . امير د سزاور کولو په توگه پر کافري ټولۍ حکم وکړ چې منظم ودرېږي او هلکان دي دخپلو ملگرو په مخ کې په برچو ووهل سي . دې کار د کافرو په منځ کې ښه پوره اندازه نارضايتي څرگنده کړه او امير به غالباً د دې پروستو ضروري اقداماتو فکر کړي وي .

د اعدام يو بل شکل چې البته ډېر نادار ترې اخيستل کېږي ، دادی چې د دوو نيالگيو سرونه يو بل ته راغبرگوي او په مخکه کې يې تړي . د اعدامېدونکي سړي يوه پښه او يولاس د يوه نيالگي په سر پوري او بله پښه وبل لاس يې د بل نيالگي په سر پوري وتړي . کله چې دا کار سرته ورسېد ، هغه رسی چې نيالگي په تړل سوي دي ، يو دم غوڅوي اود تړل سوي شخص بدن سره شليري (۲) د اعدامولو دغه درې عام روشونه معمول دي : په توپ کې الوزول ، په دارول او په برچو ووهل . وروستی ډول يې زياتره په بنديخانوکې د شپې له خوا سرته رسيږي . اعدامېدونکي کسان د محافظينو په واسطه يو گونډه ځای ،

دمثال په توگه دبالاحصار يوې گونښه برخي ته بېول کيږي اوهورې په برچوړژل کيږي . مړی يې وروسته يوه زاړه څاه ياخرمه کندي ته غورځول کيږي اوڅاوري ورباندي اړول کيږي.

کله چي پرچاباندي په توپ کي دالوزولو امروسو، هغه چاته يې ورولي، چي هره ورځ دتوپ په وښتلوسره دغرمې وخت اعلانوي . دغه توپ دشيرپور چوڼی ته نژدې پريوه کوچنی غونډی پروت دی . (۳) هورې محکوم شخص توپ ته داسي تږي، چي شا يې دتوپ ميل ته برابره وي. دتوپ په ټک سره يې دبدن زياتره برخه سره ټوټې ټوټې کيږي . په توپ کي دالوزولو له سزا څخه مراد دنورخلکو په زړونو کي دبېري اووحشت ايجادول دي، خوشک نسته چي داعدام ترنورو ډولونو يې مېرگ غوره ځکه دی چي ناڅاپي اويوه شپېبه دی . هغو کسانوته، چي حکومت سرمايه غلایاوخوري ، دغه راز سزاورکول کيږي اوامين نظام ياداردو دتادياتو مشر Paymaster کله په دغسي واقعو کي مرکزي عنصر وي. دغه راز دلويولارودغلو اوسپاهانو دژوند ورځي دتوپ په واسطه پای ته رسيږي.

ددارله پاره له معمولي زندی څخه کاراخيستل کيږي . محکوم شخص دمغزي ماتېدلو له بېري يې دپاسه راخوړندوي نه، بلکني ديوه څرخ په واسطه دارته خېژوي اوترهغو خوړند وي، چي دزندی له امله مړ سي . له دوه رازه دار څخه کاراخيستل کيږي . يويې د T په شکل دی اوډېر جگ دی . دغه دارهغه کسان خوړندوي چي غواړي تردابلي ورځي پوري يې لاخوړند پاته کړي . مړی ددي له پاره پردار باندي پرېږدي چي نورو ته اخطاروي . ددار بل شکل دمېز دچوکاټ په شان يوچوکاټ دی چي دسرلرگي يې ليري کېدلای سي . دچوکاټ بازوگان په مخکښه کي بستخوري . دمربع پرهره خټبه باندي دلرگيو درې څلور دانې خرخونه (غرغږي) نصب سوي وي چي دهغو په منځ کي رسي تېرېږي اودشخص بدن خوړندوي . کله کله پېښيږي چي خوټنه بايد په يوه وخت کي اعدام سي اوددي له پاره يې ددار تمبې دومره غټې کړي وي چي دشپاړسو تنو له پاره کافي وي . دهغو کسانو، چي په دار محکوم سوي وي، داعدام په وخت کي سترگي نه ورتږي . لاسونه يې په بدن پوري ترڅنگلو لور اوپښې يې ترزنګنو

لوري په رسي تړل سوي وي . کله چي يوڅوک خورند سي ، لهڅي يې پورته وکښته کيږي اوددې له پاره تلابن کوي چي له غاږي څخه دزندۍ حلقې ليري کړي . داکارترهغودوام مومي ، چي شخص بې سده (بې هوبنه) سي . دا يوه ډېره دلخراشه منظره وي چي څوک ديوچادهغه بې گټي تلابن تماشا کوي چي دزندۍ کېدوددرد دکمولو له پاره يې سرته رسوي . يووخت يوه پند افغان چي دارته يې خېژولۍ و ، هڅه وکړه هغه رسي وشلوي ، چي پرلاسونو اوغاږه يې تاوسوي وه . خان يې سره کش کړ بيرته يې خوش کړ ، غالباً به يې مراد داو ، چي دغاږي په پرې کولوسره دشکنجې زجرپاي ته ورسوي . خو دغاږي پرځای رسي وشلېده اودی لاندي راولوبد . شل دقيقې ياڅه زيات ددار په بېخ کي بې سده (بېهوبنه) پروت و . بيایې بله رسي له بازاره راوړه ، دوباره يې خورند کړ اواعدام سرته ورسېد . په يوه بله پېښه کي يې يو سړی په دار خوراند اوهورسي درې واړه پرې سوه . هر وار به يې بله نوې رسي له بازاره راوړه . کله چي دريمه رسي هم وشلېده ، هغوکسانو چي نژدې ولاړوو ، وويل چي دا دسړي پرېښه گناهی باندي دخداي له خوايوه اشاره ده اوسړی بايد خورند نه سي . داعدام مسول افسر ، اميرته دپېښي دڅرنګتيا اوځانګړتياپه باب يوايلچي واستاوه اوغوښتنه يې وکړه چي شخص دي وبخښل سي . خوداميرپيغام بيرته راغی ، چي سړی بايد لکه څرنګه چي امرسوی دی ، په دارخورند سي . دوی ته بله لارپاته نسوه ، بې له دې چي سړی يې دخلمورم وارله پاره دارته وخېژاوه . اوترهغوڅرېدۍ ، چي مرسو .

دجرمونو په وړاندي ټيټي سزاګاونې ، پرهغو برسېره چي پورته بيان سوي ، دامير دطبيعت په سموالي ياناسموالي اړه لري اوبېلابيل ډولونه لري . په ځينو حالاتو کي پزي پرې کيږي ، زيري يې ورشکول کيږي ، سړی دخوورڅو اوشپولپاره ځای پرځای بې له دې چي وښوري ، درول کيږي . په سترګو کي نصور اچول کيږي اودامير دخپګان اوقهرله احساس سره سم نوري بېلابيلي لاري په کاراچول کيږي . اميرشیرعلي به هر هغه قصاب چي دلبروزن په ورکولو محکوم و ، ددوکان ددروازې څنګ ته گوش مېخ کاوه . (په غورکي به يې مېخ ورټک واهه) .

په يوه پېښه كې داميرپه وړاندي ناحقه شاهدي ورکول سوې وه او کشف سوه. پر هغو جاسوسانو، چې ددغي ناحقه شاهدي اودهغې پرسر دپيسو اخستلو خبرې راوړې و، حکم وسو چې په ارگ بازار کې دي له لمړختوڅخه ترلمرلوېدو پوري اته ورځي په پښو خورند سي. خوخلکو اشنايان درلودل اودپيسو قدرت ډېر زيات و، ځکه نو دپوليسو سپاږيانو دوی ته اجازه ورکړه پر خپلو سينو (پټرونو) باندې تر هغو پوري پرمخکه دمه وکړي، چې افسر به له سترگو نهامېدی. کله چې به افسر تېرسو، دوی به بيرته پښې کښته کړې. خوله دغوټولو چلونو سره سره بياهم خلک څوواړه بېهوبڼه سول. ددې سزاعجيبه برخه داوه، هغه سړی چې ناحقه شاهدي يې غوښتل اودهغې پرسرې پيسې اخيستي وې، صرف يولږڅه جریمه سو.

په کابل کې ويل کيږي، چې دامير په دماغ هيڅوک نه پوهيږي. اودابه ډېره جالبه وي، چې څوک په دې دليل پوه سي، ولي غټ مجرم ته تر هغوکسانوچې ده جرم ته امرکړي وي، لږسزاورکول کيږي؟

يوه بله سزاچې څومياشتې په دربار کې يوه لويه مسخره وه، داسې وه: يوغلام بچه څوواړه له اميرڅخه غوښتي وه، چې ماندينه وروغواړي. په پای کې امير «هو» ورته وويل. اميرته دامعمولي خبره وه چې له خپل حرم څخه يوه مينځه (وينځه) يوگران غلام بچه ته واده کړي. ددغه هلک واده په معموله توگه وسو. دواده په شپه دماڼۍ په باغچه کې دزوم وناوي له پاره يوه لويه خرگاه (غټه خېمه) ودرول سوه. ټوله شپه دتوپکو په ډزو اودعوتونو تېره سوه. په پای کې زوم خيمې ته ولاړ چې دلومړي ځل له پاره خپله ناوې مخامخ وويني (ناوې تر هغوپوري زوم ته نه ښکاره کيږي چې دواده مراسم پای ته رسېدلي نه وي) په خيمه کې تياره وه، خودی وروړاندي سو. لږشېبه وروسته په خفاسته اوچينغو راووت اودامير حضورته يې ورمنده کړه، ويل يې چې لويه بدمرغي ورباندې نازله سوې ده ځکه له چاسره چې ده واده کړی دی، ښځه نه ده بلکې «شيطان» دی. وروسته څرگنده سوه اميرددې له پاره چې دهلك اصرار ته يې سزا ورکړې وي، په پټه يې بل غلام بچه ته امرکړی و چې جامې واغوندي او د واده په شپه دنجلۍ رول ولوبوي.

دلسم څپرکي لمنليکونه

- (۱) ميکاډو د جاپان دامپراتور لقب و . چي د بهرنيانولخوا ورکړه سوی و (۱۹۰۲)
- (۲) دغه عمل ته يې په محلي ژبه شفه (شفه) کول ويل . (۱۹۰۲)
- (۳) دغه توپ په وروسته وختوکي دده مزنگ نوآباد ته مخامخ دکابل سيند پرجنوبي خنډه د جهلستون دسړک پرغاړه ديوي غونډی پرسر ايښوول سوی و . (۱۹۰۲)

يوولسم خپرکی

په کابل کې د اروپا يانو ژوند

د کابل ژوند - کورونه اوباغچې - ساتونکي (گارد) او ده غازيانو ، لخوا خطر - ماندينوته ورکول
سوي تخصیصې (Allowances) - نوکران او دوکه بازی

زماڅخه به تل داپوښتنه کېده ، چې « په کابل کې دي خان يوازي نه گانه ؟ »
دې پوښتنې ته په مثبت خواب ورکولوسره به مي تل دهغو ستومانوونکو گريو
ياد ذهن ته راغی ، چې تر کاروروسته به مي په يوازي توب کې تېرول . د کابل
د ژوند يوازي توب تر ټولو بدترين يوازي توب دی او پريوچاباندي ددغه رازڅوکلن
ژوند اغېرېدېره زيانمنه ده . خوله هغې څخه دراپيداسوي دوامداره ناروغی
اټکل تر هغو څوک نسي کولای ، چې مدنيت ته بېرته راستون کسوی نه وي .
دافغانانو او اروپا يانو ترمنځ ټولنيزه راکړه ورکړه نسته او په دې لار کې چې ډېر
سي ، نو هغه مېلمستياوي يا کاليزي ته دداسي چالخوا ورغوښتل دي ، چې
انگريزانو ته ښه نظر لري . داپه عمومي توگه يوه داسي پېرزوينه ده ، چې
دمجر اورکولو انتظار يې کېدلای سي .

په ژمي کې تردوبي يوازي توب ډېر سخت وي . ورځي لنډې وي او ماښام له
څلورويجو څخه د بيدېدلو تر وخته پوري تمامېده نلري . په تېره بيا چې ژمی
پسې اوردسي . ځکه د وخت تېرېدلو لپاره له لوستلو پرته بل هيڅ شی نه وي .
دورځي چې څو ساعته به لوستلو بل کارنه وسي ، سړی ډېر ستومانه کېږي .
سخته خولاداوي چې دلوستلو لپاره نوی کتاب نه موندل کېږي . زما هغه
کار ډېر خوښ دی ، چې دپلان او نقشې کښلو تياري ته اړتيا لري . دغه تياري
زه د شپې لخوا سرته رسوم او په هغه باندي وخت ډېر ژر تېرېږي . کله چې د
ساتېري او خان مشغولو لپاره بل څه نه وي ، زه خپل دېوالي ساعت راواخلم ،
سره ټوټه ټوټه يې کړم ، پاک يې کړم او يا يې له کاره وباسم . بله کار چې ماشپې
ته پرې ايښی وي ، هغه دهغو کاني ډېرو څېړنه ده ، چې امير ته دهيراد له ټولو
برخو څخه استول سوي وي . نوموړی دا ډېري ماته رالېږي او زه ځکه په خوشاله

يم ، چي راته دوخت تېرولو يوه وسيله وگرزي .

په کابل کي به څوک خاتنه پخپله ساتېری برابر وي . داسي څوک لږ وي ، چي خاتنه يې ساتېری نه وي برابر کړی . که نورڅه نه وي ، تراژيکي ټوکي جوړوي . په جمع او رخصتيو کي ورځ په بنسکار سره تېرېدلای سي . ددوبي په زياترو مياشتو کي تر بنار د باندې کروندو کي کرکان (مرزان) او شنې کوترې موندل کېږي او په ژمي کي په چمنانو کي بڼه پرېمانه هېلی او تاروگان پيدا کېدلای سي . چمنان (چمنونه) په کروندو کي دخمکو هواري ټوټې دي ، چي تر يوې اندازې په اوبو پټي وي او د مرغانو د بنسکار لپاره وايښه او لوخي پکښې پرېمانه وي . د مرغانو بنسکار زيات کېږي ، ځکه يې مرغان ډېر تورندو کي وي . څرنگه چي ويشتل يې سخت دي ، له دې امله يې يوبڼه سپورت منځ ته راوړی دی .

فقيد فليشر (Fleischer) چي په کابل کي زماداستوگني په وروستيو دريو کلو کي اوسېدی ، زياتره جمعې زماسره ملگري کېدلی او موربه په چمنانو کي د ورځي تېرولو تمرين کاوه . (نوموړی د ۱۹۰۴ کال په نومبر کي هندوستان ته دتلويه لاره کي دخپل افغان بدرگه افسر لخوا ووژل سو) . موربه اته يا لس تنه سپاهيان دساتونکوبه توگه ، چي تل ضروري دي ، له خان سره ملگري کول . داخلک په بنسکار کي زمورډېر په درد خوړل . موربه دغرمې ډوډی او دغه راز چاي جوشي او دچايو نور ضروري مواد له خان سره اخيستل ، چي په دې توگه په بنسکار کي بڼه مېلمه په جوړه کېدلای سو . له بنسکار څخه به تشه جوړه نه راستنېدلو . داسپورت په ورځني ژوند کي يوه ډېره بڼه تنوع وه . په پسرلي کي چي د هېليو اوتاروگانو بنسکار ختم سو او مرزان به هم نه راتلل ، مور به د بوريو توپکو (Rifles) د تمرين لپاره څغلند هدفونه جوړول . داهدفونه (نښانونه) به دژوند يو هوسيو يا پيشي پړانگ په اندازه وو ، چي پرکاغذو باندي به په بدرنگه توگه رسم سوي او په يوه سپکه گاډی کي به پريوه چوکاټ باندي مېخ سوي وو . يوه سړي به دغه گاډی په يوه اوږده رسی باندي په يوه لنډه فاصله کي په ډېره چټکي سره کښوله . دگاډی مخي ته به مور دنازکز بوټو او ونويوه کتاره جوړه کړې وه ، چي هدف په صرف په ټاکلو وقفو کي معلومېدی . دا کار په اتيا - سل مترې کي دگړندي بنسکار له پاره يوبڼه تمرين و . د بوريو توپکو

له بنکارڅخه چې به سترې سولو ، بیا به موبه رود کي د سیمه ییز گردې تور په واسطه ماهیان (کبان) نیول . کابل ته د څرمه رودونو کبان لږ او واړه دي او که څوک غواړي ډېر کبان ونیسي ، باید څومیله بر ولاړ سي . مور تر دریو انچو غټ ماهی ډېر نادرېږي . زیاتره به چې په تور کي ونیول سول ، واړه به وو . خوچي پاڅه به موکړل ، ډېر خوندور اوتک سپین به بنکارېدل . ماهی چې هرڅومره غټ و ، هغومره به بې مزې و .

په کابل کي زماداستوگني په لومړیو وختو کي به ماپه شاوخوا سیمه کي د آس په سپارلی اوردده مزلونه کول . عمومابا به یوازي وم . دا هغه شپې وې ، چې امیر عبدالرحمن ښه په زور کي و اودا به خوشي حماقت وای ، چې چا دده یوه «پرنګي» ته په بده کتلي وای . په هر صورت ماته داسي څرګنده سوه ، چې زه دخپل کار په معمولي لار کي ډېر سپور تللی وم ، ځکه یې خوا راووهل . بیا مي نوبایسکل پیدا کړ او په شاوخوا سیمه کي به مي خغلاوه . دا کار هم ورو راته بېخونده کېده ، ځکه په لار کي به دکتلو وړ نوی شی او په مزله کي به هم کوم خاص هدف نه و . ورځنی کاراته تر تمرین و سپورټ کولو زیات کافي و ، چې دروغتیا له مخي مي روغ وساتي . تردې وروسته به که په راڅرمو کروندو کېد مېرزانو بنکار میسر کېدلی ، نو زیات مازیګرونه به مي په باغچه کي تېرول . ځکه راته معلومه شوې وه ، چې تر لمر لوېدو دوه ساعته وړاندي به یوزیات شمه پېر شنه کوتري دوي دوي ، درې درې دباغچې دپاسه په هوا تېرېدلې او په داسي حال کي چې ټوله ورځ به ښې مېرې سوي وې ، کروندو او غرونو ته به د بیدېدلو ځایونو ته ستنېدلې . دې کار زما لپاره ډېر ښه او اسانه ساتېری برابر او ه . ما به زیاتره مازیګرونه ، چې کوم بل تردې ښه کار به مي نه درلود ، په باغچه کي منتظرناست وم ، یوه یا بله کوتره به په روڼ سره راتله . دا یوه ډېر ښه تمرین و ، ځکه شنه کوتره په الوتلو کي ډېره تېزه (ګړندی) وي ، مخ پرتندي دسړي د سردپاسه تېرېږي . مور د ټینس میدان هم جوړ کړ او په وروستیو دوو کلونو کي به مودرمي تر راتلو پوري زیاتره دورځي لخوا د ټینس لوبه کوله . په کابل کي څوک د دسمبر تر پایه پوري ټینس کولای سي . کله چې واورې اورېدل پیل سي ، لوبه هم تر راتلونکي اپریل پوري نوره بنده سي .

دغه کور چي زه پکښې اوسېدلېم ، شپږخوني لاندي اوشپږباندي درلودې .
ټولي کرکي منځني غولي ته پرانيستي وې . شاوخوا ته يې پخلنځي ، دنوکرانو
کوټې ، غوجلونو ، حمام او نور واقع وو . مادکوربهرنې لوري ته هم کرکي
جوړي کړي وې ، چي په دې ډول مي نه يوازي دباغچي منظره ليدلای سواي ،
بلکي دشاخوا کوټو هم ورسره په پوره اندازه روڼا وموندله او داوسېدلو وړ
وگرځېدې . داکور اساسا حرمسرای و ، چي داميرشيرعلي څو مېرمني پکښې
اوسېدلې . په هغو ودانيوکي چي بنځمني اوسي ، رواج داسي دئ ، چي مخ يې
د کور دننه غولي ته وي . له همدې امله يې دکورو پر بامو هم جگ جگ
دېوالونه راتاوسوي وي ، چي بنځني وکولای سي دمازنگر له خوا بېله دې چي
نورنارينه يې وويني ، له آزادي هواڅخه مستفيدي سي .

مورټولوکوروته څرمه باغچې درلودې . زمادکوربباغچه ترټولو لويه وه .
کورمي هم غټه و او ده افغانانوته نژدې دښاريه يوه بهرنی برخه کي ، چي
مخکي يې پرېمانه دي ، پروت دئ . ماله باغچې څخه ښه پوره گټه اخيستله او
هر رازترکاری ، پټماټې ، کرم ، گلپي ، بادرننگ ، خټکي ، گازري ، سابه ،
روميان ، نخود ، لوبيا او نوي ترکاری پکښې کرلې اوښه په موج کي وې .
مادغه رازمخکني توت هم کرلي وو ، چي ښه پوره حاصل يې ورکړ . خودباغچې
له ونو څخه مي گویا هيڅ ميوه نه اخيستله . دکوټوالی اووتنوسپايانوبه چي
دکوربه بهرنی دروازه کي يې پيره کوله ، زياتره ميوه له پخېدلو سره سم وړله .
داکاربه يې دښپې لخواکاوه يابه چي زه پرکورنه وم او دوی به پر گيرولاي نه
سول . له دې سره مي نه غوښتل چي دغلاسوي مېوې پرسرخان ته تکليف ورکړم
. يووخت مي ديوې ونې په گڼو ښاخوکي يوه منه وليدله ، چي پاته سوې وه .
سپايانوته مي وويل دامنه زماونده ده خوزه غواړم څو ورځي يې لاپه ونه کي
پرېږدم ، چي ښه پخه سي . له دوی څخه مي وغوښتل ، چي پام پرکوي او څوک
لاس ورنه وړي . دوی وويل « بچشم » (پرسترگو) . خودابله ورځ بيامنه نه وه
اوټول يې پرشکولو ناگاره وو . په داسي حال کي چي له دوی پرته بل څوک
باغچې ته راتلای نسول . داخبره مي ځکه ياده کړه چي دکوټوالی سپايان ، چي
کوم شي ته يې لاس ورسېږي ، صرفه نه پرکوي . ځکه نسود غله د نه کشفېدلو

امکانات منخ ته راخي. يوبل وخت يې زما دآس کيزې (ملونه) غلاکړل .
 څرنګه چې داکارجدي و او ما همدغه يوه دانه درلوده څو څکه مي نو پيره داران او
 دهغوی حوالدار راوغوښت او دغلاموضوع مي ورته څرګنده کړه . ورته ومي ويل
 زه ترسهارپوري لاګورم، که ترهغه وخته پيدانه سوه نوباید اميرته خبرورکړم . په
 سهارکي يوه سپاهي هغه پيدا کړه، چې دباغچې په ګڼو وانوکي غورخول سوې
 وه او ماته يې دثبوت لپاره هماغه ځای هم راوښود. ما ورته ويل، چې زما پينګ
 ګومان دئ دکورپه شاوخواکي کوم شيطان يا پيريان سته، چې زما دشيانو د غلا
 کولو عادت لري . دادنېکمرغی ځای دئ، چې مادي وپېژاند. کله فکريه مي کاوه
 ، چې سپايان داشيان غلاکوي او «بدنامي» به دوی ته وراوښتله . دوی ماته په
 اريانی سره کتل، چې آیا زه دملنډو په توګه وایم ، که مي رشتيا مقصد همدا
 دئ . ډېره موده بياله کوره بل شی غلانه سو .

دکوټولی پيره دارانوماته دغلادعات له امله ډېري ستونزي پېښي کړې .
 دوی چاته داموقع نه ورکوله، چې لاس په لاس يې پرغلاګيرکړي . کله چې به
 مي هڅه کوله پرغلايې ګيرکړم . دوی به زما پريوه يابل نوکرتاوانول . ټولوبه
 شاهدي ورکړې . يوه به ويل مانوکروليد ، چې غلايې کوله. بل به يوڅوک
 راووست، چې غلاسوي شيان ورباندي پلورل سوي وو . اوداسي نوري شاهدي به
 ورکول سوې . له هغه څخه به يوه لويه قضيه جوړه سوه . زه پوهېدم چې که
 نوکرانوته دغلازمينه برابره سي ، کوي يې. خوماداسي انتظام ورته برابرکړی و
 چې هرسړی دخپلوشيانومسؤل و . هرڅه که به ورکېدل بايدده يې غم خوړلی
 وای . څکه مي نسوای منلای ، چې يونوکړدي پخپله يوشی غلا کړي او ودې
 پلوري . څکه په دې صورت کي يې بايددپلورل سوي شي دوه چنده بيه تاديه
 کړې وای . په دغه وخت کي چې دغلاوو دبنډولوپه هڅه کي وم اوکله کله به
 پېښېدلې، دسپايانو يو ډېره بده ډله پرپيره ولاړه وه اوکوټوال زما په هڅو
 سملاسي خبرېدلې . څکه يې زما دنوکرانوڅخه يو تن دعمومي باغچې له چای
 پلورونکي څخه د دوپيالوغلاکولوپه تور جېل ته اچولی و . دکوټولی يوسپاهي
 چې پرماپيره و، شاهدي ورکړه ، چې نوموړی نوکريسي په بازارکي
 پردوکاندارباندي د هماغو پيالود پلورلوپه حال کي ليدلی و. دوکاندار او پيالې

دواړه يې د شاهدي په توګه حاضر کړل . قضيه اميرته وړاندي سوه . پرنوکرياندي دبندي کېدلو حکم وسو او امير ماته وليکل ، چي دنوکريانو په استخدا مولوکي احتياط وکړم . خکه يوڅوکلچي غل وي يو وخت قاتل کېدلای هم سي . ده ته داډېره خطرناکه ده چي زما پيرشاوخواډي دغه راز کسان واقع وي . په دې ډول کوټوال غوښتل دامير ذهن زما دنوکريانو په نسبت خراب کړي اودده د سپيانو دغلا په برخه کي زما شکايت خکه نه اورېدل کېدی ، چي دوی ټولوبه زما ديوه نوکر پر متهمولو باندي قسمونه خوړل . دچايدوپيالودغلا په بابزه پوهېدم ، چينو کريپګناه دی . خکه تردغي ټاکلي غلاڅوساعته مخکي لادوی دواړه زما سره وو . له هغه وروسته يې ټوله شپه زما سره د کتابودالماری په جوړولوکي مرسته کوله . بالاخره مانوکرله جېلمه راخلاص کړ خونوموړی د سپايانو د دښمنی له بهري بيرته زما نوکری ته رانغی . په هر صورت دوی خپل دغچ اخیستني دود ته دوام ورکړ . هغه داچي تورن سړی يې پسې پرې نشود اولږه موده وروسته يې بيرته جېل ته واچاوه او هورې دنورو کسانو په شان تری تم سو .

د حکومت خدمتګارو اروپايانو ته د سپايانو ورکول سوی ګار ددعزت او درناوی ګار دبلل کېږي . دوی بايد داروپايانو د ټولو کارونو رپوټ هم ورکړي . داچي دوی څه کوي ، چيرته ځي ، څوک ددوی کور يانوکرانو ته ورځي او ددوی اړوند کسان څوک دي ؟ اساسا داټول ددې لپاره کېږي ، چي څرګنده سي بنمايي دی (اروپايي شخص - م.ه) مخبروي اودهند حکومت ته رپوټونه لېږي . خودغه راز بيا اميرته داهم څرګندوي ، چي نوموړی اروپايي څه راز شخص دی ؟ ګار د له هغو بريدونو څخه داروپايانو د ژغورلو لپاره ضروري دی ، چي د متعصبينو يا غازيانو له خوا کېږي . دوی په همدې نامه (غازيان) بلل کېږي او شاوخوا پرېمانه دي . ددوی لخوا خطر اوسلو فقيد امير دواکمنی تر وخت زيات دی . دامتعصبين (Fanatics) په دې کي ری نه وهي ، چي دپرنګي دوژلو په صورت کي به دوی پخپله يوه ياڅو شپې وروسته ووژل سي . خکه دوی تردغه راز وژل کېدلو وروسته چنته پرتلو ، پر حورو ، د شيدوپر شيندونو او نورثوابونو کک باور لري . پر ماباندي يوه ورځ ما پښين په ورکشاپ کي دغه راز بريد وسو . زه د پښو پر ګوتو ناست وم . بنايانو ته مي ، چي ديوي کړې (دانښ) تاداويې اينساوه ،

لارښوونه كوله . غازي زماشاته راغی ، په دواړو لاسو كې يې دننه پونډيز توپ
 تش اوسپنيز كارتوس و اړله ډېرې نژدې فاصلې څخه يې يوه دانه پخپل ټول زور
 چما پرخوا اړتار كړه . ده زما سر په نخښه كړی و . خوله ښه مرغه د كارتوس د
 راغورځولو په شېبه كې زه ولاړ سوم اود سر پرځای مې كارتوس د اور وپه منځ كې
 ولگېد . د كارتوس يوې څنډې مې دنيم انچ په اندازه شمزی راوتورله . دگوزارله
 امله زه يوه شېبه بيخي بېواكه سوم خوزما سپاهي ، چي په دغه ورځ يوازي
 راسره و ، دمخه تردې چي غازي د دوهم كارتوس واړو كړی ، زنياوه . لاسونه يې
 تر شا وړ واړول او پر مخكې يې راغوځار كړ . كارگان دمعجزې په شكل پر
 راغونډسول . غازي يې دومره سخت په لغتو ووايهو چي ډېر ژر بېهوبښه شانته
 سو . وروسته مې دوركشاپونو دگارد د قطعې كپتان ته حال وركړ اوسړی مې په
 پيره دارخانه كې واچاوه ، بندي مې كړ اود امير حكيم ته معطله سوم . ده ته يې
 داسي سزا وركړه ، چې د لاسو په منځ كې د دوولسو انچو په اندازه يولرگی وركړ ، په
 څنډي يې وتاړه او شپږ مياشتي همدا سي پاته و . پردغه سزا سر بېره ورته د عمري
 بند جزاهم وركړه سوه . په مسلمانانو كې ډېر ننگي وژل ډېر غټ جرم نه دی او دسړي
 دوستانه ډېر ژر پردي بريالي سول ، چي د بند موده يې يو كال يا تر هغه لږې مودې ته
 راتېته كړي . خوماله خپل نفوذ څخه كار واخيست اود دوی هڅي مې ناكامه
 كړې . تر حملې څو ورځي وروسته مې ډېر حركت نسو كولاى او د فلج كېدلو بېره
 موجوده وه . ځكه شمزی مې لږڅه ټپي سوې وه مېرمن ډالي Mrs. Daly
 زما علاج په زيات دقت او مهارت سره وكړ او زه ډېر ژر عادي حالت ته را
 وگرزېدم . امير د ډېرې خواخوږۍ په څرگندولو سره خپل شخصي حكيم
 ډاکټر لړاول بېره چي زما زړه امتحان كړي . نوموړی درې ورځي راغی ، چي
 وگوري ناروغي مې څومره ښه سوې ده ؟ وروسته بيرته له امير سره په پغمان كې
 يوځای سو . امير د كولاړ ناروغي دخپل ډوله امله چي زما د ټپي كېدو په شپو كې يې
 شيعو موندلی وؤ خپل دربار پغمان ته لېږدولی و . نور بريدونه هم راباندې وسول
 خو هيڅ يو يې ددغه وار په شان نه و . داخل بيخي ورياخني بچ سوم . دا واقعې په
 كابل كې زما داستوگني په وروستيو دريو كلونو كې پېښي سوې . په دغه وخت كې
 فقيد امير ډېر بې سېكه سوی او اوسنی امير لاپخپل هيواد كې د تقدس درجې ته

رسېدلی نه و .

یوه بله واقعه چې د کابلي بې عقلي او حسادت ترې څرگندېږي ، په باروت خانه کې پېښه سوه . دغه ځای ته زه دامیر له هدايت سره سم تلملی وم ، چې کارونه یې سمبال کړم . امیرویل ، چې په کابل کې جوړسوي باروت تربهرنیو باروتو دتویونو میلیې ډېرې چټلوي . دباروت خانې مشردشاهي کورنی د زیات شمېر غړو له ډلې څخه و . دده پر سرباندي زما مقررېدلو دی په څښم کړی و . له دې امله یې دباروت گډولو دکارخانې په باروتوکي پتیاکی ایښي وې او زما دورتگ په وخت کې یې خلاصه کړې وه . دباروت گډولو په وخت کې تل دچاودني امکان سته او له دې امله دی اوملگري یې دباندې ووتل . زه یې په شاپ کې یوازي پرېښوولم . ماته حالات سم ښکاره نسول . دباندې راووتم او دکارخانې درولو امر مي ورکړ . وروسته چې ماته دپلټني اجازه راکړه سوه ، په دې پوه سوم چې خبره څه وه ؟ مقام اتر ته مي په دې باب هیڅ ونه ویل او په رپوټ کې وښوول چې دباروتو اندازه داسي تنظیم سوې ده ، چې دمسولوکسانولپاره یې دعاید یوه منبع جوړه کړې ده . زه پوهېدم چې همدا خبره دټولو مقصدولپاره کافي وه .

اروپایانوته دا حق سته چې کابل ته خپلي مېرمني ورسره بوزي او مېرمنوته یې دامیرلخوا دژوند کولو سخاوتمندانه اسانتیاوي برابرې سوي دي . خو کابل دیوې ښځې لپاره دژوند ځای نه دی . هلته دساتېري وسایل نسته اوددې لپاره په عمل کې گویا هیڅ ټولنه نسته . یوڅو محدودې ښځې چې له یوې میاشتي تربلې پوري بې له خپلو مېرو څخه بل څوک نه ویني ، آیایه خوښې سره ژوند کولای سي ؟ نتیجه داده ، چې ښځې یوازیتوب ته ورټېل وهل کېږي اوداکارې روغتیايي حالت ورڅراښوي اوژرې ناروغې څرگندېږي . دماشومانولپاره آب و هوا ډېره ښه ده او هغوی ښه وده پکښې کوي . افغانان له ماشومانوسره زیاته مینه لري . دوی په دې عقیده دي ، چې ماشومان له هر نژاده چې وي ، دبلوغ سن ته تررسېدلو وړاندي ټول مسلمانان دي . اروپایي ماشومان چې هرځای ځي ، په ښه سترگه ورته کتل کېږي . کله چې په کوڅو او عمومي باغچو کې د خپل ورځني چکرلپاره وزي ، یوه لویه ډله یې تعقیبوي او

تحسينوي يې . ناوكياني (نانځكي) وركول كېږي او هره غوښتنه يې دقانون په شان ترسره كېږي . ځكه نوكله چي يې له محافظينوڅخه بيرته خپلو كورونو او مور و پلارته بيابي ، دوی ډېر خواشيني او معمولاپه چيفو ژاري . په زور و جبر سره يې له ساتيري څخه راوستل نه خوښېږي .

په كابل كې داروپايي ښخونوكري ښه نه ده . ځكه يوڅو ډېرزيات مراقبت غواړي اوبل يې دمعشوقې په توگه له ملگرتوب پرته دكاركولو زمينه هم نسته . محلي خدمتگارانې او نوري ښځي چي له دوی سره په تماس كې وي ، داسنایي او ملگرتياچلندورسره كوي او مسوليتونه يې وړلېږي ، چي داددوی په كريدیت كې نه راځي . په كابل كې زماداستوگني په لومړي پړاو كې چي كومي انگرېزي مېرمني راوستل سوي وې ، زياتره يې په لږيادپرځپگان سره بيرته ولېږلې سوي . جرمني نرس چي د Mrs. Flaisher لخوا راغوښتل سوي وه و ډېر ژر هغه وظيفه خوشي كړه ، چي داورته استخدام سوي وه او داوسني امير حرم ته ولاړه . خپل خان يې داميردگراني ماندينې په واك كې وركړ . ورته يې وويل ، غواړي مسلمانانې سي . كله چي مستر فليشرپه هغه ناوخته داميرماني ته ددې لپاره ورغی ، چي ښځه كه ديوي ورځي لپاره لاهم وي ، دستونزي دليري كېدو تروخته بيرته كورته بوزي . دامير لخواورته وويل سوه ، چي دی نوموړې ښځه دكور ستنېدلو ته مجبورولای نسي . هر وخت چي يې خپل زړه وغواړي ، ستنېدلای سي . خوښځي له بيرته ستنېدوڅخه انكړ وکړ . په نتيجه كې مېرمن دالي ته خان ډېر غټ ښكارېده ځكه مېرمن فليشر او ماشوم يې هماغه شپه اودابله ورځ بې له نرسي تېره كړه . دغي جرمني نرسي په پای كې مېړه وکړ ، چي گویا دايې ددين اړولو اصلي علت و . كه څه هم په لومړي سر كې داكاربوڅه مشكل ښكاره سو ، ځكه كله چي اميرخپل نوكران راوغوښتل او پوښتنه يې ځني وكړه چي څوك غواړي له دې سره واده وكړي؟ له بده مرغه كله چي يې ددې مخ ته وكتل ، هيڅ كوم داوطلب حاضر نسو . دافغانانودواده كولو درواج دغه يوه گټه مور وليده . اميرپه پای كې هغه يوه كافري افسر (۱) ته وروبخښلر . دافسرتنخواه يې ورزياته كړه اويوكور يې داستوگني لپاره وركړ .

په كابل كې كليساوي اوپادريان نسته . ځكه نسومېرمن فليشرخپل ماشوم

دخپل مېره په لاس عيسايي کړ (۲) زه او مېرمن ډالي د سپانسرانوپه توگه ورته ولاړو او امير پخپله يوه فرمان کي ماشوم ته نوم ورکړ. د پاچاهرليکل سوي امر ته فرمان Firman ويل کېږي .

کوموانگرېزانوچي پخوايې په کابل کي ژوند کاوه، پخپل هيوادکي دخپل ټولنيز موقف له بابتته متاسف نه وو. يوې بنسختي، چي د يوه انگرېزي مامور ماندينه وه، په دې خبره چي پلاريې وزير و او سيمه پيچيز ترجمان بياداخبره د «صدر اعظم دلور» په توگه ژباړلې وه، سمدلاسه دربارته اجازه وموندله اونورو بنسختو ددې لپاره چي دخپل شخصيت د ټيټېدلومخه ونيسي ، خپل خانونه هماغه موقفو ته لوړول . په نتيجه کي دا يوه منسجمه ډله سوه ، چي کله کله به يې دملکې سلطاني د دربار ملاتړ هم گاټه .

د کابل نوکران دکورله عمومي کارونوپرته دبلي هيڅ بنسټ نه دي . په انگرېزي اشپزي او دمير اوډلو په چل خو کورټ نه پوهېږي . ماله خان سره يوه هندوستانی اشپز او خدمتگار بوت . داوبو راوړلو، جارو کښي ، د شيانو د پياکولو او داسانودمراقبت له پاره مي يوه هزاره استخدام کړ. دغه خلک له خومياشتونوکري وروسته خپل کار زده کولای سي . خودوی بيا کله چي په کارپوه سي اوپرکار باندي دگومارلو وړ وگرزي، هرورويې دومره پيسې سپمولي وي ، چي خپل کوروکلي ته ددوی دستنبدلولپاره کافي وي . دی هورې د يوه وړوکي بزگرپه توگه کار پيل کړي . ځينو هزاره گانو، چي کله کله به يې زماله اشپز سره همکاري کوله، ډېر ژر د يوشمېرانگرېزي کتفونو پخول زده کړل او بنه به يې پخول . که دوی زياته موده په کابل کي پاته کېدلای، بې له شکه به بنه ماهر اشپزان ځني جوړېدلای. هزاره گان کلک کلک هم دي اودگارډله سپايانوسره کله جگړې کوي . ددغو جگړوپه نتيجه کي د بنسټي اوبدنيسټي بنه پوره ډېري سوي او زمابوزيات شمېر نوکران وړک سول . زه وروسته پوه سوم ، چي ماته يې مخبري کولم او اطلاعات يې راته راوړل . په بنديخانه کي بيا په يو شکل د شکلونو ترور سوي او له منځه وړل سوي وو . په جبل کي دا راز کارونه عام دي .

يو هندوستانی نوکر، چي زماسره دکابل .. کندهارپه سفرکي ملگري و ، خومياشتي وروسته په شرابو روږد او دايم الخمر سو. تل به يې هغه اومه الکول

چينسل ، چي دحکومت په شاپونو کي تصفيه کېدل او وروسته بيا په بېلابېلو لاسي صنايعو کي کارخني اخيستل کېدی . دغه الکول په بازار کي پر هندوانوباندي خرڅېدل . ماده ته زياته موده وکتل . کله چي پوه سوم ، کار ورځ په ورځ وړانځې اونه يوازي دکورکارونه په سمه توگه سرته نه رسېږي ، بلکي يوه زياته اندازه غلاوي هم کېږي ، نومي په هندوستان کي خپل يو دوست ته ليک وکېښ . نوموړي بل سړي دده پرځای راولېږه . ما دده يوه اندازه پيسې ددې لپاره ورساتي وې ، چي په شرابو او بنڅو يې ضايع نه کړي . دی ددغو کارونو ډېرشوقې و . دغه رازمي دلويي دروازي سپايانو ته امرکړی و ، چي دشپې لخوا يې پرې نږدي دنورو هندوستانيانو کورونو ته ولاړ سي ، ځکه هورې قطعه بازی او شربخوری کېدلې اوبدي بنڅي پکښې ساتل کېدلې . دې ټولو اقداماتو چي دسړي دناوړوکارونوپه بندولو کي مرسته ونه کړه او بل نوکر هم راورسېد ، نومي هندوستان ته دده دستېدلولپاره دپاسپورټ سرښته وکړه اوده ته مي وويل ، چي خان چمتو کړي او په کوم کاروان کي ، چي زړه يې غواړي سفر وکړي . ده ته مي وويل ، چي ترنگ يوه ورځ وړاندي راسره وگوري ، ځکه غوښتل مي سپمول سوي پيسې يې بيرته ورکړم . په همدې هخت کي دی ولاړ اوله ځينوملگرو سره يې استوگنه غوره کړه . دوې دزې اوونۍ تيري سوي اويوماښام د خدای پامانی لپاره راغی ، راته وويل ، چي سبا سهر هندوستان ته روانېږي . مخه ښه مي ورسره وکړه اودلاري اجازه اوپيسې مې ورکړې او دی ولاړ . لنډه موده وروسته خبرسوم ، چي دی هندوستان ته نه دی تللی ، پيسې يې له يوې بداخلاقي کونډي سره په واده کولو لگولي دي او زماله پخواني دښمن ، کوټوال سره هره ورځ گوري . کوټوال هغه څوک و ، چي غوښتل يې ددغه هندوستانی په واسطه له ماسره دامير په مخ کي روغه جوړه وکړي . ده کوټوال ته زما دغچ اخيستلو په خاطر زيات دروغ ويلې وو . خو څرنگه چي هيڅ يوه يې ثبوت نه درلود ، ځکه نوامير غور نه پر ونيو . په پای کي کوټوال نوموړی شخص په جېل کي واچاوه اوزما پر خلاف قضيه کي دده دلاس لرلو په باب د هندوستانی د اقرار دمخيو لپاره يې همدا جېل ډېره ښه وسيله گڼله . خو اوونۍ وروسته يې دسړي سر ورپرې کړ او تن يې هيسته وغورځاوه . زه څو

څومياشتي په دې خبره هيڅ خبرنه وم خو وروسته يوچاد کوټوالکدسپاهي له خولې راته ټول جزيات وويل. داچي څرنگه دغه سپاهي يوه شپه له نورو څو تنوسپايانو سره گومارل سوي و دنوموړي هندوستاني سر ورپرې کړي . داچي څرنگه يې له تنه کالي وکاري او څرنگه يې وروسته په يوه کنده کي وغورځوي اوڅاوري پر واپروي . ده وويل هندوستاني چي کلمه پوه سو ، مور يې وژلو ته بيايو ، چيغې يې اسمان ته رسېدلې . ماته دده ډارن حالت رامعلوم و ، ځکه مي زړه ته داخبره ولوېده، چي ده به څومره چيغې وهلي وي .

کوم هندوستاني نوکران چي ماپه کابل کي درلودل ، ټولو يې لږيادپره غلاکوله اوعموماپه يې هغه وخت کوله ، چي نوکري به يې پای ته ورسېده يابه زه مجبور سوم له کاره يې وباسم اوپرځای يې بل يو ودروم . زه دکورچارو ته له شپې پرته بل وخت فارغه نه وم اوڅرگنده وه ، چي ستومانه به هم وم . دغه راز کارونه دشپې څه ، چي دورځي لاهم سخت وي . ماله مجبورسته د نوکرانوهرراز بيان مانه. داچي دڅارويو او آس لپاره څومره خوراكي مواد پېرودل سوي او مصرف سوي دي ، بې له دې چي پوه سم آباداتول موادڅارويو ته رسېدلي دي که نه؟ خوپه زړه کي مې پوره باور و ، چي ورسېدلي نه دي . نوکرانوزماله دغه وضعيته ترنورو بڼه گټه اخيستله . دنوکرانو وهلو ټکولو بڼه نتيجه نه ورکوله اوپرڅنگ يې په هغوی کي دغچ اخيستنې يوراز روحيه رازپېروله، چي اغېزه يې په ځينو کوچنيشيانوکي څرگندېدله . داچي دکور وظيفه به يې هېروله خوداسي به يې بنووله ، چي دصاحب دخوشالولو لپاره هرڅه کوي . دغه رازجزاگانې که څه هم وړې به وې خودوی به پرځان ډېرولې . په دغه شان غچ اخيستنو کي محلي نوکران اول لمبردي (۳) . کله چي په وظيفه کي وړوکي غفلت ورپه گوته سي ، خوراډېري توبې باسي . خو نوکر و بادار دواړه دواړه پوهېږي ، چي داخوشي ټگي دي او مخکي سنجول سوي کينې ترې ثابتېږي . نوکرپه خواشيني سره شاته کېږي او کله چي کافي اندازه ليري سو ، په ډاډه زړه ومسي . په داسي حال کي ، چي بادار يې ولاړ وي او له دې بابته خان ته په قار وي ، چي ولي يې دخپل وقار له بايللو پرته نوکرته دسرزنش اراده ونه درلوده . هغوی ، چي محلي خلک نه پېژني او داسي بنکاري ، چي په ټولو

ختیځو هیوادو کي به همداسي وي ، بنیایي د دوباره انتقام اخیستلو په لټه کي سي . خو ښه داده مخکي له دې ، چي موضوعات دغي اندازې ته ورسیري ، نوکر باید بدل سي او نوی سړی وموندل سي . د نوکر بدلول به بیا یوبل تاوان لري او هرچا چي زیات نوکران بدلول ، ډېر ژر پوه سوي دي ، چي دښه سړي پیدا کول ورته سخته ده او په سیمه - ییونوکرانو کي هر راز خلک سته . په ختیځ کي دانگرېزانوعمومي تجربه داسي ښکاري ، له ځینو کسانوپرته چي له خپلو نوکرانوسره نورو بده گوزاره کوي، زیاتره یې د ښه چلند خلک دي. عمومي نظرغالبادهغو کسانوپه باب چي سیمه ییز خلک ښه ورته معلوم نه وي ، داسي دی، چي بادار یې له بې وزلو نوکرانو سره ډېر ناوړه او له انصافه لیري چلند کوي .

که څوک غواړي له بازاره دي ارزانه شی رانیسي ، هندوستانی دي نه پسې لیري . دوکاندار په هندوستانی پوهیږي ، چي دا دکوم انگرېز نوکر دی، ځکه نوهرشی تر نورو دوه چنده زیات ور بیه کوي . هندوستانی او محلي سړی دواړه چي سودا وکړي یوڅه هرورپرزیا توي . خودمحلي سړي کمېشن ترهندوستانی لږ وي اودایې لابله گټه ده ، چي له دوکاندار څخه ترهندوستانی په لږ بیه سودا اخلي. مایووخت بازارته دسودا لپاره زما یوغریب هزاره نوکر ولېږه . دغه بیچاره سړي زما څخه هومره پیسې واخیستلې، څومره چي دوکاندار ترې اخیستي وي . دوکانداردافکرکاوه،چي یوغریب هزاره دخپل خان لپاره سودا ځني اخلي . ددغي بیې له مخي ما دنور نوکرانو سودا پهنجولای شوله اود کمېشن د ډېرېدلو مخه مي په نیوله . دغه «دستوري» یا دسودا کمېشن په ټولو هغونوکرانوکي، چي دبهرنیانولپاره سودااخلي،دیو راز حق په توگه پېژندل سوی دی . کله چي نور نوکران د هزاره غریب په دې کارخبرسول ، چي له ماڅخه یې عین هماغه د دوکانداربیه اخیستي ده اوخان ته یې هیڅ نه دي اخیستي، نویې له ده سره ډېرناوړه چلند کاوه . خودڅومیاشتونوکری او نصیحت له لاري نورو نوکرانو تل ددغه شان حماقت مخه نیوله . په هرصورت ماته هزاره گان تل تر نورو هندوستانی نوکرانو په « دستوري » اخیستلوکي بانصاف او دبازارپه سودا کي ارزان پېرودونکي ښکاره سول . هندوستانی نوکران تل تر وروستی اندازې پوري هڅه کوي او عمومادخپلوسرانپو طبیعتونوپه خاطر، دچاخبره له ډېري څخه غوري باسې . دې کار ددوي جیبونو ته سخته صدمه ورسوله . خوله شرمه یې څه نه ویل ، ځکه مادبازار سودا ددوي له لاسه وايستله اوپرځای مي نورداسي غریب نوکران وټاکل ، چي تردوی یې ښه کار کاوه اوغلايې هم لږ وه .

دولسم څپرکی په کابل کې داروپایانو ژوند (ادامه)

بې قانونیت - خواړه ، څاروي، چرگان اونورروزل - د شهزاده گانو او نورو کسانو لخوا سوغاتونه - په کابل کې وچکالي (famines) - کولرا - د ملاحج اوزیارت - دکورله بام څخه کاراخیستل - کاراودکار ساعتونه - ساتېری - هندو معامله گران اوزاړه قیمتي شيان - له امیراوشهزاده گانو سره د جشن لیدني کتنې - دجوري هیات په واسطه داروپایانو ازمویل - لیکونه - دپوستې بیه - ترجماني -

---

دامیر عبدالرحمن ترمیرني وروسته په بازار کې بڼه پوره بې قانوني څپره سوه ، چي هغه هم زیاتره دخلکو په کارو کې دعسکرو دمداخلې له امله وه . عسکري خلکوالبته ټولويې نه ، دامیر ترمیرني وروسته ددېوال دچرگانو په شان اسمان ته کتل اوهریوه کوبښښ کاوه ، خان داسي وښيي چي گویا دهیچا پروانلري . له دې امله زه مجبورسوم له هغه نوکرسره خپل ساتونکي ملگری کړم ، چي بازارته به دورځنی سوداله پاره تللی . داهم په دې مقصد چي څوک یې ونه خوروي اوټول پېرودلي شيان ترکوره پوره راوړسوي .

دوکاندارانو هم لسه دغي بې ثباتي څخه گټه اخیستله په وزن کې

يې کمی راووست اوله نورو لارو چارو څخه يې پله گټه زیاتوله .
دوی بې له شکه په دې فکروو، چي تراله گولي وړاندي څومره يې
وس وي خپل کاروکړي . داله گولې انتظارټولو لاره . یوه دوکاندار
داورلگیت له درزن څخه چي دوولس قطی وي ، نیمی ایستلي وي
اوددې له پاره چي دوه چنده گټه واخلي . دغه نیمی يې دپوره په بیه
ورکاوه . دغه نیم درزن يې زما پریوه نوکر هم خرڅ کړی و . کله چي يې
چلبازي کشف سوه ، له نوکر سره ملگري عسکردوکاندار په خوله کي
رواوه اودوه غاښه يې وروایستل . دوکاندار کوټوال ته عرض وکړ
اوهغه موضوع دعسکرو مشرافسرتو وړاندي کړه اوکیسه زما دجیب په
څورویو پای ته ورسیده ، چي عسکر مي په راخوشي کړه . البته
داکار رشوت ورکول اوفساد و . خوماهغه څوک یوازي پرېښوولای نه
سوی ، چي په ډېره مېړانه يې زما دمنفعت له پاره خان ته جنجال پېښ
کړی و . دی یو ساده افغان عسکرو . اودغه شان خلك معمولاً
ډېر مخلص وي . صرف هغو اوامرو ته گوري ، چي ورکول سوي وي .
یووخت ماخپل دغه شان عسکردورکشاپ په مشرپسې واستاوه ، چي
ورته ووايي ، زما دفتر ته راسي . دورکشاپ مشرپه سپین سترگی سره
حال راولېږه ، چي گویا مصروف و اووروسته به راسي . ما عسکر ته
وویل چي که بیانه راتلی اوهداسي يې درته وویل ، تررېره يې ونیسه
اورايې وله . عسکر ولاړی اوسمدستي يې سړی تررېره نیولی راووست
. ددوی دوو غالمغال دنورو کارگرانو پاملرنه هم خانو ته اړولې وه اویوه
لویه ډله ددې له پاره وریسې را روانه وه ، چي وگوري ماجراڅه رازپای
ته رسیږي . البته مانه غوښتل ، چي زما امر دي ټکي په ټکي عملي
سي خواغېزه يې پرنورو کارگرانو داوه ، چي بیامي نوبل چاته دوهم
وارسړی ونه لېږه .

په بازار کي کي ښې غوښي نه پیدا کیدلې . معمولاً يې غټ
ترکستاني پسونه حلالول . ددغو پسونو غوښه سخته وي اوپه خوړلو
کي يې چنداني مزه هم نه وي . له دې امله ماڅسان ته کوچنی هزاره

گي پسونه چي welsh sheep ته ورته دي ، رانيول . دپنځوسو
 شپېتو مېرويوه رمه ترې جوړه سوه او هزاره جات ته مي ولېږل . هورې
 وابنه هم ارزانه وو ، هم پرېمانه . نور وري يې هم راوړېږول . وخت په
 وخت يې ماته اته ، لس تنکي وري ، چي ماد حلالېدو تر وخته مېرولای
 سول ، رالېږل . اوپه دې ډول مي ډېره بڼه غوښه تر لاسه کوله . هرپسه
 ماته په متوسط ډول په دوه شلینګه تمامېدی . نه مي پروښو پيسې
 ورکولې نه پرروزنه . هغه چاچي مارمه ورسپارلې وه ، دمېرو شيدې
 اخيستې ، کوچي بې ځني جوړول او خپل مزد يې په جوړاوه . مادغه
 رازچرګي ، هبلې ، بتي ، پيل مرغان او چرګان کښېنول . څرنګه چي
 خواړه يې ارزانه دي ، ماته ګران نه تمامېدل . چرګو ماته هرڅومره چي
 مي غوښتل ، هومره هګۍ تهيه کولې . دوې غواوي مي ساتلي وې ،
 چي شيدې او دګيلګيانو (خوسيو) دغټېدلو پروخت يې غوښه راکوله .
 ددې ځای غواوي د زياتي مودې له پاره بڼه اندازه شيدې نه ورکوي
 ځکه مي لازمه وګنل ، چي دوې غواوي وساتم ، چي په دې ډول زما
 دورځنۍ اړتيا او کوچوله پاره پوره اندازه شيدې راکړي . اوږه معمولا
 ارزانه وي خود تېرو څو کلونو په بهير کي يې بيه ورو ورو ځکه سوې ده
 . او اوس يې بيه تر پنځو کالو وړاندي درې چنده سوې وه . کله چي
 زه له کابله راوتلم په روپۍ شپږ پونډه پلورل کېدل (پونډ تردرې نيم
 پنسو په لږ بيه)

چای ، قهوه ، د قاضيو (د بليو) مواد ، تنباکو ، شراب اونور له
 هندوستانه بايد تر لاسه سي . معمولا يې پر راغوښتلو او رسېدلو درې
 مياشتي وخت تېرېږي . داچي ولي دومره اوږده زمانه پر تېرېږي
 ، علت يې په کرايه کښمانوکي دی . لومړۍ ستونزه يې داده ، چي
 يوڅوک به له پېښور څخه کابل ته د مالونو راچلولوله پاره هڅوې
 اودوهمه ستونزه يې پر لار باندې د مالونو د څنډ خېره ده ، چي څواوونۍ
 نيسي ، زياتره داسي پېښه سي ، چي يوڅوک خپل ټول اوبشان ، اسونه
 اونور څاروي له پېښوره رابارکړي ، خوددې بار نيمه برخه که د جلال آباد

اېنگل له پاره وي او که دوراندي وړولوله پاره ، ټول تسليم کړي . دی
 بيرته دنوربارله پاره پېښورته ستون سي . داتگ وراتگ خوواره ددي
 له پاره تکرارسي ، چي کابل ته دخپلو ټولو څارويوپه اندازه پوره
 بارزېرمه کړي . کله چي داکار بشپړسو ، بيانومخ پرکابل حرکت کوي .
 له پېښوره ترجلال اباده سفرپنځه شپږورخي اوکابل ته دتياړۍ له پاره
 نورسفرونه هم زيات وخت نيسي . اوس نوکه ديوجاتنباکو يانورڅه مخ
 پرتمامېدو وي ، دتازه مال تررارسېدلو پوري انتظارکول
 دپرستومانوونکي وي . په تېره بياکله چي له پېښوره چاته ليک راسي ،
 چي مالونو څواوونۍ مخکي حرکت درکړي دي . څوکله چي مالونه
 راورسيږي ، سړي يې په رسېدلو دپرخوشاله سي اوتولي ستومانۍ ترې
 هيري سي . زياتره پيښيږي چي مالونه پرلاري ، هغه وخت چي
 بکسونه دهود خرابۍ له امله دبېلابيلو سيمو په
 سرايونو (کاروانسرايونو) کي پراته وي ، وراسته اوخوساسي ، خوچاره
 نسته . سړي بايد داچانس قبول کړي .

کله چي دخيبرکوتل شاوخواقبایل وپاخېدل اودتيراه دکمپاين اړتيا
 منځ ته راغله ، دکابل اوهندوستان ترمنځ تگ راتگ ينومخ بندسو
 اومورپه کابل کي له هغوشيانو څخه بې برخي سولو ، چي ژوند په
 هوساکيږي . دخپلو له پاره هيڅ نه وو ، ان چاي اوقهوه هم نه وه .
 دخکولوله پاره څه نه وو . دې حالت څومياشتي دوام وموند .زه داپرتيا
 په وخت کي په نه څه گوزاره کولای سم اودېرته خواشيني کېږم . که
 څه هم په دغسي حالاتوکي دېره تقاضانه کوم څوکه تنباکو اوسگرېټ
 نه وي ، نو داسي ښکاري چي بايدژرېې دچارې کولوپه فکرکي سم .زه
 بايد تل هغه وخت په يادولرم چي دخيبرکوتل بندو ، اميراوشهزاده
 گانو تل دموادو دکمښت په وخت کي زما سره دېره ښه مرسته کوله
 خو په دغه راز حالاتوکي دوی پخپله هم له کمښت سره مخامخ وو .

دغه رازاميراوزامنو يې ماته هروخت مېوې اونورسوغاتونه رالېږل ،
 هغه مېوه چي په کابل کي به لارسېدلې نه وه ، خو دوی ته به له

نوروځايوڅخه استول کېدله. په تېره بيا کله چې به يې په پسرلي کې ماته مخکني توت راولېږل، ډېر به ممنون سوم، ځکه دامپوه به په کابل کې لايځه سوې نه وه. په پسرلي کې تل ترکاري لبروي ځکه دتېر کال حاصل منځ پرځلاصېدووي اودنوی کال دالارسېدلی نه وي. مابه زياتره وخت خواوونې بې له پټاپټو ژوندکاوه اودا داسي کتغ دی، چې زما په فکر زياتره خلک يې که دماښام په ډوډۍ کې ونلري، چندانې پروانه په کوي. خو په هر صورت، کله چې زه ددغه ځای له شرايطو سره بلدسوم، نومي ددغه شان کمښت دمخنيوی له پاره بندوبست وکړ.

د ۱۳۵۳ کال په وچکالی کې چې په زرگونو تنه له لوري مړه سړ، دبازار زياتره مواد په تپه وړک سول. ځينې شيان خو په هيڅ بيه نه موندل کېدل. اوږه په گنج (منډيي) کې نه پيدا کېدل او زه مجبور سوم له حکومت څخه دخان او خپلونو کرانو له پاره يوه اندازه غنم رانيسم او اوږه يې کړم. حکومت يو ډېر پېرانيست، چې هره ورځ پکې يوه ټاکلې اندازه اوږه پرځمکو پلورل کېدل ځکه بل ځای هيڅ شی نه پيدا کېدی. دا د حکومت يو دود دی، چې دتنگسې له پاره گودامونه ډک وساتي. ډيپوته درسېدلو په وړاندي تگ کې دخلکو بيرو بار او ټېبل ماټېل دومره زيات وو، چې هره ورځ دغنمو دوندې ترلاسه کولو پر وخت د ډيپو تر پېرانيستلو دمخه ډېر کسان په تېره بيانڅخي، مړې ياترېښولاندي مرگي حاله کېدلې. پرېې وزلو باندي فشار خورازيات و. ميندي او پلرونه چې دکور هرڅه يې دخورو رانيولو له پاره پلورلي وو، مجبور وو، له لوري څخه دخپلو ماشومانو دچيغو، دهغوی دورځ په ورځ که زوري کېدلو او تښتېدلو او په پای کې دوروستۍ ورځي د مړ کېدلو ننداره وکړي او دوی پخپله به په دې خاطر ژوندي نه پاته کېدل، چې څه به يې خورل او ماشومانو ته به يې نه ورکول، بلکې له دې امله به ژوندي پاته وو، چې مقاومت يې درلود او يوڅه پياوړي وو.

زماتر لاس لائي زياتره کارگران وري وو. يووخت خولا يوتن دکار په
وخت کي بېهوبنه سواو کله چي مي دبېهوبني علت وپوښت، راته
خرگنده سوه، چي دخوړو خو په اوږدو کي يې تقريبا دوه انسه ډوډي
خوړلې وه. له ټولو دغو کسانو سره مرسته ممکن نه وه خو هغوي ته
مي چي زما کارگروو اوزه پوهېدم چي ډوډي ته اړتيا لري، دورخي
يووار خواړه ورکول. يوه ورځ مي يوڅوک وليد چي زما لخوا ورکړه
سوي ډوډي ترکوټ لاندې پټوي. سړي له لوري هلوپوست و اوزه
حيران وم، چي ولي دغه ډوډي خوري نه. خو وروسته راته وويل سوه،
چي دي په کورکي يووړي ماشوم لري او دخوړو رانيو لوله پاره په
کورکي څه ورباته نه دي، چي ويې پلوري. ده وويل، چي د ماشوم
مورا يوه بله نسخه هم په کورکي شومه ناسته ده. خودي
دهغو پروانلري. يوازي يې په ماشوم زړه کښانده دي. په کابل کي
ښخوته هيڅ ارزښت نه ورکول کيږي او دنارينه لپاره دانښه خبره نه ده
چي دښخي پرمگ وژاړي. که څه هم مور يا خوري وي. خودهر نارينه
خپلوانو پرمرينه باندي بيا په رينگت ژاړي.

يوه بله ورځ دکارگرانو يو مشر راته راغي، بې له دې چي دمعمول
په شام سلام واچوي، راته يې وويل، چي دي يو مسلمان دي
او هيڅکله يې له يوه غير مذهب سړي يا پرنګي څخه د مرستي غوښتنه
نه ده کړې. خودده په کورکي درې تنه کوچني ماشومان شامه پاته
دي، چي ورو ورو مرګي حاله کيږي. دوستانويې هيڅ مرسته نه سواي
کولای. له خانه سره يې وپتېبل چي خپل ماشومان ووژني، غم بې
ورلند کړي او ورپسې خپل خان هم ووژني. خودماپښين دلمانځه په
وخت کي يې په زړه کي وروگرځېدل، چي يووار بايد پرنګي ته ولاړسي.
په دې ډول دلمانځه ترادا کېدو وروسته سملاسي راغي. دده
وينا مودبانه نه وه او دهغو کسانو زاريو ته ورته نه وه، چي ماته د مرستي
له پاره راخي او معمولا مي د «حضور» په نامه يادوي. خودما داسې
پېژاند، چي له هغو متعصبو مذهبي کسانو څخه و، چي په دې ملک کي

خوړاډېردي او کافر ورته تر حیوان لاهم سپک بنکارې . په هر صورت ماده ته درې روپۍ بې له کومې ملاحظې ورکړې . دی بې له دې چې مننه وکړي ، راڅخه رهي سو او روپيوته يې په بېخوندي سره کتل . په کابل کې درې روپۍ ډېرڅه دي که څه هم ارزښت يې تر نيم کرون لږ دی . ماپه دې گيسه کې نور رۍ و نه واهه . دوي ورځي وروسته سړی بېرته راغی . له سره يې بگړۍ پورته کړه او ماته يې دوعا وکړه . دا کار د يوه مسلمان له خوا ډېر زيات صميميت او پېرزويني بنکارندوی دی ، چې د لامذهبه په وړاندي يې وکړي . ده وروسته راته وويل ، چې تازما د ماشومانو ژوندو ژغورۍ اودده داهم . ځکه دی چې لومړی ځل ماته راتلی ، له ډېره غمه چورلېونی سوی و . ده زياته کړه ، چې ماته ډېر ننگيانو په باب ډېرې خبرې سوي دي . خودی به اوس تل دادوعا کوي ، چې دوی مسلمانان سي اوتر مېرني وروسته جنت ته داخل سي .

په دغه کال پروچکالی سربېره دکولرا (وبا) ناروغي هم راغله . مرگ ومړينه بېخي زياته وه ، ځکه ځمک کمزوري او خواړو ته اړوو . ددوی دخوراک سيستمونه بېخي بې نظمه دي هر ناوړه او چټل شی ، چې په لاس ورسې ، خوري يې اودلوري مخه په نيسي . هره ورځ دهديرې پرسرک جوپې جوپې انسانان روان وو او مړي يې پراوړو وړل اوزياتره چې مي پيژندل ، راته راتلل او ويل يې چې نن موزموردواړو يواشنانېڅ کړ . خوشبایابله ورځ به يې دی پخپله هغه ځای ته يووړ . کولرا په ټولو طبقوکي خپره وه . ان دشهزاده گانو حرم لاهم په اخته سو . د سردار نصرالله خان گرانه ماندينه په همدې ناروغي مړه سوه . په نورکسانو کې دامير يو ډېر گران غلام بچه هم وبا وواهه او مړ سو . څو تنه لوړرتبه افسران ددې ناروغي له امله مړه سول .

دشاهي کورنی غړي له کولراڅخه خاصه بېره لري اودغه شان له زلزله څخه هم ډېره واهمه کوي . پخوا دناروغي له شيعوع سم به مرحوم امير اودده کورنی دټولسو مامورينو اومتعلقينو په گډون له بناړه

د کابلې ښخې جامې

وتل او پغمان ته به تلل . کله چې درې کاله دمخه په ۱۹۰۰ کال کې د کولرا ناروغي خپره سوه . مرحوم امير او ټول متعلقين يې سمدلاسه ووتل ، په گاډيو کې بارونه ، خيمې اونور شيان چلیدل ، خلک پراسونو باندې سپاره اومندې يې وهلې ، بارچلوونکي په وارخطايي سره روان وو ، نوکران او عسکرو په پښو ورپسې څغستل . دغې صحنې د الوتکې د بې نظمي الوتنې (flight) بڼه اخيستې وه . انگرېزان شاته پاته وو اوچې مرخومره يې وس و ، نه يې سپماوه . (په دغه وخت کې Mr Daly اوزه يوازيني اروپايان وو .) مېرمن د بېلې څلورمياشتني د کولرا د ناروغانو په علاج کې تېرې کړې . د دې پروکسانو ژوند يې وژغوره . ماخپل خان د بې دوده باروتو د جوړېدو په يولې تجربو مشغول کړی و ، چې له نېکه مرغه د بېرېکني بريالۍ وم او اساسي دليل يې داو چې په دغه وخت کې يوازي وم او مزاحم مي نه درلود .

کله چې د ۱۹۰۳ کولرا راغله اوسني امير د خپل پلار په شان سمدلاسه فرنيچر او غالی اونور شيان پغمان ته ولېږل او په دابله ورځ يې خيال و ، چې دی هم ورپسې رهي سي خو په دغه وخت کې چې والی دده په تصميم خبر سو ، سملاسي ورغی او ورته يې وويل چې که دی له ښاره ووږي ، ښايي عسکرو او خلک بېغاوت وکړي ، ځکه ناراضي خورازيات ده . امير د حالاتو په باب د والي نظر ومانه او مجبور سو دارگ په ماڼۍ کې پاته سي . هورې يې خان په دوو خونو کې محدود کړ او صرف پنځو شپږو تنو دېرو محومو درباريانو اونوکرانو ته يې دکتلو اجازه ورکوله . چاچي به ورسره کتل ، له ماڼۍ څخه دبېرته وتلو اجازه ورته نه وه . ځکه دمیکروب راوړلو بېرته ورسره وه . سردار نصرالله خان هم مجبور و په ماڼۍ کې پاته سي ، ځکه امير له ښاره بهر نه ووت ، زياتره وخت يې پر خپل جای نماز (مصلې) تېرواه . ماته هغوکسانو چې له ده سره پاته وه ، وويل کله چې دده گرانه ماندینه په کولرا باندې مړه سوه ، دی ددغې ضايعې له امله اوله دې امله ، چې ښايي بل وار بېرته پرده هم ناروغي حمله وکړي ، له دېره

غمه بالکل لېونی شاتته و .

د شهزاده اودغه رازد امیر بېره پر خای وه اود ناروغی واهمی ددوی بېره لاور زیاته کړې وه . په دغه کال یو د پرستراومندلی ملاحج ته ، دمکې د زیارت لره روان و . کله چې هندوستان ته ورسېد او مدینې ته دتگ په نیامت بندرته ولاړ ، هورې یې واوریدل چې یو روحاني سړي دعیسی (ع) د دوهم وار راتگ تبلیغ کوي او ویل یې چې یوبل - St John رالېرل سوی دی (له سینت جانه یې مراد بنایي مهدي «ع» وي . ژباړونکی) چې دعیسی (ع) دراتگ خبر ورکړي اوتیاري ورته ونیسي . ملا دغه روحاني ته ، چې خلکو یې په باب عجایب بیانونه کول ، د لیدلو له پاره ورغی . دده د پیغمبرۍ خبري دومره ډاډه وي ، چې ملایې هم اړولی اودې ته نزدې کړی و ، چې دروحاني خبري ومني . یوه ورځ چې «پیغمبر» د ملاحج دتگ په اراده خبر سو ، دی یې دننه کوټې ته بوت او ملاییا وروسته بیان کاوه ، چې دوی دواړو هورې مکه ولیده او ملا خپل خان دکعبې پر شاوخوا دگنوجیانو په ډله کي ولید ، دننه حرم یې وکوت او هورې یې دکتلو هرڅه ولیدل . ده وویل چې دننه حرم ته له رسېدو وړاندي یې په بېلابېلو ځایو کي ټول ضروري عبادتونه پر خای کړل . دا چې د ملا ددغه تصور له پاره څه رازدم و جادو یا کوم تاثیر اغېز من واقع سوی و ، بېله خبره ده او بېل اټکل غواړي . خو ملا په مرگ لاهم له خپلي دغي عقیدې نه اوښت ، چې دی مکې ته تللی و اودده لارښود واقعي پیغمبر و . مسلمانان په دې عقیده دي ، چې د بېلابېلو نبيانو (موسی «ع» عیسی «ع» محمد «ص») دینونه دخپل وخت وزمان رښتني ادیان وو او خدای «ج» نوی دین دبشریت له نویو غوښتنو سره سم نازل کړ . په دې ډول دیهودیانو دین دعیسی «ع» تر راتگ پوري حق دین و اودعیسی «ع» دین د محمد «ص» تربعثت پوري رښتيني دین و . دغه نوی شخص به ، که یې څوک پر خبرو غور و نیسي ، دمحمدي دین لارویان خواشیني کړي . ځکه دی وایي ، چې مسلمانان باید عیسیانو ته د وروڼو په شان

درناوی و کړي او دکافرانو په سترگه باید ورته ونه گوري. داکاربه
 دانگرېزانو او روسانو دتېري پر ضد داميراساسي وسله، جهاد (مذهبي
 جگړې) ته زیان ورسوي. له همدې امله کله چې اميرپه دغوټولو
 کيسو خبرسو، ملايي بيرته راوغوښت. ملاهيواد ته راروان سو اوله
 راستنېدو سره سم يې دنوي دين تبليغ پيل کړ. خو کله چې دهيواد
 سرحدته راوړسېد، ونيول سو اوبندي يې کابل ته راووست. امير هغه
 وازمويه. خودملايه معقولو جوابونو کي امير داسي څه ونه موندل چې
 دواقعي دين پر خلاف دي وي اودهغه له مخي دي يې کافر وبولي
 اودمرگ مستحق يې وگڼي. دقران له مخي کله چې يومسلمان مرتد
 سي، بايد په ډبرو ووژل سي. ملايي دازموښت له پاره
 سردار نصرالله خان ته، چې په ديني چارو کي تر ملازيات عالم دی،
 ولېږه. خوشهزاده هم دملايه خولې داسي ونه ايستل، چې په محکوم
 دي کړي. نو يې دډبرو سترو ملايانو دوولس کسيزه وفدورته وټاکه
 اودهغوی ازمويښت هم داسي اتهام په لاس ورنه کړ، چې دهغه له
 مخي دي سړی ووژل سي. هغوی خپل رېوت امير ته ورکړ خوا ميروويل
 چې سړی بايد محکوم سي. هغه بيا ملايانوته ولېږه اوورته يې
 وويل، چې هغوی بايد داسي کاغذ لاسليک کړي، چې په هغه کي
 دغه شخص کافر اودمرگ مستحق بلل سوی وي. داخل دملايانو
 اکثريت تاييد کړه، چې سړی بېگناه اوددين پر خلاف نه دی. دووتنوچي
 دنصرالله خان رفيقان وو اودهغه لخوا ورسره خبري سوي وې، دمرگ
 فتوا ورکړه. ددغودووملايانو په پيدا کولو سره امير هغه محکوم
 کړ اوورپسې يې سنگسار کړ. دمخه تردې چې ملا دامير له حضور څخه
 وژنځای ته بوزي، ملاپېشگويي وکړه چې هيواده به يوسترمصيبت
 راسي اوامير ورسرداردواړه به په مبتلا سي. دملا دوژني دورځي په
 ماښام دنهوبجو په شاوخوا کي دباد اودورو يوسترتوپان راغی اودنيم
 ساعت له پاره وچلېد. وروسته لکه ناڅاپه چې پيل سوی و، همداسي
 ناڅاپه ودرېد. د شپې له خوا دغه رازتوپان يسه غير معمولي پېښه وه

اوخلکو ویل چي داملا روح و چي تهر سو . وروسته کولر ارغله اودا
ناورغي ورستیو خلمورو کلمونو کی پېښه نه وه اودا هم دملا له
پېشگويي سره وتړله سوه اوامیرو شهزاده زیات وپېرېدل . دوی
دواړو خپل مرگ پکښي ولید . دغه راز د شهزاده لیونتوب ، چي دهغه
دگراني ماندينې دهريني پروخت ورته پېښ سوی و ، هم له همدې
پېښي سره وتړل سو . وژل سوي ملازيات شمېر پياوړي پيروان درلودل
او هغه دوه تنه ملایان چي دده دوژلو فتوايې ورکړې وه ، دده دپيروانو
له غچ اخیستني څخه دپرسخت د رېدل . هغوی لوړلي وه ، چي غچ به
يې اخلي .

په دوبي کي مادخان له پاره پرېام خېمه دروله او پکښي بيدېدل .
خېمه ترکور هم دپره تازه وه هم سره . ددوبي شپې ديري تودې
اوشمال (باد) دپرکم ياهيخ نه وي . څرنگه چي دکورو بامونه هموار
اوپه دېوالونو محاط دي ، ځکه نو ځکه معمولاً ددغه شان مقاصدو
اودشپې لخوا دناستي له پاره کارخني اخلي . دغه راز ښځي هم دتازه
هوا داخیستلو په مقصد استفاده ځني کوي . دوی ته دباندې وتلو
اجازه نسته او دپرمحدود کورونه ، هغه هم يوازي دبدایانو کورونه په
څنگ کي باغچې لري . په هغوکي ښځي په تنهائي سره گرزېدلای
سي . پردغسي باغچوباندې چي ښځي استفاده ځني کوي ، باید
دومره چگ دېوالونه راتاوسوي وي ، چي دوی دگاونډيايو له ليدو
پرته په خلاصه پښه وگرزېدلای سي . دکورغولي (انگرونه)
معمولاً کوچني اوچټل وي او دفضله موادو دېوی له امله دساتيري
وړنه وي . زه چي مازيگر له کاره ياکوم بل ځايه راستون سم
(دکاروخت له وختي سهاره ترمازيگره وي) ، ښه زیات وخت پرېام
باندي تېروم او خان دهغو نیالگيو په کتنه و روزنه مشغولوم ، چي
پرېام باندي په گلدانو کي ساتل سوي وي . دگلدانو نیالگي ترهغه
وخته ، چي مخکي ته انتقاليږي ، دوچېدلولېرچانس لري . ما په
هغوکي ښه وختي لاتخمونه پاشلي دي ځکه زه باید دسلات مرادتيار

ولرم بي له دي چي مارکېت ته دهغو درار سېدلو تر وخته
دي منتظر ياته سم. پر بام باندي کله کله خپل سات هم
تېروم .. ډول ډول کاغذ بادونه (گودي) په هوا کوم ، چي
نژدې اوسېدونکي سم لاسه زماتقليد پيل کړي . خوزما
کور د شېر دروازي او اسمايي غرو تر منځ پروت دي او د ناڅاپي
دور او بادو له امله ، چي په دغه تنگي کي زياتره چليږي ،
زيات شمېر کاغذ بادونه له لاسه ورکوم .

کابل دلرغونو نادرو تورو ، سپرونو ، پلته يي توپکونو ،
زغرو او نور شيانو دکلکسيون دشوقيانو له پاره ښه مناسب
ځای دي . ځيني دغه راز شيان بېخي زيات لرغوني وي .
له هغو عربي ليکونو څخه ، چي پر زياتو تورو باندي ليدل
کيږي ، چاته داسي چورت ورلوږي ، چي ښايي دغه توري
به په پخوانيو صليبي جگړو کي کار سوي وي . داسي سکې
هم موندل کيږي ، چي نېټه يې دستر سکندر هغه زمانې ته
رسېږي ، چي نوموړي به دهندوستان دفتح کولو پروخت
دلاري داوردو په بېلابېلو سيمو کي خپل واليان مقررول .
دا کار ښه پوره پوره او معلومات غواړي ، ځکه جعلي شيان هم په دغه
ځای کي پلورل کيږي . هندوان چي څوسوه تنه يې په کابل کي اوسي ،
ددغونادرو شيانو زېرمي لري . خوارو پايانوته يې د سپايانو له بېرې نه
راوړي ځکه څه چي يې کتلي وي ، له کور څخه له وتلو سره سم بي
بیرته په قی کوي . کله يې سپايان په دې خبره گواښوي ، چي دعوه
ورته جوړوي ، يايې پرنگيانوته دا اتملاعاتو رسولو رپوت کوي . په
داسي حالاتو کي نوبيا له دوی څخه چي ، سپايان هرڅه غواړي ، د «نه»
جواب نسي ورکولای . ماددوی له خولې دغه خبر اورېدلي دي .

په لویو جشنونو کې به اروپایان عمر ما دامیر او تر هغه وروسته د شاهزاده
 گانو دربار ته د سلام له پاره ورتلل . په دغسې مواقعو کې دربار دنورو وختو په
 شان نه وي . په دغو دربارو کې دامیر په گډون ټول حاضرین ټوکی ټکالي کوي
 او خوشالي ددغي ورځي دود وي . ځني مامورین به پرمخکه ناست وو او شطرنج
 به یې کاوه او امیر به کله له یوه او کله له بل سره شرط تاپه او کله کله به یې
 د چال په کولو کې مشوره هم ورکوله . امیر ښه شطرنج بازو . دده په دربار کې
 ډېرولبرو کسانو له ده سره سیالي کولای سوای . د دربار ټوکی به هم په لوړه سويه
 وي . زیاترو به په کیسو او ټوکو باندي خنداوي کولې . مرحوم امیر به په دغسې
 محافلو کې زیاتره خپل خاطرې بیانولې او دهغو ځایو اوسړیو په باب به یې
 خبرې کولې ، چې ده په روسیه کې لیدلي وو . یوله دغو کسانو څخه یوروسی
 سوداگرو ، چې امیر به تل ددغه سوداگر دښه سلوک اواریکو په باب وږغېدی . دغه
 سوداگریو وخت امیر ته په پور ورکولو سره نوموړی له ستري شرمندگی څخه
 ژغورلی و . امیر یو وخت ماته وویل ، چې ده له یو ساعت ساز سره څه موده په دې
 نیامت کار کاوه ، چې دا کسب ځني زده کړي . ځکه دمشغولاله پاره یې نور څه نه
 درلودل . ده به د ساعت ساز دماندینې په باب ډېرې جالبې کیسې کولې . دا چې
 هغې څه راز پخپل مېړه باندي په ډېر سخت ډول حکمراني کوله .
 خود امیر د ظرافت قوت ډېر پراخ و او مکرري کیسې نه ځني بېخونده کېدلې .
 داوسني امیر د جشن دورځو دربار دده ډېلارد وختو خوند او شخول نلري ځکه
 دی ټول وخت دخپل دربار په زموخت نظم اونسق باندي لگوي اوله خپلو
 متعلقینو پرته له بل چاسره کار نلري . اصلا خو حاضرین بېخي محدود کسان
 وي . دی تر امیر کېدو دمخه ښه مجلسي سړی و خوله غالمغالي ټوکو څخه یې
 ښه نه راتله او د دربار په خوښیو کې به یې له ستوځو ټوکو سره مینه نه درلوده .
 دده آرام ساتېری خوښ دی ، چې وخت په تېر کړي . له خپل (Magic
 Lantern) (*) سره ډېره مینه لري او کله چې یې په کار واچوي ، ساعتونه
 ساعتونه یې پرېږده باندي د بېلابېلو تصویرو په ننداره کولو تېروي .

اروپایانوته په کابل کې په دې سترگه نه کتل کېږي گنې ، چې دوی دغه
 ځای د قوانینو تابع دي . خو که داسې کار وکړي چې ددغو قوانینو پر خلاف وي

نولکه په ټولو هیوادو کې چې رواج دی ، بی له شکه به هندوستان ته بیرته لېږل کیږي . خوتر اوسه پوري هیڅ اروپایي په دغه شان قانوني ضد عمل باندي محکوم سوی نه دی . مرحوم امیرد پراحتیاط کاوه ، داسي کار ونکړي ، چې نور هیوادونه گوته ورته ونیسي . کله چې یو افغان عرض ورته وکړ ، چې له هندي حکومت څخه دده دهغه دپورپه ترلاسه کولو کې مرسته وکړي چې د ۱۸۷۹-۸۱ کلونو دانگرېزي اشغال په بهیر کې یې لښکروته دموادو برابرولو له بابتته پرهغوی باندي و ، امیر له دغه سړي سره دعالت کولو دپره ښه لاره غوره کړه اوبې له دې چې پخپل سرتصمیم ونیسي ، دکابل له غټو سوداګرو څخه یې شپرتنه وټاکل ، چې زما په ګډون به پرموضوع باندي غورکوي . خودسړي اسناد ، چې په انگرېزي ژبه وو ، ددې ښکارندوی وو ، چې دغه ټول پورتصفيه سوی دی . یوه بله دعوه چې زه پکښي دحکم (jury) په توګه ټاکل سوی وم ، داو ، چې یو امریکایي سوداګر کابل ته دخپلو کارونو دتصفيه کولو له پاره راغلی و . ده پخپل تړون کې دټاکل سوي معاش دبشپړي ادایني ادعادرلوده اوویل یې دبیزنس اندازه چې دهغه له مخي کلني معاش ټاکل کیدی ، ترهغه څه لږود ، چې په تړون کې ورباندي موافقه سوې وه .

کوم کار چې ده ته سپارل سوی و ، دتړون تراندازې لږوخوډی دهغه لږوالي مسول نه و . په دې خاطر باید ده ته هومره کلني معاش ورکول سوی وای ، څومره چې تړون پرسوی و . . ده خپله ټول کوبښښ کړی و اوله حکومت سره خپل تړون ته تل وفاداریاته سوی و . له هغه لیکونه ، چې ده مامورینو ته کښلي اوپه پوسته خانه کې قیدو ، دامیر په حکم پرانستل سول اوله هغو څخه داسي څرګندېدل چې نوموړي دامیر په ژمنو دپرلږپوه سوی و . دغو لیکونو امیرته دده نظریه هم په دپره ګونګه توګه رسولې وه . ځکه نو امیر ادعا کوله ، چې ددغو لیکونو له مخي داسي چاته کارنسي سپارلای ، چې پرخپلو ژمنو باندي شکمن ري اودخپلي نظریې درناوی نه کوي . په حکم هیئت کې زما اودمپرمین دیلي حضور ځکه لازمي وګڼل سو ، چې که نورڅه نه وي سوداګر خوبه د اروپایانو په وړاندي نورهم وشرمول سي . زه باید په هرصورت ووايم چې له لیکونو څخه څرګندېدل ، چې سوداګردامیر دمامورینو کرکترپه بشپړه توګه درک کړی نه و .

دليكونو په باب ، په كابل كې دايوعام كاردى ، چې دانگرېزانو مکتوبونه بايد قيداودحکومت له خوادگومارل سوو جاسوسانوله خواولوستل سي اومعمولا ترلوستلو وروسته بيرته نه وراستول كيږي . گوريا دمأمورينو په نظرديوه انگرېزشخصي ليك يوبې ارزښته شى دى . په كابل كې دانگرېزانو ليكونه اوهغوى ته ليرل سوي ليكونه خكه پرانستل كيږي ، چې دهغواودهندوستان دحکومت ترمنځ كومه دجاسوسي خبره اورپوت خانته معلوم كړي . خوداوسني اميرپه وخت كې داکار تردېري اندازې بندسوى دى . اوس له دواړوخوارو څخه ليكونه په محافظت سره ځي وراځي . په هرصورت په افغانانو كې دپوستې ليكونو ته ديوه دېرمحرم شي په سترگه نه كتل كېدل . ټول ليكونه به يې په يوه كڅوره كې واچول ، لاک ومهرپه يې كړل اودليكونو ليست به يې ورسره مل كړ . دپوستې امرينوته امرونه صادرسوي وو ، چې يوه پوسته بايدتريوي ټاكلي اندازې زيات وزن ونلري . دپوستو رسوونكو دااعدات و ، چې دليكونو پارسل به يې خلاص كړاوبنه دېرليكونه به يې دغره په دېه كې په دې خا امرغورخول ، چې دپلندي وزن يې سپك سي .

ماته يوچاديوه مهم ليك په باب بيان كاوه ، چې دانگرېزي نماينده له خواخپل حكومت ته استول كېدى اواميرغوبنستل هغه ترلاسه كړي . امرونه صادرسوي وو ، پوسته رسوونكي دلاري په يوه ټاكلي ځاى كې وژل سوي و اوليكونه بيرته كابل ته راوړل سوي وو . داوژنه اوغلا پرهغوقبايلو تاوان سوه ، چې دهمجرم دپېښېدو په شاوخواكې اوسېدل . له دې څخه څرگنديږي ، چې نه ليكونو اونه هم دسړي ژوند ته اهميت وركول كېدى . په هرصورت اميرليك ترلاسه كړاوجادده دايماندارى خبره پرخوله هم رانه وړه .

دكابل اوپېښور ترمنځ ليكونه دسړيو په واسطه دپنځوميلو په مزله وړل كيږي . هرسړى (عادي تگ نه كوي) پخپلو پنځوميلو كې مخ وشاته څغلي اوله يوې خواليكونه وړي اوله هابلي خوايې راوړي . اوپه دې ډول ددغو دووځايو (كابل - پېښور - ژباړونكى) ترمنځ واټن په دريو ورخووهل كيږي . دپوستې بيه پريوه مثقال باندي چې دانس شپږمه برخه كيږي ، څلورپنسه ده اوتكېونه ورباندي نښلول كيږي . خوله بهرنيوليكونو څخه په پېښور كې

داميردپوستې د مشر له خوا ټکټونه دمخه تر دې چې هندوسان ته دي وليږل سي .
ليږي کيږي . افغانستان دپوستې په اتحاديه کې شامل نه دي . ځکه نو دکابل
پرليکونو بايد په پېښور يا کوم بل ځای کې د مرسل اليه لخوا ورسته ووهل سي
اوپسې يې تاديه سي .

کله چې مجلې يا ورځني اخبارونه کابل ته رااستول کيږي ده ستې لگنت يې
يو غټ رقم وي . مایووخت دپېښور او کابل ترمنځ ، چې نژدې دوه سوه ميله
کيږي پر يوه کوچنی مجله باندي درې روپۍ دپوستې محصول ورکړ . په داسې
حال کې چې د همدغې مجلې محصول له انگلستانه تر پېښوره يو پنس و . نه
کابله ، چې هندوستان ته ليکونه لېږل کيږي ، پته يې بايد په پارسي ژبه ونيکل
سي او پر پاکټ باندي بايد د افغانستان دپستي محصول پرڅنگ د هندوستان
ټکټ هم ونيکلول سي .

له کوم شخص سره ، چې په کابل کې انگرېزان زيات اړيکې لري . هغه
ترجمان دی . دلته څوکسه ترجمانان سته ، خويوتن يې دېر مهم دی او هغه دامير
او انگرېزي اوسېدونکو ترمنځ د ترجماني له پاره ټاکل سوی دی . دغه دنده
دېر زيات کار غواړي . پر ترجماني سربېره دامير او د هغه دشهزاده گانو خدمت هم
کوي او ټول هغه خطونه ، چې دانگرېزانو لخوا امير ته او برعکس لېږل کيږي . بايد
وژباړي . له نورو هيوادوسره حکومتې مکاتبات دنورو کسانو لخوا چې ددغې
دندي له پاره په خاصه توگه ټاکل سوي دي ، ژباړل کيږي . او دوی په کابل کې
له اوسېدونکو انگرېزانو سره د اړيکولولو جرات نه کوي . د ترجماني له پاره په
کارده ، چې يوشخص بايد په چټکۍ سره په دواړو ژبو کې د معنارو ټولي او بنسټي
درك کړای سي او دې ته تياروي ، چې که کومه خبره سمه وانه وري ، پخپلو
الفاظو يې سره واوږي . ځکه چې امير دخبرو د تکرار حوصله نه لري دغه راز بايد
دی تر يوې اندازې دخبرو په موضوع کې وارد وي او که داسې نه وي ، نو بنسټي
تخنيکي لغتونه په ځينو ځايو کې سکتگۍ راوړي .

د زياترو انگرېزي لغتو د تشریح له پاره د پارسي څو جملې په کار دي . ځکه دوی
دهغو معادل لغت نه لري . په وروستيو کلونو کې ځيني دغه شان معادل لغتونه
له نورو ژبو څخه اخيستل سوي دي . دی بايد ، مخصوصاً ټولي ويل سوي خبرې

په چټکۍ سره بې له غلطۍ ترجمه کړي . که داسې نه وي نو له کاره به ليري
اوپرځای به يې بل څوک ودرول سي، چي داکارده له پاره د هميشني خجالت په
معنا دی .

ديارلسم خپرکی

عسکراووسلې

جامې - تمرینونه - مشق - دامير دباډيکارانو يونيفورمونه - وسلې - معاشونه - مهالونه - خدمت موده - عوضيان - بارکونه - دژوند لاري چاري - په عسکرو کې قماربازي - دپېلابيلو قبيلو قطعيات - غله قبيله اوټولې - افسرانو او درتبولور بدل - باجه خانې - ۱۹۷۹، ۸۱ د کلونو د جگړې په باب دافغانانو کيسې - افغاني لښکر ديوه جنګي ماشين په توګه - د جگړې له پاره د هيواد حالت - دافغاني کرکټر ديوارخ بيان .

دافغاني عسکرو ديوې ټولې دليدلو پروخت ، لومړی شی ، چې دچاپاملرنه وراړوي ، هغه ددوی بې نظمي ، بې سليقې بڼه او خړېدلی رفتار دی. څرنګه چې هغوی منظم يونيفورم نلري ، نو جامې يې رازراز وي ، چې ددوی په غوښتنه اودرانپولو په قدرت پوري اړه لري . ځينې دانګرېزي لښکرو ياداوردګاډي دکارکوونکو زاړه کوټونه اوځينې له رنگارنگو ټوکرانو څخه په بازار کې جوړسوي کوټونه اغوندي . دبازاردګنډونکو کوټونو چې په لاس ورسې ، پرځان يې برابرګڼي . ځينې دټوکرانو پټلمونونه اوځينې نخې پټلمونونه اوځينې نوزبیاافغاني پرتوګونه (تنبان) اغوندي . زياتره افغاني کيس وپرتوګ اغوندي . دغه جامې په ختيځوسيمو کې باب دي . له غرنيو اوسپدونکو څخه جوړي سوي ټولې بياپوستينچې اغوندي . البته ټولو دڅرمني کمربند ټولې وي چې پردواړو خواوو يې کڅوړي (بغل خولې) څرپېري . عسکراووملکي کسان که کمربندونلري لکه جامې چې يې نه وي اغوستي اوهرهغه چاته ، چې په دغه هيواد کې يې څه موده تېره کړې وي ، بې کمربنده افغان عسکريا ملکي تن ورته بې جامونکاري . دسرله پاره بګرې عامه ده . خودول ډول خولې هم رواج لري ، چې زياتره يې دروسانو عسکري خوليوته ورته دي . توپچي عسکر ، چې دوی يې سوار (Sawars) بولي ، روسي ډوله جګ بوټونه ، چې ډېري چګي پوندي لري ، په پښوکوي اواغوستونکي پکښې بې ډوله دنگ ښکاري . دابوټونه زياتره پينه سوي اوله سره ترميم سوي وي . دحيرانتيا ځای دادی ، چې

دوی دغه بوټونه دوهم لاس رانیسی (پسرودي) ، په داسي حال کي چي ماهیڅکله هم کوم سوارنه دی لیدلی ، چي نوي بوټونه دي يې په پښو کړي وي . د عسکرو جامې عموماً زړې او څيري ويري وي ، مایوحوالدارڅوواره لیدلی دی ، چي نوی کوټ يې اغوستی وي . اودغه باید خوراډېري ورځي سپماکړې وي ، چي ددغه کوټ درانیولو وس يې موندلی وي . دی دکوټ په انتخاب کي ډېره پاملرنه کوي او معمولاً تېزرنگونه (تېزر او شین) خوښوي ، چي په اغوستلو کي ډېر ژر څیرن سي اوسړی مجبوروي ، چي په پاکولو يې نیم ساعت ولگوي . دی خپل زاړه کوټونه دخپلي ټولی پرافرادو خرڅوي .

کنډکونه ، چي پریوه کرښه ودریږي ، توپک يې ټول کاره نیولي وي . دوی هغه راز تمرین نه لري ، لکه په نورو هیوادو کي چي کیږي . ټولی دمارش په وخت کي داسي ښکاري لکه دوسله والو داړه مارودلو ، نه لکه د عسکرو ټولی . ددې له پاره چي په کلنیو دوو مارشونو کي عسکري ټولی ښه وایسي ، د تمرین په میدان کي مارشونه په کوي اوافسران د عسکرو فرد فرد پرخپلو ځایونو ودروي . یودلته وړاندي کښي ، بل هلته شاته پوري وهي . خو په پای کي یوکور وور غبرگ کتار ځني جوړ کړي . کله چي تمرین پای ته ورسیري ، خلک بیامخ وشاته پوري وهل کیږي چي داخل يې څلور پوره کتاره کړي . وروسته نوبیا مارش پای ته ورسیري او ټول بیرته دخپلو بارکونو پر لور خوځیږي . پرلاري دمخ یادشا څلور کسيزي کرښي افراد یوبل ته دخبروله پاره سره نزدې سي اوبه دي وخت کي نو هغه لېر شاته نظم چي يې موندلی وي ، هم وران سي اوټولی ، چي څه راز يې زړه غواړي ، روانه وي واداحالت نو هروخت پېښیږي . (د تمرین پروخت امیر او شهزاده يې د مرستیال په توگه دبېلابېلو ټولیمخ ته په چټکی سره پرآس سپورته پریږي .) دکنډکونو هغه افراد ، چي په تمرین یارسم گذشت کي (رسم گذشت يې هم د تمرین په شان وي) په استثنایي توگه پرخط برابر تېرسي اوافسران يې وگوري ، ځانونه دومره ډېر سرلوري گڼي لکه په کومه مغلغه مانوره کي چي يې برخه اخیستې وي . دامیرساترونکی گاردلېرڅه روزل سوي کسان دي . دوی ته په تمرین کي دا خبره وربښووله کیږي ، چي څه راز ځانونه پرڅلور کسيزه کرښه باندي برابر کړي ، دډول له برغ سره سم ورو ورو مارش وکړي

اوداميرپه وړاندي پښې اوچتي پورته كړي . ددغه تمرين تماشا ته ، چي دازگ د ماهي په بهرنی سرک كې سرته رسيري ، دنناريزيات شمېرمينه وال اوسېدونكي راوړي . خودمارش په وخت كې دعسكرو دپښواوچتولوننداره ، چي هرگام يې څلور پنځه ثانيې وخت نيسي ، نندارچي ته هغه نوي جلبيان ورپه يادوي ، چي داوڅگرو په شان گامونه اخلي (۱) كند كونه كله كله په رسم گذشت هم تېريږي اودبې گوليو كارتوسوډزي كوي خو هغه رازكتارونه نسته چي عسكركښې دننښان ویشتلو له پاره روزل كيږي . ځيني توپچي ټولي كله كله دنځني ویشتلو تمرين كوي اوداكاردواقعي تمرين په نيت نه ، بلكه د توپودازمويلو له امله سرته رسيري . كوم توپچيان چي مايې تمرين ليدلی دی ، نځني سمي نه ولي . دېرلرپېښيري چي هدف ته دي دپنځوسو مترو په اندازه نژدې ځای وولي . يووخت چي يې جنرال توپ پخپله پرښان برابر كړ اوپه دوه زره متره كې يې نځنه ویشتله ، دومره خوشاله و ، چي څو دقيقې يې وړاندي وروسته گامونه اخیستل . زه فكر كوم چي دنځني ویشتلوله پاره دعسكرو دننه روزلو سبب دادی ، چي په افغانستان كې دهري طبقې سړي كارتوس ته د كارتوس په توگه گوري نه دداسي شي په توگه ، چي بې له ضرورته هم كارځني اخیستل كېدلای سي . ترټولو لږ نځنه ویشتونكي ځي ماليدلي دي ، هغه كارگران دي ، چي توپك اوتوپونه له دوكانو څخه دازمويلو په نيت راباسي . ماپخپله كله كله دتمرين په وخت كې خپل لنډتوپك هغو عسكرو ته دنځني ویشتلو له پاره وركړی دی ، چي زما سره به ملكړی وو . خو هيڅ يوه يې هدف ته نژدې ځای نه دی ویشتلی . دغرونو خلك چي له توپكوسره زيات بلدي ، دېره ښه نځنه ولي . دنځني ویشتلو په وخت كې توپك پر دېره تكيه كوي او دز په كوي .

داميرپلي سپاره باديگاران يوازي كند كونه دي چي خاص ډول يونيفورم لري او اميريې تعقيبوي ، چي يونيفورمونه اووسلې يې پاكي وي . پلي ساتونكي په Lee Metford (۲) توپكواوبرچوسه بال دي اودآس سپاره په تومانچو ، تورواو كارابينونو وسله وال دي . په نورلنډسكركي يو څو باوري كند كونه په Martinis (۳) توپكوسله وال وي اونور يې Sniders لري (۴) . توپچي ټولي

شپږپښ او نهه پښ توپونه لري او يو خود کچرو تهولى سته چې شپږپښ او درې پښ توپونه ورسره وي . توپونه يې دلنډ واټن دي اوسمه نخښه نه سي وشتلاى . پلټې يې زياتره نامنظمي وي او گولۍ يې زيات اغېزمنتوب نه لري . گویا توپچي پوځ يې ډېر ډارونکى نه دى . د توپخانې دورلو راورلو له پاره ډېرې غښتلي کچري اواسونه لري ، چې په غرنیو لارو کې ښه بلددې . د ترانسپورت څاروي د لوی لښکر له پاره کفایت نه کوي . هغه توپک چې په حکومتي کارخانو کې جوړسوی وي ډېر بد شکلله دي اودوه يې په یوه رنگ نه وي . که له هغو څخه دانسانانو د یوې داسې ټولې پرضد کارواخیستل سي ، چې سره نژدې پراته وي ، دنونې (جري وچوک) نیمگړتیا به يې لادومره زیاته اغېزمنه نه وي . خوسمه نخښه وشتل دیوه توپک له پاره لومړۍ درجه اهمیت لري او په پتوسترگو نخښه وشتل دیوه روزل سوي لښکر له پاره په عمل کې ډېره اغېزه ښندي . د دغو توپکو بله نیمگړتیا د باروتو ده . هغه باروت چې په هیواد کې دننه جوړیږي ، له دوو درو وارو ډزې کولو وروسته د توپک میل خورازیات خیرن کوي ، داسې چې پاکول يې حتمي سي . که پاک نه سي ، توپک سمه نخښه نسي وشتلاى او په دې ډول دوشتونکي روحیه ور کمزوري کوي . Maxim (۵) او Gatling (۶) توپک هم په شاپونو (کارخانو) کې جوړیږي ، خود پر زوناسم اچول او پریوه لاس اویوه اندازه برابر کارتوس نه جوړول ددې سبب کیږي ، چې درست کتار کارتوس به له ناغې نسي وشتل کېدلای . ناغه هر ورو کوي .

د عسکرو معاش د خوراکی موادو د هماغه وخت د بیو په پام کې نیولو سره ، ډېر نا کافي دى . پلي عسکرو ته په میاشت کې اته کابلی روپۍ ورکول کېدلې ، او کله چې نوی امیر پرتخت کښېنوست ، ددې له پاره چې عسکر راضي وساتي ، معاش يې په میاشت کې لس روپیو ته جگ کړ (شپږ شلنگه اواته پنسه) . سپرو لښکرو ته د میاشتي دېرش کابلی روپۍ (شل شلنگه) ورکول کیږي خو آس باید پخپله ځان ته پیدا کړي . گویا د آس بیه ځنې وزي . دامیر پلي ساتونکي په میاشت کې دېرش روپۍ اخلي اودنورو عسکرو کست (رخه ، حسد) څکه په کیږي چې گویا شاهانه عاید لري . عسکر دامیر لخوا د هغوی په تنخواه کې ددو روپیو زیاتوب راضي نه سول . د هغوی توقع زیاته وه او ویل به يې ، چې که

تنخواه ورته زياته نه کړي، دابه وکړي، هابه وکړي. خو افغانان زياتره په طبعه کي پسونوته ورته دي اوترخو چي يويې وړاندي نسي، ټول خای پر خای ولاړوي اوبې له بغاروبل څه نه کوي. د فعال خدمت پر هر مهال باندي د مياشتي يوه روپي په تنخواه کي زياتيري ځکه نو عسکر پخپلو مډالونو وياړي. په داسي حال کي چي هغه دوفاداري اوستونزونه پېښولو له امله ورکړه سوي وو. دغه مډالونه تر زياتي اندازې د سپينو زرو دارزښت له امله د خورا کي موادو د رانيولو په بدل کي گرو (برمه) سول. ځکه کاختي د دغو مډالونو له ورکولو سره سمه راغله. دکاختي په جريان کي اوږه نه پيدا کېدل او حکومت د عسکرو د تنخواه د يوې برخي پر خای اوږه ورکول. دې کارته يې تر هغه وخته دوام ورکړ، چي نوې غلډه ورسېدله.

د عسکرو د خدمت موده نامعلومه ده اوبنايي تر هغه وخته پوري اوږده سي، چي عسکر نور د بوداتوب له امله خپله دنده سرته رسولای نسي. زياترو عسکرو وماته وويل چي هغوی څه د پاسه شل کاله کيږي خپلي کورني يې نه دي ليدلي. ځکه درخصتي له پاره ټاکلي اصول نسته او که يو عسکر د خپلوشخصي کارو د سرته رسولو له پاره کورته د تگ سخته اړتيا ولري، بايد چي دخان په عوض کي بل څوک د خدمت له پاره پيدا کړي. په ځينو حالاتو کي دغه عوضي کسان تنکي هلکان وي او ما يوزيات شمېر دغه شان هلکان دخدراڼو او نور غړينو قومونو په قطععاتو کي ليدلي دي. دوی به دومره واړه وو، چي توپک به يې پر غټ وو. خودو ظايفو په سرته رسولو کي به بيا د پرهوښياران وو. اوامريه يې ژر سرته رساوه. دابېله خبره ده چي په عملي خدمت کي به نوددغو هلکانو ارزښت څومره وي؟ عسکر معمولا غريب خلک وي او ځيني خوږي دخان او خپلي کورني له پاره له تنخواه پرته بل هيڅ نلري. همدا علت دي کله چي زاړه اوريري و سرونه يې سپين سي، ورېښتان ددې له پاره رنگوي، چي دتنخواه اخيستلو اوفعال خدمت کولو په ليست کي پاته سي.

د عسکرو بارکونه فرش وسامان لکه چېرکټونه، چوکي اومېزونه نه لري. خلک پرمخکه بيديري. هغه کسان د پريختوروي، چي خان ته چاربايي يادتختو کت برابر کړي اوددوی دمېز پر خای يوه زيره بوريا ولري، چي د خوراک په وخت

کي پرمخکه هواره کړي . هره پیره (دحوالدارپه گډون داروتنوگارد) دخان له پاره دپخلی لوبني برابروي . دادحوالداروظیفه ده ، چي دسونگ دلرگيو له پاره تېشه او د دودی پخولو له پاره تې برابره کړي . نورلوبني وسامان لکه مسي دېگ ، فلزي چایجوشه اودچایوبې لاستي پيالې دهرسري لخوا پخپله تېه کيږي . څرننگه چي په لاس باندي خوراک ددوی دود دی، ځکه نوپنځو، کاجوغووچروته اړتیا نه لیدله کيږي.

تروظيفې وروسته دوی دلي دلي ناست وي ، يا يې څنگ اچولی وي (دده يې لگولې وي) په داسي حال کي چي یوې رباب رغوي اوسندري وايي ، بل يې نکلونه کوي اوکيسې وايي. زیاتره عسکرپخواني قماربازان (جوارگر) دي اوسره له دې چي قطعه بازي ډېره سخته منعه ده اوسخته جزالري، بیا هم په دوی کي ډېررواج ده . داکار ډېروجنایتوته لارهواروي . مایو څوک پېژاند، چي ورقي (قطعي) يې بایللي وې اوخان يې وويشت . که ددوی قطعات (ټولې) بازارته نزدې وي، بیانو بازارته وزي اوهورې زیاتره په خلکو خانونه غرضي کوي اوهغه شان خانونه نیسي لکه عسکرچي يې عموما نیسي. داځکه دوی بل څه لري نه . عسکر معمولاً دخان په کيسه کي نه وي ، ځکه ډېرپيرې اونوري وظیفې يې دغاړي وي چي په هغوباندي زیات مشغول وي. ددوی ډېرې وظیفې سختي ستومانونکي نه وي. له څرگنده پيرې پرته ، نوربې له خوب وناستي بل کارنه لري . دوی دشپې له پاره نوم لري اودانوم په هرودوویادرو شپوکي بدلېږي . دامیرپه پیره دارانو کي دشپې نوم هره شپه بېل نوم اودېزیات محرم (پت) وي .

قطعات معمولاً دهغو قومونو یاسیمو په نامه نومول سوي وي چي دقطعي افراد ورپسوري اړه لري. دمشال په توگه دمومنندو ، خدرانسو (۷)، کندهاریو، کوهستانیو، اردلو (۸)، اودخپلواونوروپه نومونو وي . بیانو Sappers او Miners دي چي یو مخي له هزارگانوڅخه جوړي سوي وي اوتوپچي قطعات دي چي توپخانه یخ بولي . له Sappers او Miners اوکوټوالي (پولیسو) پرته نورداردوتول افراد پښتانه دي. دکوټواليو نورو قطعاتو ته يې دملندوپه توگه د «پنج پدر» نوم ورکړی دی (د پنخوپلار وخلق).

داميرسپاره گارد «شاهي رساله» نوميري.

اودخپل لوټماره قبيله ده اوڅرنګه چي ددغو عادتو پرېښوول يې په نورهېڅ راز لارو چارو سره ممکن نه و او دهغوی مشرانو به ويل ، چي ددوی مخکي شاري دي هغوی اودژوندي پاته کيدوله پاره غلا پرته بله وسيله نه لري ، ځکه نومرحوم اميردهغوی يوشمېر په قطعه کي تنظيم کړل او قبېلې ته يې وښودله ، چي دخپلوهيوادوالو له لوټولو څخه لاس واخلي . که غواړي چي غلاوکړي نو بايد هندوستان ته ولاړسي . له پېښوراودهند له نورو سيمو څخه زياتره غلا سوي ټوپک کيدلای سي ، ددغو خلکو په لاس وي . اودخپلوهيوادپخوانيو اميرانو ته هم ډېرې ستونزي پېښي کړي دي او هروخت چي ددوی دانتظام له پاره کومه نيمګړې هڅه سوې ده ، دوی يې په وړاندي سخت مقاومت کړي دي . خواميرعبدالرحمن لکه دهيواد پر نورو سرکښو خلکو چي و ، پردوی هم ډېر غښتلی و .

دکابل خلك داميرشيرعلي اوداوخيلو ديوه مشرکيسه کوي وايي ، دغه مشريې خپلې قبيلې ته واستاوه چي ورته ووايي غلاوي مه کوي ځکه ډېره رسوايي يې پېښه کړې ده . که غلابنده نه کړی ، اميرته که غل په لاس ورغلی ، په داربه يې خړوي . مشرته وويل سوه چي اودخپل په غلاکي دومره ماهره دي ، چي هيڅوک يې لاس په لاس نيولای نسي او په ثبوت کي يې ورته وويل چي نن شپه پخپله داميردخوب شال غلا کوي . که يې لاس په لاس گيرکړ ، بيادي يې په دارخړوي . په دابل سهار دغه مشرداميرحضورته ورغی اوداميرپه مخ کي يې دهغه دخوب شال له تخرګه راويوست او اميرته يې ورکړ ، ورته يې وويل ، چي ده خپله وعده پرځای کړه . امير هک پک سو چي څرنګه يوڅوک دده ترپيره دارانو تيرېدلای سي ، دده خوب خونې ته تللای سي او هغه شال چي دی پکښې بيده دی ، اخيستلای سي ، بې له دې چي وښ دي سي . له دغه وخته ويل کيده ، چي اميرشيرعلي نوراودخپل خپل سرته پرېښوول .

د اودخپلوقطعي په خپل وار سره دورکشا پونو پيره هم سرته رسوله . هره قطعه ديوي مياشتي له پاره خپله ډله ټاکي ، چي پردغه وظيفه باندي ودريري . ماته ددوی کپتان يوساده سړی ښکاره سو . ده دکولرا (وبا) دلومړی ناروغی په

وخت کي چي زه هوري وم ، له خپلو سړيوسره مرسته کړې وه . مور هغه وخت سره وپېژندل . دی به زما دفترته د ماښام ددوی پروخت راتلی اوزما سره به يې مجلس کاوه . يوه ورځ مي ځني وپوښتل چي پښتو ژبه رازده کړه ځکه مایې له زده کړي سره مينه درلوده ، څوکوم کتاب مي دلوستلو له پاره نه درلود . کله چي مي دغه پوښتنه ترې وکړه ، دی يوڅه ناارامه ښکاره سو اوچوپ پاته سو . يوآن وروسته يې راته وويل، چي دی د ژبوښوونه نسي کولای ځکه ورسره بلدنه دی خودغلا تدریس کولای سي اوپه ډاډه زړه يې راته وويل چي «په څو اوونيو کي به داسي غل درڅخه جوړکړم چي هيڅوک به دي نيولای نسي» د اودخپلو قطعه يووخت داميرله څوامنحل سوه او هغوی سمدلاسه خپله پخوانی دنده پيل کړه . دغه وخت شکايتونه دومره زيات سول چي اميرمجبورسو ، قطعه بيرته له سره تنظيم کړي.

داردو دافسرانو لقبونه داسي دي : سپاره سالار (Commander-in-chief)
 نایب سالار (۹) (دده مرستیال) ، جنرال (۱۰) (General) ، کرنیل (Colonel)
 ، قومندان (Commandant) ، کفتان (Captain) ، صوبدار (Lieutenant of foot) ، رساله دار (Lieutenant of horse) ، حوالدار (Sergeant of foot)
 اودافع دار (Sergeant of horse) . داردوسترافسران داميرله کورنی يادده له پلويانو Favourites څخه ټاکل کيږي اوترفيح درتبوله مخي نه ، بلکي يوازي دده دخوښي له رويه ورکول کيږي . مرحوم اميربه ديوي قطعي دجوړېدو پروخت خپل مخ ته ټول سړي يوه ليکه ودرول اووروسته به يې په ډېر سطحی قضاوت سره هغه کسان ، چي ده ته مناسب ښکاره سول ، انتخبابول او هغه به يې بياافسران کول.

دوی دموزیک يوشمېريانډونه (دستي) لري ، چي ځيني يې تاري وسايل اوځيني يې ډولونه لري . د ژيري باجې موزیک بايد په يادکړه سي ځکه هره وسيله بايد پر خپل ځای وساتل سي اوهرسړی ظاهرا خپله شخصي لاره (Tune) رغوي اوکوبښ کوي چي دده لاره ترنورولوره واورېدله سي . که څوک نزدي ورته ناست وي دسرماغزه يې ورچپه کوي . دمشکی باجې (Bagpipe) يوه دسته هم سته اوددوی دموسیقی له رغنه چاته داسي ښکاري چي ، دوی هڅه

کوي سکاټلینډی لاره ورغوي . ددغي دستې غږي دشمالی سکاټلینډ دغرنیو سیمو اوسېدونکو په شان جامې اغوندي . دسکاټلینډی لمنی پرځای یې دشطنج دتختې په شان کمیس اغوستی وي چي پریتلانه دپاسه راڅرپېري اوزیاتره له خیرن سپین چیت څخه جوړسوی وي . دغه دسته دشمالی سکاټلینډیانو دجنګي مهارتونو په شان ستایل کیږي . اوافغانان یې پرنوروتولو دستوغوره گڼي اووایي چي دوی په رښتیاسره شیطانان (Devils) دي .

ماته یووخت یوچارویل ، چي دکابل ښارته څرمه ، دشېردروازې دغرونو په جگړه کي یوه ورځ انگرېزان مات سول اوده دمات لښکرپه منځ کي یوسکاټلینډی (Highlander) ولید ، چي ترټولو وروسته روان و ، ټوپک یې په لاس اودشاخواته په نخښه کړی و ، اودخغستاپه وخت کي یې کارتوس ویشتل اوپردښمن یې ډزي کولې . سړي راته وویل ، چي دغه سکاټلینډی دماتي پروخت لاهم زړه له لاسه نه و ورکړی . ددغي ورځي په جگړه کي زیاتروښاریانو برخه اخیستې وه اونوموږي شخص هم یوله دغوښاریانو څخه و .

افغانان لکه چي دموسیقی په باب قضاوت دهغې داواز دجگوالي له مخي کوي . ځکه په یوه جشن کي زه دملکې سلطانی سلام ته ورغلی وم . مورته یې په باغچه کي کمپ جوړکړی و اودرې باجې یې درغولو له پاره رالېږلي وې . دوی راغلل ، دکمپ په دروکونجوکي ودرېدل اویودم یې په لوراواز سره بېلابېلي لاري (نغمې) پیل کړې . دوی هیڅ نه ستړي کېدل ، خوشا ، خواخلمک داسي ښکارېدل ، چي دباجې دیومخیزی بندېدو په سوچ کي وو .

افغانی اردودعصری لښکروپه وړاندي دیوه جنګي ماشین په توګه ډېراغېزمن نه ښکاري . افغان دیوه عسکرپه توګه پخپله خورانبه خاصیتونه لري ، دی په یوڅولپو غنموباندي څوورځي گوزاره کولای سي اوپه عین وخت کي پوره اندازه ستریاګاللاي سي ، پخپل کوسي کي یې خان پېچلمی وي اوآخ نه کاري ، په غرونو کي نه ستړي کیږي ، زړه وړدي ، ښه جنگپېري ، هروخت تیاروي اوپرځپلوافسرانو باورلري . دغه رازيې زړه ورتیاخوښیږي اوستایي یې . دډگرمن همیلټن (Lieutenant Hamilton) کیسې دیوه زړه وړپرنګي په توګه ترننه لاهم کیږي . نوموږي له کیوناري (Cauagnari) سره ملګری اوله وژل سوو

کسانو څخه و (۱۱) . ددوی (افغانانو) افسران چي ترده زیات جنگي مهارت اوپوهه نه لري ، زیاتره یې ددوی له منځه ټاکل سوي وي . هغوی دافسرانو په توگه ډېر لږ صلاحیت لري او کوم کسان چي پر خپلو خلکو یوڅه اغېزه لري او په یوه سترگه ورته کتل کیږي ، هغه ددوی دخپلي انفرادي وړتیا له امله ده . په دوی کې ديسپلین ډېر لږ دی اوترڅو افسر دخپلو اوامرو دسرتو رسولو له پاره خپل شخصیت په کاروانه چوي ، خلک یې پروانه ساتي . ځکه عسکر دخپل امر په باب ډېر ژر قضاوت کوي . دافسرانو لخوا نرمي او ښه وضعه له دوو شیانو انګېږي ، یاداچي فکر کوي دخپل خان له بهرې نرمي کوي یا هم دې عقل خیال پرکوي . له جنرالانو څخه یې هیڅ یو دعصري جگړې په باب معلومات نلري ځکه دوی یاد هغو جگړو تجربې لري ، چي په وروستیو کلونو کې دوی دسیمو له هغو وحشي قبایلو سره کړي دي ، چي تر افغاني واکمنۍ لاندې راغلي دي ، یا هم له انګرېزانو سره دوروستی جگړې تجربه . هغه هم کوم محدود کسان چي ژوندي دي . کله چي دوی له یوه بهرني ځواک سره دجگړې خبرې کوي ، دوی دخپلو عسکرو او غرنیو خلکو پر شمېراو پر دې خبره تکیه کوي ، چي دجهاد تلقین اوتبلیغ د هیوادنی جگړې له پاره ډېره اغېزه لري . بل عامل داچي سیمه یې ډېره غرنی ده اولوري وژوري لري اودیوه یرغلگر لښکر دچټک اواغېزمن حرکت له پاره ډېرې زیاتې ستونزې پېښوي . امیر چي پخپل هیواد کې له اورگاډي سره مخالفت کوي ، عمده دلیل یې همدا خبره ده ، چي نه غواړي دیرغلگرو له پاره سواني پېښه کړي .

افغانان منظمي جگړې ته ډېر نادرتخان نیسي ، زیاتره له گوریلایي (چریکي) جگړې سره روبرو دي . اودیو یرغل په وخت کې بې له شکه له همدې جگړې څخه کار اخلي . په غرنیو کوتلونو کې داسي ځایونو سته چي یوڅو محدود مصمم وسله وال کسان کولای سي ، یو بشپړ لښکر ته ماته ورکړي . دیوه مهاجم لښکر له پاره به دا ډېره سخته وي ، چي ددغه هیواد زیاتو برخو ته درنه توپخانه ولېږي . ددې کار له پاره دغاترو (کچرو) بطریې لازمي دي خود کابل ، جلال آباد او کندهار پر شاوخوا په هوارو میدانونو کې غټو توپونو ته اړتیا سته ، دومره غټ چي لږترلږه له افغاني توپوسره برابر وي . دکابل میدانونو ته خود هغورسول ډېر سخت دي

مگر څوک يې په دوه پلاوو ورسوي!

افغاني مقامات اوس دخپل لښکرپراغېزمنتوب باندي ډېر باوري دي. دوی فکر کوي چي دلارډ رابرتس (Lord Roberts) تر وخت اوس ډېر توپير پکښې راغلی او غوره سوی دي اوددې امکان سته، چي له هغوی سره ديوي بلي جگړې په صورت کي به ميدان وگټي، خو که يې ورځ (بخت. م. هوتک) وگرځېدل نو بيا به غالباً له گوريلايي جگړې څخه چي دوی ورسره بللدي، کار واخلي. دوی هر وخت چي ددښمن شه پرزيات گڼلی دی، له همدې جگړې څخه يې کار اخيستی دی. ددوی خپل منځي جگړې عموماً منظم جنک وي او تر هغو جنگي چي يوه خوا ماته سي، منډي ووهي او نور جنگ پرېږدي. دوی پخپلو منځو کي وايي، چي مات لښکر تر دريو ورځو پوري ځغلي اونه درېږي.

د جگړې په وخت کي ښځي نارينه وو ته مهمات رسوي اود «پردي» قوانين نور په منځ کي نه وي اود ايوډول اړتيا ده. دوی ته اجازه سته، بې له دې چي و شرميږي خپل مخونه لوڅ کړي. په دې خبره هر څوک خبر دي، چي له انگرېزانو سره په جگړو کي به ښځي تر جگړې وروسته په شپه کي د جنگ ډگرته ورتللي اود دښمن دمړيو لاس وپښې به يې غوڅولې او پې سوي کسان به يې پسې وژل. زياتره ښځي خو په جگړه کي هم برخه اخلي. د افغانانو د کرکټر ديوې برخي د بيان له پاره به زه يوه کيسه وکړم چي ماته د يوه سړي لخوا سوې ده اود کندهار په سيمه اړه لري. دده تربور تر کندهار څوميله دباندې يو کور درلود (مادا کورونه ليدلي دي جگ جگ دېوالونه پر راتاو دي) د شاوخوا قبيلو پر ضد د انگرېزانو له يوې جگړې وروسته له ډېرو انگرېزانو څخه لار ورکه سوې او په اصلي لښکر پسې د کندهار پر لور روان وو. يوه ورځ دده تربور ته چا وويل، چي يوانگرېز تر دېوالونو هاخوا ته (تر کلاد باندي) ناري وهي. تربوري د کلابام ته څېړي او گوري چي يوسکاټلينډي توپک پر اوږه ولاړ دی او مړی (دودی) غواړي. تربوري خپلي کوټې ته په منډه ځي، توپک را اخلي، بام ته بيرته راڅيږي دېوال ته گونډه وهي، عسکر په نخښه کوي او ډز پرکوي، سړی چپه کيږي څومرلانه دی لږڅه ساه پکښې ښوري. تربوري د توپک اخيستلو له پاره څکه زړه نسي، کولای چي مبادا ټک ورباندې ونه کړي. دوی ورځي يې ورته وکتل او ورسته

دتوبك اخیستلو له پاره ورره هی سو. په دغو دوو ورځو کي عسکر داوبو له پاره
زاری جگی کولې اوترخوچي ساه پکښې چوښدله، څوک له بهري نه ورنزدې
کېدلی (۱۲)

د دیار لسم څپرکي لمنلیکونه

- (۱) لیکوال دلتا په افغاني عسکرو باندې په ملندو وهلو سره غواړي خپله انگرېزي برتري وښيي - خو همدې بې نظمو خلکو دنړۍ له ډېرو منظمو لښکرو څخه د جگړې میدانونه گټلي دي (م. هوتک).
- (۲) « لي میتفورد » تویک دنورو باروتو داستعمال په وخت کې تر ټولو عصري تویک و، چې په انگلستان او تقریبا ټوله اروپا کې کار خني اخیستل کېدی . په جوړښت کې کلاسیکو ۳۰۳ بور انگرېزي تویکونه ورته و. (ژباړونکی)
- (۳) هنري مارتینیس تویک اصلا د سوتز لینډ داوسېدونکي فریدریک وون مارتیني لخوا اختراع سوی و او د انگلیسي تبعه الکساندر هینري لخوا انکشاف ورکړه سو. له دغه تویک څخه دانگلستان په پلي پوځ کې تر ۱۸۹۰ع کال پوري کار اخیستل کېدی . ځیني هینري مارتیني تویکونه ان تر شلمې پېړۍ پوري لامروج وو. (ژباړونکی)
- (۴) سنايدر تویک هم دپلي پوځ وسله وه او دجېکب سنايدر امریکایي لخوا اختراع سوې اوپه انگلستان کې مروج وه. (ژباړونکی)
- (۵) ماکسیم تویک د هیرم ماکسیم لخوا اختراع په نونسمه پېړۍ کې اختراع سوې و او د میل په سر کې یې د پوځ ټیټولو آل (Silencer) درلوده. (ژباړونکی)
- (۶) گاتلینگ اصلا ماشیندار و، چې دامریکایي مخترع ډاکټر ریچارډ گاتلینگ لخوا اختراع سوې و. (ژباړونکی)
- (۷) په اصل کې جارجي (Jarji) دی ، چې مولف په ناسمه توگه اورېدلی و. (ژباړونکی)
- (۸) اردل دقوم یاسیمي نوم نه دی (م. هوتک)
- (۹) لیکونکي دسپاه سالاراونايب سالار کلمات سم نه دي اورېدلي او دNaib Salah او Supper Salah په شکل یې ثبت کړي دي
- (۱۰) جرنیل یې هم دJinareal په بڼه ثبت کړی دی ، چې سم نه دی (ژباړونکی)
- (۱۱) لیکونکی دلتا هغي پېښي ته اشاره کوي چې ۱۸۷۹ع کال دسپتامبر پر دریمه دکابل په بالاحصار کې پېښه سوه او د امیر داردو اردل ټولی او هراتی ټولی په ډله ییزه توگه په کابل کې د انگلیسانو دسفير سر لویس کیوناري استوگنځي ته هجوم وروړ او په نتیجه کې پخپله سفير او دهغه ساتونکي ډله ټول ووژل سول (۵۰۲)
- (۱۲) دا به غالباً دمیوند دجگړې د ماتو لښکرو بیان وي. (پښتوژباړونکی)

خوارلسم خپرکی

سوداگری اوتجارت

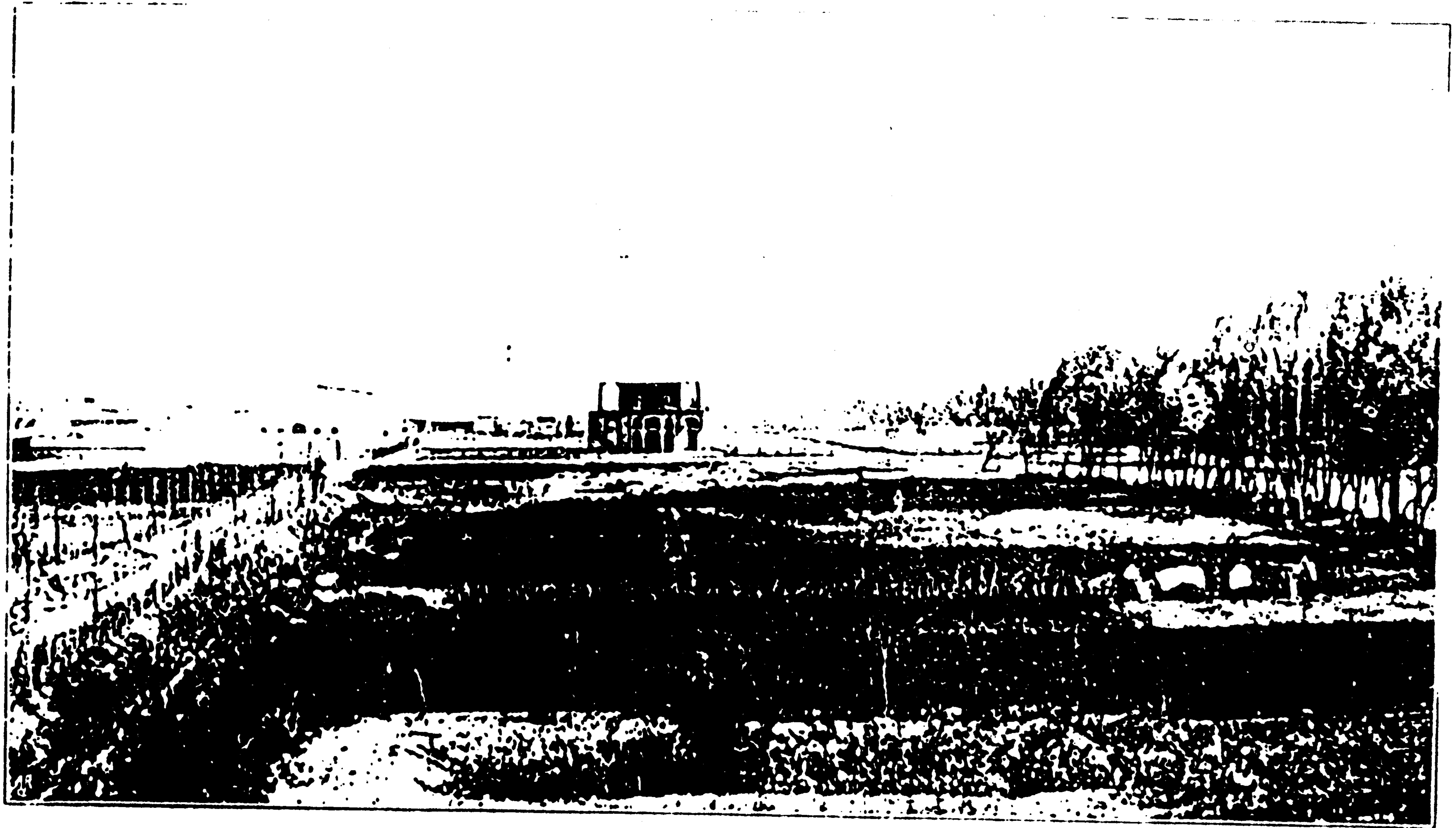
له تخنيکي وسايلو ، توپکواونورو دغه راز سامانونوسره داميردلچسپي - ورکشاپونه - دسونگ موادولگښت - استادان اوکارگران - دخلکو تنخواه - سوداگری - هتي وال اوسوداگر - دهيوادتوليدات - صادرات اوواردات - دغلودانوخروبول و اوداوپر سرچگړي - کاروانونه اودبارورلودکرايي ډولونه - وزنونه اواندازي - ميرزايان اودفترونه - پورونه کښل - هندوان اودهغوي لخواپيسې په پورورکول - دهيواد سکي وهل اوسکوک .

امير عبدالرحمن خان له ټولو تخنيکي چاروسره دزړه له کومي دلچسپي درلوده اوله سوداگری اوسوداگرو سره يې بياخاصه مينه وه . دده په نظرديوه سوداگر دريځ دده دحکومتي مامورينو له هريوه سره برابر و . دسوداگرشکايت اوعرض چي به ورته وسو ، هر ورو يې اورېدو . کله چي ده خپل ورکشاپونه پرانيستل ، په دې کارکي يې څرگنده اراده يوزاي دانه وه چي توپونه اوتوپک دي جوړکړلای سي ، بلکي مراد يې دخپلو خلکو ښوونه اوروزنه هم وه . ده به ويل چي غواړي خلکوته دنوروهيوادو سوداگري ددې له پاره ورزده کړي چي هغوي دنورو ملتونو سطحې ته ورلوړ کړي اوپه دې صورت کي به نونه يوازي هغوي اودهغوي هيواد داسي پرمخ ولاړسي لکه دانورچي تللي دي ، بلکي له کارسره دميني لرلو له لاري به هغه عادتونه او کمزوري هم له منځه ولاړي سي چي ، دې قانوني اوغلطو کارونو خواته ددوي دتمايل سبب دي . ده به تل داشکايت کاوه له ټولو هڅوسره سره ، چي ده دخلکو له پاره کړي دي ، هغوي بياهم هماغه شان پاته دي اوسره له دې چي ده په زرگونو تنه وژلي دي ، خونوروخلکو لکه څرنگه چي دده غوښتنه وه ، سبق خني اخیستی نه دي .

دده زوی ، اوسنی امير هم له ټولو تخنيکي شيانوسره ډېره زیاته مينه لري اودخپل هلکتوب له وخته راهيسي يې دحکومتي ورکشاپونو دمشربه توگه کارکړی دی . دی په اوونۍ کي يووارورکشاپونه گوري اوهره څانگه اودهغې ټول توليدات تفتيشوي . په ماشينونو کي دده معلومات ترپلاردپرزيات دي . سره له دې هم خيني داسي مسايل سته ، چي امير او د ورکشاپونو مربوط

مامورين هغه په سمه توگه درك كولاى نه سي اوكله كله يې ښه فكر په بند
 اوپكښې سرگردانه وي. دمثال په توگه دوى په دې هيڅ نه پوهيږي چې يوې
 ټاڪلي اندازې بخاردتوليد له پاره ټاڪلي اندازه تودوخه په كارده اوڅرنگه چې
 دوى هره ورځ يوه زياته اندازه لرگي په بېلرانو كې په همدې نيت سوخوي (دوى
 دډبروسكاره نلري) ځكه نو هروخت په دې لټه كې دي ، چې دغه مقدار را لږكړي
 اودانجنانو په كار كې بايد كمبوت هم رانسې . يووخت يې فكر كاوه چې دوى
 دامسله حل كړې ده او هغه داسې چې په بېلرانو كې يې دلرگيو غټې كوندې
 سوخولې غټې كوندې تركوچنيو ټوټو ورو ورو سوخي اوكله چې دلرگيو دغې
 ستري كوتې دبخاراندازه اوچته نه كړه ، بيانو داوپر كار يگروبد گومانه سول .
 هغوى يې ددغې ناكامې عاملين وگڼل او يو شمېر يې ښه وډبول اووتكول .
 بل وخت دبېلرانو له پاره داوپر دلرگيو زېرمه تمامه سوه او ترڅو چې ديوي
 بلي ستري زېرمې دراغونډېدلو اووچېدلو له پاره بندوبست كېده ، هره ورځ به
 يې تازه (لانده) لرگي راوړل ، لرگي به لانده وه اوڅرگنده ده چې ورو ورو به
 سوخېدل . بخار به اوچت نه ساتل كېده . سره له دې چې دلرگيو په اندازه كې
 كمښت نه راتلى ، خودانجنانو كار تر پخوا بدتر كېدى . دوى ددغه حالت دبدلون
 له پاره ډېرې هلې ځلې وكړې . ټولې لارې چارې يې وپلټلې خو سمه لاره يې ،
 چې دانجنانو دښه كارنه كولو علت و ، ونه پلټله . دوى حتى سلنډران Cylinders
 خلاص كړل چې وگوري پستان pistons سم دي كه نه؟ اوكله چې دستونزې دحل
 له پاره ټولې پلټنې ناكامې سوې ، بيا يې داوپر كار يگرانو راواچول اوښه يې
 وډبول . داوپر كار يگران يووخت په دې تورن سول ، چې دسونگ دلرگو په اندازه
 ښوولو كې درواغ وايي . تراصلي اندازې يې زيات ښي اوپاته برخه په بازار كې
 پلوري . له هغه وروسته يې بد گوماني دومره زياته سوه ، چې دوى په قصدي
 توگه سم كارنه كوي اوشيان سره مرداروي . دموضوع اساسي علت دا و كله
 چې ديوه مامور فكر ته دسونك دلرگيو په ورځنۍ اندازه كې دكمښت راوستلو
 ځلانده نظريه ورغله ، له هغې ورځې راهيسې دلرگيو كار يگران دمواو په
 تالاكولو تورن كېدل اوداسې ورځ به نه وه چې هغوى ته سزانه وركول كېدله .
 دهغه چاډزوند مزه نه وي ، چې دداسې ناپوهوكسانو تر لاس لاندي كار كوي .

زه که څه هم دنورو ټولو بېلابېلو کارونو په څنگ کې د بېلرانو او انجنانو تش په نامه مشروم، خودمصرف سووموادو داندازې مسول نه وم. دا کار د یوه بل مامور پر غاړه و. د افغانانو ذاتي بدگوماني او په کارباندې ناپوهی ددې سبب وې چې نوموړي دي په داراز موضوعاتو کې د چاپر خبره غوړونه نیسي. که څه هم زما سره به مشوره وسوه، خوزمانظرته ځکه د تعصب په سترگه کتل کېده، چې دا ورپر کار یو ګرانو مې پرې نه اچوله. کله چې مې دلر ګیو د ټوټه ټوټه کولو پېشنهاد ورته وکړ، هغه یې داسې تعبیر کړ، چې ګویا زه غواړم حکومتې شتمني ضایع کړم. د حکومت د انجنیر په توګه زما له ټاکلو لېوړوسته ماته یو بل فرمان (د امیر لیکلی امر) راوړسېد، په هغه کې یې زه دنورو کارونو په څنگ کې د بېلرانو او انجنانو مسول ټاکلی وم. څرنگه چې انجنانو په دېره بده توګه کار کاوه، نور اته ویل سوي و، چې هغه باید دې دقیق وازموم. باید معلومه کړم، چې دا د انجنانو او بېلرانو نقص دي که داورد کار یو ګرانو، داسې فرمان نسته چې په دهغه دي بیا ژر ټول اړوند کسان خبر نه وي او کله چې زه په دابله ورځ بېلر هاوس ته ولاړم، ځمک د پر خپه راته بنسکاره سول. دوی به غالباً داسې فکر کاوه، چې دوی تل پر کار حاضر وو او د سونګ دلر ګیو د محدودیت په صورت کې د بخار پر زیاتېدو باندي له خپلو ټولو هلو ځلو سره بریالی سوی نه دي ځکه نوموړي د بېرالیټوب چانس هم لېرې دی. او په دې صورت کې به نوبې له شکه ټوله پوره پردوی واچوم. ددوی خپل عادت داسې دی، چې د کار د ناکامی پرې تل پر لاس لاندي کسانو اچوي. بېلران مې وکتل. زما ازموینې وینوول چې په بېلرانو کې دننه د اهاکو (چونې) او خټو یو پندورغ (قشر) جوړ سوی دی. او ځمکه راته وویل چې له هماغې لومړۍ ورځې څخه چې دوی ایښوول سوي دي، بیا یې چا د پیا کېدلو هڅه نه ده کړې. تقریباً دوی اونی یې و نیولې چې کارونه ټول سم سي. له دې وروسته به، چې هر وخت د اور پر کار یو ګرانو چاپر اچول، هغوی به تل ماته دیو مسول شخص په توګه مراجعه کوله. دوی درک کړې وه، چې زه یې په تګماریو پوه یم او ژمنه یې راسره وکړه، چې که یې رپسوت ورنه کړم، په

د کابل ورکشاپونو نوې برخه - په منځ کې یې د سردارمانی اودفتر

راتلونکي کي به کارونه په سمه توگه سرته رسوي. له ډېرو نورو خبروڅخه راته څرگنده سوه ، چي ماته خلکو دکاريگرانو د ملاتړ کونکي په سترگه کتل .

دداسي چا په سترگه چي کارگران له سزاورکولو څخه ژغورم اوزره مي پرسوڅي. ځکه ما په ډاگه څرگنده کړه ، چي دزياتروکسانو تنخواه کافي نه ده اوهر وخت چي موقع برابره سوې ده ، دزياترو کسانو دمزد په زياتولو کي مي تلابن کړی دی . اوداکاربه يوازي زماسره دميني له امله کېدی نه دبل څه په لحاظ. خودنورو کارگرانو تنخواه هماغه دکاردپيل پريخواني حال پاته وه.

بله نظريه چي دوی درلوده هغه دسايفونو (Syphons) په واسطه داوبودسطحي دلورولو نظريه وه . يوه ورځ چي له پخواني امير سره په دربارکي ناست وم ، نوموړي داموضوع دهغومشرانو په وړاندي مطرح کړه ، چي دهيواد له ليروسيموڅخه دده ليدلوته راغلي وو. ده هغوی ته داسي تشریح کړه ، چي که تاسي يوسايفون سرچپه ونيسئ اوپه يوه بڼانگه کي يې اوپه کښته تويي کړئ ، په بله بڼانگه کي يې اوپه لوړي خيژي. دومره لوړي چي سطحه يې دلومړی بڼانگي ترسطحي نه لوړيږي . ده زياته کړه چي غواړي ددغه شان يوشمېر سايفونو په واسطه دکابل شاوخواهغو سيمو ته ، اوبه ورسوي چي وچي دي ، اوبه نه لري ، اودجاري ويالو ترسطحي لوړي پرته دي . ده ماته مخ راواړاوه اودخپلي خبري د حوالي په باب يې پوښتنه راڅخه وکړه ماڅواب ورنکړځکه که مي مثبت څواب ورکړی وای نوبيا دا کار زما پر غاړه لوېدی اوپه

عام دربارکي بل رازخواب ورکول له ادبه ليري کارو، په تېره بياچي خبره دامير له خوا سوې وي . څه موده وروسته دورکشاپونو يوڅو تنه اصلي استادان (Foremen) د امير لخوا وروغوښتل سول او همدغه نظريه يې ورته بيان کړه . دوی ورته وويل چي په هغه کي به فکروکړي اووبه گوري چي څوک دا کار د سايفونونو په واسطه يادداسي پمپ په واسطه چي پخپله کارکوي ، سرته رسولای سي . دوی پر موضوع کولو باندي دغورکولو له پاره څو ورځي وخت وغوښت او بېلابېلي تجربې يې وکړې . زه هم ددوی لخوا په موضوع خبرسوم ځکه په يوه يادوو ورځو کي به دوی زما دنظر غوښتني له پاره راته راتلل .

داوسپني اوژيروپه ريخته گري کي ماته څرگنده سوه چي دسونگ موادو اندازه چي د قالبو په وچولو کي کارترې اخيستل کېدی، دومره لږده چي تقريبا نيمايي قالبونه يې بيخي خراب کړي دي . دادمسولو مامورينو دوهمه مساله وه چي د حکومت دپيسو سپمولو له امله يې رامنځ کړې اوپه دې ډول يې دځانونو تنخواه د حکومت دخيرغوښتونکو په توگه زياته کړې وه . دې موضوع د قالبونو يوه ستره فيصدي خرابه کړې وه اوله ما پرته بل چاپکښي ري هم نه وهلی .

دافغاني مامورينو کارونه چي دبېلابېلو څانگودشاپونو اوکارونو انتظام پرغاړه لري، د MP (دپارلمان دغړو. هوتک) له هغومسافرتونو سره ډېر ورته والی لري، چي په ساړه موسم کي درې څلور مياشتې په هندوستان کي تېروي اوبياکورونو ته دخپل حکومت دټولومسايلو دتشریح کولو اوچاري سنجولو له پاره ځي .

د کابل په ورکشاپونو کې د ماشینونو دوه ستر شاپونه سته، چې په هغه کې تقریبا سل دانې راز راز ماشینونه پراته دي. دوه دکارتوس جوړولو شاپونه دي، چې په هغو کې د مارتیني اوسنایدر کارتوس د جوړولو ماشینونه سته، د فلزي پتاکيوشاپ، د آهنګری شاپونه، د بخار د سوتک شاپ، د اوسپني او ژيرو درېخته ګری خانګي، د سګې وهلو خانګه، د ګرځنده ژرندي شاپ او د بایلمراوانجن خوني. د دې پرڅنګ د توپونو دارابو او بازو ګانو جوړولو، د توپکو دکارتوسو جوړولو، دکارتوسو او تولیو ډکولو، د توپخانې، د کیزو، دکتاروزمو، بوټونو اونور شيانو جوړولو لاسي شاپونه، د توپورنګولو، د توروباروتو د پتاکي د غوزې، د څرمنو د آتش ورکولو اوتورلو، د صابون او شمع جوړولو، د الګول تقطیرولو، د تیزاب جوړولو، د عکاسي چاپولو (Electro-plating) د تورواوبرجو جوړولو، د اوړو میدو، د هر مېو جوړولو، د حلېبي اومسي کارونو، ترکاڼې، دنخشي جوړولو، رسامی، دکورد فرنیچر جوړولو اونوري خانګي. په دې خانګو کې د څلورو پنخوزرو په شاوخوا کې خلک کار کوي.

افغانی کاریګران خیرک دي او که خپل مغز یوازې خپل کار ته وقف کړي، دکورچاري بانور مسایل ورته دکار کولو اجازه ورکړي، د پېرنبه په زړه پوري اوله مهارته ډک کار کولای سي. دا خبره د زیاتي ستاینې او ګریدیت وړده. او همدا د افغانی کاریګرانو نېګنه ده. په هغو کارونو کې، چې د پېر دقیق پیل او پای لري، دوی معمولا بريالي نه دي. زیاتره یې سبب دادی، چې دوی ته د میچ جوړولو هنرا په هغه برخه کې دکار کولو لارښوونه نه ده سوې. او همدا سبب دی، چې ځمکنی ماشینګني یې د ډاډ وړ نه دي.

په ځینو مواردو کې کاریګر داسې ښکاري چې ګویا دیوې ناسمي (غلطې) لاري په یقیني کولو کې خورا پرفکر په کاراچوي او دوام پسې ورکوي. البته په دې کې شک نسته، چې که یوه افغان ته سمه ښوونه اوروزنه میسره سي، د پېرنبه کاریګرځني جوړېدلای سي. زه زیاتره وینم، یو کاریګر د دې پرځای چې خپل کار په ښه توګه بشپړ کړي، یومخ یې وران کړي. دا ځکه چې دکار په دغه برخه کې یې پوهه لېروي. کله چې کارځني وران سي، زه عموما پخپله دکومک برغ پرکوم. د دوی دا خوښه وي، چې کار پخپله سرته ورسوي. په دې امید، چې

دبشپېرېدو په صورت کې به يې له اميرڅخه کرېدېت واخلي . داچې دوی دمرستي له پاره پرنورورغ نه کوي، تر دې پورې اندازې ددوی دمامورينو گناه ده . ځکه کله چې يوڅوک دکوم خاص کار له پاره اميرته ورولي، پرڅنگ يې داادعا هم کوي، چې نوموړي دکار په دغه يا هغه برخه کې په ستونزو اخته و، ده مرسته ورسره وکړه او په دې ډول له سړي څخه پخپله گټه دکار کرېدېت واخلي . په ځينو مواردو کې خولامامورين په دې پلمه دټول کار امتياز خان کش کړي ، چې کار يې گرده تر لارښوونې لاندې کار کاوه . په هر صورت ددغه شان حکومتي سيستم يوه نتيجه داده ، چې هرڅوک کوبښ کوي خان دامير تر نظرښه وايښي اوله دې لارې په لږڅه باندي دخپل زړه مراد حاصلوي .

په ټولو کارونو کې يواستاد (ښوونکی يا فورمن) اودهغه شاگردان (نوی خوان کارگران) وي . کله چې يوشاگرد له استادڅخه ټول کار زده کړي، يافکر وکړي چې زده يې کړ، بيانومعمولا په دې لټه کې سي . چې څه راز دخپل استاد لاس له کاره وباسي اودې ځای ونيسي . دا کار دوی معمولا اميرته دخصوصي رپوټونو ورکولو له لارې کوي . ورته وايي چې استاديې دکار تر اړتيا زيات مواد غواړي او کوم مواد چې بالابودسي ، هغه بيا پلوري او خپل دژوند اړتياوي په پوره کوي . ټول گاونډيان يې دده دعوايدو دزياتوب شاهدان دي . دارپوټونه تل ځای ته نه رسيري . په دې معنا چې استاددي خپل موقعيت له لاسه ورکړي اوشاگرد دي ځای ته ورټوپ وهي . خودومره اغېزه وښندي چې استاد به بنيادي بندي کړي، پښوته به يې زولنې ورواچوي ، دورځي له خوابه دمعمول په شان کارته ورځي او په شپه کې به بيرته بنديخاني ته بېول کيږي . ميرزايان به دده حسابونه ورتفتيشوي اودانو دکلونو کار دي او استاد زياتره دحساب تر تصفيې دمخه په حق ورسيري اومرسي .

افغانان په هر هغه کار چې خطر ورسره مل وي، لکه دباروتو جوړول اونور، دېرې احتياطه اودخان په غم کې نه دي . په نتيجه کې يې کله کله چاودنې پېښي سي ، دېر کسان پکښې ووژل سي اونور يې مياشت و دوې په کار کې وارخطاوي . کله خولاعين بې احتياطي تر هغه وخته دوام ومومي چې بله حادثه پېښه سي او ديو څه مودې له پاره دوی له احتياطه کار اخيستلو تښه اړکړي .

یو وخت د پارې (سیمابو) چاودنې خوراډېرې حادثې پېښولې. خو کله چې ماورته د تیارو معمولي لاري چاري وښولې، بیا کومه حادثه پېښه سوې نه ده. ځيني حوادث د ډکو سرپوښونو د بېباکه پورته کولو له امله پېښېدل. یو وخت دیوه فورمن (استاد) د بې احتیاطۍ له امله شپېته زره پوښه وچاودل. یو څو یې د کتلو له پار راواخیستل او بیرته یې بکس ته وروغورخول. په دې پېښه کې څلورتنه مړه او یو څو نور د تل له پاره معیوب سول. یو څو یې په سترگوراندو سول. سرپوښونه یې په سترگو ننوتل او نور ټپي سوي نه و. د باروتو په یوه چاودنه کې شل تنه مړه او یوزیات شمېر ټپیان سول. زیاتره یې له دې امله ژوبل سول، چې د چاودنې له امله پر خلکو باندي دخوني دروند چت راوړېدی او خلک تر لاندې سول. د بې احتیاطۍ له امله نور حوادث هم پېښ سول، چې هره یوه یې دیوه یادوو تنو د مرگ یا ژوبلې سبب سوې ده. په پای کې امیرماته امر وکړ، چې د مقرراتو یو لیست ورته جوړ کړم او د خطر د کمولو او چاودنو د مخنیوی له پاره بشپړې ضروري لارښوونې ورکړم. بندیزونه ولگېدل، ضروري کارونه سرته ورسېدل او مقررات عملي سول. له هغه وروسته حوادث هم ورسره ودرېدل.

د کاریگرانو مزد زیاتره دو مړه دی چې له لوري په راوگرزي. په داسې حال کې چې ځینو کسانو بیا شخصاً امیر ته د ځینو وړو کارونو په سرته رسولو سره خپل مزد دو مړه زیات کړی دی، چې ورسره نه ښایي. ورکشاپونه تقریباً اتلس کاله وړاندې پیل سوې دي او د زیاترو کاریگرانو مزد چې دلومړي وار مقررهېدلو پروخت هلکان وو، لا پرهماغه اولني حال پاته دی. په داسې حال کې چې دوی په کار کې د تجربې موندلو له بابتته حکومت ته د پرسترا زښت لري. د خوراکی موادو د بیو حیرانوونکي جگوالي دوی ته لازياتي ستونزي پېښي کړي دي. وچه دوی چې د دوی اصلي خوراک دی، اوس تر پخوا څلور چنده گرانه سوې ده. یو شمېر کسان سته، چې په ځینو ټاکلو ماشینونو کې د شاپونو له هماغه پیل راهیسي کار کوي او په میاشت کې اته روپۍ (پنځه شلنگه و څلور پېنسه) جوړوي. دا خلک مېرمنې او کورنۍ لري. کله څو یې لاندې څښنه خپلوان هم د غاړې وي. دا چې دوی څه راز ژوند کوي، پخپله یوه معما ده. خوداخلک پر هډوکو باندي لکه څرنګه چې ښایي، وازګه نه لري. نور کاریگر زیاتره هلکان دي چې نویو کارونو

د کابل ورکشاپونزپه باغچه کې عسکر د پیری او دودۍ خورلوپه حال کې

(د مورلف رسامی)

ته گومارل سوي دي اودمياشتي يې په لسو روپيو (شپږشلمينگه اواته پنسه) کارپيل کړی دی. زياتره ماشين کاران اولاسي کارگر دمياشتي شل دېرش روپي اخلي. استادان دمياشتي له شلو څخه ترسلوروپيو پوري گټي (ديارلس شلمگه وڅلورپنسه - شپږشپته شلمگه واته پنسه).

له حکومتي ورکشاپونو پرته په هيوادکي يوشمېر محدود کسبونه هم سته. دامحدود کسبونه چي په کوچني سطحه چلېږي، مسگري، حلبي سازي، آهنکري، دسرواوسپينو زرگري، ترکاڼي، دڅرمني کارگران اونوردي. دهيواددسوداگري زياته برخه وچه ميوه ده، چي هندوستان اوروسيې ته صادريږي. تازه انگور هم هندوستان ته لېږل کيږي، په وړيو کي يې پيچي اودلرگيو په کوچنيو بکسوکي اچوي. کابل اودهغه شاوخوا سيمي په پرېمانه اندازه دېرښه انگور لري چي دموسم پروخت يې اته پونډه تقريبا په يوه پنس پلورل کيږي. دېرښه انگوري يوپونډ پنس څلورمه برخه بيه لري. زه له دغوانگورو څخه شراب جوړوم. دوه درې ډوله سره گډوم، چي درې کاله وروسته له ټولو هغو شرابو سره يوشان وي، چي په هندوستان کي عموما پلورل کيږي. څرنگه چي داخالصو انگورجوس (شربت) دي، بنايي ترزياترو نوروښه وي. زردالوهم په زياته اندازه سته. زردالواوانگوردصادراتي وچي مېوې ستره برخه جوړوي. غلې دانې هم صادريږي خو په زياته اندازه نه. څرنگه چي وړل يې ارزانه دي ځکه نودزياتو موادو لوی تجارت خني جوړېدلای سي. په کابل کي زياتره مېوې اوترکاري کيږي و دټولو هغومېوې له پاره چي دحاره سيمي لمرنه غواړي، دکابل آب وهوا ورته په ځانگړي توگه مساعده ده. دجلال آباد اوکندهار په سيموکي تودوخه دومره ده چي دحاره سيمي زياتره مېوې پکښې شنې کېدلای سي. په جلال آباد کي په زياته اندازه گني توليديږي.

ورپښيم هم په پوره اندازه توليديږي. اوپه هيوادکي دورپښمو دچنچي دروزني له پاره خورازيات امکانات سته. همدا اوس ورپښم په دريو سيمو کي توليديږي: بخارا، هرات اوکوهدستان. په کوهدستان کي دنورو سيمو په نسبت په لېراندازه دي. غالی هم جوړيږي. دهرات اوترکستان دا، ايراني غاليو ته ورته اودکندهاراوهزاره وو دا، کراستي (نيمڅي) دي. دهيواد په بېلابېلو سيمو

کي په لاس باندي ډول ډول ټوکړان او په غزني کي زيات شمېر پوستينونه دپسوله پوستکو څخه جوړيږي . دغه مواد زياتره دهيواد دخپلو اړتياوو دپوره کولو له پاره توليد يږي اوصادريږي نه . په بېلابېلو سيمو کي زيات شمېر اوبنان ، اسونه ، غوايي اوپسونه روزل کيږي خودپرلپسې صادريږي . له تېروڅوکلونو راهيسي اسونوته له هيواده بهر دخړڅلاوله پاره دايستلوا اجازه ځکه نسته چي ويل کيږي ، هغوی دهندوستان دلښکرو له پاره رانيول کيدل . دترکستان (۱) سيمه داسونو او هواشيودروزلو له پاره دافغانستان دپربنه سيمه ده . په دغه سيمه کي خورا زيات سمسورڅرخايونه سته اوله ترکستانيانو څخه چي څوک دهغوی دسيمي دکړني اودمنرالونو دشمټنيو په باب خبري واورې ، نوپه زړه کي به Eldorado (۲) ور وگرزي ، دجلال آباد له شاوخوا څخه دسيند داوبو په واسطه لېراندازه الوارونه (چارتراش لرگي) هندوستان ته دخړڅلاو له پاره لېږل کيږي ، خوداندازه دپره کمه ده ، ځکه دافغانستان دزياترو سيمو غرونه اوشاگي بېخي لوڅي دي اوخال خال دلته وهله محدودي درختي پکښې وي .

په هيواد کي ورياوي (بارانونه) لږکيږي خو په ژمي کي دواوروتوپانونه اکثره وي . په پسرلي اودوبي کي دکښتونو دخړوبولو له پاره دارتياور اوبه په غرونو کي دواورو دويلېدلو له لاري پوره کيږي . دااوبه ټاکلو سيموته دويالو له لاري رسيږي . دغه کانالونه هرکال په پسرلي کي پاکيږي . دويالې دپاکولوپه ټاکلې ورځ ټول هغه کسان چي له دغواوبو څخه کاراخلي ، دډول اوسورنا (يادي ته ورته وسايلو) په واسطه سره راغونډيږي . دوی هره ورځ په نوبت سره کارکوي . له ويالې څخه بېکاره وانه راټولوي . وياله ژوروي اوخته يې ترپايه ځني باسي (۳) کله کله دکروندگروترمنځ په فرعي ويالو کي داوبودلومړي وارا استعمال پرسردعوي (شخړي) پېښيږي . ځکه کوچنيوويالو ته زياتره هومره اوبه نه رسيږي ، چي دکروندگرو له پاره دی کافي وي . څرگنده ده چي جگړه لومړی پردې خبره پيل سي ، چي څوک بايد اول واراوبه ولگوي . له جگړه کوونکو سره عموما اورده اورده يومان (بېلونه) وي اوپه جگړه کي کار ورڅخه اخلي ، چي کله کله سړي هم پکښې ووژل سي . ديامه وراي دپردرونو دي اوژور ټپونه ځني پېښيږي . جگړې کله کله دي اندازې ته ورسيري چي ځني کسان دنورو درمندونه

په غنچ اخیستلو کې وسوځي او که پردغه کارڅوک شاهدي ورکړي، نوبیادواړه خواوي محکمې ته عرض کوي .

دغنمو داوړو کولو ژرندي دویالو پرتاکلو مناسبو ځایونو باندې جوړې سوي وي او په اوبوباندې چلیږي ، چې دکارثمره یې ډېر لږ اودهغې قوي څلورمه برخه وي ، چې ژرندي ته ورکول کیږي . ژرندي یې ډېرې پخوانی او زوړ ماډل دي . یوه ډېره (پل) پرپله باندې پرته وي اوغنم دهغه سوري له لاري ورسیري ، چې دپاسنی ډبرې په منځ کې جوړسوی وي . لومړی واراوړه ډېرغاشپچن (زیره) وي اوکه څوک غواړي بنه یې میډه کړي ، باید دوه درې واره یې ترژرندي وباسي .

په افغانستان کې دمالونو دلېردونو (انتقال) چټکووسایلو ته ډېره زیاته اړتیاسته . په اوسني وخت کې دحیواناتو پرشادبارونو انتقال دټولو شیانو دورولو راوړلو یوازنی وسیله ده . اوڅرنګه چې دیوه لنډ واټن انتقال له پاره ډېرزیات وخت لګیږي ، ځکه نودکراهي سیستم گران تمامیږي اودسلو میلو واټن وهل ځواونی نیسي . ددغه رازکاربیه دهمدومره واټن له پاره پرسل سپره وزن باندې اتلس شلنګه ده . دابیه په داسې یوه هیواد کې ډېره لوړه ده، چې هرڅه پکښې ارزانه دي . دهرشي وزن اواندازه داسانولیااوبنانو دباروړلو په ظرفیت پوري محدوده ده .

کوچیان زیاتره له یوه ځایه بل ځای ته دمالونود انتقال دنده سرته رسوي . دایوه غښتلې اوسخت سرې قبیله ده اوهغو Gipsies ته ورته ده ، چې کورنه لري . دوی دپنځو سویاسلوڅارویو له یوه کاروان سره خوځیږي ، چې اوبنان ، اسونه، څره اوپسونه پکښې وي . دوریو کوچنی رمې هم وسره وي . له کاروان سره هرچیرته چې ځي، بنځي اوماشومان ، دکورلونې اویولرشمېرچرګوري چې پرخروباندې یې بارکړي وي ، ملګري وي . دچرګورو پښې یې ورتړلي وي چې ونه تښتي . کوچني ماشومان که ولري ، هغوی یې هم په یوه کجاوه کې دچرګوروڅنګ ته بارکړي وي . دوی اکثره دپسونو غټي رمې لري اوهغه کوچني وري چې سفرنسي کولای ، دهلکانو اونجونو په غېږکې انتقالیږي . کله چې پرهڅای باندې واړوي ، زیرې کودلي دروي ، چې له لرگیو څخه جوړې سوي

اودپاسه يې بورياوي اوواښه وي. (۴) خو کله کله بيا د استوگني ځای دونه اوگاروپه منځ کي وي . دوی ښکلي خلک دي آزاد اودخوند مزلونه وهي . دوی په آزاده هواکي ژوند کوي او پرله پسې مشق وتمرین هم ورسره کوي . بې له شکه په دغه راز ژوند کي ناروغ ماشومان نسي پايډلای . همدا سبب دی چي ژوندي پاته سوی کسان ډېر غښتلي او پياوړي دي . يوه ورځ چي ما په يوه دره کي ساختماني کار کاوه ، دغه راز کاروان مي څنگ ته تېرسو . يو چا احوال راوړ چي کوم توند باد يو کوچنی اوښ اخیستی اود کاروان له يوې پيغلي نجلۍ سره يې جنگولی (ټکر کړی) دی . نجلۍ يې ډېره ليري غورځولې او هورې يې په ډېر شدت سره له تېرو تېروسره ټکر کړې ده . ماور منډه کړه اوفکر مي کاوه چي نجلۍ به مړه سوې وي . خونجلۍ له يو خوشېبو وروسته اوچته راوغورځېده ، جامې يې له دورو ټک وهلې (وڅنډلې) او بيرته بې پروا رهي سوه . دکوچيانو ښځي مخونه نه پټوي او که کوم انگرېز يې مخي ته تېرسي ، خپل مخونه په پورني (څادر) پټوي . ددر مندونو اخیستلو پروخت ، کله چي دکښتوسيمو تودوخه د رمودڅارويو له پاره ډېره جگه وي اوله دې امله نور کارونه نه وي ، کوچيان له يوه ځايه بل ځای ته دلوگرو (لوکوونکو) په توگه ځي . کله چي ديوې سيمي کښتونه لوسول ، بيا بلي ته ځي . دلووخت په بېلا بېلو سيمو کي دمختلفو ارتفاعاتو له امله توپير سره لري . هغه نارينه چي داوښانو څارنه کوي (چوپان - م ، هوتک) د شپې له خواخپل اوښان په يوه داسي حلقه کي سره تړي ، چي پزي يې گویا دحلقې منځنی برخي ته متوجه وي . سړی (چوپان) دحلقې په منځ کي داوښانو ترغاړو لاندي ځملي اودهغوپه منځ کي بې خاره Unmolested بيديري .

چای د هندوستان له لاري واردیږي . که څېره دعاموخلکو په باب وي نو هغوی يوازي شين چينايي چای مصرفوي ، چي له چين څخه بمبې ته اوبيا په اورگاډي کي پېښورته او وروسته دکابل سوداگروته رسيږي . دکندهار او هرات سوداگريې دکوټي له لاري تر لاسه کوي . له پېښوره کابل اوله کوټې څخه کندهارته پراوښانو باندي وړل کيږي . هرکال يوه زیاته اندازه چای واردیږي . غریب خلک يوازي غرنۍ هندوستانی چای کاروي . په نورو يې ، چي يو پوند يې

له دريوشلنگو څخه ترپنځوشلنگو پوري دى ، وس نه رسيږي . ما يو وخت هڅه وکړه په کابل کي دهندوستان شين چای رواج کړم . خو خونديې چا خوبش نه کړ . دوى په نظر دهندوستانو چايو دزياتي کبرني سبب همدا (خوند) دى .

نور واداتي موادنځي مالونه، ټوکران ، ورپنښم اوبخمل دي . وروستي دوه مواد (ورپنښم اوبخمل) په زياته پيمانه دښخوله خواکارېږي . يو وخت سربو او هلکانو هم ورپنښمني جامې اغوستلې . ددربار اوسني فېشنې جامې دتورټوکره وي ، ځکه نو په نارينه وو کي دورپنښمنو جامو تقاضا لږ سوې ده . داسانو زينونه او دڅرمنو نور مالونه ، مستعملې جامې ، بوره او دکوردارتياوړ نور مواد له هندوستان څخه د سوداگرو پر لاس راوړل کيږي . خوددغو موادو تجارت ډېر کم دى .

په کابل کي دغلودانو ، مايعاتو اونور موادو له پاره مقياسونه نسته . ټول شيان په وزن پلورل کيږي . وزنونه يې په هندوستان کي له مروجو وزنونو سره توپير لري اوله نخوده يې جوړ کړي دي . نخودهغه مقدار ته ويل کيږي چي ديوه نخود (چنه) په اندازه وي ، که څه هم ټول نخود په يوه اندازه برابر نه دي . دهمدانخودو څلېرو شت دانې يو مثقال کيږي . شپږ مثقاله له يوه اونس سره برابر دي ، شپږنوي مثقاله يو پياو کيږي چي ترانگليسي پونډ لږ څه کم دى . شپاړس پاوه يوسېراواتياسېره يو خرواردى . له حکومتي مغازو پرته په نورو خايو کي دقيق کاني (وزنونه) نه کارېږي . په بازار کي خلک دوزنونو له پاره بېلابېلي ډبري کاروي اولته ډېرو او حقيقي وزنونو ترمنځ توپير ددو کاندازه گټه وي .

داوردوالي له پاره دوه مختلف ياردونه (Yards) سته چي دوى يې گزبولي . هغه چي دسروې کرونکو اوبنايانو (ختگرانو) لخوا کارېږي ، نژدې اته ويشت انچه کيږي اودابل گز ، چي ټوکران اونور مواد په اندازه کيږي ، دوڅلوپنښت انچه دى . گروه ياميل چي مايې تقريبا غير معينه اندازه وښووله ، معمولا له يونيم انگرېزي ميل (Mile) سره برابره ده .

حکومتي دفترونه دميرزا يانو او کاتبانو لخوا کنترولېږي او هغوى کارېکښې کوي ، ميرزاته په هيواد کي دتعليم يافته سړي په سترگه کتل کيږي خودده تعليم په فارس ادب ، يولېر څه زړه عربي اود رياضي په څلورو اصولو کي لاهم سم

مسلكي نه وي . که په جمع کي خبره وکسر (اعشاريه) ته ورسيري ، نو بيا دی لاس ترزني ورته ناست او پکښې وړک وي . زه يووخت حاضر ووم چي ددوی اتلس تنه سره راغونډ وواو غوښتل يې يوه داسي محاسبه حل کړي چي صرف ضرب پکښې و . دوی ټولو مختلفي نتيجې ځني را ايستلي وې . کوم يوه چي خواب يې حقيقي خواب ته يوڅه نزدي و ، ځانته د لږ څه سم خواب په خاطر د هر کره د پټ وړکاوه . ميرزا يان که څه هم له ټولو طبقو څخه متشکل دي ، خودوی پخپل ذات کي يوه طبقه ده اوله نور وگړو څخه ددوی د سخت اونرم چلند له مخي توپير لري . البته ددغه چلند تر شايې پر بل چا سخت زړی او ظالم طبيعت پروت دی . ميرزا يان د دفترانو د څانگو مشرتوب ته ، دخپلي پوهي او په کار کي د مهارت له امله نه رسيري ، بلکه دې مقام ته هغه څوک رسيري ، چي په چل وچلبازی کي ماهروي . ځوان ميرزا يان کله د يوې قضیې په جوړولو کي دخپلو مشرانو خبرو ته غورځي ، چي په هغه کي کلمات او مفاهيم په قصدي توگه داسي راوړل سوي وي ، چي ده ته د قضیې د ناکامی په صورت کي د تېښتي لار خلاصه پاته وي . دغو اړخونو ته زياته پاملرنه کيږي . ميرزا يان له ټگماريودک دي او عادي سړی ژر په دام کي اچولای سي . دوی حتی يو د بل پر ضد يا هغو کسانو پر خلاف ، چي زياتي پیسې لري ، هم په دې خاطر د سيښې کوي ، چي په يوه يابله لاريږي په خپله کړی کي راتا وکړي اوښه يې ونښتېځي .

کوم کار ته چي دوی زيات ارزښت ورکوي هغه دادی ، چي دهغو مامورينو پر خلاف خپله خبره مدله او په اثبات ورسوي ، چي امير ته يې رپوت ورکړی وي او په هغه کي يې نوموړی شخص دلکونو سرکاري روپيو په خوړلو متهم کړی وي ددغسي قضیو له رپوت وړکولو وروسته دوی ته معمولا د اتهام د ثبوتولو کار په غاړه کي وړلو پېږي ، چي دا کار د تورن شخص د صورت حساب د سپينولو اړتيا رامنځ ته کوي او په دې ډول نو بيا دوی تر تفتيش لاندې کتبا بواو کاغذو کي دراغلو اعدادو او ارقامو پروانه ساتي ، بلکه پخپل فکر کي په هغه څه پسې گزري چي څه راز داسي واړه اتهامات پيدا کړي او تورن په متهم کړي ، چي ردول يې سخت وي . بيانو ددغو کوچنيو اتهاماتوله پاره ، چي ښه يې رنگ وروغن کړي او پيسولي وي . په کاغذونو کي گوري . څرنگه چي هيڅ يو مامور د خپلو

وظايفو په برخه کي له هگماری اوچل ول څخه خلاص نه دی ، ځکه يې پر ضد د دځوناورو قضيو جوړېدل عموماً گرانه خبره نه ده . تردې وروسته نودوی ارقاموته مراجعه کوي اوزه داسي کسان پېژنم ، چي دهغې اندازې په دوه چنده پيسو خوړلو تورن سوي و ، چي په واقعيت کي ددوی په لاس کي وي . داکار دپرساده دی ، ځکه دميرزا يانو پر شاوخوا محدود تنه داسي کسان وي ، چي تر شلمو پوري يې حساب زده وي . دميرزا کاغذونه د خورا ستر مقدار د ترونبولو (لوتولو) ثبوت بنسبي . وروسته داټول کاغذونه او ثبوتونه ! د امير حضور ته وړاندي اوپه پای کي نوتورن شخص اوکورنی يې جېل ته اچول کيږي . هوله پيسې اونور جايداد يې ضبطيږي ، چي رشتيا سي ، ټول جايداد يې نه ضبط کيږي ، ځکه دتفتيش کورنکو ميرزا يانو لاسونوته بياپه دې خاطر چي دسزاد لغوه کولويا لېر تر لېره دهغې دکمولو له پاره زياروباسي ، ښه پوره اندازه پيسې رسېدلې وي . ميرزا يان تر هغوچي پيسې يې تر لاسه کړي نه وي په چاباورنه کوي . ځکه دوی پوهيږي چي داسي لوبه يې پيل کړې ده چي يابايدسړی له منځه پکښې ولاړسي ، يايې له خطر ه وژغوري اويابه تر خان زيات فعال دښمن ورته په انتظار کي وي . په هر صورت عوض ومعاوضه تل روانه وي . ځکه هيڅ ميرزا پر خپله چوکۍ دزياتي مودې له پاره نه پاته کيږي اوداسي يوه ورځ راځي ، چي له دسيسه جوړوونکي سره پخپله دده په شان معامله وسي . ياجېل ته ولويږي اويانوژل سي . په لوړو دفترونو کي ديوه ميرزا دکار کولو موده معمولا دوه درې کاله وي . ځکه دپيسو موندلو لاري چاري چي ده خان ته غوره کړي وي ، دنورو ميرزا يانو لخوا کشف سي . دخانونو له پاره يې ددغي چوکۍ دترلاسه کولو رخه په زړه کي پيدا سي اوپه دې ارمان ، چي که يې په ژوند کي دلېروخت له پاره يو وار بخت بيدار سي ، بايد يوڅه وکړي . ددعوپه جوړولو کي ميرزا يان هغه څه کوي چي نور يې کوي . ناخقه شاهدي ورکوي اوداکار کلمه دومره پرمخ ولاړسي چي امير لاپکښې ورک سي اونه پوهيږي ، چي کومه خواحق په جانب ده . ددې له پاره چي حقيقت خان ته معلوم کړي ، امر وکړي چي ټولونه دي د فانه ورکولو سزا ورکړه سي (۵) . مادوه تنه ميرزا يان يوه ورځ په بازار کي وليدل چي دناخقه شاهدي په تور دخلکو په وړاندي فانه سوي وو اودفانه ورکولو

دکابلې میزایانو یوه وچه

په لږ فشار يې ډېر ژر اقرار وکړ. دوی د هیواد تر نورو خلکو لږ درد زغملاى سي .
داځکه چې گرده عمر پرځای ناست او پرله پسې چلم څکوي. داسي کوم ميرزابه
ونه وينې چې څنگ ته يې چلم پروت نه وي.

ميرزايان د پيسو جوړولو بېلابېلي لاري چاري لري ، چې يوه يې د گمرکي
محصول اونورو مالياتو دراتړولو وظيفه ده اودوی له دې لاري چې څومره
کولای سي ، له خلکو څخه پيسې اخلي . که يو څوک وغواړي چې دخپلو تاديه
سو يو پيسو يا مالونو رسيد تر لاسه کړي ، او ميرزاته پيسې ورنکړي بايد چې ټوله
ورځ ورته منتظر ياته سي . کله لاهم څو ورځي ورته انتظار و باسي . له هغه
چاڅخه ، چې بېوزله وي ، يادوی پوه سي ، چې نورڅه نه په بوديږي ، ديوه
پنس معادل لاهم دمنلو وړ ده . که يو څوک ميرزاته دخو انو له ورکولو څخه ډډه
وکړي بايد چې کابل ته ددې له پاره ددو دريو ورځو له پاره سفر پرځان ومني ،
چې هلته تريوې روپۍ لږ مالیه تحويل کړي او څو ورځي لا ورته انتظار هم و باسي .
ځکه نو خلک وينې ، چې ميرزا ته يې دخو پيسو په ورکولو کي گټه ده . که
دميرزا له لاسه کوم لږ مقام ته شکايت وسي ، دده د دفتر ټول کسان قسم وقران
اخلي چې نوموړي شخص کور ته ورته راغلی نه دی . دغه راز که له حکومتي
خزانې څخه يو چاته پيسې ورکول کيږي ، هم بايد ټاکلو ميرزايانو ته يوڅه
ورکولي سي اودا پيسې ځکه اخيستل کيږي ، چې ميرزا معمولاً د پيسو په
شمېرلو کي يوه يا زياتي روپۍ باقي (short) وي او په دې ډول دخپل باقي توب
سربېره پوره کوي .

امير مرحوم د حکومت په کار کي څو محدودو گومارل سو يو ميرزايانو ته
تنخواه ورکوله . ده ويل چې هغوی که تنخواه ولري او که يې ونلري ، له خلکو
څخه پيسې اخلي او څرنگه چې خلک شکايت نه کوي ، نو بايد دميرزايانو غم
وخوري . دادچارو اقتصادي اړخ ته دپام اړولو يوه لاره ده . د حکومت مغازه
داران ټول ميرزايان دي اوداسي بنکاري چې ډېر بڼه شيان ترې راباسي . ځکه
بڼې جامې اغوندي ، پر بڼو اسونو سپر يږي او په کور کي ډېرې ماندينې گانې
اوبنځي لري . په داسي حال کي چې ددوی کلنی معاش به په ندرت سره تر لسو
پونډو زيات وي . په هر صورت څرنگه چې د گودامدارۍ کوم سيستم نسته

اوهيڅوك نه پوهيږي ، چي په مغازو کي کوم شي سته او کوم شي نسته ، ځکه نو په داسي يوه وظيفه کي دپيسو غونډولو کار دپره اسانه خبره ده . خو په دفتر کي ددوی دکارموده معمولا دپره لنډه وي . ځکه تر لاس لاندي کسان يې غالباً په دې خاطر دمواردو دکمبوت رپوت کوي ، چي هغوی ته دپيسو لبرونډه ورسېدلې وي .

که يو وخت افغان ته څوک پورور کړي ، بيرته ترې اخيستل يې گویا له دېرې څخه ويني ايستل دي . که بيخي زيات فشار پرې ونه لويږي ، ددواړو خبرو (له افغان څخه پور کښل اوله دېرې څخه وینه ايستل .م. هوتک) سختي سره يوشانته ده . زياترو ته دپيسو بيرته ورکول داسي سخت ښکاري لکه زړونه چي يې ورسره ايستل کيږي . دتاديې په وخت کي مخ دومره بدونيسي اودومره عصبي سي ، چي فقط ته واڅوک په زوراوبېرحمی سره غلا ترې کوي . امير مرحوم دپورونو دحصول له پاره يوه لاره رايستلې وه اوهغه داچي دپوروري کورته به يې عسکرو رولېږل . که به په پوروري څه نه بودېدل ، عسکرو به يې پرکور واړول اودکورښه برخه به يې ځني ونيوله . که به يې په کور کي کوم څه نه درلوده ، سړی به مجبور و هرڅومره ژرچي کولای سي ، ورته برابرې يې کړي کنه دتوپک کنډاغ ته بايد ځان ټينگ کړي . په داسي شرايطو کي پوروري ځکه سمدستي قانع کېدی چي خان دنابللو مېلمنو څخه ورغوري . هغه مېلمانې چي کوربه يې پردابله ورته رالراوه اوهره ورځ به يې په دودی اوچلم باندي زياتي روپۍ لگولې . هرڅوک ددغو عسکرو ياماسلانو له لاسه (دوی په همدې نامه ياديږي) حکومت ته عرض کولای سي . خودا عسکرکافي اندازه تجربه لري اوکولای سي دغه شان مراجعې پخپله گټه وڅرخوي .

په کابل کي دهندوانو يوه کالوني سته چي څونسله يې هلته تېرکړي دي . دوی هغه شان خلکو ته پيسې په پورور کوي ، لکه په نورو هيوادو کي چي يې يهودورکوي . دوی دغه راز دزرو اوقيمتي دپروتقريباً ټول کاروبار په لاس کي لري اوپه وروستيو کلونو کي اکثره کورنی له دې امله چي دژوند دارتيا وو دقيمتونو جگېدوله امله له لوري څخه ځانونه وژغوري ، مجبورسوي دي خپل زيورات وپلوري . هندوکه پريوه شي باندي کومه بيه کښېښوله ، هغه بايد دنوموړي شي

دارزبنت له دوه پردرې برخې څخه هيڅکله زياته ونه گڼل سي . خلك چي کله يوپرېل باندي کوم شی خرڅوي ، په خپلو منځوکي وايي ، چي هندوانوپه دومره پيسو غوښت . معنا داچي ددوی له خوا ايسنول سوې بيه يومناسب قيمت دی . ځيني هندوان دخزانې په دفتروکي مقرر سوي دي اوترميزاينانو هم زيات معتاد خلك اوهم ښه محاسبين دي .

دهيوادپيسې دکابل په هغوضرابخانوکي وهل کيږي چي په عصري ماشينونو سمبال اوپه ورکشاپونو کي موقعيت لري . اوکله چي زياتو پيسوته په عاجله توگه اړتياوليدله سي ، شپه وورځ کارکوي . اميرمرحوم دپيسوزيات شوق و . کله چي يې ليدل ، عوايد کال په کال لږيږي ، نودداسي وسايلو په لټه کي سو چي پيسې په زياتي کړای سي . هغه و ، چي يوه ورځ له دې لاري دپيسو دزياتولو نظريه ورپيداسوه . دکابل روپۍ دشکل له مخي يوه غيرمنظمه سکه وه اوپه لاس وهل کېدله . خوله سوچه سپينوزرو څخه جوړه سوې وه . اميرمجنورسو داټولي روپۍ راغونډي کړي اوترراغونډلووروسته يې ويلي کړي . تروپلي کولووروسته يې په زياته فيصدي باندي مس ورسره گډکړل . دغه مخلوط سپين زړيې په نوې ضرابخانه کي له سره بياضرب کړله اوداسي روپۍ يې ځني جوړي کړې چي ځنډي يې ښوې او په ښکلي توگه حک سوي دي . په دې ډول اميردسوچه سپينوزرودپخوانيو روپوودويلولو اوبياسکه وهلو دمخه ورسره دمسودگډولو له لاري خورازياته گټه وکړه اوکله چي دده دخپل هيواد پخوانی روپۍ خلاصي سوې بيا يې ايراني روپې راغونډي کړې ، مس يې ورسره گډکړل . له بده مرغه دايران ديوشاه په وخت کي عين همداکارسوی و اوپه افغاني روپوکي دمسوبرخه دنوروهيوادو دسکه وهلو تر معمول ستنډرد دوه چنده لاهم زياته سوه . ځکه نواميرحکم وکړچي هغه ايراني روپۍ دي راټولي سي چي دنوروشاهانو په وخت کي ضرب سوي وي . دکابل په خزانه کي يوه ايراني روپۍ په يوه کابلي تبادله کېدله . اميرددې له پاره چي زياته گټه وکړي ، امريې وکړ ، چي دهرې ايراني روپۍ په تبادله کي دي ترکابلي روپۍ يو Pice (۶) لږورکړه سي . شاه ددې خبري په اورېدوسره دده په هيوادکي دټولو افغاني پيسو په وړاندي دعين تخفيف راوستلو حکم وکړ ، په روپۍ کي د غير معمولي اندازې

مسوزياتوب اويولر نور عوامل ددي سبب سول ، چي پسه هندوستان كي دهغي
ارزښت راټينت سي اوپنځه كابلې روپي له څلوروهندوستانې روپيو سره تبادلې
سي. اوس يوه هندي روپي په دوو كابلو روپيو تبادلې كيږي.

دڅوړلسم څپرکي لمنليکونه

- (۱) له ترکستان څخه دمولف مراددافغانستان شمالي سيمي دي چي پخواپه همدغه نامه يادېدلې (پښتوژباړونکي)
- (۲) دغي انگليسي کلمې ته يې په قاموسونوکي په (ودانه سيمه ، له زړوکه سيمه، شتمن هيواد) ترجمه کښلې ده (پښتوژباړونکي)
- (۳) دې ډله ييز کارته په اولسي اصطلاح (اشر) وايي (پښتوژباړونکي)
- (۴) دارازکودلې په کوچيانو کي رواج نه دي - کوچيان توري کېږدي لري (پښتوژباړونکي)
- (۵) « فاند » تورن شخص ته د شکنجې ورکولو يو راز سزا ده . دلاس دگوتوپه پيوستونو کي به يې لرکي ورايښوول او د لرکيو پر سرو باندي به يې سخت فشار راووست . دفاني په سزا کي دزياترو متهمينو دلاسو گوتي ماتېدلې او پسې وچېدلې . (پښتوژباړونکي)
- (۶) دپيسو ډېر کوچنی واحد ، چي غالباً به ډېول معادل وي (م.م)

پنځلسم څپرکی

د هیواد جیولوجیکي حالات

د کابل وادي یو وخت اورغورخوونکي خوله وه - کابل یو وخت یو سترجهیل و - د سرو زرو، مسو، سربو - د پروسکرو او نورو کانونو رگونه - سیندونه او په هغوکي سره رز - په جنجال کي د لوېدوله وهمه د حال نه ویلودود - د ترکستان کانونه - د کابل ورکشاپوله پاره د سونگ موادو مساله - د داخلي زېرمي ختمېدل - د کابل په وادي کي د پروسکاره .

لیري نه ده چي کابل وادي دي دیوه لرغوني اورغورخوونکي غره خوله وي، ځکه دنورو دلایلو ترڅنگ د کابل شاوخوا غرونو کي د پرداسي خایونه سته، چي په هغوکي د لاوا موادو (Lava Cones) له مخي دیوه ولکانیک عمل نڅبي لیدل کیږي. دغه راز په زیاترو خایوکي دستروکانگریټي بلاکونو په بڼه د کوچنیو د پرواوا لوا د گډېدو بسترونه سته، چي سمدلاسه د کانگریټي بلاکونه خیال پر کیډلای سي. یوڅو دغه شان بسترونه خوڅوسوه متره اوږدوالی او پسرلري اوزیاتره د غرو په بېخوکي پراته وي، چي دیوي داسي ستري کلایاماني د تاداوونو په شان معلومیري چي اصلي ساختمان یې نرېدلی اوله منځه تللی وي او د پېړیو پېړیو اوربستونو یې شاوخوا خاوره پریولې او یوازي یې د کانگریټي بسترونو نښانې پاته سوې دي. داسي ښکاري چي ویلي سوې لاوادغرونو بېخوته رابېدلي اوله خان سره یې کوچنی دېري اخیستي اودمخکي سطحی ته له رسېدو سره سم یې لمن غورېدلي او پرمخکه باندي سره سوې او کلکي گاري ځني جوري سوې دي.

د کابل د شاوخوا مخکي قشرونه په دېرگډو حالت کي دي دځینو شاوخواغرونه اوشاکیو قشرونه جگ جگ ولاړدي. داسي ښکاري چي د هواري سيمي خاوره دي یې یومخې ایسته سوې او پای ته غورخول سوې وي او بی له شکه همداسي سوې ده.

زلزلي دېري عامي کیږي او دېري سختي اوزیات شمېر زلزلې معمولا په اکتوبر او نومبر کي کیږي. یوه زلزله چي زه پخپله یې شاهدوم اوترتولو سخته وه

، د دسمبر په پای کې وسوه . څرنګه چې دکابل کورونو دېوالونه له اوموڅښتو څخه جوړ او بامونه یې د پردرانه دي، زیاتره کورونه د زلزلې

ې وروسته

د بباد سخت توپان راوالووت . د ونو غټ ښاخونه یې مات کړل او نزدې وچې کړکې له بېخه وکارې . دغه باد د یوه ساعت یا څه زیاتې مودې له پاره چلېدی چې ورسره سم زلزله هم شروع سوه . تقریبا د شپې لس بجې وې، چې زلزله پیل سوه . زه دمېلمستون یوې کړکې ته ولاړوم ، چې له نېکه مرغه دېره ټینګه جوړه سوې وه . کله چې دکړکیو ښور بدل اوزنگېدل شروع سول ، مافکر کاوه چې د بباد له امله دي . دخونې نور کسانو ته مې وویل چې که باد په همداسې شدت سره روان وي، دېر ژر به کړکې له بېخه وباسي . په همدې خبرو کې وم ، چې دخونې غولې (فرش) له یوه سره وبل ته په زنګېدو سو . مادخونې دروازې ته یوڅه چوله ورکړه او پکښې ودرېدم . تر هغو پورې هورې ولاړوم ، چې مصیبت ختم سو . د زلزلې په جریان کې دنونې دروازه تر نورو ځایو محفوظه وي او که چت راشپوه سي په دغه ځای دخوندي پاته کېدو چانس سته . ددغې زلزلې دوخت داوردوالي به باب قضاوت مشکل دی . ځکه سړی زیاتره دراتلونکو احتمالاتو په سوچ کې وي . خوداسې ښکارېده چې څلور پنځه دقیقې روانه وه او بالاخره ودرېده . وروسته ما ولیده چې دخونې په دېوالونو کې ، سره له دې چې پنځه شپږ فوټه پلن دی ، بیا هم غټ درزونو جوړسوي دي . په دابله ورځ مې واوړېدل چې زیات کورونه یو مخیزه چپه سوي او اوسېدونکي یې مړه سوي وو .

امیر مرحوم چې په دغه وخت کې دنقرس له امله ناروغ او په دربار کې ناست و . کله چې زلزله شروع سوه، له ده سره ناستو کسانو ټولو بهرته منډه کړه اودی یې، چې د ښور نه و، هورې پرېښوو . امیر له زلزلو څخه دېر په وېره کې واوږه دغه وخت کې څوک دده احساس ، چې خان یې یوازي وموند ، اټکلولای سي . دی د دېروخت له پاره پرې ښوول سو . ځکه درې څلور غلام بچه گانو د تکانونو له لږڅه ورو کېدو سره سم ورمنډه کړه اودی یې باغچې ته ورواوږوست . تکانونو امیر دومره وارخطا کړی و چې له خطر څخه د بچ کېدو په شکرانه کې یې په دابله ورځ د دريو څلور سوتنو بنديانو دخوشي کولو امر وکړ . زما هندوستانی نوکران

په دغه وخت کې پخپلو خونو کې بیده وو او په ټکانونو باندې له خوبه راوغورخېدل. په علت یې نه پوهېدل ځکه دالومړۍ وارو چې زلزله یې لیدله . بهرته په مندوسول ، په داسې حال کې ، چې نازکې جامې یې په تن وې ، په وارو کې پرگونډوسول او په لوړاواز یې له دغه مصیبت څخه دژغورنې له پاره دوغاري کولې . په دابله ورځ ټول دتبی له امله پراته ووداخکه چې بدنونه یې لوڅ او عصبي شاکونه یې خوړلي وو .

کابل ته څرمه په کوهستان کې دغه راز سختې زلزلې کله کله کیږي اوداسو نو اخورونه راچپه کوي . دغه اخورونه چې له ډبرو او خټوڅخه جوړسوي وي اوڅني یې صرف درې فوټه جگ اوپه کافي اندازه پلن وي . دزلزلې دټکانونو شدت ددغو اخورونو له چپه کېدلوڅخه تصور کېدای سي . په ۱۸۹۹ کال فال کتونکو پېشگويي کړې وه چې ددغه کال په هغه میاشت کې به ، چې له نومبر سره برابره دي ، زلزلې وسي . ترټولو سخته زلزله به په یوه ټاکلې ورځ وي چې دوی مشخصه کړې وه . ددې زلزلې شدت به دومره زیات وي چې ټول کابل په وران کړي . دحیرانتیا خبره داده چې دهمدغي میاشتي په پای کې ددو اووینو له پاره سرپر سرزلزلې کېدلې اوداسې ورځ به نه وه چې لږترلږه یو ټکان دي پېښ نسي . په ځینو ورځو کې خوبه لازياتي وې اوشپه وورځ به کېدلې . په هر صورت زلزلې دکال په پای کې معمول دي خو پرله پسې دوام یې ډېراستثنایي وي اودفال کتونکو پېشگويي پرخلکو زیاته اغېزه کړې وه . کوموکسانو چې خیمې درلودې دښار تر دېوالو دباندې یې ووهلې اوپکښې اوسېدل . ځکه دوی بشپړ باوردلود چې دپېشگويي یوه برخه رشتیا سوه ، نوره برخه یې هم رشتیا کیږي . په داسې کورونو کې ژوند کول ورته حماقت ایسېدی چې په یوه ټاکلې ورځ یې چپه کېدل اوددوی ترلاندې کېدل اټکل سوي و . په هر صورت امیر ، چې له خپلو فال کتونکو سره یې مشوره کړې وه ، امر وکړ هر هغه څوک به بندي کړي ، که دده دحکم ترورځي وروسته ترښار بهر په څېمو کې اوسېده . په دې ډول یې ټول خلک مجبور کړل چې خپلو کورونو ته په زور سره ستانه سي . خودامیر له ډاډ سره سره زیاترو خلکو دکابل دورانېدو ټاکلې ورځ په بېره اوواهمه کې تېره کړه اوپر کراره نه وو ، ځکه هماغه ورځ په یوه ستر ټکان سره پیل سوه او

ټول ښاريې ولېز اوډه . په هر صورت نور تګانونه پېښ نه سول او په څومياشتو کې دا وروستی تګان و .

ځينې زلزلې چې هروخت کيږي ، يو تګانيزي وي خونوري يې بيالېزانده او ښورونکي وي . دا وروستی ډول يې يو دوه واري د شپې له خوا سوې ده . په دغه شپه ټول بیده وو ، زه په کت کې غزېدلې وم ، لا بیده سوی نه وم اوراته څرګنده سوه چې ددې ډول زلزلورغ دمخه تردې چې کورته دي راوړسېږي او ويې ښوروي ، اورېدل کېدې چې د جنوب لويديځ څخه د شمال ختيځ پر لور روان وه . دا ډول زلزلې يوې ډېرې درنې بګې ته ورته دي چې په سرعت سره تر کورلاندي تېره سي ، کور وښوروي او تر هغو يې رغ اوړېدل کيږي ترڅو يې فاصله ډېرېږي او نورې نورغ وړک سي .

ترمخکي لاندي داسي نخښي نښانې سته او څرګندوي چې کابل په يووخت کې ډېر ستر جهيل و . دغه وادي يو واري نه بلکې څو واري په اوبوکي ډوبه سوې ده . خلکو ته هم دا کيسه نسل پر نسل رارسېدلې ده ، چې دغه سيمه چې اوس کابل دى ، يووخت يو ډېر ستر جهيل و او محيط يې څوميله پراخ و . له احتمال له ليري نه ده چې په دغه برخه کې چې سيند د کابل د شاوخوا غرونو د يوه تنګي له منځه مخ پر هندوستان بهېږي ، يووخت مخکه ښوېدلې او د سيند مخه يې بنده کړې وي ، دا بوسطح دي يې دومره لوړه کړې وي ، چې شاوخوا ټوله سيمه دي پکښې ډوبه سوې وي . دغه راز دي داوبو د سطحې جګېدلو دومره دوام کړى وي چې دمخکي د ښوېدو له امله په منځ ته راغلي ډم کې نورې دخايېدلو نه وې . وروسته دي يې مواضع ټول ورسره وړي ، وادي دي له اوبو تشه سوې ، او تر هغودي وچه پاته سوې وې ، چې دمخکي بل وار ښوېدلو درود ډېر مختيا مخه بيانولې وي . له هغو علايمو څخه چې دمخکي تر قشرباندي د حفریاتو له امله موندل سوي دي ، زه دې نتېجې ته رسېدلې يم ، چې دامخکې څو واره ډوبه سوې ده او بېلابېلو يوېرېل ايښوول سوېو برخو ضحامت ښيي ، چې سېلابونه د زمانې په مختلفو پېر او ورونو کې کښېنستلي دي . د کابل د شاوخوا غرونو په څنډوکي هم داسي نښانې سته چې ښيي ، يووخت دي دغه سخي او ګاري په اوبو پريولل سوي وي . په ځينو ځايوکې د دغو ګارو او ګرنگونو په لاندې برخه کې

داوبوجريان بنوی سوري جوړ کړي دي . داگړنگونه (لابنونه) د ساحل لاسوته ورته دي اوڅرنگه چي په ډېرو جگوسطحوکي لاهم ځني دغه راز سوري ليدل کيږي، سړی دې فرضيې ته رهنمايي کوي ، چي دکابل ناوه يووخت ډېره زياته پراخه وه او تر مخکي لاندي زلزلو دي ورو ورو دمخکي ځيني برخي ، چي پخوا تر اوبو لاندي وې ، راپورته کړي وي . د رود مسير ته څرمه د اسمايي غره پر کاروباندي د سيندله سطحې څخه تقريبا پنځوس متره لوړ داوبو نښانې سته . دابه غالبا داوبو د ځينو جريانونو ارتفاع وي .

له کابل څخه ډېرش ميله ليري ، دخورد کابل په غرونو کي د ډېرو د سکرونو نري رگونه موندل سوي دي . دارگونه يو پيريل پراته دي او پندوالی يې توپير لري . په ځينو ځايوکي دانچ له شپاړسمي برخي څخه بياتراتو ، نهوانچو پوري رسيږي . دارگونه دخاورو دنريو ورغونو په واسطه يوله بله بېل سوي دي . د سکرو پنده برخه تر نري کښته پرته ده . په ځينو ځايوکي دمخکي د قشريه درې انچه ضخامت کي دکاربوني موادو تقريبا دوولس بېلابېل ډولونه ليدل کيږي اود انبيسي، چي دلته په بېلابېلو لنډو پړاوو کي تراوبو لاندي کېدو چټک تداوم پېښ سوی دی .

په افغانستان کي دمخکي قشر ډېر زيات سره متفاوت دی او په بې شمېره ځايوکي دکاني ډېرو رگونه سته ، چي د فلز برخه يې غني ده . دارگونه د غرو په بغلوکي راپيداسوي دي . د مسو، سرپو، سپينوزرو، جستو، زربرقو، نيکلو اونورو معدني ډېرو کانونه په زياته اندازه سته . سره زرد يوشمېر شمالي سيندونو په ريگوکي پيدا کيږي او ويل کيږي ، چي اکسوس سيندهم له دې بابته شتمن دی . له کندهاره دوه ميله ليري د سرو زرو څلانده ډبري (Quartz) موندل سوي وې . خو هغه ډبري ايستل سوي دي . د ډېرو په منځ کي د سرو زرو دهغونمونو له مخي چي ساتل سوي دي ، داسي ښکاري چي دا يو ډېر غني کان و . ويل کيږي چي پخوانيو اميرانو د دغه کان ډېره ستره برخه وړې وه (۱) . د مسو ډبري چي ماته يې دازمويلوله پاره رالېږلي وې، د مسوله لحاظه ډبري غني وې او په سلوکي ډېرش، څلوېښت مس لرونکي نمونې خويې ډبري وې . ځينو يې لاپه سل کي شپېته مس درلودل او د معدني ډېرو په ځينو رگونو کي محلي مس هم

موجودو. دسړيو د بري په سلوكي تراويازيات سرپ لري اوله دې څخه د گوليو جوړولو له پاره دارتيا ورسرپ لاس ته راځي. دسړيو څينو د بروچي ماته يې د ازمويولو له پاره رالېږلي وې، په سلوكي لس سپين زردرلودل. د شپږدروازي په غروكي د مسورگونه چي دلته وهلمته د غروله اوږدو سره سم غزېدلې دي، پيدا كېږي. خودا د پرنري رگونه دي او دنورو ځايو درگونه په پرتله يې فلز هم لږ دي. خوفيصدي يې دومره ده چي په كار كولو ازري. د كابل په شاوخواكي غرونوكي، په هر صورت، د مسو دومره بډاي رگونه سته، چي دزياتو كلونو له پاره دي داروپا اړتيا ورپوره كړي. او كه د هيواد كانونه په بشپړتوگه وپلټل سي، امكان سته چي دنورو زياتو زېرمو موجوديت دي برملا كړي.

دهيواد خلك په خپلو سيموكي دكاني د برو موجوديت په باب په خبرو كولو كي د پرمختاط دي او بېرېږي، چي كه داشيان وموندل سي، اميريه يې درايستلو كار پيل كړي. په دې صورت كي به د شاوخوا سيمو خلك و كار كولو ته مجبور او د دې لږمزد په بدل كي به د سخت او پرله پسې كاريه نتيجه كي دخپلو كړونو او غلودانو له كار څخه گوښه كړل سي. ځكه يې نو كانونه نه خوښيږي. امير بايد دخپل هيواد له منرالي ثروت څخه دگټي اخيستلو په باب فيصله وكړي او يووخت به يې بې له شكه وكړي. خودځينو ناڅرگندو دليلو له امله، امير غوره گټي چي دغه كانونه دي، چي په ثروت يې پوه هم دي، پر خپل حال لاس ناوهلي پاته وي. سره له دې چي ده يوزيات شمېر معدني كاريگران د ټول هيواد د كانونو پلټلو او د ټولو د برو او نورو موادو دنمونو راوړلو له پاره گومارلي دي او څرگنده سوې ده، چي د اډبري ارزښتناكي دي او دمخكي اه معمولو د برو سره په وزن اورنگ كي توپير لري. د اكارگرزما تر لاس لاندي وو اوماته امر سوې و، چي لاس ته راغلي نمونې و ازمويم او رپوټ وركړم، چي كوم كوم فلزونه پكښې سته. له دې څخه ماته داسي فكر راوړېدې، چي امير بالاخره په كانونو كي د كار كولو اراده لري. خوتر هغه وخته چي زه له هيواده راوتم، په دې برخه كي يې هيڅ ونه ويل او كوم اقدام يې ونه كړ. د مسوله د برو څخه په حكومتي چاروكي كار اخيستل كېږي. امير ته ثابته سوې ده، چي دده خلك د پرخيرك دي او هر كار چي ورسول سوې دي، هغه يې زده كړي او پرمخ يې

بېولې دى . ده زما پرهغه رپوت بشپړيا ودرلود ، چې پكښې توصيه سوې وه ، هروخت چې يې زاړه كارونه بشپړسي ، بايد د سرپو ويلولو خلك نورخايوته دكار له پاره ولېږل سي . خو په دې خبره پوهېدل سخت دي ، چې ولي له كانونو څخه داستفادې كار ترلاس لاندي نه نيول كيږي . ماته كله كله داسي چورت راولېږي چې اميرنبايي دخپلو پياوړو گاونډيو له سرانبتوب څخه بېرېږي ، چې كه دخپل هيواد پر كانونو كار وكړي ، په لوى لاس به دهيواد د ثروت عملي شواهد برابر كړي او هيواد به له لاسه وركړي .

د تركستان خلك چې كله دخپلي سيمي دمعدني ثروت په باب برغېږي ، ادعا كوي ، چې د دوى سيمه تر نورافغانستان ډېره زياته بډايه ده . خوددغي سيمي كانې ډېرې ماته دازمويلو له پاره رالېږل سوي نه دي . يو تركستاني مشر له امير سره دكتني پروخت له خان سره يوه ډېره راوړې وه او ويل يې ، چې سره زلري . خو هغه اوسپنه وختله . دامشريوازنى كس نه و چې دغه راز غلطي يې كړې وه . اوسپنه لرونكي ډېرې هغه پخواني مقوله رښتيا كوي چې وايي «هر خلمېدونكى شى ، سره زرنه دي» . د تركستان په دره يوسف كې د ډېرو دسكرو يو رگ ښكاره سوي دى . خودا ډېرې نوي سكاره يا ليگنايت (Lignite) دي . دغه رگ ماته تقريبا شپږ فوټه پنډ او ښه ډېر اوږد ښكاره سو . له دې سكر وڅخه په زياتو مواردو كې كار اخيستل كېدلای سي . كابل ته يې خوټنه راوړل سول چې دلرگو پرځاى يې په بايلر هائوس كې دسونگ موادو له پاره وازمويي . دا ازموينه بريا لى و . خو دغرونو په سختو دروكي داوښانو پرشادسكرو راچلولو او د دريو اوونيو مزل وهلو يې مخه نيوله .

د كابل په وركشاپو كې د بايلرانو له پاره دسونگ موادو د پيدا كولو مسلي په وروستيو وختو كې اساسي اهميت وموند . ځكه له كابل څخه دخو ورځو مزله په واټن دهيواد ټولې وني مصرف سوي دي . دسونگ نور مواد په سختى سره موندل كيږي . په داسي حال كې چې كوم نوي نيټالگي دسونگ موادو دراتلونكي زېرمي له پاره اښوول سوي دي ، په اتو يا ترهغو زياتو كلونو كې ډېرې كولو له پاره نه آماده كيږي . اوسني امير د موضوع دحل له پاره دخپلو هلوځلو په لړ كې يوكل يا څه زياته موده وړاندي يواعلان خپور كړ او په هغه كې يې هر هغه

چاته دزيات انعام ورکولو پېشنهاد کړی و، چې کابل ته نژدې د دېروسکاره پیدا کړي. هغه چاته چې د بنار په پنځه ميلي کي د دېروسکاره پیدا کړي، دېرش زره روپۍ انعام، هغه چاته چې په لس ميلي کي يې ومومي، شل زره روپۍ او په دې ډول نور انعامونه اعلان سوي وو. خو يو شرط پکښې واوهغه دا چې موندل سوي سکاره به په داسي ځای کي وي چې دارابه لرونکو وسايلو له پاره د يوه ميل په اندازه سړک جوړول وغواړي. که داسي نه وي نو د انعام اندازه به دکان د فاصلې په تناسب را برسې. دا اعلان په نتيجه کي خلکو د څو ميلو په شاوخوا کي په ډېر دقت سره پلټني وکړې ډېر لږ کسان حتی د سکرو پر ليدلو بريالي نه سول. دوی ځای ځای په ځينو نړيوالو باندې پېښ سول چې دمخکي تر قشر لاندي تر تحت الارضي زلزلو دمخه موجود وه. زه يې د غوسيموته د پلټني او رپوټ راوړولو له پاره ولېږلم او مومي موندل، چې دادېرو نوي سکاره او دوه نري دي چې مصرف کول ورباندې نه ارزي. تر کومه ځايه چې ژوري کيندنې وسوي، د پېښو رگونو موجوديت يې څرگند نه کړ. زما د کار بېگرانو يوې ډلې چې، دنور تحقيق له پاره گومارل سوي وه، د هزاره وو په خوا کي له کابل څخه د شپږو ورځو مزله په واټن د شيخ علي په سيمه کي د دېرو دنويونو سکرو رگونه وموندل او د غرونو په همدې لړيو کي نور ځايونه هم رگونه کشف سول. خو په دې ځايو کي هم د غرونو موانع وو او داوښانو پر شار اچلول يې حکومت ته د بېرگران تمامېدل. امير بياد تېرام ياکوچني اورگاډي په برخه کي د هراقدام په وړاندي سخت تعصب لري او داسکرو د انتقالولو يوازي ارزانه لار ده.

د بېر احتمال سته چې د کابل ورکشاپونه دي د ماشينونو د چلولو له پاره د سونگ موادو د اړتيا له امله د پېرژورتېل سي. له کابل څخه زما له راوتلو لېږواندي امير راته وويل، چې دلرگيو داخلي زېرمه تمامه سوې ده او د بېر لېواندازه د دېرو سکاره نژدې پیدا سوي دي، چې زيات ارزښت به ولري. په آخري ژمي چې ما په کابل کي تېر کړ، لرگي لېږپيدا کېدل او تر پنځو کالو وړاندي يې بيه درې چنده لوړه سوې وه. په دغه بيه لاهم د بېر موندل کېدل.

له هغه څرگندونو څخه چې وسوي، داسي ښکاري چې د کابل تروادي لاندي به غالباً د دېرو بڼه سکاره پراته وي. خوا مير مرحوم د دېرو سکرو کارچي ما پيل

کری و، لہونتوب و باله اوغوبنتل یی پوه سی، چي دمخکي ترسپحي خوسوه
فوتہ لاندي دسکرو دموجودیت دمعلومولو گتہ په خه کي ده اوخوک به وکولای
سی دمخکي له گہډي خخه، چي له اوبود که ده اوخاگاني یی بنه ثبوت دی،
سکاره راوباسی. دا هغه خه و، چي ده په دربارکي ویلي وخوماته یی نه و ویلي
، خکه نوماته په دې برخه کي زمادکار د دفاع کولو موقع میسره نه سوه. ده
ماته صرف لیکلي و، هیله لري هغه کاریگر چي ددغه کار له پاره استخدام سوي
وو، شاوخوا سییمو تبه ولپېرل سی، چي که کولای سی په غورنیو سیمو کي
د دبروسکاره پیدا کړي. په ترکستان کي همداسی وسوه. خودازما وظیفه نه وه
، چي ددغه شان یومبهم امپریه باب بحث وکړم اونه امیرداسی سری و، چي زما
دغه شان کارته دې یی غورنیولی وای. ده چي به کله یونظرور کړ. په هیخ ډول
یې غلطی منلوته غاړه نه ایښووله.

د پنځلسم څپرکي لمنليکونه

(۱) داگان دکندهاربنارشمال ته په هغو غرونو کې ، چې توري نومېږي ، واقع و . زماديادوڅبره ده چې دغه ځای خلکو «کان طلا» باله اوشاه مقصود ته نژدې و (م. هوتک)

شپاړسم څپرکی

دین

سني اوشیعه - ملایان او پرخلکو باندي دهغوی اغېزه - جهاد یا مقدسه جگړه - پر ملایانو باندي دامیر مرحوم ناباوري - مقدس خلك - فقیران اوزیارتونه - لهونیانوته دخدای تلو په توگه درناوی کول - سیدان اوحافظان - گدایان اوخیراتونه - ددیني سزابه توگه په ډبرووزل (سنگسارول) - عبادتونه - په عبادتویاندي دنه پوهېدلو سزاگانې - مسجدونه - رمضان اوروژې - حج - په استرالیا کي افغاني کالوني - حلال اوحرام خواړه - دماندینو تعدد.

دافغانانو دین اسلام (۱) یا محمدي دین دی ، چي په عیسوي هیوادو کي زیاتره په دغه نامه یادیري . که خلك دخپل دین له اصولو سره سم ، هغسي چي په قران کي یې ښوونه سوې ده ، عمل وکړي ، نوښه مسلمان به یوښه سړی وي . ځکه دایوقانون دی ، چي دخلکواعتبار اونه اعتبار دهغوی ددیني اعمالو له مخي ټاکل کیږي . په هیوادکي ددغه دین دوې څانگي سته ، شیعه اوسني . په وروستی څانگه کي یې شاهي کورنی اودخلکو ستراکثريت شامل دی . په داسي حال کي چي شیعه څانگه یې په اساسي توگه له قزلباشو څخه چي دایرانیانو اخلاف دي ، جوړه سوې ده . دغه قزلباش دکابل په جنوب لوېدیځه سیمه کي ، چي چنداول نومیږي ، اوسي . دوی خپله یوه کوچنی کالوني جوړه کړې ده ، خوددوی زیات شمېر په کندهار اوهرات کي اودغه رازدایران پولې ته نزدې ژوند کوي . ددغودووڅانگو ترمنځ توپیرزیاتره ددوی د مذهبي مناسکو په شکل کي لیدل کیږي . په عقایدو کي یې کوم اساسي توپیرنسته . اوداتوپیر کله کله دزیاتي وني توپیدني سبب سوی دی لکه څرنګه چي په پخوانیو وختو کي درومن کلیسا اوپروتستانو ترمنځ دود و .

ملایان یا اخوندان Priests هغه کسان دي ، چي په مسجدو کي روزل سوي ، په قران باندي پوهیږي یا لېرتلېزه پخوانی عربي لوستلای سي ، په هغه یوازی ژبه چي دلیکلو اجازه یې سته . دوی په روحاني توگه ژوند کوي ، چي له ټاکلو عبادتونو اوروژو څخه متشکل دی . ددوی تسبیح (۲) Rosary ته ورته دي اوتل

يې په لاسو کي وي . دتگ ، ناستي اوحتی خبروپه وخت کي يې په گوتو کي سره اړوي اوپرهره اړول سوي دانه باندي دخداي نوم تکراروي . کافراوهرنامسلمان ته کتل ناروا دي اودومره ناوړه کارگنل کيږي، چي که په کوڅه کي يې له څنگ سره تپرسوي، کښته مخکي ته وگوري . ددوی په نظر دکافروژل دستايني وړعمل دی . دخلکو اکثریت ټول يوشان متعصبين دي . دوی دغه راز درواغ ويل اودکافرخطايستل (غولول) گناه نه بولي (۳).

په خلکو کي دملايانو نفوذپېخي زيات دی اوجهادياددوی ددښمنانوپر ضد مقدسي جگړې ته دهغوی په رابللو کي هيڅ ستونزه نلري. دوی استدلال کوي چي ددوی ددين دښمن دخداي دښمن دی اوله دې امله دکرکي ونفرت وړ موجودگنل کيږي. قران ددغه راز خلکو دودوژلو امرکړی اوکه دوی په دغه راز عمل کي پخپله ووژل سي ، خداي وعده کړې ، چي سيده به جنت ته ځي . که څوک دکافرپه وژلوکي ناکام سي اوپه دغه تلابن کي پخپله ومري، په جنت کي به يې مرتبه ترهغه چالبرڅه کمه وي چي بريالی سوی وي.

ملايان دغه رازښوونه کوي، چي په جنت کي به ښه مسلمانان دداسي ونوترسيوري لاندي پراته وي ، چي پاڼي به يې د سرو زرواوسپينوزرو وي ، مېوې به يې قيمتي ډبري وي. شاوخوا به ښکلې حوزي پرې راتاووي اودده ټولي غوښتني به ترسره کوي . دشيدو اوغسلو رودونه به يې څنگ ته بهيږي. په دغه جنت کي که دوی هرهغه ښکلې مرغه وغواړي چي په شاوخوا ونو کي ناست اورپزکوي ، مرغه په سمدلاسه ورته پوخ سوی اوحاضرکړه سي اوترخورولو وروسته به مرغه بيرته په پخوانی بڼه سي اوبناخوته به والوزي ، داځکه چي په جنت کي مرگ نسته . څرنگه چي دافغان ژوند په عمومي توگه د ژوندي پاته کېدوله پاره يوه اوږده مبارزه ده ، ځکه نوپه دغه تصويرکي ديوه عادي افغان دغوښتنو دترسره کولوله پاره دراتلونکو خوشاليو په باب کافي اندازه موادسته .

قران تل په ډبري درناوی سره ساتل اولاس پرلاس کيږي . دلوستلو له وخته پرته نوروخت په څوټوکرانو کي پېچل سوی وي اوکه څوک غواړي ويې ولولي، له پوښ څخه تررايستلو وړاندي بايد خپل لاسونه ومينځي (اودس تازه کړي. ژباړونکی) . قران يوازي په عربي ليکل سوی دی . ماتعجب کاوه چي ولي دلايقوملايانو لخواپه فارسي ژباړل سوی نه دی . ځکه ټول به يې لوستلای اوپري پوهېدلای سي . راته وويل سول چي دقران ژبه داسي ده چي هيڅوک يې کاپي اوتقليدنسي کولای . په ژباړه کي به هرورو زياتي تېروتنې پېښي سي اودخدای له کلام سره به يې پروايي وسي (۴) . له همدې امله دی چي څوک غواړي ويې لولي ، دهرلفت تلفظ ورته په عين بنه ښوول کيږي . په ليکلې عربي کي لنډ واولونه نسته اومختدي به هرورو يولفت په ناسمه توگه تلفظ کړي . ډېرزيات لغتونه سته ، چي په ليکلو کي سره ورته دي اوتوپير يې يوازي دناليکلو لنډو واولونو په تلفظ کي څرگنديږي . له همدې امله يې په معنا کي گډوډي پېښيږي اودخدای دکلام ترغلط تعبيرولو بله لويه گناه نسته . له ملايانو پرته، ډېرمحدود کسان قران لوستلای سي . ملايان يې هم ظاهرا هغه راز آزاده ترجمه کوي ، چي ددوی له مقاصدو سره برابره وي . دمثال په توگه دلامذهبو خلکووژل چي دجهاديامقدسې جگړې اساسي پرئسيب دی اواميردهغه په باب يوه رساله چاپ کړې اوپه دې وروستيو وختوکي يې په هيواد کي توزيع کړې ده (۵) . ماته دنورهيوادمسلمانانو په يقين سره ويلي ، چي په دغه خای کي دقران مطلب اړول سوی دی . ځکه په قران کي ريښتني مسلمانان هڅول سوي دي چي له غيردين خلکو سره دي دگاونديتوب ژوند په داسي ډول وکړي ، چي هغوی ټول يې دښوخلکو په توگه وپېژني . که دهغوی پرضددجگړې وخت راسي نويادي په خپل ټول قوت ورسره وجنگيږي .

اميرمرحوم چي پرملايانو يې باوره و ، دليل يې درلود . هغوی څوځله دده پرضد خلك راپارولي وو او ادعايې کوله چي دی له خپل دين سره سم عمل نه کوي ، ځکه نوکافر دی . له ده سره يې هروخت داسي چلند کاوه ، چي دخپلو خلکو ترنظريې سپک وښيي ، نه داچي احترام يې وسي اونفوذ يې ورزيات کړي . ده چي بياهم غوښتي دي ، دنوروخلکو په څېريې هغوته په سزاورکولوکي صرفه

نه ده کړې . دغه شان يوه پېښه هغه وخت وسوه چې ديوه زيارت ملايانو ده ته يوليک راولېږه اوپه هغه کي يې دزيارت ددېوالونو اوخونو دترميم له پاره چې دنړېدلويه حالت کي وو، دنغدي مرستي غوښتنه کړې وه. پرمقدسو قبرونو باندي معمولا شاوخواودانی اوخوني راتاوسوي وي اودزيارت محافظ اخوندپکښې ژوند کوي . اميرپوهېدی ، چې دغه ځای ته ښځي ترنوروځايوزياتي ورځي. په ښکاره يې عبادت مطلب وي خوپه حقيقت کي له خپلو مينه والو سره وعدې پرځای کوي . زياتره ښځي لاپخپله په ملايانو کي هم مينان لري . دښخوعبادتونه معمولا خپلي خاصي ښېگڼي لري دوی بايدپه زيارتوکي ډېري زياتي سپېڅلي واوسي .خوپه ځينوشرابطو کي ښايي ددغي نظريې پرخلاف نتيجه ورکړي . ځکه نواميردغوملايانو ته چې په گېډه ښه ماړه اوبڼوي ښالاک خلک وو، احوال ولېږه اوورته يې وويل چې دی ددوی په ښيلتوب پوهيږي. دوی يې وښکنځل اوامريې وکړ، چې دغه ځای دي وتړل سي اوملايان دي تيت وپړک سي.

اوسنی اميرچي تراوسه لادخپل پلارپه شان پرځان ويساندلري، له ټولوملايانو سره په ډېره درناوي چلندکوي. کله چې دی اميرسو، دوی ټول يې راوغوښتل، پيسې يې ورکړې ، عزت يې وکړ اوپه ښه سترگه يې ورته وکتل . دسياست غوښتنه يې له شکه همداوه ځکه حالات ډېرنازک وو. خودوی زياتره دوه مخه وسله ده اودی به يووخت وويني ، چې که يې خپه کړل،نوبيا دواړي خواوي غوځولای سي .

په هيوادکي زيات شمېرمقدس کسان اوفقيران سته چې خلک يې زيات درناوی کوي . دوی دناروغی د علاج کولو قدرت لري اوپرناروغانو باندي دقران ځيني برخي لولي يااوبه ورته دم کوي اوپه چښي يې . خومعمولا دقران يوآيت پرکوچنی ټوټه کاغذ ليکي اوناروغ ته يې ورکوي چې ترستوني يې تېرکړي. په زيارتونو(مقدسوقبرونو) کي هم دناروغيو علاج کيږي اوناروغ بايد صرف په زيارت کي دروغېدوتروخته پاته سي . زمایونوکردهې پرځای چې انگلېسی دواوڅوري ، دابل علاج يې غوره وباله خوپه دريمه ورځ هورې مرسو.

د لېونيانو په باب ويل کيږي چې دا دخدای لخوا څورول سوي کسان دي .

خکه نوهيخوک ددوی داعمالودکنترولولو لته نه کوي اونه يې په هيڅ ډول په کارو کي مداخله کوي. پرځای يې ورسره په ډېراحتياط چلند کيږي. دستونزو اومشکلاتو په وخت کي دوعاوي اوتوصيې ځني غوښتل کيږي. هرڅه خواږه اوييسې چي اخلي، ورکول کيږي اوهرځای چي يې زړه غواړي، تللای سي. هيڅوک يې ممانعت نه کوي، ان تردې چي که وغواړي داميردربارته هم تللای سي. دغه رازيوسړی چي په ټول کابل کي مشهوراوپېژندل سوی و، له اورده کميس پرته يې بل څه نه اغوستل اودکميس گرېوان به يې هم خلاص و، دژمي په سختی کي به يې يوازي پوستين دکميس دپاسه اغوستی و. مادغه سړی دژمي په ډېروسرورخوکي ليدی، چي پروچه مخکه به په خلاصه هواکي، سرتورسراولوڅي پښې پروت و. ددغه سړي مقاومت بايد استثنایي وي، چي په دغه رازنيستي کي ژوند کولای سي. دی به کله کله حکومتي مغازو ته تللی چي سپايان به پيره پرولاړه وو، ددروازې تمبه به يې ليري کړه، مغازې ته به ننوت اوهورې به پرېوت. هيچا ورته دڅه ويلو جرات نه درلود. دی به کله کله داميرمرحوم دربارته تللی اوداميردکرکترپه باب به يې خپل نظرڅرگنداوه. دا هغه څه وچي بل هيچاپه ژونداسي غوري(لاپي) کولای نسوای. کله چي به اميرپيسې ورکړې، ده به هيسته وغورځولې اوخوابدی به سو. که به يې چادپخلاکېدو هڅه وکړه، نته به يې کوله. ده به دغه رازعمل دهغوسوغاتونو اوخواږو په باب هم کاوه چي خلکو به وراستول. ده ډېرپيروان درلودل اودغوغورو اوپنډو خلکو به دی راوغوښت اودده دکارونو پېښې به يې هم کولې او هڅه به يې کوله، ځانونه په بشپړتوگه دده په شان کړي، چي دوی هم دعزت څښتنان سي اوداسي يوه ورځ راسي، چي دوی دخپل بادارپرېښويوتونه وراصل اودنورو خلکو له شره ځانونه خلاص کړي.

په هيوادکي زيات شمېرسيدان سته. ويل کيږي چي سيد د پيغمبر (ص) مستقيمه اولاده ده. دوی ته دمهراشخاصو په سرکه کتل کېږي لونه هغه يې ورنلوي کوي. خوداکاردژوندکولو له پاره ددوی دهلو څلوڅنډنه گرزي. يوشمېرسيدانو زما ترلاس لاندي کارکاوه دوی مي ترزيات شمېرهغوکسانو، چي زه ورسره په تماس کي وم، غوره وموندل. عموماً ډېرخبرک وو، چي دا به ښايي پرنورو باندي دبرتری له پاره ډېريو پيريو هلوځلو تيجه وه.

حافظ هغه څوك دى، چې ټول قرآن په ياد تلاوت كولاى سي. دوى دروژې په مياشت كې گومارل كېږي، چې هر ماښام په جوماتونو كې د قرآن يوه برخه تلاوت او په دې ډول ټول قرآن ختم كړي. دا كار د هرې ورځې په برکې نيسي او تلاوت يې پروختونوداسي ویشلی وي، چې دروژې تر پايه پورې يې ختم كړاى سي.

فقيران يا مقدس گدايي گړپه هيواد كې يوه ستره موسسه ده، چې په حقيقت كې په ټول ختيځ كې سته. دوى (نارينه، ښځې او ماشومان) لوز كړى وي، چې كار به نه كوي او ورځني غوښتنې به د گدايي له لارې پوره كوي. دوى دغه راز ژمنه كړې وي، چې د سبا په غم كې به نه وي او كوم څه چې وركول سوي وي، بلې ورځې ته به يې نه ساتي. هر هغه څه چې د خيرات له لارې ورسېږي په هماغه ورځ به يې مصرفوي. دوى د سړك پر څنډو او بازار كې ليدل كېږي، چې د گدايي لركينې يا ميسنې كاسې (كچكولونه) يې په تارتېرلي او په غاړو يې څمړولي اومخ ته يې نيولي وي. لارويانو ته د خيرات وركولو پرله پسې نارې وهي. په ژمي اودوبي ټوله ورځ پر يوه ځاى ولاړ وي. خو په ژمي كې يې تر پوښتنيونو لاندې يوه كوچنې اوسپنيزه كاسه نيولې او په هغې كې يې دخان تودولو له پاره د سكرولېڅه اوراچولى وي. اوسنى امير د دغو خلكو د ژوند كولو د لارو چارو سخت مخالف دى. دى دغه هلكان، چې پرسر كونو باندي د گدايي كولو په حال كې وويني، مجبوروي يې، چې وركشاپوته د كار له پاره ولاړ سي او هرې د كار كولو امر ورته كېږي. د مزد پر ځاى هغوته دورځي دوه واړه ډوډۍ او په كال كې يوه جوړه جامې وركوي. دوى په وركشاپونو كې عملا د بنديانو په توگه ساتل كېږي. ځكه چې دورځي ياشپې له خوا ورته د بهر وتلو اجازه نسته. تركومه ځايه چې د حكومت د گټې خبره ده. نودوى كوم كټور كسان نه دي. دوى ټوله ورځ به له لوبوبېل كارنلري او ټنبل دي. زور او تشدد پر دوى اغېزه نه كوي او د شاپونو زياترو استادانو چې دوى ته د كار زده كولو هڅه كړې ده، زړه توري سوي اونا مېنډه سوي دي. تركومه ځايه چې مادوى كتلي دي، د ښو موادو له ضايع كېدو پرته بل كارنلري. كله يې چې استادان كار ته مجبور كړي، دوى حتى په ساده كارو كې لاهم شيان ضايع كوي. په څرگنده توگه داسې ښكاري، چې دوى له دې هيله من دي، بالاخره به د بې فايدي كسانو په توگه خوشي

پرېښوول سي .

مذهبي جنايات او جرمنونه دملايانو ديوه حکم هيت له خواچي له خپل منځه يې يو تن دمشرپه توگه ټاکلی وي ، څېړل کيږي . ملايان دمذهبي اعدام په خاطر يو څوک ددېرو ونيشتلو په مرگ محکوموي . خوداجزابايد داميرله خوا منظورسي . کله چي جزامنظوره سوه ، محکوم تن په داسي حال کي چي لاسونه يې ترشاترلي اوپه پښوکي يې زولنې وراچولې وي ، دنسارپه جادوکي گرزوي . څوملايان په پسې وي اوپه يوه ټاکلي ځای کي لومړی دېره دمشرملاله خوا ورباندي وارکيږي . دخلکوجمعيت چي له غونډي سره ملگري اوځانونه يې په دېرووسله وال کړي وي ، دمشرملاوارته منتظروي . کله چي هغه ددېري وار وکړ ، دوی وروسته ددېروويشتل پيل کړي . محکوم شخص ددېرو تربياران لاندي وي ، چي دتېرو د دوام په صورت کي وارپه وار اغېزمن کيږي . ددېرو مسلسله اغېزه اودرد يې ورو ورو بې سېکه کړي ، ترڅو هغه ځای راورسيږي ، چي سياه سنگ نوميږي . داځای دتورو دېرويوه کوچنی غونډی ده چي له بنارڅخه تقريبا دوه ميله ليري پرته ده . ددېرو دېوال پرراتاوسوی دی . په دغه ځای کي دويشتلو له پاره غټي دېري اخيستل کيږي اودېرژرمحکوم شخص له کمزوري څخه پرمخ لويږي اوپوه سي ، چي ژونديې مخ پرتمامېدودی . يوڅه موده لانورهم واري پرکيږي . په پای کي نوردينوره لويږي اوپوه يادوي غټي دېري يې پرگونډو اووروسته يې اوږد وغځوي . ورپسې نو ددېروباران پسې توندسي . ځينو خو داسي گاري ورسره راوړي وي ، چي په سختی سره يې پورته کړي اودسړی پريدن يې وروغورځوي . داکارترهغوروان وي ، چي پرسړي باندي ددېرويوه غونډی جوړه سي اونورنوهوري ددېروترکوټي لاندي پرېښوول سي . شخص که څه هم بهونه سي ، خوتل سمدلاسه نه مري . داسي واقعي پېښي سوي دي ، چي سړی دخوساعتو له پاره لاژوندي وي اوپه پای کي په دېرکړاو مړسي .

خلك دملايانو لخوا تعقيبېږي ، چي وگوري آبادوي خپل دين پالي که يا ؟ رخت پروخت پوښتني ځني کوي ، چي آبادوی خپل عبادتونه زده دي . ددې هدف له پاره دمشرملالخوايوه ډله ټاکل سوې وي ، چي کلمه په بازارو ، ورکشاپونو او عامه باغچوکي گزوي ، په دغومواردو کي چي هرڅوک په مخه

ورسي، بايد خپل لمونځونه ورته تکرار کړي، که يې په صحيح ډول تکرار کړل، اجازة ورکوي چې پر خپله تړه ولاړسي. دده لار معمولاً د ملایانو تر نظر څکه لاندې وي، چې خلکو ته د تعقيب خبرداری ورنکړي. ټول هغه کسان چې تردغه ازموینه بريالي ووزي، غواړي وويني چې ورپسې سړي ته څه پېښېږي. هر څوک چې پخپلو لمونځو کې غلطې وکړې يا يې يوه برخه ځني هېره سي، په لرگيو وهل کيږي. څوکه يې موضوع لانجمنه وي او سړی پخپلو لمونځو باندې قطعاً ونه پوهيږي يا يې له هغه چاسره لږ کړی وي، چې له ده څخه پوښتنه کوي او هغوی پردې خبره شاهدي ورکړي، چې ده دهرې ورځې د ټاکلو وختونو په باب هيڅ نه دي ويلي، بيانودغه شخص نيول کيږي، مخ يې ورتوروي، لاسونه يې تر شاوړتې او پر څره باندې يې چپه سپروي. په داسې حال کې چې ملاپه پسې وي د ښار په عمده بازارو کې يې گرزوي. البته دخلکو لويه ډله په پسې وي او گستاخانه ملنډې په وهي. ويل کيږي چې ددغه جريان شرم او خجالت پرسړي باندې خورازياته اغېزه ښندي او په راتلونکې کې شخص د مذهبي مناسبکو پرېابندۍ باندې ټينگ سي. دده ملگري او دوستان دخوکلونو له پاره پرده باندې ټوکي کوي او بې باکه ملنډې پرې وهي. مایووخت يو څوک وليد چې پر يوه موضوع باندې يې خپله نظريه په جدیت او مباحثات سره بيانوله. په دې وخت کې يې د څنگ سړی ورو پوښتنه ځني وکړه چې آیا پخپلو لمونځو پوهيږي. سړی غريب سره راگيرسو، غوښتل يې يوه شېبه خان زړه وروښيي، خوناڅاپه او په چټکۍ سره له خونې ووت او ملگرو يې د سپکاوی په خدا بدرگه کړ. زياتره افغانان له ريشخندو هلو سره سخت حساس دي او که ريشخند تر اندازې زيات سي، خوراسخت هيچانې کيږي. ټول ښه مسلمانان بايد د ورځې پنځه وخته لمونځ وکړي او تر لمانځه دمخه بايد لاسونه وپښې څکه و مينځي (اودس وکړي) چې ځانونه دخداي په مخ کې په ښه توگه حاضر کړي. هپاته وويل سول چې په قرآن کې د شرابو او الکولو د منعه کېدلوسبب دادی، چې څوک د شرابو چښلو تراغېزې لاندې نشه وي، په ځان نه پوهيږي، چې څه کوي؟ او څه وايي؟ او په دغه راز حالت کې به يې لمونځونه د دين سپکاوی وي.

د کابل مسجدونه زياتره کوچني وي. معمولاً يې داسې جوړ کړي وي، چې

درې خواوي يې بندي اوڅلورمه يې خلاصه وي اوپرداسي موقعيت بايدودان سوی وي، چي داوردوالي لوري يې مکې شريفې ته، چي دپيغمبر (ص) زيارت پکښې دى (۵) مخامخ وي. داځکه چي مسلمانان ټول دلمونخواداکولو په وخت کي مخ دمکې پرلورکوي. يودپرستمسجدچي جمعه مسجدنوميرې (۶)، د امير مرحوم په واسطه جوړسوی و. اميراعلان خپورکړچي ټول ښه مسلمانان بايد لږترلږه يوه ډبره له غروڅخه ددغه مسجدپه ودانۍ کي داينورولو له پاره دخپلي ونډې په توگه راوړي. په دې ډول يوزياته اندازه ډبرې راغونډې سوي وي، خوودانۍ دومره لويه وه، چي داپتياورد موادوداندازې بشپړولو له پاره لاسي گاډۍ اوجواليان په کاروو. په همدې مسجدکي خلك داخترونولمونځونه اداکوي اوپه هروارشل دپرش زره تنه حاضريرې. مسجد اوشاوخوا غولۍ يې ټول په سړيودک سي چي څوک ولاړهڅوک پررکوع اوتول يودبل ترشا په اوږدوکتارونو کي ولاړوي. په همدې ځای کي دکولرا (وبا) اونورو آفتونوپه خاطرلمونځونه هم کيږي. داناروغۍ اوافتونه چي په کابل کي پېښ سي او زياته موده دوام وکړي، خلك هيله من وي، چي ددوی گډې دوعاوي به دآفت پرليږي کېدواغېزه وکړي.

درمضان ياروژې په مياشت کي پرتولو خلکوباندي ددپرشوورخوله پاره له لمرختوڅخه ترلمرلوهدو پوري روژه نيول لازموي. په دغه وخت کي بايدهيڅ شی ترشوندوتېرنسي. هيڅوک بايدنصوارياچلم ونه څکوي. دپرواره ماشومان اوهغه کسان چي جدي ناروغي ولري، له دې کاره مستثنی دي، په وروستي برخه کي زياتره پېښيرې، چي ناروغ شخص که څه هم ددغه ازموينست قدرت ونلري، بياهم پر روژه نيولوتينگارکوي اوله ستومانی څخه مري. په هرصورت ناروغ، چي روژه ونه نيسي، بايدعوض يې ورکړي اوددې کارله پاره بايديومبلغ تاديه کړي. دغه رازبايد له خپل وس سره سم څوتنه غريبان ماره کړي. ملابايد له شرعي قانون سره سم ددغه شخص دحالت تصديق وکړي چي دروژې نيولو څخه معاف دى. دلمرلوهدو اولمرختوترمنځ بايدخلك که وغواړي يوڅه وخوري اواندازه يې محدوده نه ده. معمول داسي دى، چي له لمرلوهدوسره سم يوغت توب ويشتل کيږي او دا خلکو ته دروژې ماتې اشاره ده. زياتسروکسانوخواره

اوچلمان تياراينسي وي اوهغې اشارې ته منتظروي چي دوی ته دروژې ماتولو
 اويودم چلم كښولو اجازه وركوي ځكه دورخي بنديزېې اشتهاخوراورزياته كړې
 وي. ترلمرختويوساعت ياڅه زيات دمخه بياتوب ويشتل كيږي او دا هغو كسانو
 ته خبرداري دى، چي په دا سبا يې كار كوي . دوی بايدراوپاڅي اويوڅه وڅوري،
 ولي چي دبلي ورخي روژې نيولو لپاره خان سمبالولوته لايوڅه وخت پاته وي .
 دهغو كسانوله پاره چي وس ولري ، عام رواج دادى، چي شپه اوورخ سره واپروي
 . دورخي بيده سي اودشپې خوړك اوكاروكړي. په حكومتي دفتر او كارخانوكي
 دكار ساعتونه كميري اوځلك كار دورخي ناوخته پيلوي اووختي يې پاى ته رسوي
 . دمياشتي په لومړۍ برخه كي ځلك داسي بنكاري چي روژه خورا په شوق
 نيسي. خو وروسته دورخي له خواداوردې فاقې اغېزه زياته سي اوورپسي يې
 دخورك دپربندت دهاضمې خرابوالى اوبدهضمي پيل كړي ، مقاومت مخ
 پر كمېدواوجگړې زياتي سي. اكثره ځلك دپرناورغه سي اويوڅه خولامره سي.
 ځكه ځلك دروژې په مياشت كي دبلي هري مياشتي په پرتله زيات خورك كوي
 اوچي وس يې وي بچت ورته كوي . له خپلو ټولو غوښتنوڅخه ترڅوساعتو
 محروميت وروسته ترپزي پوري خورك وچبننگ وكړي او چلم وڅكوي . په تشه
 گېده درانه خواړه خودښه هضم له پاره گټورنه دي . هغه كسان چي دزيات چلم
 څكولو اونصوارو عادت لري، هغوى دزيات محروميت احساس كوي . پردوی
 باندي دنوروځلكو په نسبت وخت دپرورو ورو تېرېږي . زياتروځلكو ماته ويلي،
 چي دلمرلوېدو دتوب تروخته پوري داننتظار ساعتونه دپرستومانوونكي دي . زه
 فكر كوم ټول چلم كښان به له دوی سره هم نظره وي . ميرزا يان (كاتبان) هغه
 كسان دي چي چلم اونصواروته يې دپره هوا كيږي . دوی تقريبا بې له استثنا
 څخه دچلم اونصواروزاړه عمليان دي. دمسلمانانو كال له قمري مياشتوسره سم
 ټاكل سوي دى اودروژې مياشت هر كال ژر راځي . كله چي په دوبي كي راسي او
 ورخي اوږدې اوهواتوده وي ، تنده هم پرنورو تكليفونو ورزياته سي . دكابل
 ځلك دورخي په اوږدوكي دزياتواوبوچښلو عادت لري ، ځكه نوتنډه له
 زغملووزي . دوی وايي چي په روژه كي دغه حالت ترټولو حالتو دپرزور غواړي.
 درمضان تراخترچي دروژې دمياشتي دپاى ته رسېدو د ورخي اختردى، شپږ

اونی وروسته لوی اختریا عید قربان یادقربانی مذهبی میلہ راخی . په دغه ورځ ټول خلک، غریبان وي که ماره ، نوی کالی اغوندي . هغه څوک چي د نویو کالیو وس ونلري ، په کورکي ورځ یوازي تېروي اونه غواړي چي له خپلوملگروسره مخامخ او خجالت سي . په هر صورت ډېر لږ پېښیږي، چي یو څوک دي دومره لوېدلی وي ځکه دایو دود دی او خلک ددغي ورځي له پاره تیاری نیسي . که بېخي سخته وي، نویازاره کالی مینخي اودومره یې پاکوي چي ښه وایسي اومراسم په تېرکړه سي . ټول خلک ددې وس نلري، چي نوی نزي (لومړی لاس) کالی دي رانیسي . په دغه اختر په لوی مسجدکي ترلمانځه وروسته ، چي امیر له شهزاده گانو اونورو مامورینو اوداردو له افسرانوسره یوځای پکښې برخه اخلي ، مسجدته مخامخ په لوی میدان کي دعسکرو معاینه هم کیږي . دمعاينې ډگرته دامیر اودهغه ددلي دراتگ هرکلي ته دڅلوپښتوتوپو ویشتلوپه سلامی سره کیږي اوورپسې معاینه پیل سي . خو هغه ډېره ساده وي . امیر د ټولو قطعاتو مخي ته سپورتېرسي اویوه لنډه ویناوکړي اوژرپای ته ورسیري . وروسته نوقطعات بیرته خپلوبارکونو ته مارش وکړي په داسي حال کي، چي دمارش په مسیرکي خلک ورته راغونډسوي وي اوتماشاکوي . نه یوازي دامیر اودهغه دبادي گارډانو تماشا ، بلکه دهغو دولتې پیلانوتماشاکوي، چي جل وبل گاهې ورپوري ټول سوي وي . تردې وروسته خلک ورځ دخپلو دوستانو په لیدلو او یوبل ته په مبارکي ورکولو تېروي . په داسي ورځوکي دا دود دی ، چي مېلمنوته باید چای او شربت ورکړه سي . ددغومراسمولگښت پرزیاترو کسانو باندي دروند تها میږي . خو هغه باید هر ورو سرته ورسیري . که یو څوک غواړي چي دخپلوملگروپه منځ کي ددرناوی ورواوسي، ددې له پاره که حتی پوره کوي بایدویې کړي .

دبرات په شپه (شب برات) زمورد (all Souls) (۷) په شان دشپې لخوا آتش بازي (اورلوبه) کیږي . خلک خپل دوستان مېلمانه کوي اوبیانوداورلوبې تماشه کوي . دشتمنوخلکو په کوروکي تردغومراسم وروسته موسیقي اودنجونونخاهم کیږي . دغه مراسم دشپې ترناوخته پوري دوام کوي . که یو څوک نور خلک مېلمستیاته راوبولي ، پسه میږي چي مېلمانه باید دشپې پاته سي . یوازي په

خاصو مواقعوکي دغه راز مېلمانه رابلل کيږي . په نوروکي يې تل د شپې تر
 ناوخته پوري ساتي . دبرات په شپه دخلکو عقیده داسي ده چي ملايکي له
 ارواو (ارواحو) سره ددې لپاره گوري، چي دهغوی د پاته کېدلو موده
 وازمويي . دکومو ارواوو چي وخت پوره وي ، اخلي يې او جنت ته يې وړي .
 دمکې زیارت چي دوی يې حج بولي ، دهغو کسانوله خوا ترسره کيږي، چي
 په مذهبي لحاظ آماده اودلگښتونو له پاره وخت اووس ولري . دافغانو له پاره
 حج یوستره ذمه واري ده . له دغه راز خطرناک سفر څخه دراستنېدو چانسونه هم
 دېر لږ ښکاري . هغه کسان چي ددغه زیارت ذمه پر ځان اخلي ، لږ یادېریا وړلري
 چي بیرته به راستانه نسي، ځکه نو خپل کارونه هغه شان فیصله کوي لکه مرگ
 ته چي دنزدې کېدو پروخت يې غم خوړل کيږي . په دې سفرکي باید تر هغو
 بهرنیو هیوادو تېرسي، چي ددوی ددین اود خپل ځان دښمنان يې پکښې اوسي .
 دا چي دوی به تردغه سخت ازموښت سالم راووزي که یه؟ او پر څنگ يې
 لادسمندر اود هغه داوسېدونکو په باب دېري داروونکي افسانې لري، داسي چي
 که پرچا پېښ سي ، درسته بهرې یوه گوله کولای اوترستوني يې تېرولای سي .
 سړی ته دحج کولو دارزو پر څنگ دومره زیاته ذهني آمادگي هم ضرورده ، چي له
 دغو ټولو خطرونو سره دمخامخ کېدلوجرات وکړي . په هر صورت د سفر ددغو
 ټولو خطرونو تر تېرولو وروسته که یو څوک بالاخره راستون سي ، نود عمر ترپایه
 پوري د «حاجي» لقب اخیستلوا امتیاز گټي . خپلوان اودوستان يې په راتگ سره
 ویاړي او خوشالي په کوي . ترڅومياشتو پوري دی بل کارنه لري بې له دې چي
 دا ورېدونکويو مشتاقې ډلي ته دخپلو سفرونو اوماجر او او هغو منظرو، چي ده
 لیدلي وي، بیانونه وکړي . په بیان يې اورېدونکي هیڅکله نه ستومانیږي . ما
 ددوی ځيني اړوندي کيسې اورېدلي دي اوباید ووايم، چي دغه کيسې په ویلو
 ازري .

افغانان دېر سفرونه نه کوي . واکمنان يې ورته دنورو هیوادو دکتني امکانات
 نه برابر وي اونه بېگانه خلک هیواد ته دورتگ له پاره هڅوي . دوی غوره بولي
 چي خلک يې سره تیت اوله نوري نړۍ سره تماس ونه لري . دوی داریږي، چي
 پوهه اوروښانتیا به پر حال اتوباندي ددوی قبضه کمزوري کړي . که دا خلک د نورو

هيوادو دخلكوپه قوانيڼواورسم ورواج سره دپوهېدلو اوځانونه له هغوی سره دپرتله كولو له لاري دخپل دين په نامه راوپارېدل، نوبيا به واكمنانوته دهغوی له غوښتنې سره سم حكومت كول اسانه نه وي.

په لوېديځه استرالياكي دافغانانو يو كوچني ټولنه سته، چي له زياتو كلونو راهيسي په يوه كالوني كي دي. هورې په ريگي بيا بانوكي پراوښانوباندي سوداگري كوي. څوكاله وړاندي ددوی يوتن افغانستان ته راستون سو. له ځان سره خپله انگلېسي ياپه بله ژبه استراليايي مېرمن، چي خپل دين يې پرې ايښی و، راوستله. دې تعليم نه وکړی اوليك لوست يې نسو کولای. دې چي دخپلوافكارواوهغويابانونو په باب خبري كولې، چي دا يې په عمل كي دنوي دين منلوته هڅولې وه، نوسرې ته دافکرورلوېدی، چي ددې ماغزه گویا گډوډ سوي وه. سړی خپل هيواد ته راستون سوی و اوغوښتل يې چي دپرش کاله وروسته يې بيا وويني اودخپلو پلرونو په خاوره كي ښخ کړه سي. له ځان سره يې يوڅه پانگه هم راوړې وه. خو په کندهار كي دده دوستان دومره پوروري اونېستن وو، چي ده ته بيخې لږڅه ورباته سوې وه. له دې امله يې خپله مېنه پرې ايښې اوکابل ته داميرليدوته راغلی و، چي گوندي هغه ورسره مرسته وکړي. دی په يوه ډېر کوچني کور كي صرف له يوه نوکر سره اوسېدی. مېرمني ته يې دحكومت له خوا په کال كي يولږڅه مبلغ ورکول کېدی اوبس په همدې يې گوزاره کوله. دی زما ډېر ممنون و، ځکه کله به مي پايپ اوتمباکو ورکول. زياتره به يې له استرالياڅخه پرراوتلوافسوس کاوه. خودبیرته ستنېدووس يې نه درلود. ده داستراليايانو په شان انگرېزي خبري كولې اوپه خبرو كي زيات قسمونه خوړل، چي دسوچه افغان له شونډوڅخه نادره اورېدل کيږي. دی ترخپل راتگ دوه درې کاله وروسته دزړه له ناروغی څخه مړ سو او مېرمن يې دهغي کولراپه قربانيانو كي وه، چي دده تر مړينې يوڅواوونی وروسته پېښه سوه. دمخه تردې چي دامره سي، لېورزي يې ډېر تلابن وکړ، چي واده ورسره وکړي اوپه دې ډول يې په معاش كي ورسره شريك سي.

په استرالياكي افغاني كالوني امير مرحوم ته د «ضیاد الملت والدين» لقب اخيستلو له امله دمبارکی يوليك راولېږه. له هغه سره يې پسه عين حال كي د

استرالیا د حکومت د فرمان یو کاپی هم مل کړې وه . په هغه کي یې دغه هیواد ته د شرقیانو مهاجرت هغه وخت منلی و ، چي هر یوه سړي سر ښه دروند ټاکس (مالیه) ورکړی وي . دوی له امیر څخه په دې لار کي مرسته غوښتې وه ، چي د هند پر حکومت باندي سپارښتنه وکړي ، چي افغانان له دغه ټاکس څخه مستثنی سي . امیر چي هروخت یې بزنیس ته پام وي او پوهېدی ، چي داخلک شتمن دي ، په خواب کي ځني وغوښتل ، چي ددوی درې څلورتنه مشران دي پردغه موضوع باندي د خبرواتروله پاره ورته حاضر سي . خو مشران د زمري غارته په ننوتلو کي زړه نازړه وه او بېرېدل ، چي غالباً به بیرته ځني راونه وزي . ځکه یې موضوع همدا سي پرېښووله .

د افغانانو په منځ کي مرغان او حیوانات په پراخه توگه پر دووډلو «حلال او حرام» وېشل سوي دي . هغه چي د خوړولو وړ دي او هغه چي نه دي . عموماً داسي ویل کیږي ، هغه مرغان او حیوانات چي د غوښو او مردار یو په خوړل ژوند کوي ، خوړک یې روانه دی . هغه مرغان یا حیوانات چي د خوړک اراده یې وکړي ، د غاړي پرې کولو په واسطه وژل کیږي . پردغه کار باید دخدای نوم په مکرر ډول وویل سي . له دې پرته یې غوښه حرامه او خوړل یې گناه ده . که یو مرغه ویشتل کیږي ، مسلمان چي دویشتلو په نیت پر هغه د ټوپک ډز کوي ، باید له ډز سره سم دخدای نوم تکرار کړي . که په دې ډول له ویشتلو سره جوخت مړ سي ، خوړل یې روا دي . ماچي به پخپله ښکار کاوه ، ملگرو به مي هر مرغه چي رالوبدی ، سمه لاسه به یې غاړه ورپرې کوله او په عین وخت کي به یې پورتنی فارمول تکرار اوه . ویل به یې چي یو لږ څه ساه ورپکښې پاته وه ځکه یې نو «حلال» کړ . خو که کوم مرغه به در اخیستلو په وخت کي مړ و ، هیچاپه نه خوړ . که سپي اوبل هر «حرام» حیوان خوله ، خورا کي موادو ته وروري ، خواړه مردار دي او باید ونه خوړل سي . که یې ولیدل چي حیوان یې یوې برخي ته خوله ورورله ، هماغه برخه یې باید پرې او پاته یې وخوړل سي . سپیو ته دغه راز د ناپاکه حیوان په سترگه کتل کیږي او داسي باید تناوسي چي خوله یې له شی څخه ونه ښلي . باید له هغه چا څخه هم ونه ښلي ، چي تناو کړی یې دی . خو که لاس یا کالي د سپي له خولې څخه ونښلي ، باید ککړه سوې برخه پرېولل سي .

خني عسکراو غريب خلک چي سپی ساتي اود پرپرگران وي، هغوی يې په ناولتوب کي ری نه وي . په خني مواردو کي خوشی دخپل خاوند په بسترکي خملي او په ډېره مهرباني سره سلوک ورسره کيږي . خيني دغه خلک خپلوسپيوته دخيني چلونوله بنوولوسره مينه لري . يوسپی به چي د يوسپاهي ملکيت و، خان پرمينه واچاوه، گدايي به يې کوله ، دمخ پرېنوبه يې تگ کاوه او په بازارکي به يې د تمباکو دوکان ته د لاس د شمال اوبوه ايکي ورورله اوبيرته به يې تمباکو راوړل . نور ډول ډول چلونه به يې هم کول . دې سپي ته يې دغه رازور بنوولي وه چي په خوله کي يولنډلرگی ونيسي . دلرگی په دواړوسرونو کي به دوه کوچني الکين خراغونه خړېدل اودی به دشپې دخپل خاوند په مخ کي روان واو لار به يې ورته روښانه کوله .

خلک د غوښي درواکولو پر خنگ دخدای نوم پر ټولو نوروشيانو باندې وايي . کارگران دکار تر شروع وړاندې ياد ماشين دنوي چالانولو او په قالب کي دويلي سويو فلزاتو تر توليد مخه دخدای نوم وايي . په دې ډول دوعا به کارسم اوموفق کږي . دوی دغه راز تر خورولو وړاندې او وروسته هم داکار کوي او کله چي پر ماشوم نوم ږدي، لومړی يې په غورکي دخدای نوم ورته وايي (۸) او وروسته نوبيا ماشوم په هماغه نوم ياديږي .

کله چي يومامورته خپله مېرمن د ماشوم شيريني راوړي، نوموړی هماغه شيريني اوسوغات اميرته وړي اود موضوع په باب خبر ورکوي . روسته خني غواړي، چي د ماشوم له پاره يونوم وروټاکي . داميرله پاره دا يودود گرځېدلی، چي دخپلومامورينو او شاوخواکسانو پر ماشومانو نومونه کنښېږدي . خوکه نجلی پيداسي ، ملکه سلطانه نوم ورباند ږدي . دزوی زېږېدو پروخت اميردزوی وپلارته که پرگران وي ، او غواړي عزت يې وکړي، سوغاتونه ورکوي . خکه دزوی زېږېدل د ډېري خوښی خبره ده . دنجلی په مورد کي خبره په پټه خوله تېريږي خکه په افغانستان کي ښځي لېرارزښت لري او کله کله خودنجلی پلاردخوورخوله پاره خپلي مېرمني ته خکه نه ورنزدې کيږي، چي په دې ډول خپله ناخوښي وښيي اوبښځي ته له دې امله، چي دده له ارزوگانو او غوښتنوسره سم يې عمل نه دی کړی ، خپل خپگان خرگند کږي .

کله چي داميريوه ماندينه اميندواره سي ، دتوبودويشتلو ، آتش بازی (اورلوبي) مېلمستيا اونور ټول ټک وټوک له پاره تيارې ونيول سي . دهلك په صورت کي داټول شيان منع ته راخي . خوکه نجلی سي نوبیاد خوشالی هیڅ کوم کارنه پېښيري اوبنځه خوشي پرېښووله سي ، چي پر خپلونا مېنديو باندې يوازي وژاړي . له دې امله ټوله بنځي دهلك هيله لري اودوعاوي کوي ، چي په دې صورت کي به دماشوم پلار له دې سره وگوري اوددې به ډېر مراعات کيږي ، هرڅوک به مبارکي ورکوي اودابه له دغه کوچني جشن څخه خوند اخلي .

په افغانانو کي دماندينوتعدد عام دی . خني چي يوازي يوه ماندينه لري ، له دې امله وي ، چي دنورو وس نلري . يابه يې ماندينه په مصممه توگه باندي «غاوره» وي اوکورته به دبلي مېرمني دراتگ ممانعت کوي . ماته ويل سوي دي ، چي په ټولو حرمونوکي دبېلابيلو مېرمنوترمنځ دبرترۍ له پاره يوه نه تمامېدونکې مبارزه روانه وي . همدغه سبب دی ، چي بنځه پرځان باندي دسړي دميني پينگولو په خاطر کوډو ، دميني څاښتونو اونورو جادويي هنرونو ته مراجعه کوي . همدغه دبرترۍ له پاره جگړه اوورسره سم حسادت ددې کار اساسي علت دی ، چي ولي زهري موادوته چي کشف کېدلای نسي ، دومره زياته تقاضاسته . زماڅخه پخپله غوښتنه سوې ، چي که داسي زهررا معلوم وي ، يايې لرم ، چي عادي ناروغي اودهغې اغېزې ليري کولای سي . يووخت خولا د داسي کوډو اوتعويذپوښتنه هم راڅخه وسوه ، چي ديوچامينه زياتولای سي . خو ما يې يوشی لاهم نه درلود . که څه هم دهغوله پاره زياتي پيسې راګول کېدلې . غربي جادوگره به بې له شکه په کابل کي ډېرزيات مراجعين ولري اوبنه بيزنس به وکړي . وايي چي قرآن نارينه ته دڅوښخودلرلوواک ورکړی دی . خوداسي کسان سته چي په قرآن باندي دپوهېدلوادعالري ، اووايي په قرآن کي ليکل سوي ، چي يو سړی هغه وخت له څلورو ماندينوسره واده کولای سي چي «له ټولو سره په مساوي توگه مينه ولري» اوڅرنگه چي داممکنه نه ده ، ځکه يې واقعي معناديوې ماندينې سپارښتنه ده . دپيغمبر (ص) په باب ويل کيږي ، چي دی مجبورسوتريوې زياتي بنځي وکړي . دده په موردکي ويل کيږي ، چي دخپلي گراني مېرمني پرته يې نورې داسي بنځي وي ، چي هيڅ رازحمایه يې نه

درلوده اوده په دې خاطر خائنه واده کړې، چې کور ورته برابر کړي.
افغانان ټوله مذهبي متعصبين Fanatics دي. که څه هم فاناتيسيم يې تل
څرگندنه وي. خو خاص موارد غواړي، چې يودم راڅرگندسي. دوی په دې عقیده
دي، چې ددوی دين دعيسويت پرځای راغی او عيسويت ديهودي دين جانشين
سوی دی. خدای دانسان دغوبتنوله پرمختياسره سم په بېلابېلووختوکي نوی
دين منع ته راوړی دی. ددوی دين چې ترټولو وروستی دين دی، هر ورو
بايدرښتینی دين وي. داداسي يوهيوادنه دی، چې عيسوي مبلغين دي زياته
اغېزه پروکړي.

د شپاړسم څپرکي لمنلیکونه

- (۱) په اصل کې د « اسلام » پرځای « مسلمان » راغلی دی . دافغانانو دین اسلام دی او داسلام دین پیرو « مسلمان » بلل کېږي . (پښتو ژباړونکی)
- (۲) دا یو راز تسبیح ته ورته دانې دي : (۲۰۴)
- (۳) مولف په دې برخه کې له مبالغې کاراخیستی دی . داکاربه یې له ځینو متعصبو کسانو څخه لیدلې وي ، خو عام مسلمانان داسې نه دي . (پښتو ژباړونکی)
- (۴) دقرآن کریم فارسي تفاسیر (ترجمې) دمولف تر ژوند څو پېړۍ وړاندې خپاره سوي او په افغانستان کې موجود وو . (ژباړونکی)
- (۵) دحضرت پیغمبر (ص) مبارک مرقد په مکه شریفه کې نه ، بلکې په مدینه منوره کې دی (۲۰۴) .
- (۶) دامسجد دعیدگاه مسجد جامع ده چې د ودانولو کار یې د ۱۳۱۱ ق کال دشوال پر شپاړسمه داستاد محمد اکبر په معمارۍ شروع سو او د ۱۳۱۵ ق کال دجمادی الاول پر نهمه پای ته ورسېدی . دغه مسجد جامع ۷۷ گومبتي ، منارې او ۴۴ رواقه لري چې ټول مساحت یې ۴۳۰۶۸۰ فوټه کېږي . (دافغانستان پېښلیک - ۲۱۶ مخ) .
- (۷) د رومن کاتولیکانو یوه مذهبي ورځ ده ، چې دنومبر له دوهمې سره برابره ده . په هغو کلونو کې ، چې دنومبر دوهمه دیکشنې ورځ وي ، دا ورځ دنومبر په دریمه نمانځل کېږي . زیاتره کاتولیکان عقیده لري ، چې په دغه شپه د مړو ارواح خپلو کورونو ته حاضرېږي او له ژوندو سره په ډوډۍ خوړلو کې برخه اخلي . په انگلستان کې عوام خلک په دغه شپه هدیرو ته ځي ، پر قبرونو باندي شیدې پاشي او په نیمه شپه کې دماخستن ډوډۍ مړیو ته پرېږدي . مسلمانان د میانې (ذوالحجې) اتمه د مړیو شپه بولي او په دغه شپه مړیو ته دوعاوي کوي (۲۰۴) .
- (۱) اول په غوږ کې دخدای نوم یادول یا آذان کول له نامه ایښوولوسره متصل نه وي . په غوږ کې آذان له زېږېدلوسره سم کېږي اونوم کېدلای سي خوورځي وروسته پرکښېښول سي (۲۰۴) .

اولسم څپرکی

سیاسي اوضاع

دهیواددمشرانویه وژلوسره دخپل زوی دواکمنی په تامینولو کې دامیرپالیسی - یې سپکه عایدات - ولې امیرله لارډ کرزن سره په هند کې ونه کتل - پرپوله باندي دروسانوتپیری - په افغانستان کې دروسانوفوذ - دافغانستان اوهندپرلوردروسانودپرمختگ خطر - افغانی واکمنی ، دېې نظمو قبایلو د تنظیمولو ډېره ارزانه وسیله - دافغانستان دښه وسله وال کولو پالیسی - له انگرېزي حکومت اوعدالت سره مینه - پرخلکو باندي دانگرېزي اجنتانواغېزه - ولې په افغانستان کې ریلوې نه خوښیږي - ولې غني کانونه لاس نه وهلي پاته دي - دبلوچستان په ساحل کې دامیرله خوادسمندرښودغوښتل -

دامیرعبدالرحمن کورنی سیاست

دامیرعبدالرحمن سیاست دخپلي پاچهی له هماغه پیل څخه داو، چې د هغو کسانو له شره څخه په یوه یابله لارځان وژغوري چې په هیواد کې زیات نفوذ لري اوکولای سي په راتلونکي کې دده گټوته خطرپېښ کړي . داسیاست داسي نه و، چې په څرگندول او په یوه وخت کې پرډېروکسانو عملي کېدی ، بلکې ورو ورو یې ټول هغه کسان، چې ده ته دستونزو سبب وو ، له منځه وړل . په هیواد کې وروستی متنفذ شخص عمومي قوماندان غلام حیدر (۱) و چې دامیردپاچهی په وروستیو وختو کې یې هرکله کابل ته راباله . خو هغه به دابلنه تل په یوه یابله پلمه تېروله . نوموړي په پای کې دهندوستان پولې ته نژدې پخپله پوسته کې مړ سو . هغه وخت یولړ کرکچني نخښي نښانې څرگندي سوې او هغه دا چې دده شخص حکیم (طیب) چې یوسیمه ییزداکتر اودده دوروستی ناروغی پروخت ورته حاضر و، کابل ته راوغوښتل سو . امیردډگروالی رتبه، پیسې اوسوغاتونه ورکړل او عموماً یې زیات نازاوه . دهغوکسانو دله منځه وړولو په برخه کې، چې دامیراندپېښې وړگرځېدل، یوه طریقه ماته دداسي شخص له خوابیان سوه ، چې څوواړه دغه کارته موظف سوې و . داسې مسلمان نه و اویوه شپه یې وروسته له هغه چې زماشراب په پېخروچنبل، خپل تجارب راته بیان کړل . دی سخت نشه واوماگرمان نه کاوه چې بل وخت دي یې ددغسي مسایلو په باب د څه ویلو جرات کړی وای . زه به دی دخپل اصلي نامه پرځای

«ی» و بولم (۲) . ی» وویل، چي امیریوه شپه ناوخته وروغوښتلم او د یو چا پوښتنه یې راڅخه وکړه . دغه سړی دلوري رتبې څښتن اوده پېژانده . «ی» ته وویل سوه چي دگاردک -ان ته ورسې . په هغه حکم کي لیکل سوي و چي له خان سره دوولس تنه عسکریوزي اوددغه شخص کورته ولاړسي . په دې پلمه یې له کوره راوباسي، چي امیرغواړي یوه عاجل کار لپاره په خصوصي توگه ورسره وگوري . بیایې نودزازه بناوړیوې ټاکلي کنډوالې ته بوزي . کله چي یې سړی نوموړي ځای ته ورساوه ، بیانودیوبل کاغذله لارښووني سره سم عمل وکړي، چي امیرده ته ورکړی و . «ی» له امرسره سم دسړي کورته ولاړ . دوولس تنه عسکریې ترکوردباندي ودرول اودی دننه په دروازه کي ورته معطله سو . دروازه وان دکورخاوندته وویل، چي «ی» دي کوم عاجل کارله پاره غواړي . تراجازې ورکولو وروسته ، دی له نوکرسره هغې خونې ته وروخوت ، چي نوموړي شخص پکښې له خپلوملگرواوخپلوانوسره یوځای ناست واوچای یې چښلې . کله چي یې «ی» ولید ، څنگ ته یې وروغوښت اوچای یې ورسره وچښلې . «ی» له امرسره سم سړي ته په غورکي ورو وویل، چي امیرصاحب غواړي ددې مهم کارله پاره درسره وگوري اوبنه به داوي، چي امیرپه انتظارکي پرې نښودل سي . سړی ورته وویل، چي دی به حرم ته ولاړسي اوخپلي کورنی ته به دوتلو خبرورکړي اودېرپه خنډیږي نه . خو «ی» ورته وویل، چي همدومره معطلې هم په کارنه ده . امیرسمدستي غوښتی یې اودوی ژریوځای سره راووتل . کله چي دوی تردروازې بهرراووتل ، عسکرپرراتاوسول . سړي د عسکرو د راتاوبدو پوښتنه وکړه . «ی» ورته وویل، چي امیردده دعزت له پاره ځکه گارد رالېږلی دی، ځکه چي شپه ناوخته ده . دوی راهي سول . عسکرې پردواړو خواوو روان وو . درود پله ته راورسېدل ، پله ته ورتاوسول ځکه دنبارزره کنډواله چي «ی» ته یې دسړي دپېلولو حکم سوی و ، پرهايله غاړه پرته وه . سړی په خان کي بدگومانه سو اوپوښتنه یې وکړه ، چي ولي له قصرڅخه لیري ځي . غوښتل یې لارچېه کړي خو عسکرورته رانزدې سول او «ی» معذرت ځني وغوښت، چي امیرله همدې لاري حکم کړی دی اودی هم قصرته له تللوپرته بله کومه اراده نلري . دوی باید کښته بیرته تر رود راواړي اوخپل هدف ته ورسیري . سړي ته

خه ونه ويل اودوی هماغسي روان وو . کله چي لارله قصرخه نوره هم ليري سوه ، سري له وړاندي تگه انکارو کړ . خو کله چي «ی» ورته وويل ، دادامير حکم دی اومقاومت گته نلري . وروسته نودی هم ورسره رهي سو . په پای کي دوی هغه کنډوالې ته ، چي يو زور څاه پکښې و ، ورسپدل . اوعسکروته دسري د نيولو اشاره وسوه . سري ته ددوی اراده معلومه سوه اوسخت مقاومت يې وکړ . خو بالاخره له پښوولو پد اوپرمخکه غوڅارسو . افسراوسري يې راغلل ، چي نورنوبایدخه په وسي . «ی» داميرکاغذراويوست ، اورلگيت يې ولگاوه او تر لوستلو وروسته يې افسرته وويل ، چي دسري سریاید له تنه بېل سي . افسردسري خواته ورغی ، توره يې کش کړه ، سري يې پرمغزی وواهه اوپه پای کي يې خپله وظیفه سرته ورسوله . دسري شدیدمقاومت دامرپه اجراکيدو کي ستونزي پېښي کړې . خوبه غاړه کي دټپ له لاري دويني ضایع کولو بېهونه کړ . سراوتن يې وروسته زاړه څاه ته وروغورځاوه اودومره خاوره يې پرواړوله چي ټولي نښانې يې پټي کړلې . دوی قصرته ستانه سول اوله رسېدوسره سم «ی» اميرته دامرداجراکولورپوت وکړ . اميروويل «ښه کاروسو» اوده ته يې کورته دتگ اجازه ورکړه .

«ی» وويل په هماغه شپه ، چي به يې په بسترکي هزو ارسترگي پټي کړې ، دنوموړي سري سرپه يې ، چي له تنه بېل سوی و ، سترگوته جگ ودرېداوخوشپې يې ترخوب وړلودمخه عين خه ليدل . تردې پېښي څواوونې وروسته دوژل سوي شخص زوی اميرته ورغی اوورته يې وويل ، چي «ی» يوه شپه ناوخته دده پلار ددې لپاره چي اميرصاحب غوښتی دی ، له کوره ويوست اوترننه پوري يې درک نسته . اميروويل ، چي دارشتيادي . خوددې له پاره چي زړه يې بېغمه کړي ، ورته يې زیاته کړه چي پلار يې ديومخصوص مقصدله پاره يوه اوږده سفرته استول سوی دی . خدای خبرچي بيرته به راستون سي . دسري خپلوان يې په دې ډول ترخان تېرکړل . خو هغوی ژردنوموړي دورکېدوپه سرنوشت پوه سول اودخان ساتني په خاطر يې خه ونه ويل . خکه ډارېدل چي دوی به هم واستول سي اوبيا به راستانه نه سي .

دهغوکسانوپه له منځه وړولوکي چي امير ته به د ستونزو پېښولو سبب سي ،

دده هدف يوازي دانه و، چي دخپلي پاچهي په بهيرکي دستونزو مخه ونيسي، بلکي مقصديي تخت ته دخپل زوی دسوله ييزر سپدلوله پاره لاراوارول هم و. اوددغوټولو کاروپه ترسره کولوکي يې له احتياطه کاراخيست خکه ډارېدی، چي ايوب خان يايعقوب خان به بيرته هيواد ته راستانه نسي اوپه راتلونکي کي به دزيات شمېراغېزمتوکسانوپه راغونډولو سره دخينو جدي ستونزو پېښوولو سبب نسي. داچي اميرخپل ټول زامن په کابل کي ساتلي اوددې پرځای، چي دپخوانيو اميرانوپه شان يې په بېلابيلو ولايتوکي واليان کړي وي، هغوی يې دمختلفو سرکاري دفترونو په سرکي مقرر کړي وو، دامير مطلب داو، چي ترخپلي مړيني وروسته يې دگډوډيو مخه نيولې وي. خکه دپلار تر مړيني وروسته د واکمنی او برتری له پاره د زمانوپه منځ کي دپخوانيو جگړو يو علت داو، چي هرزوي ديوه ولايت دوالي په توگه پيسې اولبنسکړپه واک کي لرل، چي تخت ته يې د رسېدو په مبارزه کي مرسته ورسرکوله. څرنگه چي هرورودتخت شوقي وڅکه نوتل جگړې پېښېدلې اووخت په وخت په هيواد کي دزياتو وينو تويېدلو او بدمرغيو سبب کېده.

دافغانستان تاريخ نيسي، چي څرنگه ورور له ورور سره جگړه کړې، زمانوله پلار سره، يوه هابل دواکمني له پاره د شديدې غوښتنې په حکم وژلی ياروند کړی دی. دامير دوربيني دده دمړيني پروخت ددغه راز وحشتونو د بيا تکرارېدو مخه نيولې وه. کله چي دی مړسو، دتخت له پاره دکانديد په توگه له سردار حبيب الله پرته بل هيچا چانس نه درلود، خکه له ډېرو کلونو راهيسي مشر سردارو او په زياتو سرکاري مواردوکي يې دپلار پرځای، چي زياتره به ناروغ و، نمايندگي هم کړې وه. ده ته دهيوادمخکښو کسانو دداسي کس په سترگه کتل، چي تخت ته مناسب دی اوپه نتيجه کي يې دهغو ملاتړ کاږه. دې کار او پرځنگ يې دپلار له مړيني سره جوخت دده له خوادارگ ماڼی سملاسي نيولو، دی پر حالاتوکا بوکړ. خکه په ارگ کي يې دخزانې او عصري وسلو او مهماتو د زېرمو کنترول تر لاسه کړ او دخپل دوولس کلن ناسکه ورور محمد عمر خان له مورملکه سلطاني پرته نور داسي څوک نه و، چي ده ته ستونزي پېښي کړي. دا يې سملاسه د ارگ له حرام سرايه، چي اميرخپلي گراني

ماندينې له پاره جوړكړې اودابه معمولا پكښې اوسېدله، وايستله اومجبوره يې كړه، چې پخپله خصوصي ماڼۍ گستان سراي كې چې دښارپه څنگ ده افغانانو كې واقع و، ژوند وكړي . دلته يې داپه ښكاره دامير مرحوم دگراني ماندينې په توگه په ډېر عزت سره خوندي كړې وه، خو په واقعيت كې بندي وه. ځكه ټول غټ اوبوړي نوكران يې ځني اخیستي او پرځای يې نور كسان داميرپه خوښه ورته ټاكلې وو. هيچاته اجازه نه وه، چې له دې سره وگوري . له اساسي دروازي پرته يې د ماڼۍ ټولې لارې په څښتوتړلې وې . امير اوسردار نصرالله خان پخپلو مخصوصو او عاجلواو امر وكي مېرمن ډالي Mrs. Daly ته، چې په كابل كې ښځه ډاكټره وه ، يادونه كړې چې له ملكې سلطاني سره بايدونه كوري اونه بايد ورسره اړيكي وساتي . دوی ظاهرا له دې بابته ډارېدل ، چې دابه ملكه ولمسوي چې دهند حكومت ته ليك وليږي او په هغه كې به پرتخت باندي ددې دخپل زوی كښنولو له پاره دهغو مرسته وغواړي . كه دهند حكومت ددې ليك ته كومه خاصه پاملرنه هم ونه كړي ، بيا به هم دغه شان عمل نوي امير ته دهغوی له نظره زيانمن تمام سي . دغه راز ټول هغه مامورين اوداردو افسران چې دنفوذ څښتنان اود ملكې سلطاني لوري ته متمایل كسان وو ، دنوي امير لخوا پېرودل سوي اورتبې يې وړلوري سوې .

سره له دې هم لښكر له ناخوښيه سره خوټېدی اوداوپره وه چې هر وروپاڅون پېښيري . خودتنخواه دزياتوالي ژمني ټول شاوخوا كسان له څرگندي سرغړوني څخه وساتل . كه څه هم دزيات وخت له پاره ښه پوره گونگسي موجودواو عسكروپه خلاصه خوله ويل، چې دوی له حكمراني كورنۍ پرته دبل هرچا حكومت مني . دخلكو په منځ كې پر حكومت باندي دنه ورساغوبښتنه دهيواد په بېلابېلو برخو كې له تشدد سره يوځای له برملا لوټمارۍ څخه څرگندېده . داراز كارونه خورا ډېر كلونه چانه پېژندل اودقانوني ادارې په وړاندي يې دخلكو بې تفاوتې څرگندوله . دموجود حكومت پر ضد اعتراض دهيواد پراوسېدونكو اروپايانو باندي په حملو كولو سره ښكاره كېدی . يوتن دخپل ساتونكي گارډ په واسطه دشاله خواوړشتمل اووژل سو . داكار دومره بې ارزښته تلقی سو، چې سړي ته شك پيدا كېدی چې آباداكار به دگارډ خپل ابتكارو ، كه

به دهغو کسانو لخوا په دې نیت لمسول سوی و، چي له خپل حکومت سره یې دښمني درلوده او په دې هیله و چي له اله گوله کوونکو سره دیوځای کېدو له لاري دگډوډی عامل سي .

له کابل څخه زمادراوتلوپه وخت کي دهیوادعايدات ایله دومره و، چي دلښکردتنخواه له پاره دي کفایت وکړي . له ډېروکلونوراھيسي د لښکرو لگښتونه ورو ورو زیاتېدله اوامیرپیسوته زښته زیاته اړتیا درلوده . دهندوستان له حکومت سره هم دهغې مرستي د دوام په باب کوم انتظام نه و نیول سوی، چي پخواني امیر اووسني واکمن ته ورکول کېده . نوی واکمن دده له پلار سره دجورسوي تړون دموادو دتنظیم غوښتلو جرات له دې وپري نه کاوه چي مبادا پرې پښېمانه نه سي . لارډ کرزن له امیر سره په پېښور کي دکتلو له پاره پر خپلو غوښتنو ټینگ ولاړو چي په دې ډول ټول مسایل په شخصي خبرو کي حل کړي . خو په هغه وخت کي امیر ته داسترخطرو، چي له کابل څخه په داسي حالت کي ووزي چي خلک یې ناآرامه اوپه هیواد کي دننه په حکومت کي خوراډېرومهمو مسایلو دسلاسي حل غوښتنه کوله . روسي حکومت ورته دډېرومخکنیوتوپونو، توپکواومهماتو ورکولو وړاندیز کړی و، خوبیرته واخیستل سو . ځکه روسان بېرېدل اوبې باوره سوي وو اوپرافغانی خاوره باندي دهغوی تېري خلک ډېرخښمولي وو . ځیني مامورین له دې سره سره دروسانو دمرستي پلوي ښکارېدل . دوی ویل، چي که انگرېزي حکومت ددوی له هیواد سره مرسته ونه کړي ، نورسته چي ویې کړي . دغو کسانو دروسي مرستي منلوته دامیر د هڅولو تلاښ کاوه .

په همدې وخت کي و، چي یوافغانی جنرال له روسي سرحد څخه راغی اوویل یې چي له خان سره یې دوه تنه روسان دمخوري افغانی کورنی دغلام بچه گانو په جامو کي راوستلي دي . ددې خبري نوردرك په مشخصه توگه معلوم نه سوخوپه دغه وخت کي ویل کېده، چي امیر په هند کي خپلي ددوبي ماڼۍ ته، چي دښاردجنوب په شپږميلي کي پرته ده، دیودوو اوونیو تېرولو له پاره تللی دی اوله خان سره یې له یوڅو باوري مامورینو او ملگرو پرته نور هیڅوک نه دي بېولي . ده غوڅ امر کړی و، چي هورې به هیڅوک دده نه مزاحم کیري او نه به بل

څوك ورلېپرل كېږي . دغه جنرال وروسته په بناركي خورازياته اندازه روسي پيسې تسخير كړې اوله دغه وخت وروسته په بازاركي روسي نوټونه رانيول كېدلای سواي . تخت ته له رسېدوراھيسي دالومې وار و ، چي اميردارگ له كلاپرته په هندكي ياكوم بل خاي كي اوسېږي اوھيڅوك دي په مشخص ډول نه پوهېږي چي څه پېښه ده؟ په رښتيا سره هم هيڅوك نه پوهېدل ، چي اميرپه هندكي كي څه كول؟ دا يو غير معمول كارو ، ځكه چي له خپل حرم سره له اوسېدو پرته ، دامير پر نورو ټولو كارو باندي په عام ډول خبري كېږي او خلك ښه په خبروي ، چي دي څه كوي ؟

څرگنده وه چي دامير موقعيت تخت ته تر رسېدلو وروسته دڅه مودې له پاره دپرسخت و . اوس لاهم دخطر ځيني عناصرسته ، چي بايد ليري كړل سي . دي د خپل پلارپه شان نه تجربه لري اونه هم پر خان ورسا . داچي دي به په بحراني حالاتو كي څه وكړي ، اوس يې اټكل نسي كېدلای . خو په هيوادكي دانارشي اوبغاوت جوړونكوسره ملا تړنسته اوزمانه به غالبادي پوښتني ته خواب ور كړي . افغانستان په مكرر ډول د روسيې او هندوستان ترمنځ بې طرفه هيواد Buffer State په توگه گڼل سوي دي . خودا داسي ناپېيلمتوب دي ، چي دهر لورواكمن يې په چټكي سره له منځه وړلای سي . زياتره خلك دمخكوله لوري ماليې څخه داناراضي په حالت كي دي اودپنډيانو په توگه دكارتلانې كوي . خوراكي مواد كال په كال گرانيږي ، ناروغي عامي دي او خلك داسي ښكاري ، چي دهر بدلون په تېره بيا دبهتر بدلون هر كلې به وكړي . ترڅو ، چي امير د خپل پلارپه شان درك ونلري ، يرغلگر څواگونه به دامير له خوا د جهاد درسالوله پراخي وپشني سره سره پخپل وړاندي يوموتې افغانستان ونه مومي .

امير اوشاوخواكسان يې پر جهاد (مقدسه جگړه) باندي زياته تكيه كوي ، چي هيوادته ديرغلگر لښكر دراتگ په وخت كي دملايانو له خوا تبليغيږي . په دي باب چاپ سوي رسالې په ټول هيواد كي وپشنيل سوي دي . خوله اوسنيو اوضاعو څخه ښكاري ، چي خلك دي سره له دي چي په زياته اندازه متعصب Fanatic دي ، جگړې ته زړه ښه كړي اوداوږدې مودې له پاره دي وجنگيږي . لښكرپه عصري مخكنيرتوپونو ، توپكو او مهماتو سمبال دي ، خو عصري نخښي

نښانې ډېرې محدودې دي او په دقت ورسېسته کې له نورو هیوادوسره سیالي
 نسي کولای . لښکر دغه راز د هغو دوو خواکونو په پرتله چې دواړو خواوو ته یې
 پراته دي ، (روسیه او هند ... م.ه) په بشپړه توګه روزل سوي هم نه دي ، او
 افسران یې له کرایت Rank -and- file پرته نوره عصري پوهنه هم نلري .
 د هریرغلګر لښکر په وړاندې د جدي مقابلي له پاره یوازنی هیله چې له امیر سره
 سته. هغه داده ، چې د هیواد غرنی موقعیت به د لښکر د خوځېدو او درنو توپونو د
 لېږدولو په مقابل کې طبیعي مشکلات پېښ کړي او مهاجم لښکر ته به د اناشونې
 وي ، چې تر لومړي خنډ وروسته دي دنوري جګړې خطر پر خان ومني . د ابه هم
 ممکنه وي له چریکي لارو چارو دي ، چې په دوي کې رواج لري کارواخیستل
 سي . یعنی کوچني قطعات سره پرې کول او دشاله خوا یې دارتباط مزي ور
 مغشوشول . څومره چې لښکر غټیږي ددغي لاري اغېزمنتوب هم ورسره کميږي .
 دېې نظمه قبایلو د تنظیمولو ډېره ښه وسیله داده ، چې افغانان خپل سرته
 پرېښوول سي چې ، پر خپلو خانو پخپله حکومت وکړي . د بغاوتونو او بې نظمیو
 دارامولو له پاره ددوی خپلي لاري چاري ډېرې بې رحمانه دي . ځکه نوزیاتي
 اغېزمني او غوڅي دي . له خلکو سره ددوی چلند دنورو اولسونو له بشري
 لارو چارو سره توپیر لري . امیر عبدالرحمن دخپلي ادارې پر ضد د بغاوتونو له امله
 دخپل ملت دزیات شمېرنارینه وو ، ښخواو ماشومانو تر وژلو وروسته پاته کسان د
 هیواد ډېرولیروبرخوته په لېږدولو باندې مجبور کړل ، پخواني تشکیلات ، یې له
 منځه یووړل اوله نورو خلکو سره د مناکحت له لاري یې ددوی زاړه دودونه ور
 محوه کړل او ورو ورو یې په چارو کې نوي نظم راووست . که انګرېزان (یا نور
 خواکونه) غواړي دغه هیواد اشغال کړي او د اشغال په لښکر کې یې وارزوي ،
 نو دې کار ته غالباً دهند د لښکر په شان اردو په کاردی اوضروري ده چې خلک
 باید تر هغه وخته په نظم کې وساتي ، چې نوی نسل رالوی سي او د چارو دنوي
 حالت له منلو سره ځانونه عیار کړي .

که په پام کې وي چې له افغانانو څخه دروسیې تېرې ددفع کولو دوسیلو په
 توګه کارواخیستل سي نویه بې له شکه دا بهتره وي ، چې هغوی په نویو وسلو ښه
 تر اسمبال کړه سي . خوله بلي خوا د انګرېزانو پر ضد ددغو وسلو د کارولو امکان هر

وخت سته . خكه افغانان هر هغه چاته، چي ددوی دخپل هیواد اودین نه وي ، ددبمن په سترگه گوري او دااحتمال سته، چي هیخ رازترون دي په پام کي ونه نیسي اوله هري مناسبي موقع څخه دي دخپل هیواد اوخپلوخانونه په گټه استفاده وکړي . کله چي سرحدی قبایل راوپاڅېدل اوتیراه کمپاین ته اړتیا پیدا سوله ، امیر مرحوم کابل ته نزدې دغرونو ترشا دترانسپورت له پاره څوزره څاروي راغونډ کړل. که څه هم دده په پوله کي پاڅون بې له شکه دده خپلو گټوته دخطري په صورت کي دلزامي احتیاطي تدابیروغوښتنه کوله ، خو ده تر اندوس هاخواته دانگرېزانوشرلو هیله لرله اوترپاڅون ډېر لږ وروسته په بازار کي د پېښور دبیانیولو اوازه خپره سوه . پېښور به بنایي یوه پیاوړې سیمه وي. خكه دغه سیمه تل دافغاني قلمرو یوه برخه گنل سوې اوادعا کيږي، چي انگرېزانوله دوی څخه غلاکړې ده .

په عمومي توگه دانگرېزي واکمنی له عدالت اومساوات سره دخلکو مینه سته . دامینه زیاتره له هغوقضیوسره ارتباط لری، چي په هند کي داوسېدونکوله خواددغه ځای دژوند اوآزادی په باره کي ویل کيږي . خومقامات له هغوکسانو سره ډېر سخت چلند کوي، چي له انگرېزانو یې ښه راڅي . دوی بهرېږي چي انگرېزي حکومت ته ددوی داعمالو په باب اطلاعات ونه رسیږي اوهر هغه څوک که په رښتیا یادرواغوسره انگرېزانو ته ددغه راز رپوت په ورکولو تور، سو، مجرم گنل کيږي اوبالاخره دمجرم په شان چلند ورسره کيږي .

په کابل کي برتانوي استازي اوورسره کسان تریندیانو لږڅه ښه دي . خكه دوی له هیچاسره نه گوري ، له خلکو سره خانونه گډولای نسي او مجبور دي دکابل شاوخوا ته خپل مسافرتونه محدود کړي. ټول هغه کسان، چي له برتانوي استازیوسره یې کتلي وي ، بندیان سوي اوپه سلگونو تنه صرف په دې توروژل سوي، چي دحکومت داعمالو رپوت یې کړی دی . داستازي دکور دروازي مخامخ دسړک پر هابله غاړه یې ورته افغاني جاسوس ظاهرا دسماوارچي په شکل ورته کښېنولی وي (کورترسړک لږڅه شاته واقع دی) . که څه هم یوڅوک به دغه ځای ته په ورتگ سره کوم مقصد ونلري. خوکه یو څوک حتی څومتره نزدې هم دغي دروازي ته تېر سي ، دی یې کوټوال ته رپوت ورکوي . او خلك اوس دغه

ګور ته له نژدې کېدلو څخه دومره ډارېدلي دي، چې له ډېرې فاصلې څخه ليري ځني تېرېږي. او هرچاته که خپل ژوند ارزښت ونلري، نو په بازار کې دي د استازي له اړوندو سپړوسره خبرې وکړي.

دغو ټولوشيانو ته، چې په زياته اندازه پېښېږي او دانګرېزي حکومت دګټېپر خلاف دي، بايد اشاره وسي او هغوی بايد دافغاني واکمن په واهمېږي سي. خوله کوموشيانو څخه، چې ماپه دغه هيواد کې وليدل يامي واورېدل، ډېر لږ به داسې څه وي، چې هغه دي دانګرېزي حکومت په ګټه وي. که وي هم، هغه به يوازي يولږڅه وي. همدغه سبب به وي چې بهرته دځينو پېښودخپريدو مخه نيول کېږي او افغاني واکمنان لازمه بولي ځلک دخپل هيواد دشمنانو ته د هر راز خبرونو له رسولو څخه وډاروي. ځکه نو دوی هر هغه څه، چې ددوی نه وي، په پام کې نيسي.

دوی يقينا حق لري چې دخپلي بنديخانې دسيستم له رسواکېدو څخه وېرېږي. ځکه په هغه کې د شکنجې له پاره دوو حشت ټول انواع شامل دي. يوه بنديخانه تصور کېږي، چې له انسانانو څخه پرې سوي اندامونه دي، دمېړو له ټوټه ټوټه سويو بدنونو سره يوځای شاوخوا پکښې پراته وي. دهغه کړاو تصور کېږي، چې پردوی به تېرسوی وي. بدبوی او خورسکوټوله سيمه اخيستي وي او بيانود هغو سلګونو تنو دماغې حالت تصور کېږي، چې بې له محاکمې بنديان دي اونه پوهېږي، چې ددوی جزابه څه وي او ټوله ورځ ددغو وحشتونو په منع کې تېروي. که دکابل دبنديخانوحقيقت په عمومي توګه افشاسي، نور هيوادونه به غالبا ددغه راز بريريت پرېندولو باندي فشار راوړي.

عامه ځلک بيا هرڅه ته له خپل خاص نظره ګوري. هغوی په بنديخانوکې له کوم څرګند دليل پرته ددومره ستر شمېروژنو نسبت له برتانوي حکومت سره تېري. دوی وايي، چې انګرېزانوونسوکولای دجګړې له لارې دوی فتح کړي. اوس غواړي اميرته دمياشتې په زياتو پيسوورکولوسره هغوی په بل راز ووژني. ځلک دغه راز په کابل کې دبالاتحصار خبرې کوي، چې لار رابرتس په ۱۸۸۰ کال کې دکيوناري اودهغه دملګرو له وژلووروسته له خاورو سره برابر کړ. کنډوالې يې تراوسه لاپاتي دي او اميرته د تخت ورکولو د يو شرط په توګه برتانوي حکومت

امرکری و، چي دوباره يې ودان نه کړي . ددغو خلکو نظر که څه هم غولونکي دي ، خوبيا هم داو لس دزيات اکثریت نظر دئ اودوی که څه هم ناپوه اوبې خبره دي، خونظ يې بايد يومخيزه ردنسي.

امير عبدالرحمن، چي يووخت زما سره پر سياسي چارو رغېدی ، راته وويل ده په روسيه کي دخپلو جاسوسانو پر لاس يوليک تر لاسه کړی چي راته وبه يې لولي. په دې کي دده هدف البته دانه و، چي زه دامعلومات له خان سره وساتم بلکي زه په داسبا هندوستان ته روان وم او امير ته تردې بله بڼه موقع ميسره نه وه، چي دهند حکومت ته ددغه ليک په باب خبر ورکړي . جاسوس ليکلي وچي ده دروسيې له يوه لوړرتبه مامور څخه اورېدلي، چي دده حکومت په پام کي لري افغانستان تر هغو پوري پر خپل حال پرېږدي، ترڅو امير عبدالرحمن ژوندي وي . خودده تر مړيني وروسته به يې ونيسي . کله چي امير هغه ليک راته ولوست ، زياته يې کړه چي که دا خبره رشتياوي لکه څرنگه چي دوی خيال لري ، رشتيا به نوهم دی مروي، چي دوی دده د هيواد د نيولو هڅه کوي. سره له دې هم ده ته دا اهميت ورخبره نه وه. ځکه ده له زياتو کلونو راهيسي هڅه کړې، چي خپل هيواد يوموتی اوداسي پورته يې وڅپړوي، چي خان د ملتونو په منځ کي وساتلای سي او تل د يوه خپلواک سلطنت په توگه پاته سي . که دده دمړيني تر وخته دده هدف بشپړنه سي ، بيا به هم دده کارونه يوداسي تادا وگړزي، چي پر هغه باندي به دده زامن اوله سپيان لکه څرنگه چي دده ستره ازرو ده ، يوداسي دېوال راوگړوي، چي هيواد د بهرني تېري دمخنيوي په وړاندي خوندي کړلای سي.

په ټولو مواردو کي چي امير عبدالرحمن زما سره پردغه شان مسايلو خبري کړي دي ، تل يې څرگنده کړې ده، چي دی په زړه کي دخپل هيواد بڼېگنه لري او په ځينو وختو کي به يې کله چي خپلو خلکو ته دخپلو لورو ارزوگانو په انتقالو کي دخان ناکامي بيانوله اودا چي دده له ټولو هڅو حتی له تريني او وژلو سره سره بيا هم دهغو عادتونو په له منځه وړولو کي ناکامه سوی دی، چي ديووالي او بيا ورتيا په لار کي يې خنډ گرزېدلي - نو تر سترگوبه يې اوبڼکي جاري سوې. په دغه موقع کي چي پورته يې يادونه وسوه ، امير په افغانستان کي له

اورگاډي سره پر خپل مخالفت لږڅه روڼاواچوله . ده وويل چي دي پردواړوخواوو دوه پياوړي گاونډيان لري . دواړه خواگونه دده هيواد ته داورگاډي له غزولو سره ډېره مينه لري اودي يې هروخت دخپلوخلکو دمفاد اوپرمختيا له امله د هغې دجوړولو په لارکي هڅولي دي ، خوناکامه سوي دي . داسي فرض کړي، ده لکه څرنگه چي هغوی غوښتل په خپل هيواد کي اورگاډي غزولې وای، نو بيا به يې ورته ويلي وای، چي دغه سيستم ترهغوپوري گټورنه تماميږي ، ترڅو چي ددوی له سيستم سره ونه تړل سي . اوس نوکه دي خپل اورگاډي له يوه ځواک سره وصل کړي ، بل به هم دغه شان ورته غوښتنه وکړي اودي به په دې صورت دجگړې خطر ميسر کړي اوانگلستان اودهغه متحدین به له ده څخه يوازي دهغه څه انتظار ولري، چي ددوی خوښ وي . له دې امله نوده وويل بهتره داده، چي هيواد هيڅ اورگاډي ونلري . که څه هم په دې کار سره به پخپل تجارت او انکشاف کي زيات تاوان وکړي .

امير عبدالرحمن هيڅکله زما سره په دې باب خپل نظريات شريک نه کړل، چي هغه دي ظاهرا دده په هيوادکي دغني معدنونو دراايستلو پرممانعت لږڅه روڼاواچوي . پرځای يې تل په دغوکانونوکي دکارکولوله بابتته دخپل هيواد منفعت ته اشاره کوله اوزماترتياکلولپروروسته يې ماته ليکلی امر وکړ، چي د مسودهغوډبرودويلولو له پاره لازم کارونه پيل کړم چي دکابل په شاوخواکي موندل سوي وې . کله چي کار نيمايي ته ورسېد ، ده راته ترامرثاني پوري دکار دمعطل کېدولارښوونې راولپېرلې اووروسته يې موضوع همداسي معطله پرېښووله چي کار يې ترننه لاهم نيماگړی پاته دی . ده ماته دهغه کار دبنډولو له دليل څرگندولوڅخه ډډه کړې چي په سرکي يې له پيل کېدو سره زياته مينه درلوده . سړی صرف دومره اټکل کولای سي چي دي به ددې کار په کولو سره دخپلوگاونډيو له لاسوهني څخه ډارېدلی وي، چي گویا دده هيواد دومره شتمني لري .

امير حبيب الله چي په ټولو شيانوکي دخپل پلارپاليسي تعقيبوي ، دهيواد دنابعود انکشاف پرلوردهغه دپېلابېلو منرالي زېرمو دموقعيت اوارزښت معلومولو په هاڅوانورهیڅ نه دي کړي . په هر صورت امير حبيب الله دافغانستان

په لويديځ کي دبلوچستان د ساحل پرڅنگ د هیواد د یوې بیلې سوي برخې له بیرته لرلوسره زیاته مینه لري، چي په دې ډول سمندري بندرولري اودهغه له لاري له نورو هیوادوسره بې له دې چي د گاونډیو قلمروته دي اړسي ، دمستقیمی معاملي کولووس ومومي . دده گاونډیان تل هغه وخت دخپل قلمرو څخه داستفادي اجازه ورکوي، چي په معامله کي ددوی خپله گټه وي . دغه شان بندر به دوی مستقل کړي، خپل هیواد ته به انکشاف ورکړای سي ، د خپلو کانونو محصولات اونور صادرات به په مستقیم ډول وپلورلای سي اوددغه راز تجارت په دوام سره به وکولای سي، هرڅومره جنگي مواد اونور مالونه چي غواړي یې، وارد او دخپلو گاونډیو له خبرېدو اولاسوهني پرته به خپل خانونه پیاوړي کړای سي .

افغان واکمنان په هندوستان اودهغه راز نورو اروپایي هیوادو کي خپل جاسوسان لري او هغوی دټولو هغوموضوعگانو په باب، چي پرافغانستان باندي په مستقیمه یا غیر مستقیمه توگه اغېزه بندي، اطلاعات ورکوي. امیر اودهغه صمیمي ملگري چي دنورولتونو پرسرواکمني چلوي ، له دغواطلاعاتو څخه حداکثر گټه اخلي اوټول هغه څه څاري چي دیلابیلو خواگونوترمنځ روان وي . خوله دغو محدودو مقاماتو پرته نور څکک د بهرنی نړۍ له خبرونو څخه بندسوي دي. ځکه په هیواد کي کومه ورځپاڼه نسته اودنورو هیوادو ورځپاڼي او اخبارونه دوی لوستلای نسي. ددوی حکومت هیواد ته دبهرنیانو پر راتگ باندي اعتراض کوي او هیچاته له سوداگرو پرته اجازه نه ورکوي . یوازي څومحدود کسان هغه هم دده خپل څکک دامیرلخوا دمخصوصو اجازو له لاري کولای سي تریپولي هاخواتجارتی سفروکړي . نور افغانان له یوه مخه بې له هغومسایلو، چي ددوی په محدوده ساحه کي پېښیږي، دبل هرڅه په باب بې خبره دي.

افغان واکمنان دغه راز دخپل هیواد دکورنیو چارواکاره دنورو شاوخوا هیوادوسره له تماس پرته پخپله تنظیموي. هغه برتانوي مامورین چي په ناپامي یانورو علتونو تریپولي راوړي ، بندیان کيږي اودامیر د حکم تر رسېدو پوري ساتل کيږي. له نورو ملتونو سره دخلکو راشه درشه به بې له شکه څکک د تمدن لورته مایل کړي او د نظر پراخوالی به یې اوسنی فناتیک تعصب له منځه یوسي، چي

دنوروټولوخلکو پر ضد يې لري او اساساً دهغه لنډ وټنگ ژوند محصول دی، چې
پر دوی باندي په زور تپل سوی دی او په عمل کي يې دوی له نوري نړۍ څخه
رابېل کړي دي . همدا افکار دي چې د دوی دواکمنانو د تجريد سياست رهبري
کوي . ځکه دخلکو پر ناپوهۍ او مذهبي افسانو باندي عملي کار کولو دوی ته
وس ورکړی دی، پر هر لورچي يې زړه وي ، کار ترې اخلي .

د اولسم څپرکي لمنلیکونه

(۱) د غلام حیدر خان په نامه په دغه عصر کې مړه دوه تنه مشهور پوځي افسران پېژنو. یو غلام حیدر خان څرخي دی، چې دعصمت الله خان څرخي زوی او دلنیکرو عمومي قوماندان و. دی له امیر عبدالرحمان خان سره د ۱۸۸۰ ع کال په جولای کې یوځای سو او د تخت نیولو په کار کې یې ډېره مرسته ورسره وکړه. له امیر سره دراولپنډۍ په سفر کې ملګری و. بل غلام حیدر خان اورکزی دی، چې د سرهنگ سکندر خان اورکزی زوی و. دی په ۱۸۸۳ ع کال د څرخي غلام حیدر خان پرځای مقرر سو. په زرمت، شینوارو، منګلو او غلجیو په ټکولو کې یې امیر ته زیات خدمتونه وکړل. امیر د سرو زرو او جواهرو مډالونه ورکړل.

زما گومان دی، چې د مولف مراد به دلته دا دوهم غلام حیدر خان وي. (ژباړونکی)
(۲) مولف دده نوم «y» بللی او ما «ی» توری ورته وټاکه.

اتلسم خپرکی

د کابل پېښور لار

افغانستان ته دنوتلو اووتلو داجازې اخستلو ستونزې - دهغه سیمو بیان چې په مخه راځي - رباتونه او دلاري داوردو ځایونه او فصلې - دجلال آباد ښار بیان - دازبکانو د «بزیازی» لویه - په جلال آباد اوشاوخواکي د کابل سیند - مشک - ددوبي اهار - دسفروروستی ورځ.

په کابل کې له څو کالو تېرېدلو وروسته یوه تجربه راته دا وه، چې دراولتو پروخت مي ديوڅه وياړ احساس کاوه . بیره ته مدنیت ته دستنېدلو، دخپلو دوستانو او خپل هیواد دخلکو په منځ کې داوسېدلو فکریه سړي کې دومره تلوسه پیدا کړي، چې دتیارې نیولو او په لاره کې دوخت تېرولو موده ورباندې ډېره اوږده سي . کله چې څوک په کابل کې وي، په فکر کې یې دکوراوانگلستان فاصله بېخي زیاته وي او داسې ورته ښکاري لکه دبلې سیارې له مخکې او خلکوسره چې دچاسرو کاروي . که څوک بودیست (دبودادین پیرو- ژباړونکی) وي، په اسانې سره به احساس کړي، چې له بهرنی نړۍ څخه دومره بېل سوی اوتول شیان دومره مختلف دي، چې دعلیحه هستی په شان ښکاري.

افغانستان یو داسې هیواد دی، چې ورتگ ورته سخت دی. نه یوازې په دې دلیل چې دامیرلیکلې اجازه ورته لازمه ده، بلکې دهند حکومت هم باید اجازه ورکړي . هیڅ اروپایي نسي کولای له اجازې پرته دخیبرله غاښي تېراوترپولي ولوري اودا کار یوازې دامیردفرمان ترلاسه کول تضمینوي اوان ترهغه وروسته هم له افغان سرحد څخه دتېرېدو اجازه ترهغو پوري نه ورکوله کیږي، چې په یوه ټاکلې ورځ له مسافرسره دبدرگې دبندوبست په باب خبرې سوي نه وي . له هیواده راولتو هم مشکل دي. ځکه امیر هغو کسانوته په رخصت ورکولو کې محتاط دی، چې په هیواد کې یې څه موده تېره کړې وي . همدغه سبب و چې ما پرله پسې اته کاله هورې تېر کړل اوسره له دې چې په مکرر ډول مي درخصت اخیستلو غوښتنه کړې وه . سا هم تل په یوه اوبله پلمه ځنډول کېدل . کله چې چاته اجازه ورکړه هم سړي سا هم نورې درې اونۍ څنډپه کېښوزي . په دغه موده کې د باروډلو له پاره اسونه اود بدرگې لپاره سواره (Cavalry) چې

دسفر د حفاظت له امله لازم دي، خيمې، غالی او نور څه برابر پېږي. د هر څه ژر حرکت له پاره ارزو، دخلکو دنن اوسبا مزمن عادت چې څوک لږ وډېر ورسره عادي کېدلای هم سي، د اټول په ناڅاپي او څرگندېدل له يوراز عصبانيت سره مل سي. خو څرنگه چې ټول شيان وهغه چاته متوجه وي چې انتظار باسي، ځکه نو انتظار کافي اندازه اوږد سي. په پای کې هر څه تيار سي او يوسهار ټول بکسونه او بارونه د څارويو پر شاتېرل سي، نوکران پر هغو اسونو سپاره سي چې سپک بارونه پرې باروي او بارونه خوځېدو ته آماده سي. لږ يادوه ساعته وروسته سړی پخپله پر آس سپور او روان پېږي.

له کابله تر پېښوره که هره ورځ اوږده منزلونه وو هل سي، د اتور ورځو سفر دی خو هغه ځمک چې پر لاره معمولا پورته او کېښته سفر کوي، نو بيا د يوولسو، دوولسو ورځو لارده. که سفر په دغه اوسني وخت کې وي، نو بيا د سپارلی او بار اسونه بايد ښه تکره وي. ځکه په غرو کې مزل وهل او دلارو ډبرين اوزير حالت (سرکونه له کابل پرته بل ځای نسته) د اسانوله پاره ډېر ستومانوونکي وي. د ډېرو اوږدو ورځو په منزلونو کې خوځيني اسونه له ستر يا څخه چپه سي او پر لار باندې د اسونو دميره کېدو موارد خوځيني عام دي.

کله چې د کابل ناوه شاته پرېښودله سي، نو شاوخوا ورشو ډېره ويجاړه ښکاري. له غرونو، گارو او شگړو پرته بل څه نه ليدل کېږي. د سفر په دوهمه ورځ د «لته بند» تر غاښي اوږي، چې له کابل څخه په ښه پوره ارتفاع کې پروت او کابل پخپله د سمندر له سطحې څخه اووه زره فوټه لوړ دی. نور سفر نو تر هغو چې جلال آباد رسېږي، په غرونو کې دی. د شپې تېرولو کمپ کليو ته نژدې په هغو ناووکي وهل کېږي، چې دلبر څه اوبوله امله يوڅه محدوده مخکې د کرنې وړگرزېدلې وي. د باران ډېر کمښت د دې سبب سوی، چې سيمه دې ډېره وچه او شاوخوا دې په وادي کې غټې گاري راغونډې سي وي. د غرونو په بېخ کې حاصلخېزه خاوره جوړه سي او د کرنې وړده. په غرونو کې شنبوټو اوونو ته هم اړتيا سته. د ورځو او پرځنگ يې د شبنم نشته والی مخکې ته ديکنواخته رنگ ورکولو سبب سوی دی. ډېرې ښې غرنی ساحې سته، چې ښکلي کېدلای سي خود اتموسفير وچوالي ليري او نژدې غرونو او غونډيو ته بېخونده رنگ ورکوي

دی . دورخني مارش په پيل کي دمنظري يوشانتوب اوترستومانوونکو برخو
تېرېدل سړی بيخي ستخ کړي . خکه کوم په زړه پوري څه نه وي ، چي
دستري بااحساس دي په کم کړه سي اويوازنی غوښتمنه داوي چي منزل پای ته
ورسيږي اودکمپ وهلو ځای ولټول سي .

له کابل ټر جلال آباده ، چي دپېښور تقريبا نيمايي دي ، معمول تم ځايونه
دادي : بتخاک ، دوولس ميله - بريکاب Barikab ، دودېرش ميله - جگدک ،
شپاړس ميله - گندمک ، اته ويشت ميله - فتح آباد اتلس ميله او جلال آباد
نولس ميله . دافاصلې ټولي اټکلي دي . خکه له يوه ځايه بل ځای ته درسېدلو
دوخت له مخي اټکل سوي دي . نور ځايونه هم سته چي که دشپې لخوا لازمه
وي ، کمپ پکښې وهل کېدلای سي اوپه دې اړه لري ، چي څوک غواړي دغه
سفر په څومره ورځووهي . خو که څوک غواړي دهرې ورځي منزل يې داسونو او
باروونکو څارويوله پاره ستومانوونکی نه وي ، نوپورتنې تم ځايونه دپرمناسب
دي . لنډ مارشونه په غرنيو برخوکي وي اواسونه پرهواره باندي داوړده مزله په
اندازه ستومانه کوي . جلال آباد ته شپږورځنۍ سفرپر داسي لارودۍ ، چي د
غونډيو په بېخ کي جوړي سوي دي اوتقريبا ټوله لارپه رنگواوکوچنيو دبروکي
تېره سوي ده او داسونو پښې پکښې دپري ننوزي . داکناراسونوته سخت او
ستومانوونکي وي . چاچي په وچو ريگو کي لږڅه تگ کړی وي ، پوهيږي چي
داوبو غاړه به داسونود ستريا اچولو له پاره دپره خوندوره وي .

زه چي له کابل ټر او تلم ، واوره اورېده اوتېري دوي ورځي هم اورېدلې اوسمه
وغريې ټول پوښلی وو . دتوپان شمال دپريدلگېدی . دتوپان ساړه هغه چاته ښه
معلوميږي ، چي تجربه کړی يې وي . ماوروسته واورېدل ، چي په هماغه شپه دوه
درې تنه عسکر دشپې په پيره کي ديځني له لاسه ترمرگه رسېدلي وو اودکابل
په سختوژموکي ، چي بادپه شدت چليږي اودشپې لخوا ساړه مخ پريزياتېدووي ،
دامعمولي پيښي دي .

په واوره کي له څوساعتو مزله وروسته چي اندامونه شيخ اوحواس د ساړه
شمال له امله فلج وو اوپه دې وخت کي مي دواورو په منځ کي دسرای (رباط)
دپوالونه وليدل ، شکر مي وکښ اوکله چي ورورسېدو اوله اسونورا کښته سولر ،

د کابل او پېښور پر لار کاروانسرای

پوه سوم، چي په نسي لاس کي مي دويني جريان بيخي بندسوي او له څه مودې
 موبنلو وروسته بيرته سم سو. سرايونه، چي دلاري په اورډو کي پرټاکلو فاصلو
 باندي جوړسوي دي، اصلا دکاروانونو له پاره دي او د مربع شکل لري چي
 شاوخوا جگ دېوالونه پرراتاوسوي وي. تردېوال دننه خونې جوړي سوي وي.
 دخونو مخي ته برنډه وي، چي بده هواکي دشپې لخوا دکاروان بارونه پکښې
 پراته اودغه راز داوښانو اوباري څارويو له پاره ددرېدلوځای هم وي. دسرای د
 دروازي دپاسه يوه لوړه خونه وه، چي مورلومړۍ شپه پکښې واپول. داخونه
 دمعتبرو مسافروله پاره جوړه سوي ده اوپه دغه شپه زمابه اختياريکي وه.
 خودهوساتوب له مخي دومره ويلاي سم، چي تريهرپاته کېدونډه وه. کښته
 خونې چي کوز اوپايس دکاروانونو مسافرپکښې اوسي، تودې وي خو هغه بيا
 چټلي اوزياتره داسي خلک پکښې اوسي چي دپاک اوستره عادت لرونکو کسانو
 له پاره مناسب نه وي. داخونه چي مانيولې وه نسبتا پاکه خو فرش نه وه او
 داوړځای يې هم نه درلود. دلرگيو کړکۍ يې وه چي دچوکات پرشاوخوايې ديوه
 انچ په اندازه درزونه درلودل. دلرگي اودېوال ترمنځ يې خالي ځايونه جوړسوي
 وو. پخپله په دېوال کي هم غټ درزونه وو چي غالبا به دزلزلې له امله جوړسوي
 وو. تردغودرزوبادچلېدی. دبارونو تررارسېدوپوري ماپه برنډه کي اوربل کړ او
 يواړخ وبل به مي په روڼ سره ورته توداوه. شپه لانه وه خپره سوي، چي دبارونو
 څاروي راوړسېدل اوماوکولای سول چي يوه پياله چای وچښم. يويادوه ساعته
 وروسته دودۍ هم برابره سوه. څوک چي سترې اووړي اوتودوخه هم ترصفرکښته
 وي، دغه انتظار دپرستومانوونکي تماميري. ددېوال له درزونو اوکړکۍ څخه
 سورشمال لگېدی اوپه دې وخت کي کالي ايستل اوبيدېدل خوترتصورتلې خبره
 ده. ځکه نومايوازي بوټونه وايستل اووغزېدل. څه غالي چي مي درلودې،
 راباندي وامي چولې. سهار چي راپاڅېدم، ومي ليدل، چي په لگن کي اوبه
 کرنګ يخي سوي وې اود واورې گردلې فرش اوبستريونېلی و.

سهاراسمان شين اوخلانده و. دلمرورانگوته دواوري خپلډلو څوک ږنداوه.
 څه آن وروسته سترگي ورسره عادي سوي. خوبادپخپل ټول شدت چلېدی اوکله
 چي د«لته بند» غاښي ته وختو، هوادومره سره وه، چي پرزين باندي خان تکيه

کېدل سخت و. لاسونه او پښې موداسي بیده اوبې حسه وو، چې مور و بېرېدلو
يخني يې راڅخه یونه سي . ځکه نوزه اوبدرگه مي له آسه راکښته او قدم
موروا هه، چې ځانونه لېرڅه تاوده کړو . اسونه مودما پښين تردوو بېجو پوري
خوشي کړي وو . دغابني پر هابله غاړه له باد څخه يوڅه خوندي وو خو ما فکر
کاوه ، چې دساړوله امله پر آس سپارلي لازمي نه ده اوتر « بریکابه » مونوره لار
په پښو وهله . دغه کمپ ته دمانبام پر شپږ بجې ورسېدم . دورځي اوږده مزله
دپرستې کړې وم . دبارڅاروي، چې دپردرانه بارسوي اودغرونو دپاسه پرلنډو
لارو باندي په اسونو پسې وي، کمپ ته د شپې تر نهو بجو لاهم نه ورا رسېدلي .
ځکه نوبيا د پرن اوخته و چې دمانبام دودې برابره سوه . خو پردغه وخت هم بڼه وه
چې راو رسېده .

تر دې وروسته نو تر جلال آباده پوري، چې دغرو هرې لړۍ مور نور هم کښته
کولو، هوا ورځ په ورځ تودېده خوتودوخه يې صرف نسبتې وه او جلال آباد ته
چې ورسېدو، لاهم بڼه یخ و . دلته مي يوه ورځ تېره کړه اوتر خيبر کوتل پوري
مي يوه اضافي ورځ بله هم درلوده . ځکه کوتل دمسافرو پرمخ په اوونۍ کې
یوازي دوه واړه خلاص وي . په دغه ورځ مي خان دښار اودامير دمانې اوباغچو په
کتلو مصروف وساته . دا يو کوچنی ښار اوله معمول سزه نسیم دېوال پرې تاوسوی
دی . خودېوال (کلا) ځای ځای کنډو دی او هرڅه دپرو بجا بنسکاري . زیاتره
برخي کنډوالي دي . دښار دصفایي له پاره هڅه نسته . دهر کوراوسېدونکي د
خپلي روغتیا ساتني له پاره پخپله بندوبست کوي، چې په عمل کې گویا کورټ
نسته . ځکه هرڅوک د کور کشفات بهرته غورځوي او که د سپيو یا کارگانو په
واسطه ونه خوړل سي ، همدلته ورستيري . داوبو يې بدبوی ځي اود حیرانتیا
خبره نه ده چې کله کولرا راسي ، دپردوام کوي اوزیات تلفات پېښوي . کولرا
ورته له هندوستان څخه دکاروانونو په واسطه انتقاليري . سړی تعجب کوي،
چې ولي ټول خلک نه پکښې تلف کيږي . خو وچ اقلیم اودوامداره شمالونه يې له
شکه دښار له روغتیا يې حالت سره مرسته کوي اوبنا يې دکولرا دوامداره
پېښېدلو زیاترو خلکو ته دناورغۍ په مقابل کې معافیت ورکړي وي .

په جلال آباد کې مي د لومړي ځل له پاره د اوزبکانو يوه لږه (بزيازي)

وليدله . دالوبه پراسانو کيږي . لومړی کار دادی، چي يو اوزگري ياپسه په داسي حال کي چي اوزبک سپاره شاوخوا پرې راغونډوي په معموله توگه حلالوي . داکارچي سرته ورسېدی، اشاره ورکوله کيږي اوټول سپاره حلال سوي مېره ته، چي پرمخکه پروت وي، هجوم وړي . هرچاته چي په لاس ورغی ، پريزين باندي يې مخي ته ږدي اوپه ترات سره خغلي . نورسپاره يې ترهغو تعقيبوي چي دبل يوه لاس ورسپړي اووروسته په عين خفستا کي دجسد د لاس ته راوړولو له پاره مجادله روانه وي . چاته چي په لاس ورسې ، نور يې په نوبت سره تعقيبوي او که حلال سوي مېر پر مخکه ولوېږي، بل سپور يې په تاخته کي حمله کوي . دآس دسورلی يوه پښه اولاس پرآس وي اونورهڅه کوي خان مخکي ته ورسوي . لوبه ترهغو پوري روانه وي چي حيوان اشلي پشلي سي . هغه څوک بريالی وي، چي په پای کي يوه برخه په لاس ورسې اوخوندي يې کړای سي . داسانوسرعت اوچالاکي ددې مانع وي، چي نورکسان يې ځني واخلي .

له جلال آباد څخه ترپېښوره پوري معمولاً پنځه ورځي مزل دی . گردی کڅ، لومړی تم ځای دی، چي شل ميله کيږي . باسول اتلس ميله ، ډکه دافغان سرحدڅوکی ، شپاړس ميله اولنډي کوتل دخيبرکوتل په پای کي انگرېزي پوسته ، شله ميله . دسفرپه وروستی ورځ له لنډي کوتل څخه دخيبرکوتل له لاري ترجمرود اوږي، دا هغه کلاده چي دهند پرخوا دخيبر دخولې ساتنه کوي ، اوپېښور ته رسپړي . دانهغه ځای دی، چي يوواريبا څوک مدنيت ته داخل سي . له جلال آباد څخه دخيبر ترغرونو پوري مخکه نسبتاً اواره ده . اودسفرپه ډېره زياته برخه کي لاردکابل سيند پرغاړه تيرېږي . په دې ځای کي سيند پراخ اوژورنه دی . که څه هم داوبو جريان دجلال آباد اوپېښور ترمنځ دسطحي دلورتيآ په پرتله چټک دی . دسند په دغه برخه کي يوشمېر گرداوونه سته او هغه چاته ، چي له جريانونو سره ښه بلدنه وي ، په بېړۍ چلولو کي مشکلات او خطرپېښوي . ويل کيږي چي گرادوونه زياتره دخيبر غرونو په تنگيوکي واقع وي اودغه ځای دی چي وايي دجاله وانانو مهارت دناڅاپي فاجهو په مخنيوي کي رول لري . ځکه دجريان سرعت چاته لږ موقع ورکوي، چي دجلو غلطي تصحيح

کړي.

جلال آباد دافغانستان له هغو محدودو خایوڅخه دی، چې زیاتي ونې لري .
څنگلونه دښارپه څومیلې کې واقع دي اولیدل کیږي چې ځینې غونډۍ یې
پوښلي وي . چارتراش چې دچنغوزیو یوراز ونه ده . کله چې پرې سي به بدشکل
یې څلور کونجه کوي اولرگي یې سیند ته راشیوه کوي . هورې سره اوډل کیږي
او پېښورته دخرڅلاو له پاره دسیند له لاري وړل کیږي . یوه لبراندازه یې په
هندوستان دخرڅلاو لپاره استول کیږي.

پېښور ته زما په یوه سفرکې دجلال آباد والي دامیرله حکم سره سم څو دانې
غټ خټکي چې هورې شنه کیږي ، راولیږل . خټکي دومره غټ وو، چې دوه
فوټه اوږده اویونیم فوټ یې بر (پسور) و . ماله خان سره دهغو دوړلو وسیله نه
درلوده . داخبره، چې تروالي پوري ورسېده ، هغه سپارښتنه وکړه، چې خټکي
دي پېښورته ورسول سي اوهورې دي ورتسليم سي . جاله وانانو راته وویل، چې
دوی به له جلال آبادڅخه پېښورته په دوولس ساعته کې ورسیري . دافاصله سل
میله ده اوسړی دجریان سرعت ځني تصورکولای سي .

دسیند اوبه دغرونو دواورو له ویلېدو څخه منځ ته راځي اوډېري سړې دي .
ماته وویل سوه چې که څوک غواړي ترسیند په لامبوپوزي وزی ، داوبو جریان
یې دومره لیري یوسي چې بلي غاړي ته تررسېدو وړاندي یې داوبوسوروالي بدن
ورکنگل اودومره یې بې سیکه کړي، چې نزدې وي ډوب سي . دسیمي خلک
چې غواړي ترسیند پوري وزی ، له پرسول سوي مشک څخه کاراخلي چې هم
بدن وچ ساتي اوهم له پښوولاس څخه دکاراخستلو زمينه برابروي . خو دبدن
غږي دومره کرخت اووچ سي چې یوغښتلي سړی به له رود څخه دپوري وتلو
یاپرهابله غاړه باندي څومیله کښته کلي ته دتللو له پاره دمشک کارولو توان
ولري . ماته وویل سوه چې پرله پسې استعمال یې دلاساوپیښو روماتیزم پېښوي
اوداخبره دمنلو وړده .

مشک هغه شی دی، چې په ټول ختیځ کې دلامبوزنو په واسطه کارول کیږي .
هغه دوزې یاپسه له پوست څخه جوړیږي . پوست صاف اونرموي اوبیایې
پرسوی، چې له سر اوپیښو پرته نور سم دم هماغه لومړنی حیوان وي . بندونه یې

ورتمري . پوست چي ٽول وپرسول سي ، يوه ډېره سپکڼه بهري څڼي جوړېږي .
کليوال خان پرمخي پراچوي ، ژورو اوبوته يې ورپوري وهي ، لاسونه وپنډي
ښوروي او په دې ډول گویا لامبوکوي . هغه کسان چي ماپه سيند کي په همدې
ډول لامبو کي وليدل ، زما داتکل له مخي يې سرعت په ساعت کي لس ميله
کېدی .

جلال آبادته نزدې ، چي رود ددو غونډيو په منځ کي تېرسوي اوسره تنگ
سوي وي ، کليوال له يوې غاري بلي غاري ته دسيند دپاسه پنډه رسي تېروي ،
چي يوسراوبل سريې داوسپنو پرغټو ميلو باندي چي دڅنډي په گارو کي ښخي
سوي وي ، تړل سوي او ددغي رسي په مرسته ، دوي ديوې بدشکلې تختې
دپاسه بلي غاري ته پوري وزي . داتخته له بدشکلوزيرو خادو څخه ، چي يوله
بله سره تړل سوي وي ، جوړه سوي ده . پرهغې باندي سپک سپارلي او څاروي
پوري باسي . دغه وطني رسي چي پنډواله يې يوشان نه وي ، له بېکاره وپنستانو
څخه جوړه سوي اوداوبو جريان ورته ښه زيات مقاومت ورکړي وي . زه
ورپېرېدم چي څوک له دغي وارخطايي سره ، چي دتېرېدلو په وخت کي
ورپنډېږي ، څرنگه روږديږي . داچي وايي کله کله دغه رسي شلېږي اوله هغه
سره سم فاجعه ناکي نتيجه ترې راوړي ، زما دحيرانتيا سبب نه سو ځکه
ډېر محدود کسان لامبو کولای سي .

دسيمي خلکو يووخت اميرته دسيند دپاسه ډپله جوړولو له پاره عرض وکړ
اوده ته يې ډاډ ورکړ ، چي ازادتگ وراتگ په ددواړو غاړو کي دخلکو په گټه
دي اوپله ته سخته اړتياسته . اميرچي له هرغه ساختمان سره مخالف دي ، چي
يووخت به يې دشمن کارڅڼي واخلي ، فيصله وکړه ، چي هوايي پل دي جوړسي .
خوهغه خلک چي دې کارته يې گومارلي وو ، ټول بې تجربې کسان وو اوپرسيند
باندي يې لږکارو کړ . وروسته دامفکوره معطله سوه .

مايووخت اميرته يوه پروژه پېشنهاد کړه ، چي له سيند څخه دي دجلال آباد
اوهندوستان ترمنځ دمالونو په انتقال کي کار واخيستل سي . دا پروژه بالکل
عملي وه ، ځکه دسيند په پراخه برخه کي ديوه ژور کانال په کښلو اودغټو گارو
په ليري غورځولوسره به چي دگرداوونو اوکښتي چلونې ته د نورو خطرو سبب

کيڙي ، هندوستان ته سفر کول اسانه سي اودبخار پيڙي به دمالونو دور لوراوږلو له پاره استخدام سي . په اوس وخت کي دا کار دڅارويو په واسطه سرته رسيږي او هر کال حکومت ته په ډېره بيه تماميږي . په کال کي څو مياشتي دجلال آباد او خيبر ترمنځ دکنښته سيمي تودوخه اودباري څارويو په منځ کي دمړيني لوره اندازه دهرڅه دلپږدولو په لار کي خنډ کيږي اوله ډېرو ضروري موادو پرته چي بايد په هر قيمت وي ، راوړل سي ، نورڅه ممکن نه وي . امير په لومړي سر کي ددغي پروژې عملي کېدل ومنل خو ورو ورو يې له نظره وغورځوله او د نورو پروژو په شان يې سملاسي تيار ونيو .

دجلال آباد او خيبر ترمنځ سيمه بڼه سمسوره ده اودسيند پردواړو غاړو باندي ډېر کلي سته خوزياته اندازه دکرنې ورمخکه همداسي شاړه پرته ده . علت يې بې له شکه دادی، چي هندته يې دخرڅلاو په مقصد دمحصولاتو دانتقال له پاره ارزانه وسايل نسته . ځکه نوځلک ترخپل لگښت زيات کړلو ته زړه نه بڼه کوي . خاوره يې ډېره حاصلخېزه ده اوزياتره غلې دانې ، مېوې اونور هغه څه ، چي دتاوده اقليم له پاره مناسب وي ، پکښې بڼه وده کوي . ددوبي په مياشتو کي يې تودوخه زياته خودپېښور په شان زياته نه ده . په هرصورت دومره توده ده ، چي دهيواد په دغه سيمه کي سپارلي کول ډېره زياته تجربه غواړي . زمابه ياد دي ، چي يووخت مي په جون کي همدلته سفر کاوه ، خوله مي داسي وچه سوه ، چي تالو ته مي دژبي وروړلو جرات له دې پيږي نه کاوه ، چي مبادا ورباندي ونه نښلي اوبنده نسي . اوکه هرراز کوهی په مخه راغلی وای ، زه حاضر وم اوبه يې وچښم . له نېکه مرغه په دغه وخت کي کولرا نه وه . زه ترهغوناروغيوچي داوبو چښلو له لاري چاته پېښيږي ، له بل هيڅ شي څخه دومره نه ډارېږم . دتودوخي درجه ترخپلي اندازې زياته خسته کن سي . ځکه گاري دلمر تودوخه جذب کړي اودپري تودې سي . ددغو گارو تودوخه چي دلمر له هغې سره يوځای سي نو شاوخوا تنگي درې دداین په شان گرمي کړي . څوک پکښې ترهغو ساه سمه نسي کښلای چي خني ونه وزي . پرهغه چاچي په دغسي سيمه کي سفر کوي ، د اوارو مخکو تودشمال داسي لگيږي «لکه په وچه مخکه کي دغهي گاري سيوري .»

له کابل څخه ترپېښور پورې لار ډېره لنډه ده او هغو کسانو ته، چې هندوستان ته ځي، بڼه بلده لار ده. هندوستان ته نورې لارې هم سته او که چاته دهغولارو فرصت برابر سي، ډېر لږ کسان به حاضر سي، چې د سفر وخت ورباندې تېر کړي. کله چې په افغاني خاوره کې د سفر وروستی ورځ و آخري نقطې ته، چې انگرېزي قلمرو پيل کيږي، ورسپري، دپولي کرښه سمدلاسه څرگنده سي. تردغه ځايه، چې افغاني واکمني غزېدلې ده، سړي پرداسي سيمه سفر کوي، چې طبيعت جوړه کړې ده اولار په گارو او تېرو کې تېره سوې او اسانو ته لازمه ده چې هيسته ودوري خپله لار پکښې ومومي. له دې امله يې پر سم سړک تر اورده مزله زيات ستومانوي. خوله هغه ځايه چې انگرېزي حاکميت پيل کيږي، سم سيده بنوي سړک، چې له خيبره تر لنډې کوتله پورې په غرونو کې لاهم آن ترپېښوره پورې له لوړو ژورو سره سره چاته دومره اسانه سي، چې څوک په داټوله فاصله کې د سپيو گاډۍ په ترات سره غغلولای سي او داټول واهن فقط يو څو ساعته نيسي، خودپولي په افغاني برخه کې داوردو ورځو ستومانوونکې سپرلو غواړي.

پای

دجنوري لومړی ۲۰۰۲ کال

دماپښين دوي بجې وينځلس دقيقې

سکار بورو - ټورنټو

کاناډا

محمد معصوم هوتک

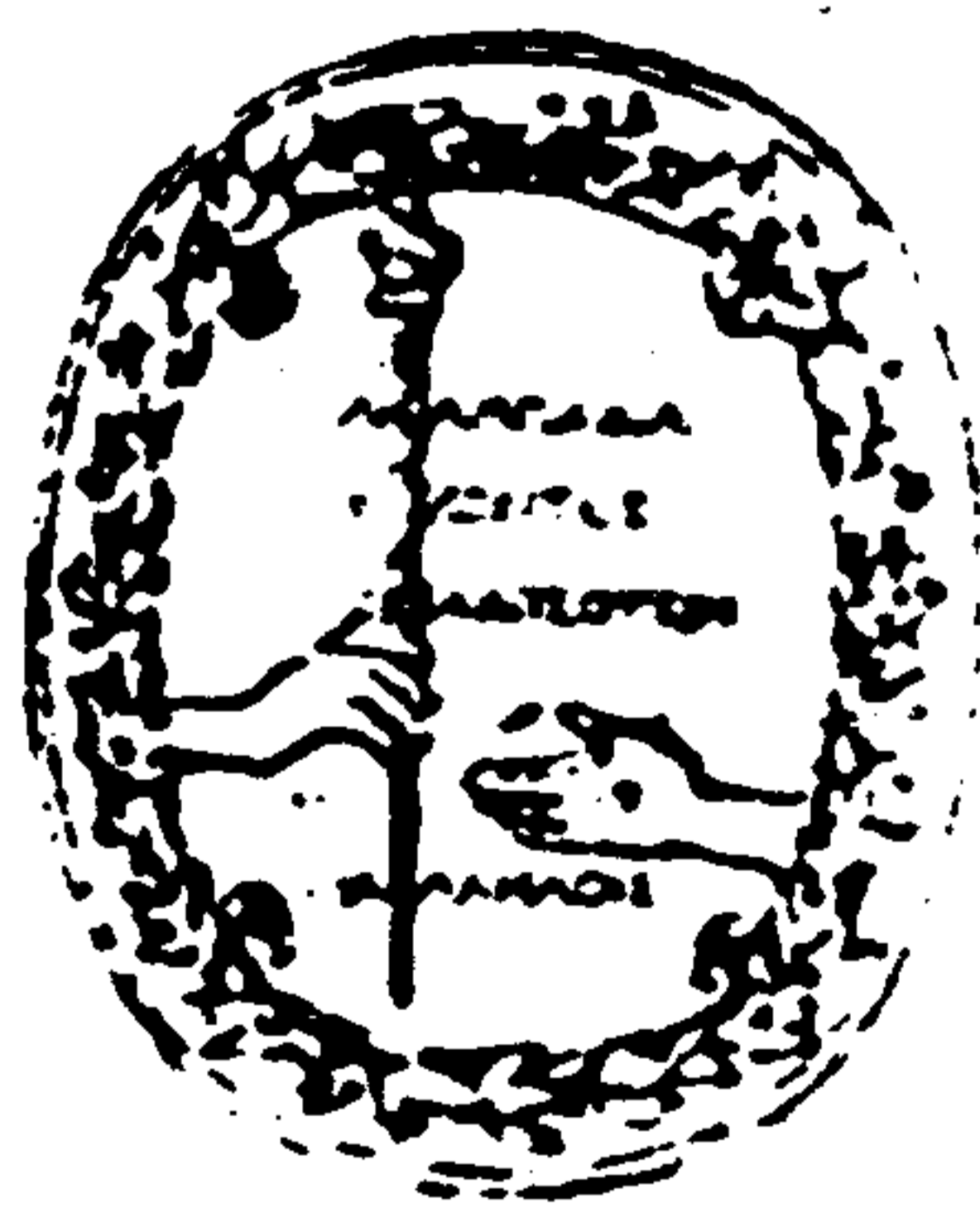
UNDER THE ABSOLUTE AMIR

BY

FRANK A. MARTIN

FOR SEVERAL YEARS IN THE SERVICE OF THE AMIR AMIR
SAHMAN AND SAHMANIYAH, AND FOR THE GREATER PART OF THAT
PERIOD THE ONLY ENGLISHMAN IN CABUL

*Illustrated by the Author's Drawings and Photographs,
and by other Photographs*

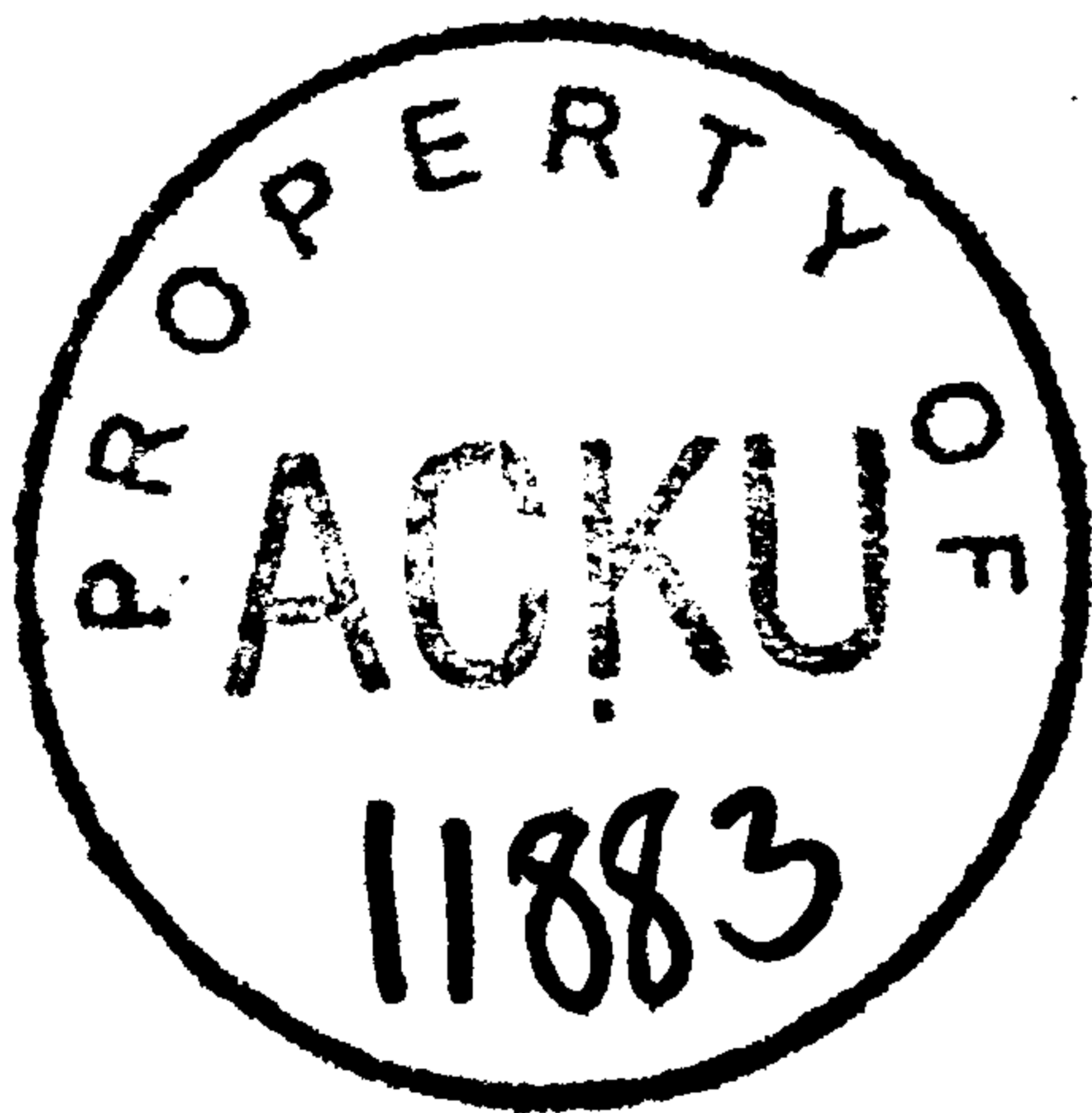
LONDON AND NEW YORK
HARPER & BROTHERS
45 ALBEMARLE STREET, W

250 1907

UNDER THE ABSOLUTE AMIR

By

FRANK A. MARTIN

Translated in Pashto

By

MOHAMMAD MASSOM HOTAK

Toronto
Canada
2002

Under The Absolute Amir

By:
Frank A. Martin

Translated in Pashto
by:

Mohammad Massom Hotak

د افغانستان د کلتوري وړې ټولنه – جرمني

VEREIN ZUR FORDERUNG DER
AFGHANISCHEN KULTUR E.V

د خپرونو لړ (۵۷)

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**